A 6307

SIBIU

UNIVERSITATEA DIN IAŞI

11 MAR 2014

BIBLIOTECA CENTRALĂ „ASOCIAȚIUNII" SIBIIU

BULETINUL

INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE"

Director: IORGU IORDAN

VOLUMUL II
(1935)

IAŞI — TIPOGRAFIA CONCESIONARĂ ALEXANDRU ŢEREK — IAŞI

80275

Pentru tot ce privește administrația și redacția cei interesați se vor adresa INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ, Facultatea de Litere și Filozofie, Iași.

UNIVERSITATEA DIN IAŞI

BULETINUL

INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE"

Director: IORGU IORDAN

VOLUMUL II
(1935)

IAŞI — TIPOGRAFIA CONCESIONARĂ ALEXANDRU ŢEREK — IAŞI

80275

CUPRINSUL.

STUDII.

Pag.

† A. Philippide, Ştiri despre limba romînească pînă în sec. XIV (cu note de D. Găzdaru) 1

H. Mihăescu, Latino congetturale, latino volgare . . 13

Gr. Gr. Scorpan, O problemă de fonetică veche romînească. Diftongul *ea* urmat de *e* în textele sec. XVI . . . 27

Iorgu Iordan, Forme de conjugare mixtă în limba romînă . 47

G. Ivănescu, Din fonetica evolutivă a limbii romîne. (Cu cîteva discuţii de fonetică generală.) I. Soarta diftongului latinesc *au*. II. Schimbările grupurilor *br*, *bl* şi *mn* intervocalice în *ur*, *ul* şi *un* 128

NOTE LINGVISTICE.

Leo Spitzer, *atît(a) amar de vreme* 162

Iorgu Iordan, *baider*, *fleoancă*, *găbji*, *înţesa* 164

P. Ciureanu, Note de argot 203

Iorgu Iordan, Complectări şi observaţii la articolul precedent. 208

Gr. Scorpan, Limba lui Creangă. Răspuns D-lui Al. Graur . 213

Iorgu Iordan, Curiozităţi lingvistice 222

RECENSII.

W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (Iorgu Iordan). 241

Eugen Lerch, *Historische französische Syntax* III (Iorgu Iordan) 244

Paul Scheuermeier, *Wasser- und Weingefässe im heutigen Italien* (Iorgu Iordan). 247

Émile Petrovici, *De la nasalité en roumain. Recherches expérimentales* (G. Ivănescu) 250

Pag.

Alf Lombard, *La prononciation du roumain* (G. Ivaşcu) . 257
Alexi Procopovici, *Pronumele personal în funcţiune morfologică* şi Dr. Radu I. Paul, *Un capitol de stilistică românească: Subiectul de voinţă* (Iorgu Iordan) 261
Nicolae Drăgan, *Numele proprii cu sufixul -şa* (G. Istrate) . 269
A. Graur, *Les mots tsiganes en roumain* (Iorgu Iordan) . . 271
Ştefan Paşca, *Glosar dialectal* (Iorgu Iordan) . . . 279
Cronică 294
Indice 296

ŞTIRI DESPRE LIMBA ROMÎNEASCĂ PÎNĂ ÎN SEC. XIV.

Dacă pentru timpurile îndepărtate în trecut ale vieţii poporului romînesc tot avem oarecare ştiri în ce priveşte istoria sa politică şi socială, ştirile privitoare la limba acestui popor, a cărui literatură în limba naţională o cunoaştem numai dela al XVI-le secol încoace, sînt minime şi se reduc la următoarele notiţe.

1. C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens* I, *Denkschriften*, Bd. 48, anul 1902, pag. 20 nota relevează ca romîneşti următoarele fenomene: *Γεμελλομοῦντες* Moesia Inferior la Prokopius (născut sfîrşitul sec. V, mort puţin după 562) de aedificiis ed. Bonn 307, 38; *Καλβομοῦντις* [Haemus în partea despre Marea Neagră] Theophylaktos l. II, cap. 15 pag. paris. 52, pe vremea lui Heraklios (610-640 despre un eveniment dela p. Chr. 587); *Οὐλίβουλα* Epirus Nova Prokopius ibid. 278, 17; *Βοῦνος*, nume de persoană, la Menandros (sec. VI), fragmentul 8; *Μουτζιάνι κάστελλον* lîngă Naissus, Prokopius ibid. 284, 20; *Λούτζολο* lîngă Remesiana, Prokopius ibid. 284, 44; *Ραζαρία* = Ratiaria la Hierokles Synekdemus (timpul lui Justinianus 527—565) ed. Burckhardt p. 14 [în ed. Bonn pag. 393 e *Ρατιάρια*]; *Δομεντζίολος*, nume de persoană, la Theophylaktos 3, 8, 5; *Παλάστολον* Moesia inferior = *Παλατίολον* la Theophylaktos 8, 5 şi 6. Dintre aceste fenomene trebuesc scoase *muţian*, *lúţolo*, *raţaría*, *domenţíolos*, *palástolon*, pentrucă aparţin limbii latine populare; trebue scos *ulívula*, pentrucă se găseşte în Epirus Nova = provincia Dyrrhakium, şi aparţine, deci, teritoriului grecizat (C. Jireček, *op. cit.*, pag. 15). Ar rămînea romîneşti fenomenele

muntes, muntis, bunos, de unde am afla că fenomenul de alunecarea sunetului romînească *ón* < *ún* ar fi avut fiinţă deja pela anul 550. Cu toate acestea, fiindcă diferite consideraţii ne fac să admitem că fenomenul romînesc nu este prea vechiu, trebue să considerăm pe *u* din *muntes, muntis, bunos* numai ca un *o* foarte închis. Vezi A. Philippide, *Originea Romînilor* I, 471—475 şi II, 312—313 [1].

2. Theophylaktos Simokattes (a înflorit supt împăratul Heraklion 610—640) supt anul 587 (anul 587 după Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia*, în *Sitzungsberichte*, Bd. LX, anul 1868, pag. 351 sqq., pag. 400; şi după C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, I, în *Denkschriften*, Bd. 48, pag. 18) l. II, cap. 15, pag. paris. 52: E vorba de oştirea bizantină care se scobora din Balcanii orientali spre cîmpia Traciei pentru a atăca oştirea chaganului Avarilor ce poposea la patru mile depărtare dela muntele Calvus (Pleşul). „Se scoborîră, deci, din Haemus la muntele Calvus şi la Lividurgos cu gînd de luptă şi văzură pe chagan că-şi aşezase corturile nu departe de acolo, cam la vreo patru mile depărtare, fără nicio grijă, deoarece şi oştirea lui era împrăştiată prin toată Tracia. Comentiolos şi-a întocmit atunci oştirea, a aşezat-o într'un singur corp şi a pus-o în mişcare; planul lui era să meargă spre Astike, să petreacă noaptea sub pază, iar a doua zi să năvălească ca o furtună şi să măcelărească pe Avari. Soarta însă a vrut să turbure planurile comandantului, căci ca un gărgăun a distrus stupii chibzuirii şi a prădat osteneala ce-şi dăduse generalul ca o albină. Căci, după-ce soarele a întors spatele spre întunecoasa noapte, după-ce prea frumoasa şi dătătoarea de lumină lampă şi-a ascuns strălucirea şi a cedat puterii nopţii, unul dintre animalele de povară a zvîrlit sarcina depe dînsul. Se întîmplase însă ca stăpînul animalului să meargă la o distanţă oarecare înainte, astfel că cei care mergeau pe alături şi vedeau cum animalul tîrăşte sarcina după dînsul nu cum trebue au fost nevoiţi să strige la stăpîn să se întoarcă înapoi şi să îndrepte greşala animalului. Ei bine, acest lucru a fost cauza că or-

[1] Pentru note vezi (pg. 11-12) sfîrşitul articolului.

dinea oştirii s'a turburat şi că aceasta a apucat fuga îndărăt, pentrucă vorbele strigate cu această ocazie li s'a părut celor mai mulţi a fi un semnal de fugă, caşi cum duşmanul a fi apărut lîngă dînşii pe neaşteptate. S'a născut atunci o învălmăşală şi un zgomot ca acela, învremece toţi strigau cît îi ţinea gura şi se îndemnau unul pe altul să se întoarcă, răcnind cu mare turburare în limba ţării «retorna», caşi cum ar fi avut loc o luptă fără veste cu duşmanul în timpul nopţii *(ἐπιχωρίῳ τε γλώττῃ εἰς τοὐπίσω τραπέσθαι ἄλλος ἄλλῳ προσέταττε, «ρετόρνα» μετὰ μεγίστου ταράχου φθεγγόμενοι)*. Se strică prinurmare toată ordinea oştirii, aşa dupăcum s'ar sfărma ordinea unei armonii în coardele unei lire, iar chaganul scăpă astfel de această nouă primejdie, care fusese mai mare încă decît cea dintîiu, părăsi drumurile obişnuite şi cît îl ţinură picioarele fugi spre alte locuri, scăpînd de astădată în mod încă mai neaşteptat decît cum scăpase întîia oară. Tot aşa fugiau Romeii în altă direcţie, alungaţi de o falşă frică şi turburaţi de o falşă primejdie".

Theophanes Confessor (născut în timpul domniei lui. Constantin Kopronymos 741—775, mort pela 817) pag. paris. 218: „Chaganul, trecînd prin Mesembria, s'a îndreptat contra Traciei şi a luat zidul cel lung [al împăratului Anastasios, care se întindea dela Silivri la Derkos], iar Kommentiolos, care stătuse ascuns prin codrii Haemului, a eşit de acolo împreună cu Martinus, şi surprinzînd pe chagan nepregătit, căci oştirea barbarilor era împrăştiată prin Tracia, a plecat contra lui pe înserate. Ar fi reuşit Commentiolus foarte bine în întreprindere, dacă o întîmplare nu i-ar fi stat împotrivă. Un animal de povară anume şi-a sucit sarcina depe dînsul, iar un tovarăş al stăpînului animalului a îndreptat sarcina la loc, strigînd totodată în limba părintească «torna, torna, fratre» *(ἑταῖρος τοῦ δεσπότου τοῦ ζώου προσφωνεῖ τὸν φόρτον ἀνορθώσας τῇ πατρῴᾳ φωνῇ· τόρνα, τόρνα, φράτρε)*. Şi stăpînul animalului n'a auzit strigătul, dar l-a auzit oştirea şi, crezînd că au dat duşmanii peste dînsa, a apucat fuga, strigînd cît îi ţinea gura torna, torna. Chaganul pe de altă parte s'a speriat şi el şi a fugit în dezordine. Aşa că şi Avarii şi Romeii fugiau unii de alţii fără nicio pricină".

Acest loc celebru a fost scos întîiaş dată la iveală de

Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig, 1774, pag. 341, apoi de Şincai, supt anul 587, şi de o mulţime alţii, depildă de Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia*, anul 1868, *Sitzungsberichte*, Bd. LX, pag. 400. Toţi au interpretat cuvintele *retorna* din Theophylaktos şi *torna torna fratre* din Theophanes ca făcînd parte din limba romînească din al şaselea secol, pănă ce C. Jireček în *Archiv für slavische Philologie*, vol. XV, anul 1893, pag. 98 a dat la iveală părerea că aceste vorbe ar fi nişte termini de comandament ai oştirii bizantine: „O observaţie asupra exclamaţiei, atît de des citate în scrierile privitoare la chestia romînească, torna ori torna frater din descrierea unei expediţii contra Avarilor din anul 587 în Tracia: torna nu-i un rest de limbă romînească, ci un termin de comandă latinesc, care este citat lămurit în Strategia împăratului Mauricius alături cu altele ca cede, sta, move, etc." Asupra chestiunii a revenit C. Jireček în *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, I Theil, anul 1902, *Denkschriften*, Bd. 48, pag. 18: „Scrierea strategică atribuită împăratului Mauricius, care după Zachariae von Lingenthal este scrisă de un oarecare Rufus, contemporan cu Mauricius, cere ca articolele de războiu să fie cetite înaintea trupelor în latineşte şi greceşte, şi ca ofiţerii (Adjutanten) să ştie latineşte. Vorbele de comandă din textul grec sînt latineşti: cede, sta, move, transforma, largiter ambula, etc., între acestea torna, care se poate ceti la Theophylaktos şi la Theophanes în descrierea unei expediţii contra Avarilor în Thracia anul 587. Cuvîntul acesta, din cauză că cei doi cronicari observă că a fost pronunţat în limba maternă a soldaţilor *(ἐπιχωρίῳ τῇ γλώττῃ, τῇ πατρῴᾳ φωνῇ)* a fost greşit interpretat în zilele noastre ca un rest de limbă romînească, Mai originală este varianta *retorna* la Theophylaktos şi adaosul *frater* la Theophanes. Toată terminologia din *Στρατηγικά* este plină de elemente latine: *βάνδος* (it. bandiera), *βανδοφόρος*, *ἀρμάτος*, *κούρσωρ*, *μένσωρες*, *φλάμμουρα* (vexilla), *βούκινα* (buccina), *τουβάτωρ*, *φόσσα*, etc." Jireček citează după ediţiile lui De Boor, care a introdus în text variantele *torna* la Theophylaktos şi *frater* la Theophanes, dar se pare că n'a cetit pagina întreagă a descripţiei din Theophylaktos şi Theophanes. Acolo se vede

lămurit că nu avem a face cu un termin de comandă, căci un soldat s'a adresat unui camarad al său cu vorbele respective pentru a-l face atent asupra faptului că s'a deranjat sarcina depe spatele animalului şi că trebue să se întoarcă ca să o îndrepte cum se cade. Şi chiar armata, dacă a înţeles rău cuvîntul, ca şi cum ar fi fost vorba că trebue să se întoarcă cineva ca să fugă, nu l-a înţeles ca termin de comandă—căci terminul de comandă era *torna*, nu *retorna*,—ci ca un termin din limba ţării, căci toţi au început să strige *în limba ţării, în limba din partea locului*, ἐπιχωρίῳ τε γλώττῃ, *retorna*, ori *în limba părintească*, cum zice Theophanes, τῇ πατρῴᾳ φωνῇ, *torna*. In sfîrşit *fratre*, dupăcum însuş Jireček mărturiseşte, nu face nici el parte din limba de comandă. Trebue să rămînem, deci, la vechea interpretare, şi nu numai că recunoaştem în vorbele *retorna, torna, fratre* o rămăşiţă din limba romînească din al şaselea secol, dar şi că ştirea lui Kommentiolos era compusă în mare parte din Romîni. Părerea lui Jireček a fost totuş adoptată fără nicio critică de învăţaţii romîni; acum în urmă de Dl. D. Russo, *Elenizmul în Romînia*, Bucureşti, 1912, pag. 20, nota 1, şi de Dl. Iorga în *Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, Juin 1915, pag. 116, care pecetlueşte afacerea cu cunoscutul clişeu „dupăcum se ştie": „Les termes de commandement cités dans des sources byzantines du VII siècle, dans lesquels on a cru découvrir des prodromes du roumain, appartiennent, ainsi que l'ont depuis longtemps prouvé les phylologues, au langage militaire fortement empreint de vulgarité latine". Care filologi? Vezi *Originea Romînilor* I, 504 sqq.[2]

3. Kedrenus (a scris la sfîrşitul sec. XI ori începutul sec. XII) supt anul 1014 pag. paris. 707: „Impăratul Basilios pe fiecare an năvălea în Bulgaria şi devasta tot ce întîlnia în cale. Samuel, fiindcă nu îndrăznea să se bată la loc deschis, s'a hotărît să-l împiedece de a intra în Bulgaria prin şanţuri şi prin întărituri, şi fiindcă-l ştia că are obiceiu să năvălească prin aşa numitul Cîmpul Lung şi Kleidion (ἔθος ἀεὶ τῷ βασιλεῖ διὰ τοῦ λεγομένου Κίμβα Λόγγου καὶ τοῦ Κλειδίου ποιεῖσθαι τὰς διελεύσεις) a întărit şi a închis strîmtoarea aceea cu un zid lung". Probabil o strîmtoare între Struma şi Strumiţa,

pentrucă împăratul Basilios, după ce a reuşit să treacă strîmtoarea, sfărîmînd în aceiaşi vreme cu totul oştirea bulgărească condusă de însuşi Samuel, a ajuns îndată la Strumiţa, iar Samuel a scăpat cu fuga la Prilip.—Acest loc, după cît ştiu, întîiaşi dată la Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia, Sitzgsber.*, vol. LX, anul 1868, pag. 401 [3].

4. Pe drumul dintre Cîmpu-Lung şi Strumiţa, în apropiere de Strumiţa, împăratul Basilios a ocupat un castel numit *Măciucă*. Kedrenus supt anul 1014 pag. paris. 708: „Împăratul, după ce a dovedit să treacă strîmtoarea [dela Cîmpu-Lung şi Kleidion], a cuprins o cetate numită Măciuca şi s'a apropiat de Strumiţa *(παρεστήσατο μὲν φρούριον τὸ καλούμενον Ματζούκιον)*" [4].

5. Kedrenus pag. paris. 712 supt anul 1016, Stritter Bulgarica § 165: „[Împăratul Basilios Bulgaroktonos] trimete contra lui Ioan [Vladislav, regele Bulgarilor] cohortele gardei supt conducerea lui Constantin Diogenes. Fiindcă Ioan căuta să le întindă curse, împăratul, îngrijit de soarta lor, a plecat călare, zicînd numai aceste cuvinte: «Cine e războinic, să vie după mine». Indată ce iscoadele lui Ioan au aflat de aceasta, s'au întors înspăimîntaţi în castre, strigînd «*βεζεῖτε ὁ τζαῖσαρ*»." Citeşte *vezíte o ţésar*. Aceste cuvinte se pot interpreta ori ca romîneşti ori ca slavoneşti. *vdzíţ, ţésar* ar fi romîneşte, şi anume în dialectul macedoromîn, *fugiţi, împăratul!* Şi cum că aceste cuvinte ar fi latineşti, le-a venit în minte chiar celor dintîiu interpreţi. Xylander citeşte *fugite*, tot aşa Goar. Vezi nota din Stritter. Schafařik, *Slavische Alterthümer*, deutsch von Aehrenfeld, Leipzig, 1884, t. II, pag. 485 consideră cuvîntul *βεζεῖτε* ca slav şi citeşte *bežite*, fugiţi. C. Jireček în *Archiv für slavische Philologie*, vol. XV, pag. 100: „*βεζεῖτε, ὁ τζαῖσαρ* = бѣжите, цѣсарь. Observ ca o curiozitate că A. D. Xenopol în articolul *L'empire valacho-bulgare* din *Revue historique* 47, 1891, Noembre-Decembre, pag. 280 face din *βεζεῖτε* un macedormîn *vgitsi*, chipurile = fugitis." Nu-i aşa mare curiozitate!

6. Nicetas Akominatos Choniates pag. paris. 67 supt

anul 1156: „Fu trimes, deci, de împărat contra lui [regelui Ungurilor] hartulariul Vasile Ţinţi Luki (*στέλλεται γοῦν παρὰ βασιλέως στρατηγὸς κατ' αὐτοῦ ὁ χαρτουλάριος βασίλειος ὁ Τζιντζιλούκης*)." Macedoromînul *ţinţi luki*=cinci lupi=quinque lupi. [5]

7. In actul de danie pentru mănăstirea Bańska al lui Ştefan Milutin dela 1318, *Convorbiri Literare*, anul 1890, pag. 488 sqq., se găsesc următoarele numiri de localităţi: *Ursulovţi* (Оурсоуловць) = Ursuleşti şi *Ursulovĭ dolĭ* (adecă *ursulovŭ dolŭ*, ь = ъ prin confuzie) (оурсоуловь доль) = Valea ursului; şi următoarele nume personale: *Bogdul* (богьдоуль), *Bucur* (боукорь), *Bunilă* (боунило), *Bunişa* (боуниша), *Bunoie* (боуноіе), *Bunislav* (боуниславь), *Caştevara* (каштевара), *Coman* (комань), *Copil* (копиль), *Martin* (марьтинь), *Mačcat* meglen. *măčcát* mare (мачькать), *Micul* (микоуль), *Minuta* mr. *minút* supţire (миноута), *Neagul* vsl. nѣga voluptas, nѣgobati desiderare (нѣгоуль), *Oprişa* (оприша), *Paia* (паіа), *Pelegrin* (пелегринь), *Radeş* (радешь), *Radul* (радоуль), *Raiul* (раюль), *Teahoie* (тѣхоіе), *Ursul* (оурьсоуль), *Hîrs* (хрьсь), turc-pers. *hirs* ours, homme grossier Zenker 406 a., *Şarban* (шарьбань), *Şişca* (шишька), *Ciurilă* (куриль, ceteşte *ţ'uril*). — In actul de danie pentru mănăstirea Arhanghelilor Mihail şi Gavril depe Bistriţa lîngă Prizren al lui Ştefan Duşan dela aproximativ 1348, Hasdeu, *Arhiva istorică* III, pag. 85 sqq., se găsesc următoarele numiri de localităţi: *Ciucă* (чюкоу), *Craciunişta* (врачоуннща), *Milişora* (минишора), *Necata* (неката), *Paunii* (паоуни), *Pechiani* (пекıани), *Petran* (петрань), *Prună* (проуноу), *Sacat* (сакато), *Selceani* (селчани), *Uşi* (оуши), ori poate slav *uši* urechi, ori poate alb. *uše* Jagdhütte ?, *Vinişor* (винишор); şi următoarele nume de persoane: *Balan* (балань), *Bradel* (брадель), *Budilă* (боудилова), *Bunilă* (боуниловикь), *Bunişa* (боуниша), *Buşat* (боушатове), *Ciurilă* (кюриловць), *Cocor* (кокорикь), *Coia* (коıа), *Cuman* (коуманиць), *Daiul* (даюль), *Doiul* (доюль), *Drace* (драчевы), *Dragul* (дражоуль), *Duşman* (доушмань), *Fecior* (Фечорь), *Gradul* (градоуль), *Hinat* (хинать), *Hîrs* (хрьсь, хръсъ), *Hraiul* (храюль), *Hranul* (храноуль), *Idagul* (идагоуль), ori *Dagul*, *i* conjuncţie ?, *Laloe* (лалоіе), *Leu* (леѡ), *Liutovoe* (лютовоіевикь), *Mărăcină* (мръчина), *Mire* (мире), *Mure* (моурикь), *Neagul* (нѣгоуль), *Novavaca* (новавака), *Oparitul* (опаритоуль), *Orland* (орландь), *Paţurea*

(пацоурикы), *Pelegrin* (палегриново sic), *Raiul* (раюлъ), *Raşul* (рашоулъ), *Staiul* (стаюлъ), v. sl. *staia* stabulum, *Stanul* (станоулъ), *Stupar* (стоупарекикъ), *Surdul* (сърдоулъ), *Şarban* (шарбанъ), *Ursul* (оурсоуловикъ), *Vladul* (владоулъ).

Din aceste cuvinte tragem următoarele concluzii asupra limbii romîneşti dela Romînii vestici depe teritoriul sîrbesc la începutul sec. XIV: 1. *a* neaccentuat se prefăcuse în *ă*. Acest lucru se probează prin *mărăcină*, мрѣчнна, în caz cînd trebue pus în legătură cu it. *marrucca*, lat. *marra* (Pascu, *Etimologii romîneşti*, Iaşi, 1910 pag. 48 propune pe *μυρίκη*), dar mai ales se probează prin *şarban* (шарбанъ), care n'a putut ajunge la această formă din *şarban* > *servus* + *-an* decît prin mijlocirea formei *şărban*, iar *še* < *šă* este probabil mai nou decît *a‿* < *ă‿*. 2. *e* neaccentuat precedat de *ş* se prefăcuse în *ă*. Acest lucru se probează prin *şarban*. Vezi numărul precedent. 3. Din *pekĭanĭ* (пекыни) nu se poate deduce că *cl* < *kĭ*, pentrucă etimologia > *pechea*, *pĭcula* e foarte nesigură. In adevăr grupul *cl'* se păstrează în dr. relativ pînă tîrziu, de pildă *Ureacl'a*, Оурѣкльк, anul 1407, Hasdeu, *Arhiva istorică* I, 1, 140, *cl'amă* 3 p. sing. prez. клѣмъ Praxiul Voroneţ 72. In *Pekiani* mai degrabă avem aface cu sîrbul *pêć* Ofen, fornax. Pentru acelaşi motiv nici din *coĭa*, коы presupus ca> *coleus* nu s'ar putea deduce că *l'* < *ĭ*, cu atît mai mult că evidentul etymon al lui коы este sîrbul *kója*, deminutivul lui *kostadin*. 4. Articolul se întrebuinţa la sfîrşitul cuvîntului şi anume după sistemul dacoromîn şi istroromîn, nu după cel macedoromîn.

Fenomenul 4 constitue o asemănare faţă cu dialectul dacoromîn şi istroromîn şi o deosebire faţă cu cel macedoromîn. Din punct de vedere al cuvintelor ceva macedoromîn ar fi *novavaca*, новавака, care e poate, dupăcum vrea Hasdeu, macedr. *nao vacă* Cavalliotis, juncă, dar poate mai degrabă e o greşală în loc de *Novac* (în caz cînd *novavaca* ar fi *nao vacă*, *v* din *nova* ar reprezenta un *ŭ* consonant). Ceva macedoromîn mai vede Hasdeu în *Laloe*, care ar fi un derivat din macedor. *lală* unchiu, şi în *Milişoră*, care ar fi un derivat din macedor. *mil'ură*, *mĭoară* (Dalametra) = mieoară (ori, cum scrie Hasdeu, *nĭlioară*, *milioară*. Hasdeu afirmă chiar că cuvîntul *milişoară*, cu înţelesul de *mieoară*, ar fi existînd în

dialectul macedoromîn actual?) Macedor. ar fi, poate, apoi *Minuta*. Dar chiar admiţînd că *Laloe* (care e însă sîrb *Lâle)* şi *Milişoră* şi *Miuuta* ar fi elemente macedoromîne, ceea ce e problematic, chiar din punct de vedere al cuvintelor există între resturile de limbă romînească din actele publice sîrbeşti şi dialectul dacoromîn mai multă asemănare decît între ele şi dialectul macedoromîn: *Bucur, Coman, Neagul, Oprişa* (cf. dr. *Oprişan), Radul, Raiul, Teahoïe* (cf. *tehuïŭ ?), Hîrs, Şarban, Şişca* (cf. *Şişcală), Ciurilă, Ciucă, Crăciun, Pechea, Cocor, Mărăcină, Opăritul, Vladul.* In sfîrşit tot la dialectul dacoromîn, dar întru cîtva şi la cel istroromîn, aparţine fenomenul africatizării în č a lui *k* înainte de *e* în *Selčanĭ = Sălceanĭ > salce.* S'ar părea că Romînii din Serbia au format o punte de trecere între Romînii nordici, Romînii sudici şi Romînii vestici, care aceşti din urmă şi-au căpătat caracterele lor specifice, din punct de vedere etnic şi lingvistic, numai ca Romîni extrem vestici, pe coastele Dalmaţiei. S'ar părea că, dupăce s'a produs desfacerea Romînilor în trei grupuri, Romînii din Serbia, măcarcă aparţinînd Romînilor vestici, au continuat încă de a avea oarecare legătură cu Romînii nordici.

8. Din documente depe coastele Dalmaţiei dă C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Damatiens* I, *Denkschriften* 48, pag. 39 următoarele nume, după dînsul romîneşti: *Ozanulo*, anul 852, Spalato; *Negulus*, anul 1070, Zara Vecchia; *Danulo*, anul 1018, Ossero; robii *Petrus Dracculus, Zorzi Draculus, Andriulus, Dedullus, Chuduli*, anul 1080, aparţinînd mănăstirii S. Petri în Selo lîngă Spalato; Grossa filia de *Negula* în Veglia anul 1198; *Arboriči, Arbulići*, familie din Trebinje şi Canali XIV—XV secol; *Bon Blacus veteranus*, anul 1285, Ragusa; *Musbradus Bucorovich Vlacus*, anul 1313, Ragusa; *Buchorichi* de Vragoudol de Neuesigna, anul 1373, Ragusa; *Blacho* in caton de *Cernul*, anul 1373, Ragusa; *Dančul*, anul 1467, în Bobani, Trebinje; *Dracul, Drachugl, Drakuljević*, o familie de nobili din Trebinje în XIV—XV secol; *Negul Vlacus*, anul 1323, Ragusa; Simon quondam *Nenulli*, anul 1331, Cattaro; *Radul, Radulović*, XIV—XV secol, Trebinje, Ljubinje şi aiurea; *Scerban*, anul 1278, Ragusa; *Vladoe Ursul Vlachus*, anul 1372, Ragusa; *Bieloe Ursulovich Moroblachus,*

anul 1376, Ragusa; *Cotrul*, anul 1453 în Canali; familia *Cotrulli, De Cotrul, Cotrugl, Cotrullo, Cotruglio* în Cattaro şi Ragusa; *Vitule*, anul 1289, Zara; Vessello filius quondam *Domincul*, anul 1289, Zara; *Domulus*, anul 1351, insula Decii (Eso); *Draguli*, anul 1277, Zara; *Grgur Budulić* ori *Bodolić*, judele Vlahilor colonizaţi în Veglia, anul 1465—1468; *Čikulić* sotnic în Novi lîngă Zengg, anii 1445—1472; *Črnul*, anul 1275, Istria; *Dudulović*, anul 1497—1499, Lika; pop *Franul*, anul 1473, Zara; fratar *Krşul*, anul 1422, Novi; sotnic *Kersul*, anul 1449, Bribir: *Matul, Valah* din Lika, anul 1433; *Zišul*, anul 1466, insula Ugljan lîngă Zara. Asupra acestei liste de nume se pot face două întîmpinări:

1. Exceptîndu-se acele persoane care sînt desemnate anume că sînt Valahi, nu înţelegem după ce criterii s'a condus Jireček cînd a considerat cele mai multe din numele de mai sus ca aparţinînd la Valahi. Pentruce, depildă, *Ozanulo*, cel mai important din toate, căci ar proba existenţa articolului postpozitiv deja în anul 852, este un Valah, un Romîn? Se poate ca Jireček să fi avut motive, pentru care consideră pe Ozanulo şi pe ceilalţi ca Valahi, dar aceste motive nu ni le face din nenorocire cunoscute.

2. Acel *-ul* dela sfîrşitul numelor respective se poate foarte bine ca să fi reprezentînd sufixul deminutival *-ul* atît de întrebuinţat în numele proprii dalmate, după cum se poate vedea din bogata listă a numelor personale dalmate înşirate de C. Jireček, *ibid.*, pag. 66 sqq. De altfel această întîmpinare o face însuşi Jireček.

3. In ce priveşte în special numele femeeşti *Dobrula, Dražula, Prvula, Radula, Cutrulla*, date de C. Jireček, *ibidem*, apoi este evident că prezintă sufixul deminutival *-ul*, iar nu articolul romînesc, căci aparţin sec. XIV—XV (vezi C. Jireček, *ibid.*, pag. 70) şi este imposibil de admis că în al XV-lea secol ar fi fost articolul romînesc, chiar pe terenul occidental, *-la*, iar nu deja *-a*.

† **A. Philippide.**

NOTE LA ARTICOLUL PRECEDENT.

Dela A. Philippide au rămas în manuscris, după moartea sa (1933), mai multe opere inedite. (Lista lor a fost dată de noi în repertoriul bibliografic al operelor lui Philippide, publicat în broşura *Comemorarea lui Alexandru I. Philippide*, Bucureşti 1934, pg. 30). Articolul tipărit acuma este un scurt capitol din cursul universitar inedit, intitulat *Ştiri despre Romîni pînă în sec. XIV*. La acest curs face autorul aluzie în *Originea Romînilor*, vol. I, Iaşi 1925, pag. 858. In volumele viitoare ale acestui *Buletin* vom publica pe rînd şi alte capitole.

Pentrucă multe din aceste *Ştiri* (ne referim la cursul întreg, nu numai la capitolul de faţă) au fost scoase la iveală şi de alţi filologi *) şi istorici, romîni ori străini, şi pentrucă noi le publicăm aici întocmai ca în manuscris, credem necesar să fixăm aproximativ timpul cînd au fost redactate. Vom face-o pe baza informaţiilor capătate dela profesorul nostru pecînd trăia, precum şi dela unii din elevii săi mai vechi.

Pentru prima dată, şi într'o formă incomplectă, a înregistrat Philippide asemenea ştiri în *Introducere în istoria limbii şi literaturii romîne*, Iaşi 1888, în capitolul: *Privire generală asupra istoriei limbii romîne dinainte de veacul XVI*. O nouă redactare, mai complectă, a dat-o între 1893, anul numirii ca profesor universitar, şi 1898, data însărcinării din partea Academiei de a scrie *Dicţionarul limbii romîne*. Ultima redactare pare să fi dat-o acestui curs între anii 1906 şi 1916, adică după renunţarea la Dicţionar. Manuscrisul din care publicăm acest capitol este scris în această perioadă de timp. După 1916, pînăla 1921, Philippide a fost ocupat cu redactarea *Originii Romînilor*, operă alcătuită prin redactarea foarte mult amplificată a cursurilor sale de universitate. Din acest din urmă timp sînt unele adaose intercalate, cum sînt de ex. cele cîteva trimeteri bibliografice la opere recent apărute.

Ştirile de supt Nr. 1 (numai numirile din Procopius), 2, 3, 5 precum şi multe nume asemănătoare cu cele de supt Nr. 7 şi 8 se găsesc la O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine* I, Paris 1901, în capit. IX *(Les plus anciennes traces de langue roumaine)*, pg. 389 — 397. Titlu asemănător are articolul lui I. Şiadbei, *Cele mai vechi urme scrise în romîneşte*, în *Anuarul Liceului Naţional din Iaşi pe 1929 — 1930*, Iaşi 1931, pg. 14 — 18, dar fără nicio ştire nouă, în realitate, pentrucă documentul dela 1055, în care apar numele *Petra, Ursa, Lupa*, era cunoscut deja de mai înainte. Cf. Densusianu, *op. cit.*, pg. 316.

Cea mai importantă contribuţie la cunoaşterea limbii romîneşti dinainte de sec. XIV, pe baza numelor proprii din documente, a adus-o N. Drăganu, *Romînii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*. [Academia Romînă, Studii şi Cercetări XXI]. Bucureşti 1933.

---

*) Ba încă unele *Ştiri* au fost «împrumutate» aproape aidoma de unul din auditorii cursurilor lui Philippide şi publicate ca găsite prin propria-i lectură. Aceste detestabile apucături ştiinţifice (autorul lor este I. Şiadbei) au fost relevate în parte de T. Roşculeţ, *«Ştiinţă şi improvizaţie»*, Iaşi 1927 [extras din *Revista Critică*, I, 1927, pg. 62 — 70].

Publicațiile *Denkschriften* și *Sitzungsberichte*, citate de Philippide fără nicio altă indicație, sînt ale Academiei din Viena.

[1] Pentru numirile de castele date de Procopius vezi și A. Philippide, *Introducere...* Iași 1888, pg. 38 și O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I. Paris 1901, pg. 390—391. Un examen general al tuturor numirilor din opera lui Procopius se află în studiul postum al lui C. Litzica, *Contribuțiuni la Topografia Balcanică în Evul Mediu. I. Procop din Cesarea*, în *Ioan Neculce*, Buletinul Muzeului Municipal, Iași, Fasc. VI-a (1926—1927), pg. 1 — 84.

[2] Știre dată de Philippide, mai întîi în *Introducere*, pg. 38 — 39 și apoi, mai amplu, în *Prejudiții*, Iași 1916, pg. 3 — 8. Comentată în acelaș sens și de P. Papahagi, în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, II (1925), pg. 187—192, care vede în cuvintele lui Theophanes o expresie macedoromînă uzitată și astăzi.

Aceeași observație de altfel fusese făcută cu mult înainte, de Thunmann (Cf. Th. Capidan, *Aromînii. Dialectul aromîn*, București 1932, pag. 47 nota 1).

[3] Cf. și Aurélien Sacerdoțeanu, *Considérations sur l'histoire des Roumains au Moyen - Âge*, în *Mélanges de L'École Roumaine en France* 1928, pg. 230—231, nota 3.

[4] și [5] Locuri nerelevate de nimeni pînăla Philippide. Numele Τζιντζιλούκης este foarte important pentru datarea fenomenului palatalizării labialelor în limba romînă. Cf. și *Originea Romînilor* II, Iași 1928, pg. 141.

D. Găzdaru.

LATINO CONGETTURALE, LATINO VOLGARE.

Nella storia della critica di testo c'è stato un tempo quando la mancanza della fotografia, l'insufficienza d'informazione e le difficoltà di spostamento ponevano impedimento serio ad una consultazione metodica di tutti i manoscritti esistenti. La pubblicazione dei testi si faceva al solito secondo il solo codice fornito dal momento, indifferentemente da vecchiezza o valore. L'epoca delle prime stampe conosce degli incunabuli che non sono che la riproduzione di un solo manoscritto. Citiamo il caso del Dioscoride alfabetico, quel verus Dyascorides, stampato a Colle in Toscana nel 1478. Le medesime cause hanno contribuito al prolungamento di questo sistema parzialmente fino all' inizio del secolo decimo nono. La congettura riceve un posto di onore da motivi diversi. Nel cinquecento gli umanisti cercano di far rinascere le preocupazioni per l'eleganza, l'amore del bello e dell' armonia. Quando la tradizione si mostra inuguale o difettosa, l'epressione poco felice, l'insieme minacciato dai luoghi comuni, il filologo del Rinascimento interviene con interpolazioni audaci e la fa adattabile alle esigenze del tempo [1]). Più tardi, il neoumanesimo del settecento è dominato profondamente dagli scritti di Cicerone e la lingua adoperata da questo diventa press'a poco norma per le edizioni dei classici latini di tutti i tempi. Lo spirito critico del novecento, nonostante le sue realizzazioni e progressi, si è lasciato trascinare dalla speculazione e ha concesso alla congettura una situazione di favore tutta speciale nelle indagini filologiche.

---

1) Th. Birt, *Kritik und Hermeneutik*, München 1913, p. 17.

Quì si manifestavano più facilmente le virtù, l'orizzonte esteso, la ricchezza di argomenti e l'acutezza d'ingegno dello scienziato. Heinsius, Bentley, Bücheler, per non citare che i più noti, sono considerati dei veri maestri in questo dominio. I risultati non sono stati però tra i più felici. Fra i grandi scrittori della letteratura latina, Orazio ha sofferto di più le conseguenze di questa figliola preferita della filologia. [1])

Uno stretto legame esiste tra la congettura e l'elemento volgare. Quando l'editore di testi popolari classicizza questi testi e li presenta sotto un abito accattato, esso pecca certamente contro lo spirito storico più elementare. E, se l'apparato è insufficiente, il filologo non ha che da ricominciare coll'esame della tradizione manoscritta. L'ignoranza del vero spirito della lingua dà nascita a supposizioni improbabilissime o inutili e perciò è così grande il numero delle congetture rigettate da conoscitori del latino volgare come Max Niedermann, Einar Löfstedt, Wilhelm Baehrens ed altri. Questi hanno mostrato come per lo più la tradizione manoscrittta non può essere facilmente sostituita perchè presenta fenomeni e fatti linguistici reali.

Sottopongo nelle seguenti pagine alla discussione l'elemento congetturale della antica versione latina di Dioscoride del sesto secolo, conservata in manoscritti molto antichi, anteriori al secolo decimo. Ma prima d'ogni altra cosa voglio riferire alcuni esempi dalla letteratura medicale contemporanea.

Il ben noto fonetismo volgare ***salvaticus*** per il classico ***silvaticus*** (cf. ***delmaticus*** > ***dalmaticus***, ***aeramen*** > ***aramen*** ecc.), ereditario in gran misura nel romanzo, si trova presso lo scrittore Antimo [2]) in tre dei migliori codici della sua opera. I manoscritti più recenti contengono il fonetismo classico ***silvaticus***. Le edizioni V. Rose (Teubner 1870) e Weber (Leiden 1924) non hanno mentovato nemmeno nell'apparato

1) „Das Lieblingskind der Philologie", così chiamata da Th. Birt, *op. cit.*, p. 124.

2) Anthimi, *De observatione ciborum* recensuit E. Liechtenhan. B. G. Teubner, MCMXXVIII, 31, 11; *mora sive domestica sive salvatica maxime congrua sunt et sanis et infirmis.*

critico la lezione *salvatica*. La nuova edizione di Liechtenhan ristabilisce press'a poco dappertutto l'elemento popolare. La dissimilazione crea da *coriandrum* la forma volgare *coliandrum*, ritrovata in uno dei codici del medesimo scrittore. Nessuno degli editori l'accetta nel testo, sebbene la sua esistenza nella lingua comune sia stata accertata. [1]) I frammenti di Filumeno e Filagrio, editi da Th. Puschmann [2]), contengono il popolare *salmoria* per il classico *salis muria*. [3]) Il fonetismo *salmoria* si trova in tutti i codici dei frammenti e una buona parte degli esiti romanzi (it. *salmoia*, sp. *salmuera*, port. *salmoura*) conferma questa tradizione [4]). Puschmann congettura però *salis muria* (cf. *euphtharta* per *euptarda*, *strychni* per *strigni* ecc.).

L'analogia ha fatto scomparire nel linguaggio popolare le forme, pochissime di numero, terminate in *-im* all'accusativo, *-i* all'ablativo: *sitim*, *siti*, *tussim*, *tussi* ecc. La grammatica di Fr. Neue [5]) cita *sitem*, *site*, *tussem*, *tusse*, attestate in testi letterari. L'unaninimità della tradizione dei frammenti ricordati più sopra possiede *tussem*, *tusse (de tusse; paussare facit tussem et somnum prestat*, ed. Mihăileanu 192, 3 e 13). Puschmann ristabilisce il classico *tussim*, *tussi*, sebbene non sia stato trasmesso da nessuno dei codici collazionati. La stessa analogia viene a fissare dagli aggettivi di tre terminazioni un solo tipo di flessione, generalizzato poi dappertutto: il tipo *-us*, *-a*, *-um*. Le terminazioni degli aggettivi di terza declinazione in *-er*, *-is*, *-e (acer*, *acris*, *acre)*, meno numerosi, cedono il passo al rivale molto più di frequente uso e danno nascita alle forme popolari in *-us*, *-a*, *-um: acrus*, *acra*, *acrum*. Puschmann congettura pure quì *acre* per *acrum (et ignitum et acrum temperat*, ed. Mihăileanu, 192, 12), e Littré procede nella stessa maniera nel testo di Rufo, scrivendo *acrem* per *acram* offerta dalla tradizione *(salemoriam acram*, cap. 7) o *lac*

1) Max Niedermann, *Gnomon* V (1929) 571.

2) Th. Puschmann, *Nachträge zu Alexander Trallianus*, Berlin 1886.

3) P. Mihăileanu, *Fragmentele latine ale lui Philumenus şi Philagrius*, Bucureşti 1910, 130, 10—11; *quodsi iniectionem non contineant, multi salmoriam iniciunt.*

4) G. Gröber, *Archiv für lateinische Lexikographie* IV (1887), 120.

5) Fr. Neue, *Formenlehre der lateinischen Sprache* I, 303—4.

per *lactem (lactem dabis*, cap. 25), *movent* per *movunt (vomitum movunt*, cap. 20).

Nel latino tardo *postquam* viene sostituito da *post* come congiunzione. Lo scrittore Antimo lo adopera nel passaggio : *bucellas istas, post infunderint, cum cocliar manducentur*, ed. Liechtenhan 27, 9. Sebbene tutti i codici possedanno *post*, V. Rose congettura a torto *postquam*. [1]) La forma di accusativo plurale in *-as*, usata come nominativo-soggetto, è stata attestata nel III secolo a. Ch. [2]) e nell'epoca postclassica essa si incontra quasi dappertutto nella letteratura popolarizzante. Presso Antimo gli editori V. Rose, Weber, Liechtenhan hanno adottato in uno di questi casi la lezione di un manoscritto molto recente *(caballi furiosi*, 1), invece della tradizione degli altri codici più vecchi: *quomodo caballi furias ustulantur*, ed. Liechtenhan 3, 7. [3])

Nel *Buletinul Institutului de Filologie Romînă* di Iaşi 1 (1934), p. 30 ho discusso la situazione di *ante* rispetto ad *antea* nel latino volgare, con speciale riguardo a Rufo. Col significato di congiunzione *ante* ha cacciato via *antea*, fatto visibile anche nell'Itinerario di Eteria. I frammenti di Filumeno e Filagrio procedono similmente : *ante autem coquatur in aqua... commiscebis*, ed. Mihăileanu 122, 7, Tutti i codici hanno *ante*, Puschmann però ne ristabilisce il classico *antea*, come anche *rosaceus* per *roseus*, trasmesso dalla medesima tradizione: *aceto et oleo roseo*, ed. Mihăileanu 192, 8.

I composti preposizione+avverbio erano caratteristici del latino volgare. Ho mentovato nel *Buletinul...* di Iaşi I (1934), pp. 26-27 un numero assai grande di tali esempi forniti dalla traduzione di Rufo. Risulta dagli studi del Löfstedt, Sanius, Mörland ecc. una stupenda ricchezza di formazioni di tal genere. Le mie ricerche intorno alla versione latina di Dioscoride mi hanno confermato questa convinzione. Ce ne sono alcune ignote ancora ai lessici, presentanti un valore apprezzabile per lo studio della tarda latinità. Citiamo dall'antica versione di Dioscoride: *abintus (intus*, ἐντός, *ἔνδοθεν)*, *aforis, (foris*, ἔξωθεν*)*, *deforis, (foris*, ἔξωθεν, ἐκτός*)*, *deintus, (in-*

1) Max Niedermann, *Neue Jahrbücher* XXIX (1912), 316.
2) *Revista clasică* III (1931), 256.
3) W. Baehrens, *Philologische Wochenschrift* XLVI (1926), 852.

tus, ἐντός, ἔνδοθεν), deiusu (deorsum, iosu, iusu, κάτωθεν), desusu (sursum, susu, ἄνωθεν), exinde, delonge (longe, μακρόθεν), desuper, pro quare ecc. La tradizione manoscritta dei frammenti di Filumeno e Filagrio trasmette il composto *deforis (flos salis sciromeno spleni impositus deforis cum vesica sanat sciron,* ed. Mihăileanu 185, 7-9), dove Puschmann congettura a torto *foris.*

Allo scopo di una ricerca più ampia sulla lingua della *De materia medica,* l'antica versione latina di Dioscoride, dove s'incontra un ricco materiale pochissimo messo in valore, ho esaminato prima d'ogni cosa il testo stampato in *Romanische Forschungen* I (1883), 49-105, X (1895-99), 181-247 e 369-446, XI (1899-1901), 1-121, XIII (1901-2), 161-243 da K. Hofmann, T. M. Auracher e H. Stadler. Ho fatto la revisione appoggiato alla totalità dei manoscritti dell'antica versione e cioè:

Monacensis Latinus 377, dell' VIII secolo,
Parisinus Latinus 9332, del IX secolo,
i frammenti conservati dal Bernensis A91 e 363, del secolo X, rispettivamente dell' VIII,
i frammenti contenuti dal Goettingensis Hist. Nat. 91, del secololo IX.

Aggiungo a questi il Casanatensis (Roma) 955, del secolo XIII e l'incunabulo stampato a Colle in Toscana nel 1478.

Nel modo come è stata concepita e pubblicata, questa edizione non effettua che parzialmente le condizioni di una opera definitiva. Il primo libro viene ridato solamente dopo il Monacensis e appena dal secondo incomincia la collazione graduale degli altri codici. Le lezioni del Parisinus e Casanatensis concernenti il primo libro e riprodotte da me più in giù sono inedite. Ho l'intenzione di rieditare più tardi questa parte per far accessibile l'intera tradizione. Per il momento faccio il tentativo di discutere alcuni problemi di testo che stanno in immediata relazione col latino volgare e la congettura.

Per *analardu* offerto dal Monacensis *(est analardu Celtica montuosa* I, 60, 16-17 b [1]) gli editori hanno proposto la lettura *alia nardus.* Il Casanatensis contiene appunto *alia nar-*

1) Nel citare il testo stampato in *Romanische Forschungen* I, 60, 16—17 b significa: il volume della rivista, la pagina, le righe, la colonna a o b.

dus, che viene così in aiuto di questa interpretazione. Il medesimo codice facilita la comprensione di un altro luogo dove la tradizione del Monacensis è difettosa : *eligenda est illa que fuerit rufo colore subruteo similis corallo* I, 61, 32-34 b. Hermann Rönsch, appoggiandosi sull'originale greco, ha proposto *subrubeo* al posto di *subruteo.* [1]) La lezione *subrubeo* viene ora confermata dal Casanatensis. L'interpretazione del Monacensis *tertium* (sc. *costum) syriaticum pondere gravior, colore vulseo, odore stiptico* I, 64, 3-4 a diventa sicura rispetto a *vulseo*, dove gli editori hanno letto *buxeo*. La lezione del Casanatensis è *coloris buxei.* Per *sariis* del luogo *menstrua provocat* (sc. *costum) et sariis adiunctus id est dolore matricis mitigat* I, 64, 10-11 a Hofmann-Auracher hanno presentato la spiegazione : gr. σάρι, pl. σάρια 'eine Nilpflanze'. Il testo greco non contiene questa parola e la lezione del Casanatensis è *pessariis*, che può essere anche la migliore.

Il testo di *Romanische Forschungen*, riprodotto dal Monacensis, presenta un *ammixtures (murra et storaci ammixtures gratius fumigat* I, 67, 32-33 a), che ha dato difficoltà di comprensione agli editori. Il finale *-es* si trova su una cancellatura e perciò essi pensano alla lettura *ammixtura* o *mixtura.* La frequenza del suffisso *-ura* nella tarda latinità è certamente un argomento molto buono, tanto più che anche quanto concerne il senso non c'è niente da dubitare. Ma la supposizione va forse un po troppo lontano. La lezione del Bernensis, *ammixtus res*, ci dimostra che non si tratta se non di una sbagliata separazione per parole della tradizione : *ammixtu res.* Del rimanente *ammixtura* non viene tramandato dal testo Dioscorideo, mentre *ammixtus* è una parola normale, quasi indispensabile (cf. *frequenter ammixtus sucu tysane cotula una* I,69, 14 b).

Molto più chiara ed evidente rispetto all' originale greco appare la lezione del Bernensis *fossa* in vece di *versa* del Monacensis : *radix eius estate versa siccatur* I,69, 2 a. In *versa* nel Monacensis le prime tre lettere sono scritte su una cancellatura e, siccome le lettere che precedono il finale *-sa* di *fossa* non sono più di tre, una stretta relazione tra i due

1) *Textkritische Bemerkungen zum Longobardischen Dioscurides* in *Romanische Forschungen* I (1883), 413.

codici dev'essere esistita nella trasmissione della traduzione. Il testo greco *ὀρύσσεται δὲ ἡ ῥίζα τέρους καὶ τεμνομένη ξηραίνεται* fa meglio pensare a *fossa* del Bernensis, cioè ad una lezione più recente, sebbene una delle regole della critica di testo esige di dar preferenza alla lectio difficilior, specialmente quando questa è anche più antica.

Hermann Rönsch [1]) tenta di spiegare *utlitum (utlitum mulieribus in facie traiectus limpidam facit* 1,70, 11-12 b) per *utile autem* o *utillimum*, forma di superlativo attestata dalla grammatica di Neue. [2]) Evidentemente questa spiegazione corrisponde come senso, ma ne rimane trascurata la tradizione. Nell'indice Stadler presenta l'uguaglianza *utlitum* = *vultus*. Rispetto all'originale greco *ἐπὶ τῷ προσώπῳ ἐπὶ τῷ στιλβόθρῳ litus, -u(lino)*, citato dal dizionario del Georges dalla storia naturale di Plinio, si confà col contesto, esimendoci ancora dalla necessità della congettura.

Il Monacensis, il migliore e più antico manoscritto della versione latina di Dioscoride, presenta nello stesso tempo anche gli elementi popolari più numerosi rispetto al resto della tradizione. Esso trasmette la frase: *sciadicis utilis si calida ut malagma imposita fuerit* I,70, 21-22 b. Davanti a *ut* c'è una cancellatura che ha fatto scomparire una lettera. Il Bernensis possiede in questo luogo la lezione *aut*. Nello stesso Monacensis la lettera *g* di *malagma* si trova scritta al di sopra della parola. Del resto nel Monacensis *malagma* si trova sempre col fonetismo popolare *malauma* e per conseguenza anche qui *g* è stata aggiunta più tardi. In ciò che concerne *aut-ut*, tanto il senso, quanto il testo greco *(ἀντὶ μαλάγματος ἢ πυρίας)* fanno più accettabile la lezione *aut*, offerta dal Bernensis.

Per il volgare *triblare*, incontrato in Monacensis *(sinape accipes et infundes in aqua calida et triblas fortius* I,72, 31-32 b), gli editori consigliano di scrivere *criblare*, appoggiandosi su altre citazioni: *haec omnia tusa et cribellata* I,77, 1-2 b; *ita tusa et cribellata pro polenta quiliacis datur* I,100, 13-14 a; *tusu et cribellatu* XIII,194, 10-11. L'osservazione non corrisponde alla

1) H. Rönsch, *o. c.*, p. 413.

2) Fr. Neue, *Formenlehre der lateinischen Sprache* II, 110.

verità, perchè la versione Dioscoridea fa distinzione di senso tra *triblare* e *cribellare*, rispettivamente *criblare* 'stacciare, crivellare'. *Triblare* ha il senso di 'fregare, stropicciare', attestato anche in Mulomedicina Chironis [1]) ed evidente anche dal seguente: *illo tempore, quo folia eiciet, si manibus tribletur, tragi odore habet, pro quo nomen accepit* XI,27, 18-20. Qual sostegno di questo senso viene la lezione del Parisinus, *tribulas*, forma asincopata.

Una sbagliata interpretazione si è data per *pampanoco* del passaggio: *haec omnia tusa oleo et vino conmiscis et mittis in vas quos pampanoco operis* I,79, 1 b. Gli egitori hanno pensato a *pampinatus*, partecipio del *pampinare*, o ad una derivazione da *pampĭnus*. La lezione del Parisinus, *pampino coperis*, ci chiarisce che in primo luogo ci troviamo di fronte ad una sbagliata separazione di parole nella tradizione del Monacensis. Scriveremo dunque: *pampano cooperis*. Considero *pampano* come un elemento volgare risultato da *pampĭno* per effetto dell'assimilazione $i > a$, fenomeno frequente nel latino comune: *ansar -aris, cammara, carcar -aris, passar -aris* ecc.

La versione di Dioscoride contiene *aluminare* che non si trova se non molto di rado nei testi letterari. Come partecipio s'incontra in Plinio (Nat. Hist. 31, 59 *aqua sulpurata... aluminata... bituminata)* e Marcello Empirico (Med. 15,5 *pellem lupi aluminatam lumbis dolentibus impone)*. Il Monacensis lo attesta su la forma di *adluminare (cui admisces species tales squinantos ad adluminandum oleum* I,80 37-38b) e gli editori ne propongono la lezione: *adglutinandum o adglomerandum, πρὸς τὴν στύψιν*. Hermann Rönsch [2]) ha cercato di spiegare questo *adluminare* per *aluminare* 'alluminare'. Il *Thesaurus linguae latinae* fa delle riserve sull'identità di questo *adluminare* con *aluminatus*, citato in Plinio e Marcello Empirico. La lezione del Parisinus è *aluminandum* e la parola si trova anche nel quarto libro: *quam pimentarii ad miri confectionem utuntur oleum aluminantes* XI,19, 14-15.

L'*indignatio* del Monacensis non può essere che auten-

1) K. Hoppe, *Glotta* XVI (1927—28), p. 207.
2) Hermann Rönsch, *o. c.*, p. 414.

tico *(nervorum indignationem mixto vino et aqua depellit* I,82, 8-10 a), l'attesta anche il Parisinus e Herman Rönsch [1]) ha dimostratro in modo molto convincente come questa parola ha ricevuto nel latino tardo, specialmente nel linguaggio dei medici, il significato di 'indisposizione, mala disposizione, viva e maladiva commozione'. Corrispondente al greco σκληρία, essa non è necessariamente congetturabile coll'*induratio* proposta dagli editori di *Romanische Forschungen.*

Incontriamo la dissimilazione *r-r* > *l-r* nella parola *plurigo -inis.* I fenomeni di assimilazione e dissimilazione sono molto amati dal latino volgare e Max Niedermann [2]) ha mostrato con lusso di argumenti le cause del loro grande sviluppo. Leggiamo presso Dioscoride: *plurigines palpebrorum conpescit* I,83, 1-2 b. Il fonetismo *plurigines,* offerto anche dal Parisinus, può essere citato pure in altri luoghi: *pluriginem omnem carnis* X,196, 2; *pluriginem capitis tollit* X,197, 12; *pluriginem ...tollet* XIII,179, 12. Questo aspetto volgare si alterna coll'aspetto classico *prurigo -inis,* ciò che dimostra che ci troviamo, come è anche naturale, di fronte a delle copie di seconda o terza mano. Il Monacensis data dell'ottavo secolo e la traduzione si è fatta nel sesto. Per la forma dissimilata *plurigo* gli editori propongono la lezione classica *prurigo,* non giustificata forse completamente dal rigore scientifico.

Si è trascurato di dare una interpretazione più giusta anche nel passo che segue: *quae* (sc. *cedria) nimiae etate caloris sui pellibus traiecta uret et siccat* I,87, 23-24 a. Nel Monacensis c'è *nimie* e non mi posso spiegare per quale ragione questa lezione è stata trascritta *nimiae.* Nell' *etate* l'*e* iniziale si trova su una cancellatura e questo fatto ci determina a pensare immediatamente a *nimietate* al posto di *nimiae etate,* come si conclude anche dal testo greco: καὶ ἱμάτια δὲ καὶ δέρματα φθείρει διὰ τὸ θερμαίνειν ἐπιτεταμένως καὶ ξηραίνειν.

La forma popolare *cinus* per *cinis,* come anche *pulvus* per *pulvis,* è attestata in alcuni scrittori postclassici: *cinus desiccativus* presso Oribasio latino. [3]) Essa era molto diffusa

1) Hermann Rönsch, *o. c.,* p. 414.

2) Max Niedermann, *Über einige Quellen unserer Kenntnis des späteren Vulgärlateinischen* in *Neue Jahrbücher* XXIX (1912), 313 sgg.

3) Henning Mörland, *Lateinische Oribasiusübersetzungen,* Oslo 1932, p. 66.

nella Penisola Balcanica ed il suo derivato in *-ea* si è continuato nel romeno *cenușă*. Dev'essere interpretato in questo senso anche *cinicinus* di Dioscoride: *peduculos et lendes pernecat, eius cinicinus similiter menstrua stringit* I, 90, 10-12 a. Il Parisinus offre la medesima lezione: *cinicinus*. Questa è stata congetturata dagli editori di *Romanische Forschungen* per *ligni cinis*, spiegazione che può essere accettata se si prende in considerazione l'originale greco: ἡ ἀπὸ τῶν ξύλων δὲ τέφρα προστεθεῖσα. Essa pecca solamente in quanto concerne la sua parte formale, perchè non rispetta l'elemento volgare. Più vicino alla verità sarebbe *ligni cinus*.

Ad un errore di lettura del Monacensis si deve certamente la lezione *in terre: alii vero super ramos ipsos funes traunt estensuri in terre et si quid ex ipsa pinguedine funi adheserit colligunt* I,92, 13-16 a. Il testo greco non fa nessuna menzione sul senso 'terra' e la lezione del Parisinus, *extensuri intra se*, m'ha determinato a esaminare più attentamente il Monacensis che contiene di fatto *inter se*. E l'errore interviene un po più in giù: *cicatrices nigras in tergo reddet colori* I,92, 27-29 a. L'originale greco ci dà delle riserve in quanto concerne *tergo*. Nel Parisinus leggiamo *integro ...colore* ed il Monacensis offre similmente *integro* al posto di *in tergo*.

Evidentemente in modo erroneo è stato letto dal Monacensis il passo che segue: *sardiane etiam balani quas et castaneas aut lepomata dicunt aut lobi valanu vocant* (*αἱ δὲ Σαρδιανὰι βαλανον, ἃ τινες λόπεμα ἢ καστανίας.., ἢ Διὸς βαλάνους*). Il Parisinus contiene *iopis balanu* e l'autentica lezione del Monacensis è *Iovis valanu*.

La pretesa forma *contrarit* (*dolorem capitis conmovet tussientibus contrarit* I,101, 19-20 b), considerata dagli editori come una innovazione popolare, messa anche in legame con *contrait* I,63, 12 b, non è che un errore di lettura. Tutti i codici hanno *est contraria*.

Il *testose ruenti* letto dallo Stadler non può ridare il senso della frase: *eius iecor siccatum testose ruenti et sole repositum exunctum omnia suprascripta facit mirifice* X,118, 5-6. Nel Monacensis *se* di *testose* si trova su una cancellatura e l'*s* non si distingue che molto difficilmente. In realtà è da leg-

gere *f* e la giusta lezione *testo ferventi*, come anche nel Parisinus, *ἥπαρ δὲ αὐτοῦ ξεφανθὲν ὑπ' ὀστράκου*.

Riconosciuto il fatto che moltissimi plurali neutri del greco in *-α* passano in latino comune a feminili singolari, cambiando anche la declinazione, ho citato un numero di tali casi dal trattato di Rufo nel *Buletinul...* di Iaşi, I (1934), p. 23. Le forme latine della greca *γλαύκωμα -ατος* in Dioscoride hanno seguito la stessa via: *glaucomatas... limpidat* I,87, 25-26 a; *caligines et glaucomatas... detergit* X,237, 24-25; *caligines et claucomas tollit* X,189, 15. Il medesimo fenomeno riesce in *κονδίλωμα -ατος*: *condilomatas solvet* I, 73, 27 a; X,404, 25 e X,426, 6; *condilomatis medicatur* XIII,208, 21; *condilomatas medicatur* XIII,209, 18. Sebbene il Parisinus contenga le stesse forme come il Monacensis, lo Stadler non annette nessuna importanza a queste coincidenze e congettura a torto *condilomata* al posto di *condilomatas*.

Non mi pare giustificata la congettura *fetura* per *fetu* in *pullu de fetu primaru luna prima aperis et invenis in eum lapides duos* X, 193, 19-20. Leggiamo nel Parisinus *fetu primario* e l'incunabulo di Colle presenta una lezione assomigliante: *fetu primo (ἐκ τῆς πρώτης νεοσσοποιίας)*. Dal punto di vista lessicale *fetus* possiede anche il senso di *fetura*, v. *Thesaurus*.

Quando Hermann Stadler interviene per sostituire *invilicus*, offerto dalla tradizione, per *umbilicus*, pecca certamente contro lo spirito storico e dimostra come l'operazione commoda del congetturare nel senso classico diventa dannosa agli studi linguistici. Gli esiti romanzi di *umbilicus* sono molto variati e numerosi, come non è accaduto, si può dire, a nessuna altra parola latina.[1]) Questa diversità presuppone fino ad un certo punto un aspetto formale variato anche in latino e leggiamo appunto nell' *Appendix Probi: umbilicus non imbilicus*.[2]) L'uso di *imbilicus*, condannato dal grammatico latino, dev'essere stato assai esteso, perchè, accanto a *umbilicus*, entrambe le forme hanno sviluppato discendenti romanzi ugualmente numerosi.[3]) Nella versione latina di Dioscoride è at-

1) A. Zauner, *Die romanischen Namen der Körpenteile* in *Romanische Forschungen* XIV (1903), p. 497.

2) *Grammatici Latini*, ed. Keil, IV, 198, 4.

3) W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, 9045.

testata la forma *invilicus (in invilico posita* I,101, 30; *invilico inpositi* X,203, 20; *invilico positus* X,414, 21; *sicut invilicu* X,421, 10; *invilico posita* X,429, 7), dove lo Stadler congettura *umbilicus*.

La preposizione *cum* è stata spesse volte notata in relazione con una forma di accusativo e la stessa cosa è accaduta anche a *de* o altre preposizioni. Lo studio di H. Mörland sulla lingua di Oribasio latino accerta casi numerosi di tal genere. Perciò non sono necessariamente desiderabili le congetture nel senso classico, là dove l'intera tradizione dà prova di quest'evoluzione: *si nimie comesta fuerit aut bibita, cum tortiones (tortiones* anche nel Parisinus, presso Stadler *tortione) sanguem deponit* X,215, 25-26; *cum pollines* (anche nel Parisinus, presso Stadler *polline) yrini illirice et acetu... maculas corporis limpidat* X,411, 19-20.

Le numerose grafie *ortopnicus* per *ortopnoicus (ortopnicos curat* I,69, 7a; *ortopnicis prestolatur* I,82, 29b; *hortopnicos* < Parisinus *ortopnicos* > X,236, 25; *ortopnicis* X,408, 12 e 429,22) non possono giustificare la congettura *ortopnoicus* (gr. *πρὸς ὀρθόπνοιαν*), come anche *celerat* per *celebrat (digestionem celebrat* X,240, 19).

Gli interrogativi *quis, quid*, più espressivi e più adatti per la loro drasticità, sono poco a poco ed anche di buon'ora riusciti di rivendicare il posto dei relativi corrispondenti *qui, quae, quod*, specialmente nella lingua comune. Ne fanno menzione Catone r. r. 148 *dominus vino quid volet faciat, Festo quis volet magistratus facere, faciat*, Gellio 13,23, 8 *quis erat egregia et praestanti fortitudine, Nero adpellatus est*, l'Antologia 520 *et quid non multi poterant iuvenes, hic semper solus agebat*, Seneca Apoloc. 9,5 *censeo uti divus Claudius ex hac die deus sit, ita uti ante eum quis optimo iure factus est*, Petronio 50,7 *ignoscetis mihi quid dixero: ego malo mihi vitrea, certe non olunt*, Venantio Fortunato 1,16, 33 *ineptus est quis ipse se praeferre vult ecclesiae*, Ammiano Marcellino 14,11, 11 *qui eum adulabili sermone seriis admixto solus omnium proficisci pellexit vultu adsimulato saepius replicando, quod flaglantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quid per imprudentiam gestum est remissurus ut mitis et clemens...* [1]) *Quisquis* troppo pesante, es-

1) Einar Löfstedt, *Beiträge zur Kenntnis der späteren Latinität*, Upsala 1907, pp. 55—59.

primendo una distinzione considerata non pienamente necessaria dalla coscienza linguistica popolare, viene ad essere sostituito da *quisque.* [1]) In conseguenza la congettura *quisquis* dello Stadler al posto di *quis* nella versione di Dioscoride è certamente non accettabile: *et quis eum in collo portaverit incussu serpentum non timet* X,382, 17-18, perchè *quis* per *quisquis*, come anche *quis* per *quidam*, hanno avuto una esistenza di fatto. [2])

Tra le forme di *vas -is* il tardo latino conosceva *vasum*, *vasus*, abl. *vaso*, pl. *vasa* e per la terza declinazione *vas* si è imposta alla coscienza linguistica anche come forma di ablativo singolare. La congettura dello Stadler *vase*, rispetto a *vas* accertata dalla tradizione, non è in certo modo necessaria: *cepulas et ros siriacu in vas aeneo coces* X,390, 17; *mittis acetu viscidu in vas aeneum et coperis alia vas aeneo* XIII,205, 5.

H. Mihăescu.

---

1) H. Grandgent, *Introduzione*, p. 51.

2) Quanto concerne *quis* per *quidam* posso ricordare una nota di W. Baehrens che accerta numerosi esempi: *quis* = *quidam* (*Glotta* V [1913—14], 83—85).

O PROBLEMĂ DE FONETICĂ VECHE ROMÎNEASCĂ.

Diftongul *ĕá* urmat de *e* în textele sec. XVI.

Fonetismul limbii romîneşti, aşa cum apare în textele veacului al XVI-lea, mai prezintă încă unele puncte obscure din cauza chipului defectos cum au fost adaptate caracterele alfabetului chirilic. La această greutate, inerentă obiectului supus cercetării, s'au adăugat şi altele provenite din unele ipoteze clădite pe o interpretare unilaterală a faptelor, care, de cele mai multe ori, are la bază un excesiv excluzivism în formularea teoriilor originale.

De mică importanţă în aparenţă, problema felului cum apare reflectat diftongul *ĕá* urmat de *e* (tipul *vĕáde*) în textele sec. XVI prezintă însemnătate mai întîiu prin faptul că persistenţa lui sau prezenţa unui stadiu evolutiv (*ę*) către *e* de astăzi dădea o coloratură specială limbii vechi. Apoi soluţionarea ei cere cercetarea, în prealabil, a altor probleme de limbă şi cultură din cele mai importante, cum ar fi, depildă, chestiunea dacă a existat sau nu în sec. XVI o tradiţie grafică, dacă se poate vorbi, pentru acel timp, de o limbă scrisă cu o structură proprie deasupra deosebirilor dialectale, etc.

Cel dintîiu care a supus unei minuţioase cercetări soarta diftongului *ĕa—e* a fost H. Tiktin în *Studien zur rumänischen Philologie*, Leipzig 1884. Bazat pe alternanţele grafice ѣ, ѥ, el ajunge la concluzia că în limba sec. XVI *ĕa* urmat de *e* se schimbase în *ę* pe tot teritorul dialectului dacoromîn.

Pentru a putea analiza dovezile aduse de Tiktin în sprijinul ipotezei sale, reproducem rezumatul acestora făcut de Iorgu Iordan în cartea sa *Diftongarea lui e şi o accentuaţi în poziţiile ă, e*, Iaşi 1921, pag. 163-166:

Deosebirea de pronunţare începe chiar depela 1550 şi constă în aceea că ѣ, ꙗ în poziţia *e* nu se mai pronunţau *ĕá, ĭá*.

Imprejurările care ne fac să afirmăm acest lucru sînt:

1) In Psaltirea în viersuri a lui Dosofteiu (1673) cuvinte cu ѣ, ꙗ, reflectaţi astăzi prin *ĕá, ĭá*, rimează cu altele care au *á*; depildă *sîꙗlă* cu *neválă*... etc. Dimpotrivă, nu găsim niciodată rime ca *vѣ'de-cade*... Urmează de aici că în pronunţarea lui *vѣ'de, pꙗ're* nu exista un *á*.

2) In veacul XVII unele opere tipărite întrebuinţează alte caractere pentru a reda pe *ĕá, ĭá* = *ĕá, ĭá* actuali decît pentru redarea lui *ĕá, ĭá* = *é, ĭé* de astăzi. Această deosebire ortografică apare desăvîrşită în Psaltirea în viersuri a lui Dosofteiu (1673) şi în Divanul sau gîlceava înţeleptutui cu lumea a lui D. Cantemir (1698). Alte scrieri întrebuinţează o ortografie nesigură, deşi chiar în ele se poate recunoaşte într'o oarecare măsură tendinţa de diferenţiare pomenită mai sus. Interesant este faptul că semnele folosite pentru *ĕá, ĭá* în poziţia *e* serveau şi pentru reproducerea lui *ĕá, ĭá* finali, care, se ştie, în dialectul moldovensc sînt pronunţaţi *é, ĭé*. Această constatare nu se poate înţelege altfel decît că semnele grafice deosebite corespundeau unei pronunţări deosebite a diftongilor în cele două poziţii.

3) Dar nu numai în secolul XVII şi în Moldova a existat o pronunţare diferită a tipurilor *lѣ'ge, chꙗme* şi *lѣ'gă, chꙗmă*, ci pe tot teritoriul dacoromîn şi mai înainte de cele dintîiu monumente literare. Intr'adevăr, singularul *másă* a rezultat dintr'un mai vechiu *mĕásă* < *mēnsa*, tot aşa cum pluralul *mése* a ieşit din *mĕásă* < *mēnsae*. (Formele *mĕásă, mĕáse* există pînă astăzi în macedoromîn.) Căderea lui *e* din sing. *mĕásă* este însă mai nouă decît prefacerea, suferită din cauza lui *e* următor, a lui *ĕá* din pl. *mĕáse*; dacă *ĕ* din *mĕásă* ar fi căzut pe vremea cînd se zicea încă pl. *mĕáse*, atunci şi în acesta din urmă ar fi căzut *ĕ* şi din aceiaşi cauză, adică a lui *m* precedent: în acest caz am fi avut *máse*, din care nu putea rezulta actualul *mése*... Deci *másă* nu putea sta alături de *mĕáse*, de unde urmează că vechiu rom. *mѣse* nu trebue cetit *mĕáse* nici chiar în texte mai vechi, pentrucă în acestea *mĕásă* este totdeauna redat prin *másă*,

că, prin urmare, căderea lui *é* după *m* şi celelalte labiale se arată ca desăvîrşită deja în cele mai vechi texte.

4) Cea mai puternică dovadă—matematică, zice Tiktin —că ѣ—*e*, ѧ—*e* nu sînt *ĕá—e*, *ĭá—e*, ne-o oferă grupele *cea*, *gea*. In aceste grupe *e* a dispărut pentru motivul că nu se pot pronunţa în acelaş loc două palatale (*e* alături de *č*, *ǧ* precedenţi, care au timbru de *ĭ*), astfel că ele sunau *ča*, *ǧa*. Textele chirilice reproduc aceste grupe—indiferent de originea lor—prin ча, ꙗа sau чѣ, ꙗѣ (alături de чѧ, ꙗѧ şi чѧ, ꙗѧ). Dacă ѣ' din *acѣ'ste*, *cѣ're*, etc. ar fi sunat la fel cu ѣ' din *acѣ'stă*, *cѣ'ră*, adică *a*, atunci ar trebui să întîlnim şi ortografii ca *aчáste*, *чáre*... Tiktin n'a găsit nicio ortografie de acest fel.—Aceste patru dovezi arată cît se poate de lămurit că ѣ, ѧ în poziţia *e* nu redau aceleaşi sunete ca aceleaşi semne în poziţia *ă*.

Atunci care era valoarea fonetică a caracterelor ѣ', ѧ', cînd în silaba următoare se afla un *e*?... Valoarea fonetică actuală nu puteau s-o aibă..., pentrucă în acest caz scriitorii s'ar fi servit de semnul є, dupăcum fac cu formele *lég*, *légi*, *pier*, *piéri*, iar nu de semnele ѣ, ѧ. Asemenea nu se poate invoca o tradiţie în sprijinul întrebuinţării acestor caractere, devremece între 1570 şi 1700 era un haos în ortografia textelor romîneşti, iar vreme pentru formarea unei tradiţii nu fusese suficientă, întrucît prima dată cînd s'a scris de către un Romîn romîneşte cu alfabetul chirilic a fost puţin înainte de 1570. In afară de asta, tradiţia n'ar putea explica îndeajuns grija foarte mare de a deosebi în scris є de ѣ, chiar în cuvinte omonime ca: *acѣ'ia* (feminin singular) şi *acє'ia* (masculin plural), care nu se confundă niciodată.

Prin urmare: dacă ѣ' în poziţia *e* nu putea avea valoarea *ĕá*,—căci am văzutcă nu rimează, cu *á*—, dar nici valoarea de astăzi *e*,—căci ѣ' se deosebeşte foarte îngrijit în scris de є—, atunci lui ѣ' trebue să-i atribuim o valoare fonetică intermediară între *ĕá* şi *é* şi anume ę = germ. *ä*, singurul sunet care seamănă la timbru cu diftongul *ĕá*.'

Am citat pe larg argumentele lui Tiktin, deoarece, multă vreme, au fost primite de aproape toţi cercetătorii care s'au ocupat de istoria limbii romîneşti, iar pînă în momentul de faţă nimeni n'a cercetat în special această problemă.

Observăm mai întîiu că primele două argumente se referă mai ales la soarta diftongului *ĕá—e* în a doua jumătate a secolului XVII. E sigur că în această epocă se săvîrşise, în limba scrisă, evoluţia *ĕá* > *e*, iar grafiile cu ѣ, ꙗ, în aceste cazuri, trebuesc atribuite tradiţiei. Proba pe care o aduce Tiktin pentru a dovedi această transformare este concludentă (v. mai sus Nr. 1).

Argumentul al treilea se bazează pe un paralelism între evoluţia *mĕásă* > *másă* şi *mĕáse* > *mése*. Insuşi I. Iordan a relevat în nota dela pag. 163 că paralelismul este inexistent. «Avem de observat numai că *ĕ* din pl. *mĕáse* n'ar fi putut să cadă, cum presupune Tiktin, din cauză că în silaba următoare avem un *e*; iar căderea lui *ĕ* în cazul de faţă, — prefăcut întîiu în *ă* din pricina lui *m* precedent —, nu se poate întîmpla, după chiar spusele lui Tiktin (pag. 71-72), decît dacă în silaba următoare nu este o palatală».

Altă evoluţie a avut *ĕa*, precedat de labială şi urmat de *ă*, şi alta cînd a fost precedat de labială, dar în silaba următoare se afla un *e*: 1. *mĕásă* > *măásă* > *másă* («Din *e* accentuat şi neaccentuat, la care se cuprinde şi *ĕ* consonat din diftongul *ĕá*, latin şi nelatin, precedat de *m, p, b, f, v, u*, cînd în silaba imediat următoare nu este *e, i* ori sunet muiat, rezultă *ă*...» Philippide, *Orig. Rom.* II, pag. 40, Nr. 28); 2. *mĕáse* > *mése* (nu mai era posibilă schimbarea lui *ĕ* în *ă*, din cauză că în silaba imediat următoare este *e*; în cazul de faţă *ĕá* > *e* se supune altei norme: «*á* accentuat, precedat în aceeaşi silabă de *e, i*, sunet muiat, şi urmat în aceeaşi silabă ori în silaba imediat următoare de *e, i*, sunet muiat, se preface în *é*.» Philippide, *op. cit.* pag. 18, Nr. 7).

In ceea ce priveşte valabilitatea argumentului dela Nr. 4, pe care Tiktin îl consideră ca cel mai puternic («dovadă matematică»), cercetările ulterioare au descoperit destule grafii cu *a* după africatele *č, ǧ*: «E o scăpare din vedere... afirmarea că în vechile texte nu se scrie ча, ꙗ, ci numai чѣ, ꙗѣ, cînd în silaba următoare e ѣ. Căci şi aşa se scrie, dupăcum se scrie *a* şi după alte consonante palatale ca *š*. Astfel, în Codicele Voroneţean se află *čareţi* alături de *čѣreţi* şi *čareţi*, precum şi *dulčaţele*. Psaltirea Şcheiană are dease-

meni *a čare* şi *čkrčeţi*. Intr'un doc. munteano-slav din a. 1586 găsim satele *Vălčale*... ceea ce în alt doc. munteano-slav din a. 1620 e scris *Vlăčkle*... Un act din 1627 al mitropolitului din Ardeal, Dositei, cătră călugării dela mînăstirea Biserican din Moldova are: *ačale*... şi *ačkle*... Intr'un act din 1563 e: *Vălčale*...» I. Bărbulescu, *Fonetica alfabetului cirilic*, Bucureşti 1904, pag. 148-149.

I.-A. Candrea, care s'a ocupat în special de limba textelor rotacizante, face aceleaşi constatări: «Dacă vocala silabei următoare era *e*, diftongul [*ĕá*] s'a menţinut încă multă vreme şi a evoluat mai tîrziu spre *ę*... Alături de forme ca *ačkle*, *ačkste*... şi de altele, în care *k* e redat prin *e*..., găsim însă uneori cuvinte în care *k* e redat prin *a*: *čarcetu*, *čare*, *îndulčaşte*... *săğate*... etc. Codicele Voroneţean, în special, întrebuinţează mai adesea formele cu *a*: *ačaste*, *čareţi*...» (*Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII*, vol. I, Bucureşti 1916, pag. CXXXIX—CXL).

Cu toate că argumentele lui Tiktin nu mai au tăria de altă dată, totuşi ipoteza sa capătă un sprijin, dacă considerăm starea actulă a repartiţiei lui *ę* şi *e*, ca descendenţi ai vechiului diftong *ĕá—e*, în dialectul dacoromîn. Tiktin a căutat să dea o explicaţie alternanţelor grafice *k* şi *e*, pe care le constatăm încă din sec. XVI, şi a ajuns la concluzia că ele reproduceau sunetul intermediar *ę*. Dacă această părere nu se mai poate astăzi susţinea cu argumentele lui Tiktin, în schimb ea exprimă o stare de fapt valabilă măcar pentru o parte din vorbirea sec. XVI, aşa cum o putem presupune prin analogie cu starea actuală.

Al. Rosetti a încercat să facă unele obiecţii de ordin principial acestei teorii, care, dela Tiktin încoace, a fost adoptată de mai toţi cercetătorii:

«Pentru a admite că alternanţele grafice exprimă un stadiu fonetic intermediar (nu confund, bine înţeles, stadiu fonetic intermediar cu fonem greu de notat...), ar trebui să se probeze:

1. că schimbările fonetice de tipul *ĕa* > monoftong sau *e* nazalizat > *i* se fac prin etape succesive (nimic nu indică acest lucru; din contra, trebue să ne reprezentăm trecerea

bruscă dela *e* la *i* de exemplu, ca o consecinţă a acţiunii de închidere a ocluzivei nazale....);

2. că putem surprinde p e v i u, datorită acestor notaţii, o schimbare fonetică pe cale de a se săvîrşi...» (*Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle...*, Paris 1926, pag. 52, nota 2).

Observăm mai întîiu că schimbarea lui *ĕa*, urmat de *e*, în *e* presupune o fază anterioară *ę*. Lucrul este perfect explicabil din punct de vedere fonetic şi d o v e d i t prin faptul că, pînă în ziua de astăzi, unele graiuri mai păstrează încă pe *ę*.

Trebue să facem deosebire apoi între un stadiu i n t e r m e d i a r, care, pentru o epocă din viaţa limbii, devine n o r m a l, şi între m o m e n t u l, cînd se efectuează procesul de schimbare. Desigur că trecerea lui *ĕa* la *ę* s'a făcut înafara posibilităţii noastre de observare şi acelaşi lucru pentru schimbarea lui *ę* în *e*. Insă etapele succesive *ĕa* şi *ę* au constituit o s t a r e n o r m a l ă, şi aceasta a fost observată şi, eventual, notată, dacă într'adevăr oamenii depe vremuri aveau posibilitatea să facă acest lucru.

După Tiktin, cel care s'a ocupat mai pe larg de această problemă este O. D e n s u s i a n u în *Histoire de la langue roumaine*, tom. II, fasc. I, Paris 1914, pag. 61-65.

'In sec. XVI... *ĕá—e* devenise *é—e*, adică formele care prezentau altădată *ea* revenise, după mai multe secole, la formele latine din care ieşise: *lége* < *lĕáge* < *lēgem*. Numărul mare de forme cu *e*, atestate în această epocă, ne îndreptăţeşte să ajungem la această concluzie; mărturia lor este categorică şi nu poate fi interpretată altminteri. D a c ă n e - a r f i r ă m a s u n s i n g u r t e x t c u p a r t i c u l a r i t a t e a c o n s t a n t ă *ea—e*, s'ar p u t e a l a u r m a u r m e i s ă a d m i t e m c ă î n u n e l e r e g i u n i v e c h i u l s t a d i u f o n e t i c s e m e n ţ i n e a î n c ă; ceea ce însă nu-i cazul. Chiar Codicele Voroneţean, care prezintă un fonetism mai consecvent şi are, de exemplu, totdeauna *lĕáge*, *trĕáce*, lasă să se strecoare pe alocuri fonetismul nou. Găsim, înadevăr, trei forme cu *e*: *clevete* LXXIII, 7; CXLIV, 13—14; *dumnedzeeştele* CLXVIII, 4, *meşter* XII, 4; 8, 4; CXXV, 10; dacă prima şi ultima pot fi contestate, din cauza originii lor

străine şi deci avînd posibilitatea unui fonetism special, a doua rămîne în picioare şi confirmă şi pentru acest text pronunţarea cu *e* şi nu cu *ea'*.

Mai departe Densusianu aduce ca argument şi cele susţinute de Tiktin (paralelismul dezvoltării: *mĕásă* > *másă* şi *mĕáse* > *mése*), care însă nu mai sînt valabile astăzi (v. mai sus).

Densusianu explică alternanţele *ĕá—e*, *é—e* prin puterea tradiţiei grafice: «Deoarece... limba romînă trebue să fi fost întrebuinţată uneori în scriere chiar înainte de sec. XVI, s'a păstrat din această epocă mai veche cîteva deprinderi grafice, care corespundeau condiţiunilor fonetice de atunci, dar nu mai puteau să reflecteze evoluţia ulterioară a limbii în momentul în care primele texte religioase începeau a fi traduse. Trebue să presupunem chiar că persoanele cu oarecare învăţătură rămăsese credincioase acestei tradiţii grafice, în timp ce acei mai puţin cultivaţi urmau curentul limbii, scriind aşa cum pronunţau, adică *lege*, etc.» (Pag. 32.)

Densusianu face distincţie între *ĕá* şi *ĭá* şi stabileşte, pentru fiecare, altă durată în evoluţia lor către *e*: «Fiindcă exemplele cu *e* < *ĭa* < *ę*, *ę—e* sînt cu mult mai rare decît acele cu *e* < *ĕa* < *ę—e*, credem că sîntem în drept să admitem pentru *ĭa* > *e* o evoluţie mai înceată decît pentru *ĕa* > *e*; consideraţii fiziologice ne îndreptăţesc deasemenea să separăm din punct de vedere cronologic transformarea acestor doi diftongi, pentrucă trecerea dela *ĕa* la *e* presupune mai puţine etape intermediare decît aceea dela *ĭa* la acelaşi sunet. Cu alte cuvinte, credem că *ĭa* devenise *e*, în secolul XVI, numai în cîteva regiuni mai înaintate în evoluţia fonetică; mai tîrziu această transformare a cîştigat întregul domeniu dacoromîn.» (Pag. 64.)

Deosebirea dintre această ipoteză şi aceea mai veche a lui Tiktin o stabileşte însuşi Densusianu la pag. 64, nota:

«Asupra valorii pe care o avea *ĕa—e* Tiktin emite o părere care se deosebeşte într'un punct de aceea expusă de noi; cu toate că şi el admite că *ĕa* trebue să fie interpretat ca *e*, crede că poate atribui acestui *e* valoarea de *ę*; după părerea sa, acei care scriau în sec. XVI, dîndu-şi samă că *e* era pronunţat în aceste condiţiuni ca *ę*, au căutat să

noteze această nuanţă specială a vocalei palatale adoptînd semnul ѣ. Este totuşi foarte îndoelnic dacă strămoşii noştri au avut o ureche aşa de fină pentru a distinge pe *e* deschis şi dacă au căutat să noteze aceasta în scris. Pentru a da un sprijin părerii sale, Tiktin aminteşte că în unele regiuni ale domeniului limbii romîne *e* (< *ĕa)* apare ca *ę (lęge),* în timp ce în altele el este pronunţat în cu totul alte condiţiuni *(lege* ca *leg, negru,* etc.). Dar chiar această circumstanţă infirmă interpretarea lui Tiktin, căci nu este cu nimic probat că pronunţarea *lęge* era caracteristică pentru întreaga limbă romînească veche şi nu vedem cum s'ar putea ea restitui pretutindeni în textele din sec. XVI. Dacă ne găsim în prezenţa unui text vechiu aparţinînd unei regiuni care prezintă astăzi *ę—e,* se poate admite în chip natural că el ascunde aceeaşi particularitate, cu toate că are forme cu *ĕa.* Dar chiar şi în acest caz ar fi prematur să credem că acel care a scris un asemenea text a avut conştiinţa pronunţării lui *e* ca *ę* şi l-a transcris în consecinţă cu ѣ.

Un alt punct în care ne deosebim de Tiktin este atunci cînd el presupune că *fiare* se schimbase pretutindeni în *fięre...* Tiktin n-a ţinut samă de faptul că, în sec. XVI, formele cu *ie* < *ia* sînt cu mult mai rare decît acele cu *e* < *ĕa* şi că este mai aproape de adevăr să presupunem că aceşti doi diftongi n'au aceeaşi evoluţie către monoftongare.»

La cele susţinute de Densusianu avem de făcut mai multe obiecţii :

1. Cele trei exemple din Codicele Voroneţean cu *é—e* în loc de *ĕá—e (clevete, dumnedzeeştele* şi *meşter)* nu probează «pentru acest text pronunţarea cu *e*». Prima şi ultima formă sînt înlăturate din discuţie chiar de Densusianu: aceste cuvinte, fiind mai nouă, nu s'au supus diftongării. A doua formă «e o greşală a copistului în loc de *dumnedzeeştile*» (C a n d r e a, *op. cit.,* pg. CXXIV). In felul acesta posedăm un text din sec. XVI, în care, în toate exemplele s i g u r e, găsim notat pretutindeni diftongul *ĕá—e.* In consecinţă Densusianu trebue să admită «că în unele regiuni vechiul stadiu fonetic se menţinea încă».

2. In ceea ce priveşte tradiţia grafică, prin care autorul vrea să explice alternanţele *ĕá—e, é—e,* vom arăta mai

departe, cînd vom discuta teoria lui Rosetti, dacă ea poate constitui sau nu o dovadă temeinică.

3. Trecerea dela *ĕá* la *é* nu s'a făcut într'un timp mai scurt decît aceea dela *ĭá* la *é*. La amîndouă evoluţiile găsim aceleaşi stadii intermediare: *e* foarte deschis, *e* deschis şi *e* mijlociu aşa cum îl întîlnim astăzi. In textele sec. XVI raportul numeric dintre *ĕá* şi *é* (< *ĕá)* pedeoparte şi dintre *ĭá* şi *é* (< *ĭa)* pedealtăparte este egal. Depildă, copistul *C* al Psaltirii Şcheiene care scrie deseori *é*, acolo unde copistul *B* are ѣ, întrebuinţează forma *este* alături de *iaste*, singura care apare la copistul *B* (Candrea, *op. cit.*, pg. XXXV). In documentele din Arhivele Bistriţei, publicate de A. Rosetti, raportul se păstrează. Astfel în scrisoarea din Lucavetz (Bucovina), sec. XVII, găsim *este* şi *acele* (pg. 57); în cea provenită dela Cîmpulung (Bucovina), 1604—1608, găsim *iaste, treboiaşte*, dar şi *treboeşte* (pg. 74)..., etc.

Candrea, care a adoptat ipoteza lui Densusianu, caută să explice formele cu *e* provenite din *ĭe* întîlnite în textele rotacizante: «Dupăcum ѣ alternează deseori cu ѥ, tot astfel găsim în unele texte ꙗ inlocuit uneori cu ѥ sau ѳ. Astfel: în *S* [Psaltirea Şcheiană] singurele exemple pe care le găsim sînt: *pĭere, ele* şi *este*. In *H* [Psaltirea Hurmuzaki] exemplele deasemenea nu sînt prea numeroase: *amĭedzi, este, mĭerea, pĭere, vĭerme, pelea*, scris poate astfel sub influenţa cuvîntului *peliţă*. In *V* [Psaltirea Voroneţeană] şi *CV* [Codicele Voroneţean] nu întîlnim grafii de această natură. Cele cîteva exemple citate mai sus nu probează deloc că, pela începutul veacului al XVI-lea, ꙗ, în forme ca *pĭare, mĭare*, etc., ajunsese să se pronunţe ca *ĭe*, sau că începuse evoluţiunea în acest sens. Parte din forme, ca *ele, este* se pot explica prin poziţia lor adesea ca atone în frază, altele, ca *piere, pierde, vierme*, etc., au putut fi influenţate în grafie de formele *pier, pierzi, viermi*, etc., mai ales dacă ţinem seama de exemplele care apar în *H*, unde greşelile de ortografie sînt aşa de numeroase» (pg. CXXV—VI).

Observăm mai întîiu că acele texte care prezintă în mai numeroase exemple *é* în loc de *ĕá* au şi *é* înloc de *ĭa*. Astfel toate formele citate de Candrea din Psaltirea Şcheiană aparţin, afară de *pĭére*, copistului *C*, care scrie deseori

é acolo unde ceilalţi copişti întrebuinţează *ĕá*. Cele şase exemple de *ĭá* > *é* din Psaltirea Hurmuzaki concordă cu celelalte, mai numeroase, de *ĕá* > *é* (v. Candrea, *op, cit.*, pg. XLVIII). Remarcăm apoi faptul că acele texte care nu au *ĕá* > *é* nu au nici *ĭá* > *é*, cum e, depildă, Codicele Voroneţean. Singurul text care face excepţie dela această regulă este Psaltirea Voroneţeană. In acest text întîlnim trei cuvinte cu *ĕá* > *é* şi niciunul cu *ĭá* > *é*. Din aceste trei cuvinte unul este evident o greşală de scris din partea copistului: *pomꙑkneşte* în loc de *pomenꙑkşte*.

Desigur că aceste coincidenţe nu sînt întîmplătoare. Ele ne fac să credem că cei doi diftongi *ĕá* şi *ĭá* s'au schimbat în *é*, în unele regiuni dialectale, în acelaşi timp. Incercarea de a da o altă explicaţie acestui fapt, cu ajutorul accentului şi analogiei, se poate face pentru a demonstra contrarul, adică exemplele cu *ĕá* > *é*. Faptele reale însă ne împiedică să dăm altă explicaţie; ele ne obligă să tragem o singură concluzie: paralelismul în timp al evoluţiei celor doi diftongi *ĕá*, *ĭá* > *é*.

In ce priveşte obiecţiunile aduse de Densusianu teoriei lui Tiktin, avem de făcut următoarele observaţii:

1. Nu putem şti dacă strămoşii noştri au avut sau nu ureche fină ca să surprindă deosebirea dintre un *ę* şi un *e*. Ceeace putem afirma cu siguranţă este faptul că între aceşti doi *e* sînt deosebiri uşor de surprins mai ales pentru nişte oameni care, pentru prima oară, să căzneau să adapteze un alfabet străin limbii lor. Faptul că ei, cei dintîi, acomodau caractere ortografice slavone sunetelor romîneşti îi obliga oarecum la un fel de analiză,—mai fină sau mai puţin fină după capacitatea fiecăruia,—a sunetelor, pentruca mai apoi să le poată transcrie. Scrisul lor nu se automatizase prin regule învăţate în mica copilărie. Evident că, atunci cînd afirmăm aceste lucruri, ne gîndim la oamenii cu oarecare pregătire, cum erau acei scriitori ai textelor religioase cunoscători şi ai limbii slavoneşti. [1]) Ceeace, sigur, lipsea

1) Deosebirea între felul de a reda sunetele unei limbi, prin caractere grafice, al oamenilor cu oarecare pregătire în direcţia aceasta şi felul cum scriu oamenii lipsiţi de cultură a fost făcută de A. Philippide în *Principii de istoria limbii*, pg. 239—240: «In ce priveşte pe Romînii din sec. XVI, XVII, fiind-

diecilor, era posibilitatea de a nota pe ę. Tiktin s'a bazat tocmai pe acest fapt, care nu se poate nega, ca să explice alternanţele ѣ, ѥ. Explicaţia e simplă: pentru unii ę se apropia, ca timbru, mai mult de *ĕá*, pentru alţii mai mult de *e*. Acelaşi scriitor putea să stea la îndoială dacă avea de a face cu un sunet mai apropiat cu *ĕá* sau cu unul mai apropiat de *é*.

2. Starea actuală a diftongului *ĕá* urmat de *e* nu infirmă ipoteza lui Tiktin. In unele regiuni dialectale s'au păstrat formele vechi cu *ĕá* şi ę, pecînd în altele evoluţia a mers mai departe şi s'a ajuns la *e* de astăzi. A fost o vreme, însă, cînd pe întreg domeniul limbii romîne se pronunţa cu ę. Nu se poate admite că trecerea dela *ĕá* la *e* să se fi făcut fără stadiul intermediar al lui ę. Faptul că, în unele regiuni, se păstrează încă ę, probează acest lucru, cerut, dealtminteri, şi de condiţiunile fonetice în care se efectuiază această monoftongare. In consecinţă, apare curioasă obiecţia lui Densusianu că pronunţarea *lęge* nu era caracteristică pentru întreaga limbă romînească veche. Intrebarea care se pune este dacă în sec. XVI se pronunţa pretutindeni cu ę sau dacă nu cumva, depe atunci, limba romînească prezenta regiuni dialectale asemănătoare cu acele de astăzi.

I. - A. Candrea în Introducerea la ed. Psaltirii Şcheiene admite concluziile lui O. Densusianu, însă nu poate pre-

---

că n'aveau nici tradiţii literare [ceea ce este încă de probat], nici, cu siguranţă, pedantism, putem admite prea bine că nu căutau să exprime prin scriere prototipele, ci înseşi sunetele prezente. Dar trebue să distingem, altceva e un popor fără tradiţii literare, şi altceva un om incult. Ceea ce este adevărat pentru unul, nu e de fel adevărat pentru celălalt. La un popor chiar fără tradiţii literare, chiar incult cu desăvîrşire, acei ce fixează alfabetul sînt încă oamenii cei mai pricepuţi. O scriere care emană dela aceşti din urmă, adică dela bărbaţii cei cu pricepere, o putem ceti astfel cum este scrisă, şi ne putem permite să hotărîm că orideciteori vedem cutare literă, acea literă reprezintă pe cutare sunet numai şi nu pe un altul. Putem ceti, cum vedem scris, de pildă, *Vedele*, pentrucă sînt scrise în timpuri fără pedantism şi fără tradiţii literare de Brahmani, de oamenii cei mai cu pricepere dintre toţi Indienii, putem ceti deasemenea cum vedem scris o poemă provensală din prima jumătate a veacului de mijloc, evanghelia v. slovenească, psaltirea lui Coresi, pentrucă toate sînt scrise în timpuri fără tradiţie literare. fără pedantism, şi de bărbaţi pricepuţi, care se gîndeau bine la literele puse pe hîrtie».

ciza dacă, în primul şfert al sec. XVI, evoluţia către *e* se terminase în regiunile rotacizante.

«Valoarea primitivă de *ĕá* pe care au avut-o literele chirilice ѣ, ѧ, ꙗ a evoluat încetul cu încetul spre *e*, după ce a trecut prin fazele *ę* [foarte deschis], *ę*, păstrate încă în unele regiuni din Transilvania. Singurul punct, asupra căruia mai trebue păstrată oarecare îndoială, este dacă pela începutul secolului XVI-lea, în regiunile rotacizante, se ajunsese deja definitiv la pronunţarea actuală *e*, sau se va fi menţinut încă în parte faza intermediară *ę*. Evoluţiunea spre *e* va fi început în acele regiuni în primul sfert al veacului XVI-lea, după cum dovedesc numeroasele grafii cu ѥ în loc de ѣ; dacă însă această evoluţiune era desăvîrşită la acea epocă, e o chestiune care n'a fost încă lămurită.» (C a n d r e a, *Psaltirea Scheiană* I, pg. CXXIII.)

In ultimul timp, ipoteza lui Densusianu a fost reluată de Al. R o s e t t i în studiile sale despre limba romînă în sec. XVI: *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris 1926 şi *Limba romînă în secolul al XVI-lea*, Bucureşti 1932.

Rosetti explică alternanţele ѣ, ѥ, admiţînd că prima grafie se datoreşte tradiţiei, iar a doua exprimă fonetismul viu al scriitorilor. In consecinţă singura concluzie care se impune este aceea că, în sec. XVI, diftongul *ĕa*, urmat de *e*, ajunse p r e t u t i n d e n i la stadiul *e*, deoarece alternanţele se întîlnesc în mai toate textele păstrate.

Ceeace pare curios e faptul că Rosetti pedeoparte admite tradiţia grafică ca un argument puternic în sprijinul teoriei sale, potrivit căreia ѣ nu mai avea valoarea fonetică de *ĕá*, ci se întrebuinţa dintr'o veche obişnuinţă, iar pedealtăparte neagă tocmai vechimea primelor texte scrise în romîneşte: «După părerea mea, alternanţele grafice [ѣ, ѥ] exprimă conflictul între două ortografii: ortografia tradiţională, care impunea grafia ѣ, şi ortografia nouă, care oglindea realitatea fonetică.» (R o s e t t i, *Recherches...*, pg. 51).

Rosetti nu admite sec. XV ca epocă în care s'au făcut traducerile textelor rotacizante. Acestea ar fi datînd din sec. XVI, pentrucă, după părerea autorului, numai propaganda luterană putea să provoace o asemenea mişcare culturală:

«Se poate preciza această dată, dacă punem în legătură curentul de traducere cu propaganda luterană, care căpătase o mare extensiune în regiunea Ungariei vecină cu Maramureşul, cătră 1530 şi anii următori. Pedealtăparte, ediţia Evangheliilor imprimată de Coresi apare în 1561. Desigur că între aceste două date trebue să punem traducerea textelor rotacizante. In felul acesta se explică drumul făcut de traducerile rotacizante cătră sudul Transilvaniei, unde ele erau cerute de Coresi şi colaboratorii săi, care le imprimau cu oarecare schimbări.» (Rosetti, *op. cit.*, pg. 40.)

Inainte de Rosetti, Candrea, care admite şi el că evoluţia *ĕá—e* se săvîrşise în parte în momentul traducerii textelor rotacizante, a căutat să dea o explicaţie alternanţelor ѣ,ѥ, sprijinindu-se tocmai pe existenţa unei puternice tradiţii grafice, ajungînd astfel, în chip logic, la concluzia că aceste texte sînt mult mai vechi decît sec. XVI:

«In toate textele vechi romîneşti diftongul *ĕa* din cuvinte ca *leagă, teamă, treacă, lumea, vedea, ferească*, etc. e transcris regulat cu ѣ... arareori cu ѧ şi numai în cazuri extrem de rare, abia odată sau de două ori în cîte un text, cu *ea*... Acelaş ѣ fiind întrebuinţat, prin tradiţiune, în scrierea formelor *leage, teame, treace, fereaşte*, etc., urmează de aici că, la început, adică în epoca cînd s'a fixat sistemul de transcriere a limbii romîne cu cirilice, ѣ se va fi pronunţat în aceste cuvinte exact în acelaş fel ca şi în *leagă, teamă, treacă*, adică ca *ea*. Numai astfel ne putem explica de ce s'a adoptat una şi aceiaş slovă ѣ pentru amîndouă cazurile. Cum însă în primele texte romîneşti dela începutul veacului al XVI-lea, în Ps. Hurmuzachi bunăoară, ѣ din cuvintele *lѣge, tѣme, trѣce* nu mai avea aceeaşi valoare de *ĕa* ca în *leagă, teamă*, ci evoluase spre ę [foarte deschis] sau ę şi poate chiar devenise *e*, trebue să admitem un spaţiu de timp relativ mare între epoca cînd apar primele texte şi momentul cînd se va fi fixat sistemul de scriere care a atribuit lui ѣ valoarea de *ea*, atît în forme ca *leagă*, cît şi în acele ca *leage*. Cu alte cuvinte, ţinînd samă că evoluţiunile fonetice se fac în genere cu o mare încetineală şi admiţînd că între faza primitivă *leage*, deoparte, şi *lęge* sau *lege*, de altă parte, au trecut mai multe generaţiuni, încercările de transcriere cu chirilice a

limbii romîneşti ne duc cel mai tîrziu la jumătatea a doua a secolului al XV-lea, dacă nu şi mai înainte. Aşa că, fixînd... traducerea Psaltirii Scheiene între anii 1460—1480, nu sîntem departe de epoca cînd presupunem că se vor fi orînduit normele transcrierii cu cirilice a limbii romîne, de nu se vor fi făcut cumva aceste încercări tocmai în vederea traducerii textelor religioase.» *(Psaltirea Scheiană I,* pg. CXXIV—CXXV).

A. Procopovici, *Dacoromania* VI, pg. 399 a relevat contradicţia în cele susţinute de Rosetti: «Deunde această tradiţie a scrisului romînesc... ea n'a putut fi creată prin cîte un cuvînt romînesc rătăcit prin documentele noastre slave din sec. al XV-lea sau prin vreo scrisoare, două dela sfîrşitul acelui secol, despre existenţa cărora deabia că mai aflăm prin vreo mărturie indirectă».

Al. Rosetti a încercat să înlăture această obiecţie în lucrarea sa mai recentă *Limba romînă în secolul al XVI-lea,* pg. 15: «...Existenţa textelor romîneşti netraduse, în sec. XV-lea, este asigurată şi ortografia aplicată în mod constant cuvintelor romîneşti în documentele slavo-romîne nu are nevoe să fie probată: la tot pasul, în colecţiile de documente slavoneşti din sec. al XV-lea, întîmpinăm cuvinte romîneşti (nume proprii sau topice); ѣ, în special, revine des în aceste cuvinte. Intrucît faptul că cunoaştem existenţa unui mic număr de texte romîneşti din sec. al XV-lea, poate infirma existenţa unei tradiţii a scrisului rominesc, în această epocă? Deunde ştie Procopovici că nu au fost texte mai multe (astăzi pierdute) ?...»

La pg. 3, Rosetti spune că «trebue să se fi scris romîneşte întotdeauna, sporadic şi pentru nevoi particulare. Dar aceste texte s'au pierdut...»

Ne întrebăm însă dacă sînt suficiente textele scrise «sporadic» şi «pentru nevoi particulare» spre a se stabili o aşa de înrădăcinată tradiţie grafică, încît la un moment dat ea să fie mai puternică decît tendinţa firească de adaptare strictă a semnelor grafice la fonetismul viu al limbii. Pentru a se produce asemenea discordanţe între grafie şi graiul viu este nevoie de o îndelungată tradiţie, care să cuprindă o intensă şi continuă activitate culturală scrisă. In cazul de faţă

trebuia în chip necesar să se transmită scrierea cu ѣ în diftongul *ĕá* şi mai tîrziu, cînd acest diftong evoluase către *e*. Această obişnuinţă nu se putea căpăta însă decît dacă admitem anumite şcoli ortografice cu autoritate şi influenţă asupra mai multor generaţii de dieci.

Dacă cercetăm scrisorile particulare, observăm tocmai contrarul. Diecii nu ştiau să întrebuinţeze alfabetul chirilic. Şi acest lucru se întîmpla la sfîrşitul sec. XVI şi chiar în prima jumătate a sec. XVII, cînd se poate vorbi de o tradiţie grafică. Ca dovadă ne servesc scrisorile romîneşti din arhivele Bistriţei, publicate de Rosetti, precum şi cele publicate mai de mult de Hasdeu în *Cuvente*.

Existenţa şcolilor ortografice, care să impună anumite norme şi să determine o tradiţie puternică, trebue pusă în legătură numai cu o veche mişcare culturală de ordin religios, pornită de oameni luminaţi. Nu trebue să pierdem din vedere faptul că altă atenţie se dădea pe vremea aceea unui text religios şi cu totul alta unei scrisori particulare, fie ea şi de afaceri. Din acest punct de vedere considerată problema, nu putem afirma existenţa unei tradiţii grafice, dacă nu admitem, cel puţin pentru vremea care ne interesează, existenţa unui puternic şi permanent curent de scriere a limbii romîne cu alfabetul chirilic, curent determinat de o mişcare religioasă. Rosetti însă nu admite că traducerea textelor s'a făcut înaintea propagandei luterane. In consecinţă el ar fi trebuit să nege în chip logic şi tradiţia grafică. [1])

1) In altă lucrare a sa, *Étude sur la rhotacisme en roumain*, Paris 1924, Rosetti îşi dă samă că scrisorile particulare n'au putut determina o tradiţie: «Intrebuinţarea aceluiaşi semn special pentru a nota pe *r* vibrant, mai ales, este una din caracteristicile şcolii ortografice din Nord-Est. In starea actuală a cunoştinţelor noastre este imposibil de a preciza dacă e vorba, în acest caz, de o tradiţie ortografică sau de corespondenţe fixate de oameni ai bisericii, reuniţi, pe cît se pare, într'un loc oarecare, — poate într'o mînăstire —, cu ocazia traducerii vechilor texte romîneşti. In ceeace priveşte textele care făceau parte din cealaltă categorie... ele emană dela diferiţi dieci, care nu erau, în chip necesar, în relaţie unul cu altul şi nu erau animaţi de aceleaşi preocupări" (pg. 47). Nu-i locul să discutăm fondul părerii lui Rosetti. Ceeace voim să scoatem în evidenţă e faptul că, în lucrarea sa mai recentă *Limba romînă în sec. XVI*, (1932), Rosetti

Pentru Rosetti e deajuns un singur exemplu cu *e* în loc de diftongul *ĕá* ca să tragă concluzia că schimbarea lui *ĕá* în *e* se terminase: «Prezenţa grafiei cu *e*, o singură dată chiar, în cuprinsul unui text, are, deci, o valoare deosebită: ea constitue pentru noi indicele de evoluţie fonetică...» *(Limba romînă în sec. XVI,* pg. 31). Acest «indice fonetic» îl găsim însă în mai toate textele din sec. XVI. Prinurmare autorul afirmă, consecvent cu părerea sa de mai sus, că «diftongul *ĕá* urmat de *e* fusese redus la *e* încă din selul XVI». *(Recherches,* pg. 52). Şi ca să probeze că ѣ în conştiinţa diecilor îşi pierduse vechea valoare fonetică de *ĕá* şi căpătase pe cea nouă de *e*, Rosetti dă exemple în care ѣ înseamnă *é* în chip sigur *(Limba romînă în sec. XVI,* pg. 31—32).

Totuşi în textele din sec. XVI găsim şi fenomenul grafic invers, în care ѣ este întrebuinţat cu valoarea fonetică de *ĕá* tot în exemple sigure.

Acest lucru este recunoscut de însuşi Rosetti, care dă exemple din Textele Bogomilice, publicate de Hasdeu în *Cuvente* II *(aserĕ* pt. *aseară,* pg. 449, *vecu* pt. *veacu,* pg. 314), din Textele Măhăcene, *ibidem* I *(dulceţa* pt. *dulceaţa,* pg. 48) şi din Psaltirea Şcheiană, după textul publicat de Bianu *(preimescĕ* pt. *preimească,* ps. 71, 5) (Rosetti, *Limba romînă...,* pg. 32.)

Desigur exemplele de felul celor de mai sus sînt mult mai numeroase. Vom mai cita cîteva chiar din colecţia de scrisori din Arhivele Bistriţei, publicată de Rosetti:

Suceava (Bucovina), 1601: *ce-u* (ce-au); *erĕ* (iară); *decĕ* (deacă); *le-m* (le-am); dece *e-u* întrebat (...i-au...); *slujescĕ* (slujească) (pg. 69).

---

nu mai pomeneşte de acea Academie din sec. XVI, care ar fi fixat scrierea limbii romîne cu litere chirilice. Dacă însă presupusa Academie dădea un temeiu ipotezei sale, renunţînd la ea, autorul trebue, în chip fatal, să admită că scrisorile particulare, cum sînt acele din arhivele Bistriţei, datorite «diecilor care nu erau, în chip necesar, în relaţie unul cu altul şi nu erau animaţi de aceleaşi preocupări», au fost singurele care au determinat tradiţia grafică. Şi chiar admiţînd existenţa acestei ipotetice Academii, ne întrebăm dacă la «şedinţele» ei s'a discutat numai notarea rotacismului? Căci, în ceeace priveşte transcrierea diftongului *ĕa*, observăm că nu s'a luat nicio hotărîre. Şi în alte chestiuni ortografice (cum ar fi, depildă, notarea sunetelor *ă, î*) Academia sec. XVI iarăşi a fost absentă!

Cîmpulung (Bucovina), 1604—1618: ce *ne-u* scris (...ne-au...) (pg. 74).

Ne întrebăm dacă nu cumva în exemplele în care apare «indicele de evoluţie fonetică», din aceste documente, *ѣ* avea valoarea fonetică de *ea ?*

In chip logic, dacă păstrăm aceeaşi încredere în felul cum diecii ştiau să adapteze semnele chirilice la graiul lor, trebue să tragem concluzia, tot aşa de întemeiată principial ca şi aceea a lui Rosetti, că în cuvintele în care *ѣ* este înlocuit în chip sporadic cu *e* acest *e* are în realitate valoarea fonetică de *ea.*

Această concluzie se impune pentru acele texte provenite din regiuni dialectale în care pînă astăzi se păstrează diftongul *ĕá* sau *ę.*

Tiktin, şi după dînsul şi alţi filologi, admisese că diftongul *ĕá*, urmat de *e*, se schimbase în *ę* în toate textele din sec. XVI. Rosetti combate această afirmaţie tocmai din cauza excluzivităţii ei. Dar aceiaşi excluzivitate o găsim şi în concluzia sa. Şi, dacă părerea mai veche poate fi susţinută pînăla un punct, admiţîndu-se că în unele regiuni dialectale stadiul mai vechiu a persistat pînă astăzi, iar în altele a evoluat către *e*, cea nouă contrazice o stare de fapt actuală, anume aceea a diversităţii tratamentului diftongului *ĕá*, urmat de *e*, în dialectul dacoromîn.

Lucrul ar fi mai simplu de lămurit dacă, în textele din regiunile în care şi astăzi se păstrează *ĕá*, am întîlni reprezentat numai acest diftong. Dar «indicele de evoluţie fonetică», de care vorbea Rosetti, îl găsim în mai toate textele, indiferent de regiunile dialectale de unde provin. Astfel în *Palia dela Orăştie*, text din Banat, întîlnim forme ca *acele, aceste, dede, fete.* Se ştie însă că în Banat diftongul *ĕá* se păstrează pînă în momentul de faţă. Acelaşi lucru se întîmplă şi cu textele rotacizante, a căror traducere s'a făcut, cu cea mai mare probabilitate, în regiunile maramureşene. Pentru a da o soluţie acestui fapt, greu de explicat, S. Puşcariu (*Dacoromania* I, pg. 384—388) admite că în textele vechi se oglindeşte lupta dintre două rostiri. In unele regiuni a învins cea cu diftongul, în altele cea cu *e*: «...în Muntenia forma mai nouă *peşte* [cuvînt normal luat din harta respec-

tivă a Atlasului lui Weigand] a învins pretutindeni forma mai veche *peaşte*, în Banat şi în regiunile nordice forma mai nouă *peşte* a fost învinsă de forma mai veche *peaşte*. In aceste regiuni avem dar un caz de regresiune, precum numeşte Meyer-Lübke, *Einführung*, § 71, astfel de reveniri la o formă mai veche...»

Rosetti, *Recherches...*, pg. 52—53, combate soluţia propusă de Puşcariu: «Dacă este admisibil, în principiu, ca acei care ne-au lăsat textele cu alternanţe să fi putut pronunţa în acelaş timp *ĕá* şi *é* în acelaş cuvînt, nu este de crezut ca ei să fi notat în mod scrupulos această fluctuaţie, pe care numai un fonetician poate s-o surprindă». Pentru a explica izbînda pronunţării *ĕá* în Banat, ar trebui arătat că vorbirea din această regiune a suferit influenţa unei limbi comune, al cărei efect să se fi tradus prin adoptarea unui sistem articulator nou; această influenţă însă nu poate fi demonstrată; în sec. XVI nu poate fi vorba de o limbă literară care să-şi impue norma».

Rosetti îşi dă sama că nu poate afirma cu certitudine o unitate a limbii vorbite în sec. XVI. Deaceea spune mai departe: «A priori nu se poate respinge posibilitatea că au existat regiuni care au cunoscut în sec. XVI pe *ę* [despre diftongul *ĕá* nu vorbeşte nimic], însă această pronunţare nu apare în grafie şi nimic nu este mai puţin sigur decît ipoteza potrivit căreia liniile de izoglose actuale ar corespunde cu acele din sec. XVI...»

Se poate întîmpla ca încercarea de stratigrafie, făcută de Puşcariu, să nu fie exactă. In lipsă de probe ea nu poate fi nici susţinută, nici respinsă. Observăm însă că principalul argument al lui Rosetti, cu care a căutat să răstoarne soluţia lui Puşcariu, intră în contradicţie cu temeiul propriei sale concluzii. Astfel el nu admite existenţa unei limbi comune în sec. XVI, care, singură, după părerea sa, putea să influenţeze graiul din Banat, ca acesta să adopte un nou sistem articulator. Fără certitudinea existenţii acestei limbi comune, crede că ipoteza lui Puşcariu nu are trăinicie. Ne întrebăm, însă, care limbă comună a influenţat graiul tuturor scriitorilor de texte religioase şi laice în felul acela ca aceştia să adopte, în chip unitar şi pe întreg teritorul daco-

romîn, pronunţarea *e* în loc de *ea* sau *ę*, în timp ce în rostirea lor obişnuită se deosebeau unii de alţii măcar tot aşa de mult ca şi cei de astăzi? In chip firesc Rosetti trebue să admită această limbă comună cu mult mai multă consecvenţă şi să-i presupue o structură mult mai unitară decît o cerea dela Puşcariu ca sprijin de căpetenie al teoriei respective.

Diversitatea tuturor acestor păreri este cauzată, în mare parte, de faptul că, pedeoparte, scriitorii noştri vechi aveau la dispoziţie pentru un singur sunet mai multe semne grafice, iar pedealta acelaşi semn grafic putea avea mai multe valori fonetice. In aceste condiţiuni era greu de realizat o adaptare strictă a alfabetului chirilic la limba noastră.

Dacă textele din sec. XVI ar fi fost scrise cu alfabetul latin, evident că problema ar fi fost de mult soluţionată. Astfel de texte însă sînt, din nefericire, foarte puţine. Totuşi ele ne pot da unele indicaţii preţioase pentru a putea fixa în linii generale existenţa diftongului *ĕa—e* în vremea care ne interesează.

Aceste texte au fost cercetate de G. Pascu în articolul *Diftongul ea în poziţia e în secolul XVI şi XVII*, publicat în Arhiva, 1921, pg. 244—245:

«Examinînd cu atenţie textele romîneşti scrise cu litere latine din secolul XVI şi XVII, eu cred că pot proba că diftongul *ea* în poziţia *e* s-a menţinut pînă pela 1680.

Pentru a ne da samă de modul cum putea fi scris diftongul *ea*, să vedem cum era scris diftongul *oa*.

Stroici 1593 scrie consecvent *oa*, cf. penia no*oa*stre seci*oa*se; Haliciu 1674 *o*, cf. frumo*s*ze csetate = frumoasă cetate, *o*szpe = oaspe, Do*m*nae = Doamne; Vito Pilutio 1677 *o*, cf. mo*r*te (de 4 ori) = mo*a*rte.

Aceasta ne arată că şi diftongul *ea*, care nu este scris niciodată *ea*, a putut fi scris simplu *e*. Iată exemple sigure, adică pentru poziţia *ă*, din 1677: ledzce krijstine*s*ka = creştinească, mijna cie dire*p*ta = mîna cea dreaptă, szij acie dire*p*ta = şi acea direaptă.

Din cauza timbrului de *a* pe care-l are *ea*, *ea* este redat şi prin *a*: 1674 legse dera*p*te au dat (legem directam dedit) = dere*a*ptă; 1677 szede la dera*p*ta = şede la dre*a*pta, cie

iest sze krade homul krijstienesko? = ce este să creadă omul creştinesc ?

In Tatăl Nostru scris de Luca Stroici la 1593 cu ortografie poloneză *ea* este redat deasemenea prin *a* în poziţia *ă* şi *e*, atunci cînd *ea* este precedat de *c* (= *ţ*), *l*, *r* şi *t*, deoarece în poloneşte *ţ* are timbru de *ĭ* (*ţĭ*), iar *l*, *r*, *t*, *d* se pronunţă muiat, deci cu timbru de *ĭ* (*lĭ*, *rĭ*, *tĭ*, *dĭ*). Exemplele sînt următoarele: swinc*a*skese = svinţească-se, fitl*a*nul = fitl*ea*nul, put*a*ra = put*ea*rea.

Prinurmare l*e*gse derapte din 1674 şi l*e*dze krijstineska din 1678 = l*ea*ge, pot*e*re din 1678 şi din Miron Costin Chronika 1675 ? = pot*ea*re.

V*e*czij v*e*cilor din 1593, put*e*rnikul şi put*e*rnik din 1577 prezintă ori *ea* prin analogie cu v*ea*c şi put*ea*re ori mai probabil *e*, deoarece silaba următoare are *i*, nu *e*. Chiar cuvîntul put*ea*re sună la plural puteri; cuvîntul *veac* suna la pl. *veaci*, fiindcă prototipul slav *veakŭ* era prezent în memorie (azi sună *veci*).

Prin urmare *ea*—*e* a durat pînă spre sfîrşitul secolului XVII. Trecerea diftongului *ea* la modernul *e* s'a făcut desigur prin *e deschis*. Acest *e deschis* îl observă Tiktin, Studien zur rumänischen Philologie, încă la 1673 în Psaltirea în versuri a lui Dosofteiu, v. şi Iordan, Diftongarea lui *e* şi *o*».

Afară de aceste texte, în care diftongul *ĕá*—*e* este păstrat, posedăm o psaltire, atribuită lui Tordas şi provenită din Banat, care prezintă pe *ĕá* trecut la *e*. [1]) Pe acest text se bazează în special Rosetti ca să dovedească existenţa excluzivă a lui *e* pentru mai vechiul *ĕá* în această regiune. Trebue cercetat dacă însă nu cumva şi în psaltirea atribuită lui Tordas se întîmplă acelaşi fenomen ca şi în celelalte texte scrise cu litere latine, adică dacă pretutindeni şi în exemplele sigure (*ĕá*—*ă*) şi în cele nesigure (*ĕá*—*e*) diftongul *ĕá* este notat cu *e*. In acest din urmă caz textul nu poate fi considerat ca o probă concludentă.

Exemplele din textele scrise cu alfabetul latin, în care s i g u r avem a face cu diftongul *ĕá*—*e*, sînt dovezi suficiente

1) A fost publicată de S z t r i p s z k y H i a d o r şi A l e x i c s G y ö r g y, *Szegedy Gergely, énekeskönyve XVI századbeli román forditásban*, Budapest 1911 (Rosetti, *Recherches...*, pg. 15, nr. 28).

pentru a demonstra că, în sec. XVI, în unele regiuni acest diftong nu evoluase către *e*.

Nu putem preciza însă care erau anume liniile de izoglose, din cauza nepreciziunii notării diftongului în textele chirilice, care constituesc marea majoritate. Desigur că şi în sec. XVI dialectul dacoromîn prezenta aceiaş lipsă de unitate ca şi astăzi. Probabil însă că exemplele cu *ĕá* şi *ę́* erau cu mult mai numeroase.

In ceia ce priveşte regiunea Banatului, care păstrează încă vechea pronunţare cu *ĕá* şi *ę́* pentru *é*, trebue să admitem că şi în sec. XVI situaţia era aceeaşi. Exemplele din Palia dela Orăştie şi cele din Psaltirea lui Tordas (dacă acestea într'adevăr sînt sigure) cu *é* peutru *ĕá* nu le putem interpreta în felul indicat de Rosetti, adică nu putem să le socotim ca «indice de evoluţie fonetică». Foarte probabil că în aceste texte se reflecta pronunţarea cu *ę́*.

Pentru celelalte regiuni, atunci cînd e vorba să aflăm dacă diftongul s'a păstrat sau nu în texte, trebue să ne orientăm după starea de astăzi. Intr'adevăr, dacă într'o perioadă de trei secole tot mai persistă în unele părţi pronunţarea cu *ĕá* şi *ę́*, se impune concluzia firească că oamenii aceia opun o rezistenţă organică la transformarea diftongului în *e*.

Cum vedem, atunci cînd e vorba de a lămuri o problemă de fonetică pentru dezlegarea căreia nu avem dovezi suficiente şi sigure, nu trebue să recurgem la soluţii extreme pornite din simple ipoteze fără putinţă de a fi demonstrate.

Gr. Gr. Scorpan.

FORME DE CONJUGARE MIXTĂ ÎN LIMBA ROMÎNĂ.

Supt acest titlu îmi propun să studiez un fenomen dintre cele mai caracteristice pentru morfologia verbului romînesc. Il găsim şi în limba veche, dar mai ales în cea actuală, fie comună (vorbită şi scrisă), fie populară, în proporţii care variază, după împrejurări, dela un caz la altul. Deşi în momentul de faţă situaţia se prezintă destul de complicat, căci limba străbate, evident, o epocă de transformări profunde, se observă lesne o tendinţă de simplificare a conjugării, care ar putea să aibă drept rezultat final chiar împuţinarea categoriilor verbale, aşa cum s'a întîmplat, depildă, în limbile iberoromanice (cu deosebire în spaniolă şi portugheză), unde există numai trei clase de verbe, în loc de patru. Comparaţia aceasta se impune cu atît mai stăruitor, cu cît vom vedea că prefacerile cele mai adînci prin care trece limba noastră ne întîmpină la conjugările II şi III, întocmai ca în Peninsula Iberică. Dealtfel tot în cuprinsul acestora s'au produs şi în latina populară cele mai multe schimbri, lucru firesc, deoarece verbele în - *ére* şi cele în *– ere* au avut numeroase şi importante elemente morfologice comune. Şi este clar că punctul de plecare pentru trecerile dela o conjugare la alta l-au constituit, în majoritatea cazurilor, tocmai aceste elemente comune : asemănările existente la un moment dat în aspectul morfologic al unor verbe s'au înmulţit cu vremea pînăla dispariţia totală a deosebirilor, adică pînăla confundarea categoriilor verbale cărora aparţinuse mai înainte.

In ce priveşte evoluţia acestui proces, se constată lucruri care contrazic unele păreri curente despre raporturile

dintre limba comună şi dialecte pedeoparte, dintre diversele dialecte dacoromîneşti pedealta. Astfel tendinţa de simplificare a conjugărilor se manifestă mai puternic în limba comună decît în graiurile populare (cel putin în majoritatea lor). Se observă deasemenea că această tendinţă lucrează cu o forţă care diferă mult dela unul la altul: dialectul muntenesc se vădeşte mai avansat decît celelalte, în special decît cel moldovenesc. Dealtmintrelea această constatare este numai o altă faţă a celei precedente. Se vede lămurit că inovaţiile s'au ivit întîiu în limba vorbită din Muntenia (am impresia că mai cu samă în limba vorbită de oamenii culţi) şi de acolo au intrat în limba scrisă (a gazetelor şi revistelor, apoi a cărţilor literare şi ştiinţifice), deunde au început să se răspîndească şi la autorii originari din alte provincii. Se dovedeşte, astfel, odată mai mult, ce puternică influenţă exercită limba scrisă în centrul cultural şi politic al ţării, iar prin ea dialectul regiunii respective. Această stare de lucruri ne arată, aşadar, o tendinţă a limbii comune şi a graiului muntenesc deosebită de aceea care le stăpîneşte din punct de vedere fonetic. Se ştie că evoluţia sunetelor este, aproximativ vorbind, mai înceată în Muntenia decît în Moldova.

Printre verbele cu forme de conjugare mixtă se află o grupă aparte, care trebue anunţată depe acum. Mai toate sînt neologisme, împrumutate din limba franceză, unde modelele lor aparţin clasei în - *er*. La noi se dă lupta între terminaţiile cu - *á* şi cele cu - *e*. Această luptă, care se va sfîrşi, fără îndoială, în favoarea conjugării I, n'ar fi avut, poate, loc, dacă n'ar fi intervenit latinismul, puternic tocmai în vremea cînd verbele respective se introduceau în romîneşte. Spiritul limbii noastre cerea să le înglobăm la conjugarea I, în concordanţă, dealtfel, şi cu situaţia din limba de origine; teoriile gramaticilor însă voiau adaptarea lor la prototipele latineşti. Atitudinea latiniştilor a găsit oarecare sprijin în faptul că pentru unele din aceste împrumuturi franţuzeşti existau elemente analogice la verbe romîneşti moştenite. Totuşi sistemul lingvistic, sau spiritul limbii, cum zic alţii, s'a dovedit şi în cazul acesta mai puternic decît dorinţile celor stăpîniţi de idei preconcepute.

Am pomenit pînă aici numai de a n a l o g i e. Dar ea

nu-i singura cauză a transformărilor morfologice în discuţie, deşi cea mai importantă prin efectele ei. Vom vedea că o bună parte din trecerile dela o conjugare la alta se datoresc pronunţării specifice a sunetelor care se află imediat înaintea terminaţiilor flexionare. De data aceasta inovaţiile pornesc din dialect (indiferent care), lucru natural, întrucît vorbirea oamenilor inculţi, bucurîndu-se de o mare libertate în evoluţia ei, se abate mai uşor şi mai des dela normele limbii comune (ale celei fixate în scris).

Materialul l-am adunat din dicţionarele curente mai bogate (al Academiei şi al lui Tiktin). Numai întîmplător am notat forme găsite în glosare şi texte populare. Căci intenţia mea n'a fost să epuizez problema din acest punct de vedere. Se va vedea totuşi că, cel puţin în unele privinţi, materialul discutat este extrem de bogat. Am utilizat apoi cunoştinţele mele practice asupra graiului moldovenesc şi a limbii comune. Cînd informaţiile provin din altă sursă, fac menţiune specială. La sfîrşit, voiu arăta, într'o anexă, fenomene similare din celelalte dialecte romîneşti (după Th. Capidan, *Aromînii. Dialectul aromîn*, Bucureşti 1932, Idem, *Meglenoromînii* I, Bucureşti 1925 şi S. Puşcariu, *Studii istroromîne* II, Bucureşti 1926; am consultat şi glosarele lui P. Papahagi, *Basme aromîne*, Bucureşti 1906 şi Idem, *Meglenoromînii*, Bucureşti 1902).

Am aşezat verbele pe grupe, nu numai pentrucă în chipul acesta se poate urmări discuţia mai uşor, ci şi pentru alt motiv: amestecul conjugărilor diferă dela o categorie la alta şi în ce priveşte aspectul pur formal şi în ce priveşte cauza. Nu cred necesar să anunţ depe acum care sînt aceste grupe. Cetitorul va observa lesne despre ce este vorba, supt fiecare cifră romană în parte.

Lucruri asemănătoare cu cele studiate aici au observat şi discutat, în timpul din urmă, S. Puşcariu, *Dacoromania* I, pag. 227-8, 249 şi *Dacoromania* III, pag. 676, O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine* II, pag. 196 urm. şi, mai ales, Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ romîn* în *Codrul Cosminului* I (1924) şi urm. (să se compare, în special, vol. I, pag. 67 urm.).

*

I. Prima grupă o alcătuesc verbele cu forme după conjugarea I şi IV. Sînt foarte numeroase. Deşi nu prezintă un interes deosebit, cred că o listă oarecum complectă a lor poate fi utilă. Deaceea o dau aici, în ordine alfabetică. Citez numai una din formele infinitivului, fiindcă cealaltă se înţelege dela sine.

Absolvi, aburi, aciua, adăposti, ademeni, adeveri, adia, adînci, aiuri, ajutora, alimăni, alina, alunga, amuţa, arina, aripa, aromi, arvuni, asedia, asemăna, aşchia, atocmi, aţinti, auri, batjocuri, bălsăma, bărăţi, bîrzoia, bîzdări, biciuli, boroni, brăzda, broboni, bruma, bubui, buchisi, buiestri, bulbuca, canoni, canonisi, căciula, căina, căruţi, cătrăni, chioti, cina, cionti (ciunti), cisnovi, ciufuli, ciuli, ciumăra, cîrcoti, clătina, cocîrja, cocoţa, comanda, conteni, coviţa, covrigi, creştina, crîmpoţi, cuceri, cucurigi, curăţi, curmezişa, datora, disolvi, fărîma, fărîmiţa, făţări, făuri, ferici, fiinţa, gardina, gargarisi, găităna, găti, găunoşi, găvăni, gîdila, gînguri, glăsi, gomoni, grămujda, gudura, guiţa, gunoi, hîlţina, impesta, insinua, institui, instrui, interesa, iscodi, îmbăia, îmbălţa, îmbărbăta, îmbezna, îmbogăţi, îmboldorî, îmborboi, îmboura, îmbrînci, îmbujora, îmbumbi, îmbumbica, îmbuna, îmbutuşi, împăienjeni, împăivăni, împăna, împărtăşi, împătri, împături, împăuna, împestriţa, împicioroga, împietri, împietroşa, împila, împintena, împizma, împlătoşa, împodobi, împoncişa, împresura, împrietenoşi, împrohita, împuteri, înainta, înapoia, înaripa, înauri, încatifela, încăpuşa, încărdăşi, încărunţi, încătuşa, (în)căţela, încenuşa, înceti, încetini, închinga, închiondora, înciuda, încîni, încîrci, încîrlionţa, încleia, încleioşa, încolţi, încornora, încorona, încota, încredinţa, încrîncena, încrosna, încruci, încuia, încuiba, încujba, îndatori, îndeletnici, îndelunga, îndesa, îndestula, îndoi, îndoldora, înduioşa, înfia, înfierbînta, înfiora, înflora, înfofoli, înfoia, înfrigări, îmfrumuseţa, înfrumuşa, înfrunţi, înfrupta, înfurca, îngăuri, înghiţi, îngloti, îngriji, îngroşa, îngrozi, îngurlui, înhobota, înholba, înierba, înjitniţa, înjosi, înjosori, înjumătăţi, înmii, înmugura, înnisipi, înnoroi, însănătoşi, însfora, înstatornici, înstrăina, însufleţi, întemeia, înteţi, întineri, întitula, întomna, întrebuinţa, întregi, întroloca, întruni, întrupa, întuneca, întunereca, înţesa, înţigla, înţoli, învălmăşi, învălura, învăpăia, învecina, înviora, învioşa, învîrteji, învîrtoşa, învrăjbi, înzestra, lămuri, lehămeta, mişeli,

nineri, nunti, obezi, obidi, oftica, oglindi, ogoi, orbăcăi, ostoi, pădurit, pătimi, petici, picoti, pironi, pitula, piţigăia, pospăi, potoli, prefera, prelungi, publica, răguşi, refera, repeta, rezolva, rîura, roti, rotili, rugini, scormoni, scrîşni, scuipa, singurit, strîmtora, struni, sughiţa, şchiopa, tărăgăna, tocăna, traversa, tropoti, tulnica, ţesăla, ţiţii, undoi, urechia, ursi, văicăra, viermănoşa, vifori, vîsli, vrîsta, zghihui, zgîlţîi, zgîndări, zîmbi, zvăpăia.

Inainte de a căuta explicaţia formelor duble ale verbelor înşirate mai sus, este necesar să lămuresc anumite lucruri privitoare la o bună parte din ele. Am citat numai una din formele infinitivului şi anume pe aceea care mi s'a părut mai conformă cu spiritul limbii comune romîneşti. Este probabil să mă fi înşelat cîteodată, din cauză că, fiind Moldovean, voiu fi fost influenţat de formele cunoscute din graiul mieu de acasă (Tecuciu). Deoarece am atins chestia aceasta, trebue să spun depe acum că cele două dialecte principale dacoromîneşti, corespunzînd vechilor principate aşa cum le cunoaştem din epoca lor de înflorire, preferă, deobiceiu, una din cele două forme infinitivale. In general, se poate spune că dialectul moldovenesc manifestă o predilecţie foarte pronunţată pentru conjugarea IV, cel muntenesc una tot aşa de vizibilă pentru conjugarea I. Nu-i nevoe, — dealtfel ar fi şi imposibil —, să aduc fapte precise şi amănunţite în sprijinul acestei afirmaţii, dar impresia foarte clară pe care o am cu privire la chestia în discuţie se bazează pe cunoştinţele mele despre limba dacoromînească, aşa cum apare ea în tot felul de scrieri, dela operele literare şi ştiinţifice ale celor mai autorizaţi reprezentanţi ai culturii noastre pînăla gazete şi texte populare. Deasemenea a contribuit la crearea acestei impresii experienţa mea de om mai mult sau mai puţin atent la chipul de a vorbi al conaţionalilor miei, în primul rînd al Moldovenilor, dar, într'o măsură destul de însemnată, şi al Muntenilor, graţie legăturilor familiare şi prieteneşti cu numeroşi Romîni de peste Milcov.

Cu acest prilej ţin să rectific spusele lui P u ş c a r i u, *Dacoromania* I, pag. 227 că în limba actuală predomină formele în—*i*. Din cele arătate mai sus rezultă că această afirmaţie poate fi primită cel mult pentru dialectul moldovenesc. Limba scrisă prezintă mai degrabă tendinţa contrară, ceeace

nu trebue să ne surprindă, dacă ţinem samă că influenţa graiului muntenesc asupra limbii comune (nu numai scrisă, ci şi vorbită) devine din ce în ce mai puternică, datorită atîtor împrejurări care nu mai au nevoe să fie discutate în mod special. Deaceea cred că o statistică făcută în condiţii ştiinţifice ar dovedi că formele în *—a* sînt mai răspîndite decît celelalte. Dealtfel poate servi la verificarea afirmaţiei mele însăşi lista dată mai sus. Pentru motive similare sînt de părere că, în general, formele cu *—a* sînt mai recente decît celelalte. Vreau să spun că, la naşterea unui verb nou (fie creat cu mijloace proprii, fie împrumutat), tendinţa limbii a fost să-i dea terminaţia *i.* [1]) Foarte des însă, din cauze pe care le vom vedea mai încolo, s'au ivit, alături de formele în*—i*, altele în*—a*. Astfel s'a produs o luptă între unele şi celelalte, luptă care s'a terminat de multe ori repede, dar de mai multe ori a durat vreme îndelungată, cum se poate vedea în textele vechi (din secolele trecute) şi cum probează mai cu samă limba actuală, pentru un însemnat contingent de verbe intrînd în această categorie.

Că spiritul limbii noastre prefera odată formele în*—i*, rezultă, între altele, din faptul că chiar neologisme franţuzeşti de conjugarea I au sunat la început şi, probabil, sporadic (numai un timp şi numai în gura unui număr mic de oameni) în*—i*. Am notat în lista de mai sus, după informaţiile existente în dicţionare, pe *impesta, insinua* şi *interesa*, care astăzi au pretutindeni aspectul acesta, dar mai de mult au prezentat şi variante în*—i*, şi pe *institui*, la care, împotriva prototipului franţuzesc, a învins forma de conjugarea IV. La alte neologisme, ca *prefera, refera*, etc., se dă încă lupta între cele două terminaţii, deşi ar fi trebuit, poate, dată fiind situaţia din franţuzeşte, să fi avut dela început numai o formă, şi anume pe aceea în*—a*. Afirmaţia lui Puşcariu, pomenită mai sus, trebue modificată astfel: în primul moment, verbele de care ne ocupăm aici au căpătat forme în*—i*, potrivit tendinţei limbii noastre de a aplica această terminaţie împrumuturilor şi crea-

1) H. Tiktin, *Gramatica romînă* I, ed. II, Bucureşti 1895, pag. 131, § 255 şi S. Puşcariu, *Dacoromania* I, pag. 227 nu fac nicio deosebire între *—i* şi *—a*, ci cred că verbele formate pe teren romînesc primesc deopotrivă de uşor pe oricare din aceste două terminaţii.

ţiilor proprii, dar cu vremea s'au ivit pentru fiecare din ele variante în—*a*,—se va arăta mai încolo pentruce—, care, în foarte multe cazuri, s'au impus şi, datorită preferinţei actualului graiu muntenesc pentru conjugarea în—*a*, continuă să se impue nu numai în limba scrisă, ci şi în vorbirea multor oameni culţi din toate provinciile Romîniei actuale.

Să vedem acum amănunte cu privire la unele verbe din această categorie. *Absolvi*: forma în—*a* se întrebuinţează, de preferinţă, cu sensul 'achit, iert', cealaltă cu înţelesul 'a termina studiile'. *Adînci:* Dicţ. Acad. I, 1, pag. 31, col. 1 spune că varianta în—*i* s'a născut (ori, cel puţin, s'a răspîndit) în cursul sec. XIX, iar citatele pe care le dă sînt luate aproape toate din autori moldoveni; acest din urmă amănunt, dacă într'adevăr corespunde realităţii, vorbeşte în favoarea afirmaţiei mele, că graiul moldovenesc preferă formele în—*i*. *Aiuri*: am impresia că limba tinde să diferenţieze din punct de vedere semantic variantele acestui verb, întrebuinţînd pe *aiura* mai ales cu însemnarea 'a delira' (despre un bolnav) şi pe *aiuri* cu aceea de 'a vorbi într'aiurea, a fi zăpăcit, etc.' (despre un om sănătos, cel puţin în aparenţă). La această diferenţiere a contribuit, cu siguranţă, şi frc. *ahurir*, aşa de asemănător în toate privinţile cu rom. *aiuri*. [1]) *Ajutora*: informaţiile pe care le dă Dicţ. Acad. I, 1, pag. 85, col. 2 confirmă ceeace am spus mai sus, că tendinţa actuală a limbii comune este să prefere formele în—*a*. Din citatele făcute acolo se vede că *ajutori* era mai răspîndit în limba veche decît *ajutora*, deşi acesta ni s'a transmis direct din latineşte, pecînd celălalt a luat naştere pe teren romînesc. Şi în acest amănunt găsesc un sprijin pentru punctul meu de vedere: alături de *ajutora* < lat. **adjutulare*, [2]) limba a creat, potrivit tendinţei foarte puternice într'o vreme, o variantă în—*i*, care s'a bucurat cîtva timp de mare favoare, dar apoi a început să cedeze în faţa formei moştenite. S'ar

1) Cf. Iorgu Iordan, *Buletinul Institutului de Filologie Romînă* I, pag. 111-2. Al. Graur, *Adevărul* dela 8 Decembrie 1934 se gîndeşte şi la „interjecţia *aiurea* pronunţată cu un accent slab pe primul *a* şi cu unul mai puternic pe *u*. Înţelesul ei este: «ei, aşi! fugi, că spui prostii»".

2) Candrea—Densusianu, *Dicţionar etimologic*, nr. 35 derivă dela *ajutor* ambele variante ale acestui verb şi au, probabil, dreptate.

putea trage de aici şi altă concluzie, pe care o impune alternanţa aceasta repetată a celor două forme verbale: în secolele trecute, cînd scrisul moldovenesc predomina şi cantitativ şi calitativ, conjugarea în—*i*, totdeauna preferată în Moldova, trebuia să fie mai răspîndită, pecînd astăzi, cu influenţa tot mai mare a limbii centrului politic şi cultural, este firesc să învingă varianta în—*a*, pe care o întîlnim mai des la Munteni. *Alunga*: Dicţ. Acad. I, 1, pg. 129, col. 1 înregistrează adj. *alungit*, care face impresia unui participiu trecut izolat, fără familie. Cu toate acestea se pare că există un verb *alungi*: Victor Ion Popa scrie în *Romînia literară* dela 15 Aprilie 1933, pag. 1, col. 4 *să alungească şoseaua pînăla tîrg*. Este evident că între acest verb şi *alunga* avem o asemănare pur întîmplătoare (deşi originea lor etimologică este identică), ceeace rezultă nu numai din faptul că unul este moştenit, iar celelalt format, probabil, recent, după model străin (Dicţ. Acad. se gîndeşte, pentru *alungit*, la frc. *allongé)*, ci şi din deosebirea de înţeles. Totuşi în exemplul lui Popa se vede o influenţă semantică din partea lui *alunga*, şi aceasta m'a determinat să-l citez aici, cu rezervă, fireşte. *Aripa* şi *aripi* trebuesc considerate ca două verbe diferite, măcarcă sînt derivate amîndouă din *aripă* şi destul de înrudite ca înţeles. Intr'o vreme însă ele vor fi fost identice, cum par a dovedi participiile trecute, devenite adjective, *aripat* şi *aripit* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 255-6). *Aromi:* printre numeroasele citate din Dicţ. Acad. I, 1, pag. 267 singure două reprezintă conjugarea I, şi ambele aparţin dialectului muntenesc. Aceeaşi observaţie pentru *arvuni* (ibid., pag. 280-1). *Asemăna:* varianta în—*i* concurează pe cealaltă numai atunci cînd aceasta însemnează 'niveler, égaliser, rendre uni (un terrain)'. [1]) *Atocma:* infinitivul substantivat sună *atocmire* (la fel negativul *neatocmire)*, şi toate apar numai la D. Cantemir. Probabil avem a face cu formaţii proprii ale acestuia, interesante totuşi, fiindcă ne arată şi ele lupta (adică şovăiala autorului) între cele două conjugări. *Aţinti:* toate citatele, afară de unu, aparţin literaturii moldoveneşti, deasemenea

1) Numai în Transilvania. Moldovenii spun, cu acest înţeles, *asămălui* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 299, col. 2 îl traduce pe acesta numai prin 'comparer ; s'assimiler').

provin dela scriitori munteni, iarăşi cu o singură excepţie, formele în—*a*. Dicţ. Acad. I, 1, pag. 356, col. 1 spune că *aţinti* s'a născut, prin schimb de conjugare, din *aţinta*, ceeace presupune că varianta aceasta este mai veche decît cealaltă. Sînt dispus să mă îndoesc. In orice caz, ar trebui urmărite deaproape lucrurile, pentru a ne putea pronunţa hotărît într'un fel ori altul. *Bărăţi*: niciun exemplu în —*ta*, aşa că nu înţeleg dece Dicţ. Acad. nu înregistrează ca formă principală pe cea pomenită de mine. Dacă etimologia lui Candrea, *Grai şi suflet* VI, pag. 321 (<lat. * *balatrare)* este justă, am avea iarăşi un caz de înlocuire a variantei originare de conjugarea I printr'o creaţie nouă de a IV. [1]) *Broboni:* citatele din Dicţ. Acad. se repartizează cu cea mai mare preciziune potrivit afirmaţiei mele că formele în—*i* sînt moldoveneşti, cele în—*a* munteneşti. *Bruma:* numai pentru participiul trecut, întrebuinţat adjectival, sînt atestate ambele variante. *Buchisi:* imperfectul *buchisa*, luat dela Creangă, singurul demn de încredere dintre autorii puşi la contribuţie, pentru acest verb, de Dicţ. Acad., trebue cetit, în limba comună, *buchisea*, deci după conjugarea IV. Dealtfel nu ţin minte să fi auzit vreodată în Moldova, unde terminul este foarte răspîndit, forme veritabile în—*a*. *Canoni:* varianta cealaltă sună *incănuna*. *Canonisi*: cu sensul 'canoniser' apare şi supt forma, foarte recentă, *canoniza*. *Cisnovi:* dela conjugarea I este atestat numai participiul trecut, *cisnovat* (cf. şi *chiznovat*, cu varianta *chiznovit)*. *Comanda:* din vechiul *comendui* s'a păstrat pînă astăzi infinitivul substantivat *comenduire* (care în Moldova sună foarte des *comănduire*: din cauza labialei precedente ori supt influenţa actualului *comanda* s'a prefăcut *e* în *ă?*). *Conteni*: cf. S. Puşcariu, *Dacoromania* I, pag. 226, nom. *Coviţa:* varianta cealaltă este *coviţăi*. *Covrigi* şi *încovriga*. *Crîmpoţi* şi *crîmpota* (cu *t*, nu *ţ*). *Cucurigi:* Tiktin, pag. 448, col. 2 dă, pentru conjugarea I, formele *cutcuriga* şi *cutcurica*, luate din dicţionare mai vechi. Cf. Cezar Petrescu, *Oraş patriarhal* I, pag. 262: *nu cucuriga niciun cucoş* şi I. A-

1) Am totuşi impresia că verbul acesta, explicat în Dicţ. Acad. prin 'gronder, vociférer; faire des remontrances', este acelaşi cu *bărătui* 'acheter (qqch.) après avoir longtemps marchandé', ceeace pare a se confirma prin existenţa lui *bărătăi*, variantă a primului.

gîrbiceanu, *Viaţa romînească*, Ian.—Febr. 1932, pag. 19: *să behăe ca iezii ori să cucurige. Curăţi:* forme după conjugarea I se găsesc deja în texte muntenești din secolul XVII (v. Tiktin, pag. 463, col. 2). *Curmezişa*, pe care Tiktin îl citează (pag. 467, col. 1) din opere vechi muntenești, este același cu mold. *curmezişi;* deaceea trebuesc puse împreună, într'un singur articol. *Datori:* Tiktin, pag. 508 spune că în dialectul muntenesc se aude şi *datora*. Am impresia că tendinţa limbii comune merge spre separarea semantică a acestor două forme, preferînd pe prima (în—*i*) pentru sensul figurat (cf. şi izolarea *datorită* = *graţie)*, iar pe cealaltă pentru sensul propriu ('a fi dator cu bani'). *Disolva:* se spune şi *disolvi* (lipseşte la Tiktin), probabil supt influenţa verbelor aparţinînd aceleiaşi familii, precum *absolvi, rezolvi* ş. a. Varianta în *—i* pare a fi întrebuinţată excluziv de chimişti, farmacişti, medici, şi deaceea tinde să se fixeze ca termin tehnic, pecînd *disolva* se potriveşte foarte bine pentru însemnarea figurată 'a împrăştia o adunare de oameni'. *Fărîmiţa*: forma în—*i* lipseşte în dicţionare, dar este curentă la Tecuciu. *Ferici:* după informaţiile Dicţ. Acad. II, 1, pag. 102, col. 2 *ferica*, destul de răspîndit în scrierile religioase ale secolelor XVI—XVII, se mai păstrează astăzi numai într'o localitate ardelenească. La dispariţia lui a contribuit, foarte probabil, în primul loc omonimia cu *fereca*, prunuţat dialectal *ferica*. Dealtfel sună el însuşi *fereca* acolo unde se mai întîlneşte. *Gargarisi*: varianta de conjugarea I sună *gargariza* şi-i mai recentă, întrucît provine din franţuzeşte. *Gîdila:* judecînd după citatele Dicţ. Acad. II, 1, pag. 204, col. 1, s'ar părea că formele în *—a* sînt răspîndite astăzi pe tot teritoriul lingvistic dacoromînesc; de fapt Moldova (foarte probabil că şi Basarabia şi Bucovina) cunoaşte, cel puţin în vorbirea populară, numai pe *gîdili. Insinua*: în sprijinul părerii exprimate mai sus, că acest verb va fi avut la început, împotriva etimonului (franţuzesc-latinesc), numai forme de conjugarea IV, vin citatele Dicţ. Acad., foarte interesante pentru evoluţia-i morfologică (C. Negruzzi şi Odobescu sînt reprezentanţii conjugării IV, iar Maiorescu face transiţia la formele actuale, căci într'un discurs din I-ul volum spune la indicativul prezent, pers. III sing., *insinue*, iar în altul, din

volumul IV, spune *nu puteți insinua). Imborboi:* cealaltă variantă suna *îmborbora. Imbrînci* și *îmbrînca* au sensuri întrucîtva diferite. *Imbumbica:* nu mi se pare așa de sigur că *îmbumbăci,* care se deosebește și din punct de vedere semantic, ar fi numai o variantă a lui *îmbumbica,* precum susține Dicț. Acad. II, 1, pag. 485, col. 2. *Impăna:* forma de conjugarea IV sună *împănui. Impărtăși:* singurele două exemple în *—a* notate de Dicț. Acad. aparțin la autori munteni. *Impătri:* dintre formele în *—a* numai participiul trecut, *împătrat,* se găsește atestat în izvoarele exploatate pentru Dicț. Acad. *Inainta:* citatele pentru *înainti* sînt mai vechi decît celelalte (v. Dicț. Acad. II, 1, pag. 545-6), iarăși o dovadă că primul aspect al acestui verb, creat în prima jumătate a sec. XIX după modelul frc. *avancer,* a aparținut conjugării IV. *Inapoia:* cele mai multe exemple înregistrate de Dicț. Acad. merg după conjugarea IV și sînt toate, cu o singură excepție (al lui Odobescu), moldovenești. Se pare că acest verb a luat naștere la fel cu *înainta,* a cărui soartă a împărtășit-o în toate privințele. *Incolți:* dintre formele în *—a* numai participiul trecut *încolțat* există în Dicț. Acad. *Incota:* varianta *încoti* o suspectează Dicț. Acad. *Indatori:* ce-am spus mai sus despre dubletul *datori-datora,* supt raportul semantic, pare că se potrivește și aici. *Indesa:* în graiul mieu de acasă varianta aceasta însemnează 'a îngrămădi, a apăsa, etc.' (are „înțeles material", cum se exprimă Dicț. Acad. II, 1, pag. 628, col. 1), pecînd *îndesi* însemnează 'a înmulți', are, adică, sens temporal. *Indoi:* cît de firești sînt pentru limba noastră ambele forme de conjugare la unul și același verb, se vede din ușurința cu care pot sta alături chiar într'o singură frază (Dicț. Acad. II, 1, pag. 635, col. 1, citează din Coresi pasajul acesta: *datoriu iaste să se nevoiască su-l înduiaze, că îndoirea este ce e către vecin folosul). Inflori:* și aici se observă tendința de a separa semantic varianta în *—i,* moștenită, de varianta în *—a,* creată pe teren romînesc, și anume de a întrebuința pe aceasta din urmă numai cu însemnarea 'a împodobi cu flori' și, mai ales, 'a face (brodînd, săpînd, etc.) flori pe un obiect oarecare' (ambele sensuri sînt foarte strîns înrudite, căci în primul se cuprinde și al doilea). *Ingrîji:* situația seamănă cu aceea pe

care am arătat-o la *datori*, întrucît şi aici forma de conjugarea I a căpătat înţeles figurat (cf. şi sinonimul *îngrijora*, care va fi luat naştere tot pentru a se evita confuzia cu *îngriji)*, pecînd cealaltă rămîne să se întrebuinţeze cu sensul propriu, material. *Ingrozi:* după conjugarea I este atestat numai participiul trecut, *îngrozat* (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 698, col. 2 îl citează dintr'o poezie populară, unde rimează cu *înfricoşat*, ceeace-i reduce mult din importanţă). *Insănătoşi:* judecînd după materialul adus de Dicţ. Acad., ar crede cineva că cele două variante sînt repartizate cam deopotrivă în dialectele dacoromîneşti principale; de fapt, cel puţin astăzi, în Moldova se aude numai (sau aproape) *însănătoşi*. *Intemeia:* conjugarea IV este considerată de Dicţ. Acad. II, 1, pag. 786, col. 1 ca învechită. Observaţia aceasta pledează pentru părerea exprimată mai sus, că formele în *—i* s'au ivit, în general, mai devreme, dar în multe cazuri au dispărut ori au cedat în faţa celorlalte. O constatare asemănătoare se poate face cu privire la neologismul *întitula*, pentru care cel mai vechiu citat din Dicţ. Acad. II, 1, pag. 809, col. 2, luat din *Hronica* lui Şincai, merge după conjugarea IV. *Intomna:* lipseşte în Dicţ. Acad. (şi *întomni)*; la Tiktin figurează *tomna* 'den Herbst zubringen lassen' (pag. 1621, col. 2). Eu am găsit însă pe *întomna*, supt forma de infinitiv substantivat, la G. Lesnea, *Adevărul literar* dela 4 Sept. 1932, pag. 3, col. 2 *(iar întomnarea vînătă s'aşterne...)*, iar pe *întomni*, supt forma participiului trecut, la Otilia Cazimir, *ibidem*, 14 Aprilie 1929, pag. 1, col. 2 *(pe aurul întomnit al zării)*, şi, evident, nu cu înţelesul notat de Tiktin pentru *tomna*. *Intrebuinţa:* şi acest verb, creat pela începutul sec. XIX (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 825, col. 2), a avut, în primul moment, o variantă în *—i* (Dicţ. Acad. o consideră învechită, dupăce o citează din *Jalnica tragodie* a lui Beldiman), iarăşi o confirmare a punctului mieu de vedere. *Intruni:* forma în *—a*, cam izolată, o înregistrează Dicţ. Acad. II, 1, pag. 840, col. 2 din *Graiul nostru* I, pag. 119 (satul Albeşti, judeţul Muşcel). Aşadar preferinţa, de care pomeneam la începutul discuţiei de faţă, a graiului muntenesc pentru conjugarea I. *Intrupa:* în *Evanghelia cu învăţătură* a lui Coresi Dicţ. Acad. a găsit ambele variante;

toate celelalte citate, începînd cu *Cazania* lui Varlaam, aparţin numai conjugării I. Şi în această situaţie cred că am dreptul să văd un argument în sprijinul părerii mele amintită chiar aici mai sus. *Invecina:* cu o singură excepţie, toate citatele conţin forme în *—i*, şi totuşi Dicţ. Acad. pune în capul articolului varianta în *—a*. Incă o dovadă că tendinţa limbii comune merge, în momentul de faţă, spre formele de conjugarea I, ceeace au simţit autorii Dicţ. Acad., în ciuda materialului prelucrat, care-i trimetea la conjugarea IV. *Invrăjbi:* singurul exemplu în *—a* l-a găsit Dicţ. Acad. la Anton Pann. Tot aşa singura formă de conjugarea IV pentru *înzestra* apare în *Pravila Moldovei. Lămuri:* varianta în *—a* lipseşte la Tiktin, dar există, de fapt, în vorbirea populară (din Valea Lupului—Iaşi, mi se comunică *lămurat* 'desluşit, înţeles bine', iar O. Densusianu, *Grai şi suflet* V, pag. 135 îl citează din descîntece). *Lehămeti:* Tiktin înregistrează numai pe acesta (şi pe *lehămetisi*, tot de conjugarea IV, cu sufixul de aorist grecesc); se întrebuinţează totuşi şi forma în *—a*, cum cred că probează construcţia *voiam să mă lehamet* dela Ioachim Botez, *Insemnările unui belfer*, pag. 229. *Mişeli:* varianta în *—a* este mai răspîndită decît pare a rezulta din informaţiile lui Tiktin, pag. 996, col. 2; cf. *Grai şi suflet* VI, pag. 251 (într'un descîntec din Buneşti—Fălciu). *Nunti:* pe *nunta*, care lipseşte la Tiktin, l-am auzit în satul Agapia din judeţul Neamţu *(Nuntezi şi azi?* întreba un ţăran pe altul într'o Luni, după nuntă). *Obeda* şi *obezi*, pe care Tiktin le separă, deşi le derivă, just, pe amîndouă din *obadă*, sînt unul şi acelaşi verb, cu forme de conjugare mixtă (şi înţelesurile sînt perfect identice, chiar dacă citatul pentru *obezi* ne arată o întrebuinţare figurată). *Obidi:* Tiktin, pag. 1070, col. 1 găseşte varianta în *—a*, o singură dată, la A. Pann, şi o suspectează, dar la sfîrşitul articolului spune că 'dicţionarele' înregistrează, pentru Muntenia, pe *obida*. Faţă de cele constatate pînă aici, se vede clar că informaţiile 'dicţionarelor' corespund cu atît mai mult realităţii, cu cît sînt confirmate de textul lui A. Pann, pe care Tiktin n'ar fi trebuit, deci, să-l... comenteze (cu sic între [ ]). *Oftica* şi *oftigi* sînt repartizate, în general, conform cu cele spuse mai sus (primul în Muntenia şi în limba scrisă, celălalt în Moldova). Totuşi la

Tecuciu am auzit totdeauna (în vorbirea populară, firește) *oftica*, al cărui prezent (indicativ și conjunctiv) sună însă *oftichez* (nu *ofticez*, cum apare la A. Pann).[1]) *Ostoi:* Tiktin, pag. 1097, col. 1-2 pune în fruntea articolului pe *osteia*, deși niciunul din citatele sale nu conține această variantă. În orice caz informațiile pe care le dă sînt suficiente ca să confirme odată mai mult punctul mieu de vedere, și anume că limba comună actuală, bazîndu-se mai ales pe dialectul muntenesc, preferă conjugarea I (Tiktinspune lămurit că limba veche și graiul moldovenesc prezintă varianta în *—i*). *Pădurit* și *pădurat*, notate de Tiktin, pag. 1105 și 1106 sînt, probabil, rămășițe ale unor verbe care nu se mai aud astăzi (ori n'au fost înregistrate). Dicț. Acad. II, 1, pag. 491, col. 2 citează numai pe „modernul" *împăduri*. Oricum ar fi, aceste două adjective (=participii trecute) ne arată aceeași șovăire a limbii între formele de conjugarea I și cele de a IV. *Pătimi:* varianta în *—a*, absentă la Tiktin, am întîlnit-o la Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, pag. 170, r. 5 *(am spus ce am pătimat)*. *Petici*: dela forma de conjugarea I Tiktin, pag. 1150, col. 2 notează numai participiul trecut, *peticat*. *Pironi:* alături de *împiroia*, înregistrat de Tiktin, găsim un *împirona*, neexplicat mai deaproape, în Dicț. Acad. *Potoli:* varianta în *—a* o citează Tiktin dintr'o poezie populară, unde apare în rimă. *Prefera:* deși < frc. *préférer*, verbul acesta a căpătat încă dela început și forme de conjugarea IV, nu numai pentrucă spiritul limbii cerea aceasta, ci și din cauză că ele găseau un sprijin în verbul moștenit *suferi*, cu care seamănă atît de bine din punct de vedere fonetic. Dealtmintrelea, grație acestei asemănări se menține pînă astăzi conjugarea în *—i*, măcarcă apare mai rar decît aceea în *—a*, pe care o ajută enorm modelul etimonului franțuzesc. Dovadă că așa stau lucrurile, avem pe *oferi*, care n'a avut, foarte probabil, niciodată o variantă în *—a:* atît frc. *offrir*, cît și rom. *suferi* au făcut ca acest verb să se fixeze din capul locului în cadrul conjugării IV.[2]) Ce-am spus aici despre

1) Trebue să vedem aici, ca și în alte cazuri similare, o influență muntenească asupra graiului din sudul Moldovei.

2) Cf. totuși *deferi*, pe care etimonul franțuzesc *(déférer)* nu l-a împiedecat să aparție dela început conjugării IV, și, se pare, numai acesteia.

prefera se potriveşte, în toate detaliile, pentru *refera* şi *repeta* (la acesta din urmă a lucrat, în favoarea conjugării IV, verbul moştenit *peţi). Prelungi:* Candrea-Densusianu, *Dicţionar etimologic*, nr. 1026 îl scot din lat. *per-longare:* înlocuirea vechiului *prelunga*, existent astăzi dialectal (cf. şi Tiktin, *op. cit.*, pag. 1243, col. 1, care-l citează după V. Vîrcol, *Graiul din Vilcea)*, prin *prelungi* se datoreşte influenţei lui *lungi*. Profit de prilej spre a înregistra aici pe *delunga*, cu varianta mai veche (sec. XVII şi XVIII) *delungi* (Tiktin, pag. 519, col. 2). *Publica:* Tiktin, care se ştie că a lăsat intenţionat la o parte neologismele, notează numai formele vechi, în *—i*, ale acestui verb, *publicarisi* şi *publici*, şi ele o dovadă în sensul afirmaţiilor făcute mai sus, că, la început, deprinderea limbii de a îngloba la conjugarea IV verbele împrumutate era aşa de mare, încît s'a întins, împotriva modelului străin, asupra tuturor creaţiilor nouă. *Răguşi:* ar fi fost bine ca Tiktin să indice mai deaproape 'izvoarele moldoveneşti' unde a găsit varianta *răguşa*, care contrazice constatările făcute pînă aici. *Riura* şi *rîuri*, deşi aparent deosebite din punct de vedere semantic, sînt, în realitate un singur verb, derivat dela *rîu*, care, păstrînd ambele forme vreme ceva mai îndelungată, le-a diferenţiat în ce priveşte sensul (să se compare, depildă, *înflora* şi *înflori*, discutate mai sus). *Roti:* după conjugarea I merge numai participiul trecut, *rotat* (sau e un adjectiv format dela *roată?).* [1]) Aceeaşi observaţie pentru *rotilat* faţă de *rotili* (Tiktin, pap. 1340, col. 1). *Rugini:* pe *rugina* Tiktin, pag. 1344, col. 2 spune că l-a găsit numai în rime de poezii populare. *Scormoni:* varianta în *—a* este atestată la imperfect, persoana III singulară supt forma *scîrmona* (Tiktin, pag. 1390, col. 1). *Scrîşni*, alături de *scîrşca* (vechiu) şi *crîşca* (moldovenesc actual): deşi verbele slave citate de Tiktin, pag. 1385, col. 1 sînt cît se poate de asemănătoare cu cele romîneşti, cred că avem a face cu creaţii onomatopeice (aşa se explică nu numai terminaţiile diferite dela o variantă la alta, ci şi fonetismul destul de

1) G. Pascu, *Sufixele romîneşti*, pag. 93 urm. dă o bogată listă de cuvinte în *—at*, printre ele adjective derivate dela substantive, dar multe din cele puse în această categorie sînt, de fapt, participii trecute ale unor verbe dispărute sau chiar existente în momentul de faţă.

deosebit al temelor). *Scuipa*: forma în *—i* era, după spusele lui Tiktin, pag. 1396, col. 1, răspîndită aproximativ în toată Dacia, astăzi mai ales în Moldova (cu Basarabia şi Bucovina) şi în Oltenia. Incă un caz când, împotriva, poate, a etimonului însuşi, varianta în *—a*, recentă (şi originară, ca debiceiu, din Muntenia), se impune în limba literară. *Singurit* şi *singurat*, identice ca înţeles, participiile trecute (?) ale unor verbe neatestate [1]) (cf. Tiktin, pag. 1431, col. 2). *Strîmtora*: forma în *—i*, pe care Tiktin, pag. 1617, col. 1 o înregistrează fără citat, pare a fi tot specific moldovenească; am găsit-o în *Graiul nostru* I, pag. 476 (bucata XI, r. 4, Moreni—Roman). *Sughiţa*: Tiktin nu cunoaşte varianta în *—i*, care este totuşi foarte răspîndită (şi singura) în graiul moldovenesc. *Şchiopa*: la acest verb diferenţierea formelor de conjugarea I şi de a IV s'a făcut cu privire la funcţiunea lor sintactică (în cazul dintîiu verbul este intransitiv, în celălalt transitiv). *T(ă)răgăna*: după Tiktin, pag. 1560, col. 1, limba veche cunoaşte numai varianta aceasta, uzitată pînă astăzi în Moldova şi Transilvania; *t(ă)răgăni* s'a născut ulterior, în Muntenia şi Oltenia, unde apare obişnuit în momentul de faţă (cu modificări fonetice în partea iniţială şi în terminaţie). Aşadar o situaţie total diferită de aceea pe care am constatat-o aproape mereu pînă aici. Afară de asta, limba comună a adoptat, pe cît se pare, varianta moldovenească şi ardelenească, iarăşi contra aşteptărilor. *Tocăna*: Tiktin, pag. 1616, col. 1 înregistrează numai pe *tocăni*, din graiul muntenesc, cu însemnarea 'hämmern, pochen, (vom Storch) klappern'. In sudul Moldovei se întrebuinţează curent *tocăna (carne, varză*, etc.), cu înţelesul 1 al lui *toca* (dela Tiktin) 'hacken, haschieren, wiegen'. *Traversa*: în vorbirea populară (adică mahalagească) din Moldova se zice şi *traversi* (am auzit o femee simplă din oraşul Iaşi spunînd *am traversît strada)*. Iarăşi o dovadă că, indiferent de alte consideraţii, dialectul moldovenesc vădeşte o preferinţă foarte accentuată pentru conjugarea IV. *Tulnica*: Tiktin, pag. 1660, col. 2 înregistrează numai forma aceasta, pe care o traduce

1) V. cele spuse mai sus despre *rotat*. Pascu, *op. cit.*, pag. 109 are numai patru adjective în *—it* (două, cel puţin, sînt, de fapt, participii trecute) şi printre ele niciun derivat dela teme adjectivale.

prin 'auf dem *tulnic* blasen'. Există însă şi *tulnici*, derivat dela acelaşi *tulnic* 'un fel de bucium' şi cu înţeles diferit: *...fugi Ioane, neică, că-mi cade necazul depe el pe tine şi te tulnicesc* (I. C. Vissarion, *Adevărul literar* dela 16 Decembrie 1928, pag. 5, col. 3). Eu însumi l-am întîlnit foarte des, tot prin Muntenia (la Buzău), şi în situaţii asemănătoare. Pentru partea semantică ne-am putea gîndi la *a face cuiva spinarea tobă* sau *a face (pe cineva) tobă (de bătăi)*. [1]) *Ţesăla:* Tiktin, pag. 1580, col. 2 citează varianta de conjugarea IV *(cesălui)* din Dosoftei. *Ţiţii:* Tiktin, pag. 1611, col. 2 traduce prin 'zirpen, pfeifen' această variantă şi prin 'zittern' pe *ţiţiia*. In sudul Moldovei se aude numai cea dintîiu, dar cu sensul celei de-a doua *(a-i ţiţii cuiva inima). Undoi:* deşi împrumutat din franţuzeşte (sau creat după modelul frc. *ondoyer)*, forma în *—i* există alături de aceea în*—a*, ba se pare că-i mai răspîndită chiar decît aceasta. *Urechia:* Tiktin, pag. 1690, col. 2 citează pe *urechesc* din *Opincarul* lui Jipescu. Trebue arătat că în Moldova singura conjugare existentă la acest verb este a IV. *Ursi:* varianta *ursa*, despre care Tiktin, pag. 1698, col. 2 spune că aparţine graiurilor oltenesc şi ardelenesc, se întîlneşte şi în Muntenia; cf. Damian Stănoiu, *Adevărul literar* dela 9 Octombrie 1932, pag. 1, col. 3: *S'o ursez să trăiască din cameră mobilată. Văicăra:* varianta în *—i* lipseşte la Tiktin, dar e curentă prin Moldova. [2]) Aceeaşi observaţie cu privire la *viermănoşa. Vîsli:* Tiktin, pag. 1758, col. 1 citează *Apostolul dela Voroneţ* pentru forma în *—a* (precizînd că se întîlneşte acolo de mai multe ori); a găsit-o (imperfectul *vîsla*) şi la Alecsandri, *Poezii populare*, dar, fără să arate

1) T. Pamfile, *Jocuri de copii* III (Academia Romînă: Din vieaţa poporului romîn VI), pag. 37-8 descrie buciumul şi tulnicul. Despre cel dintîiu ne spune că se face din coajă de teiu sau din lemn de teiu ori de paltin învălit cu coajă de cireş. Şi fluierul, de toate felurile, se îmbracă regulat în coajă de alun sau de cireş (cf. *ibidem*, pag 38-9). Deşi cu privire la tulnic autorul nu ne dă acest amănunt, faptul că tulnicul seamănă foarte bine cu buciumul ne îndreptăţeşte să presupunem o confuzie între ele, cel puţin în unele regiuni (sau în mintea unor anumiţi indivizi), şi atunci *a tulnici pe cineva* a putut să însemneze, la început (şi numai figurat vorbind) 'a-i lua pielea pentru a îmbrăca cu ea tulnicul'.

2) Cf. şi I. Peltz, *Foc în hanul cu tei*, pag. 408: *„Nu te mai văicări, madam!"* (Acest autor este originar din Fălticeni.)

motivele, o crede greşală pentru *vîslea. Zghihui:* varianta cealaltă sună *zghehuna*, se deosebeşte, deci, nu numai prin terminaţia propriu zisă, ci şi prin sunetul imediat precedent. Cauza acestei stări de lucruri trebue căutată în originea onomatopeică a verbului nostru. [1]) Aceeaşi situaţie, datorită aceloraşi împrejurări, se constată la *zgîlţii—zgîţîna.* [2]) *Zîmbi* şi *zîmba* trebuesc puse împreună, nu separat, cum face Tiktin, chiar dacă s'au diferenţiat supt raportul semantic. *Zvăpăia:* varianta cealaltă sună *văpăi* şi se deosebeşte întrucîtva şi ca înţeles de aceasta.

*

Să vedem acum în ce împrejurări s'a produs (ori s'a putut produce) amestecul de conjugare la verbe de felul celor înregistrate şi, parţial, discutate mai sus. Avem, în primul rînd, cauze fonetice. Existenţa în partea finală din temă a unui sunet palatal face ca un însemnat număr de forme, dintre cele mai întrebuinţate, să nu prezinte absolut nicio deosebire dela conjugarea I la IV. Pentru uşurarea discuţiei, să luăm, de exemplu, pe *tăia* şi *sui.* Terminaţiile persoanelor 1—3 şi 6 [3]) dela indicativul prezent şi dela conjunctivul prezent, acele ale tuturor persoanelor din singular şi plural dela imperfect şi aceea a participiului prezent sînt, la aceste două verbe, perfect identice, astfel că, dacă am judeca numai după ele, ne-ar fi imposibil să spunem cărei categorii aparţin. Cu alte cuvinte, cam jumătate din numărul formelor simple sînt, în ce priveşte terminaţia, şi aceasta interesează la flexiunea verbală, aceleaşi la conjugările I şi IV şi, prinurmare, o trecere a lor dela una la alta apare ca un lucru oarecum firesc, în orice caz foarte uşor realizabil.

---

1) Nu înţeleg dece Tiktin, pag. 1802, col. 1 pune în fruntea articolului forma *zbihui*, care, dacă există într'adevăr (citatele prezintă toate pe *zghihui*), trebue considerată ca un hiperurbanism. Din această pricină i-a fost greu lui Tiktin să vadă că-i vorba de o creaţie onomatopeică (alternanţa *—ui* şi *—una* vorbeşte, mi se pare, foarte elocvent în favoarea ipotezei mele). Aceeaşi observaţie, în ce priveşte originea, pentru *zgîlţii.*

2) Cezar Petrescu, *Comoara regelui Dromichet*, pag. 195 scrie: *Viscolul zgîlţîna ferestrele...* (contaminaţie între *zgîlţii* şi *zgîţîna*, mai puţin probabil amestecul lui *zgîlţii* cu *clătina*).

3) Aceasta sună, la verbul *sui*, perfect identic cu 3, deşi, fiind vorba de terminaţia infinitivală—*i* (nu *—î*), ar trebui să semene cu 1 (tipul *aud—aude—aud*).

Lista dată de mine mai sus conţine multe verbe a căror temă se sfîrşeşte în *i*. Iată-le: *adia, aşchia, bîrzoia, bubui, gunoi, îmbăia, îmborboi, înapoia, încleia, încuia, îndoi, înfia, înfoia, îngurlui, înmii, înnoroi, întemeia, învăpăia, ogoi, orbăcăi, ostoi, piţigăia, pospăi, ţiţii, undoi, urechia, zghihui, zgîlţii, zvăpăia.* S'ar putea adăuga *aciua* şi *asedia*, la care intervine epenteza unui *i* consonant între partea finală a temei şi terminaţia propriu zisă, depildă *aciuiez, aciuiezi*, etc., *asediiază, asediiam*, etc., ceeace provoacă un amestec al celor două conjugări la imperfect şi participiul prezent (cf. *apropia*, dintre verbele vechi, şi *crea*, printre neologisme; acesta din urmă este pronunţat şi scris de foarte mulţi oameni *creia, creind, creiază* ş. a.), şi numai la acestea, din pricină că pers. 1—3 şi 6 dela prezentul indicativului şi conjunctivului primesc sufixele *—ez*, resp. *—esc*, graţie cărora o confuzie între conjugarea I şi IV este exclusă. [1])

Trebue precizat, dealtmintrelea, că existenţa sau neexistenţa acestor sufixe la prezentul verbelor în discuţie are o mare importanţă. Cînd ele se adaugă, numărul formelor care pot fi simţite ca aparţinînd atît clasei în *—a* cît şi celei în *—i* se împuţinează simţitor, şi atunci posibilităţile de amestec al conjugărilor se reduc în aceeaşi măsură. Dicţionarul Academiei şi al lui Tiktin spun de multe ori cum sună prezentul verbelor de mai sus, iar cînd nu fac asta, ne putem informa din citatele respective. Astfel întîlnim forme cu şi fără sufix la *adia, bîrzoia, bubui, încleia, încuia, îndoi,* [2]) *înfoia, îngurlui, ogoi, ostoi, ţiţii, zghihui, zgîlţii.* Pot adăuga, în baza cunoştinţelor mele directe, pe *orbăcăi.* Despre celelalte este greu să hotărîm dacă prezintă numai forme cu sufix, deşi se pare că aşa stau lucrurile în general. Greutatea vine de acolo că simţul nostru lingvistic ne poate înşela, deoarece se întemeiază, înainte de toate, pe limba vorbită de noi înşine, adică pe dialectul de-acasă, care poate să se deosebească şi, în cazul de faţă, chiar se deosebeşte, de celelalte

1) Dicţ. Acad. I, 1, pag 19, col. 2 dă, pentru *aciua*, varianta de prezent (învechită) *aciu*; aşadar într'o vreme (citatul respectiv, *să aciuo*, este luat din Coresi) condiţiile pentru schimbarea conjugării au fost şi mai favorabile.

2) La acesta *mă îndoiu* însemnează 'mă plec' (sens material), *mă îndoesc* 'sînt nesigur' (înţeles moral).

din *Palia dela Orăştie*, precum şi pag. 72, unde Densusianu explică la fel pe *Simbătă* (pentru *Sîmbătă*).

Dacă admitem, aşadar, o pronunţare 'iotacizată', adică înmuiată, a lui *s* şi *(d)z* pentru sec. XVI (şi numai în unele regiuni, fireşte), bazîndu-ne pe cîteva exemple, nu înteleg dece am tăgădui existenţa unei pronunţări identice a aceloraşi sunete pentru limba romînească vorbită de locuitorii unor anumite ţinuturi din Romînia actuală, în gura cărora avem prilejul să constatăm la tot pasul o astfel de pronunţare? Să aibă puţinele cuvinte din textele de acum 400 ani, asupra cărora deseori ne exprimăm îndoiala dacă reprezintă realităţi lingvistice sau sînt numai nişte simple grafii, valoare probantă mai mare decît vorbirea contemporanilor noştri, pe care o putem observa şi studia direct? Şi din moment ce admitem pronunţarea 'iotacizată' a lui *s* şi *(d)z* vechi, în condiţiile arătate mai sus, pentruce ni s'ar părea aberaţie ideia, întemeiată iarăşi pe fapte lingvistice sigure din momentul de faţă, că şi *ţ, ş, j* sînt articulate de mulţi Romîni cu acelaşi timbru de *i* ca *s* şi *(d)z* din sec. XVI? [1]) Acelaşi lucru cu *r*.

Dar în sprijinul acestei păreri se pot invoca, dacă mai este nevoe, şi alte fapte. Urmărind citatele din Dicţionarul Academiei privitoare la verbele aici în discuţie, am notat, la întîmplare, fiindcă scopul mieu era altul, cîteva forme care dovedesc şi ele că şuerătoarele s'au pronunţat şi continuă să se pronunţe palatal şi, din această cauză, au provocat în unele cazuri schimbarea conjugării sau, cel puţin, confuzie între conjugarea I şi IV. Depildă: *împietroşeat, îngroşése* şi *îngroşé* (pentru *îngroşă), să nu se îngroaşe, se cam îngroaşe*, [2])

---

1) I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană* I, pag. CXXX scrie: „*ă*, rezultat din *a* tonic, a trecut prin asimilaţiune la *e*, după *i* şi după *ş*:... *îngrăşe-se...*, *ingroşe-se...*, *învrătoşe...* etc." Cf. şi pag. CXLIV: „*ă* final apare în toate textele rotacizante trecut la *e* după *j* sau *ş*: *grije, cămaşe, ceruşe, învrătoaşe, uşe*, etc". De remarcat că acest lingvist admite un *ă* mai vechiu în asemenea cazuri, la fel cu cele susţinute de mine (contra lui Densusianu, care în articolul citat din *Viaţa nouă* afirma că la unele din aceste cuvinte am avut din capul locului *e*, care apoi, dialectal, adică în Moldova şi aiurea, a devenit *ă*).

2) Exemplele acestea sînt luate din texte aparţinînd ambelor Principate şi tuturor epocilor, lucru interesant pentru discuţia de faţă.

Lista dată de mine mai sus conţine multe verbe a căror temă se sfîrşeşte în *i*. Iată-le: *adia, aşchia, bîrzoia, bubui, gunoi, îmbăia, îmborboi, înapoia, încleia, încuia, îndoi, înfia, înfoia, îngurlui, înmii, înnoroi, întemeia, învăpăia, ogoi, orbăcăi, ostoi, piţigăia, pospăi, ţiţii, undoi, urechia, zghihui, zgîlţii, zvăpăia.* S'ar putea adăuga *aciua* şi *asedia*, la care intervine epenteza unui *i* consonant între partea finală a temei şi terminaţia propriu zisă, depildă *aciuiez, aciuiezi*, etc., *asediiază, asediiam*, etc., ceeace provoacă un amestec al celor două conjugări la imperfect şi participiul prezent (cf. *apropia*, dintre verbele vechi, şi *crea*, printre neologisme; acesta din urmă este pronunţat şi scris de foarte mulţi oameni *creia, creind, creiază* ş. a.), şi numai la acestea, din pricină că pers. 1—3 şi 6 dela prezentul indicativului şi conjunctivului primesc sufixele—*ez*, resp. —*esc*, graţie cărora o confuzie între conjugarea I şi IV este exclusă. [1])

Trebue precizat, dealtmintrelea, că existenţa sau neexistenţa acestor sufixe la prezentul verbelor în discuţie are o mare importanţă. Cînd ele se adaugă, numărul formelor care pot fi simţite ca aparţinînd atît clasei în —*a* cît şi celei în —*i* se împuţinează simţitor, şi atunci posibilităţile de amestec al conjugărilor se reduc în aceeaşi măsură. Dicţionarul Academiei şi al lui Tiktin spun de multe ori cum sună prezentul verbelor de mai sus, iar cînd nu fac asta, ne putem informa din citatele respective. Astfel întîlnim forme cu şi fără sufix la *adia, bîrzoia, bubui, încleia, încuia, îndoi,* [2]) *înfoia, îngurlui, ogoi, ostoi, ţiţii, zghihui, zgîlţii.* Pot adăuga, în baza cunoştinţelor mele directe, pe *orbăcăi.* Despre celelalte este greu să hotărîm dacă prezintă numai forme cu sufix, deşi se pare că aşa stau lucrurile în general. Greutatea vine de acolo că simţul nostru lingvistic ne poate înşela, deoarece se întemeiază, înainte de toate, pe limba vorbită de noi înşine, adică pe dialectul de-acasă, care poate să se deosebească şi, în cazul de faţă, chiar se deosebeşte, de celelalte

1) Dicţ. Acad. I, 1, pag 19, col. 2 dă, pentru *aciua*, varianta de prezent (învechită) *aciu*; aşadar într'o vreme (citatul respectiv, *să aciuo*, este luat din Coresi) condiţiile pentru schimbarea conjugării au fost şi mai favorabile.

2) La acesta *mă îndoiu* însemnează 'mă plec' (sens material), *mă îndoesc* 'sînt nesigur' (înţeles moral).

din *Palia dela Orăştie*, precum şi pag. 72, unde Densusianu explică la fel pe *Simbătă* (pentru *Simbătă*).

Dacă admitem, aşadar, o pronunţare 'iotacizată', adică înmuiată, a lui *s* şi *(d)z* pentru sec. XVI (şi numai în unele regiuni, firește), bazîndu-ne pe cîteva exemple, nu înteleg dece am tăgădui existenţa unei pronunţări identice a aceloraşi sunete pentru limba romînească vorbită de locuitorii unor anumite ţinuturi din Romînia actuală, în gura cărora avem prilejul să constatăm la tot pasul o astfel de pronunţare? Să aibă puţinele cuvinte din textele de acum 400 ani, asupra cărora deseori ne exprimăm îndoiala dacă reprezintă realităţi lingvistice sau sînt numai nişte simple grafii, valoare probantă mai mare decît vorbirea contemporanilor noştri, pe care o putem observa şi studia direct? Şi din moment ce admitem pronunţarea 'iotacizată' a lui *s* şi *(d)z* vechi, în condiţiile arătate mai sus, pentruce ni s'ar părea aberaţie ideia, întemeiată iarăşi pe fapte lingvistice sigure din momentul de faţă, că şi *ţ*, *ş*, *j* sînt articulate de mulţi Romîni cu acelaşi timbru de *i* ca *s* şi *(d)z* din sec. XVI? [1]) Acelaşi lucru cu *r*.

Dar în sprijinul acestei păreri se pot invoca, dacă mai este nevoe, şi alte fapte. Urmărind citatele din Dicţionarul Academiei privitoare la verbele aici în discuţie, am notat, la întîmplare, fiindcă scopul mieu era altul, cîteva forme care dovedesc şi ele că şuerătoarele s'au pronunţat şi continuă să se pronunţe palatal şi, din această cauză, au provocat în unele cazuri schimbarea conjugării sau, cel puţin, confuzie între conjugarea I şi IV. Depildă: *împietroşeat, îngroşése* şi *îngroşé* (pentru *îngroşă*), *să nu se îngroaşe, se cam îngroaşe*, [2])

---

1) I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană* I, pag. CXXX scrie: „*ă*, rezultat din *a* tonic, a trecut prin asimilaţiune la *e*, după *i* şi după *ş*:... *îngrăşe-se...*, *îngroşe-se...*, *învrătoşe...* etc." Cf. şi pag. CXLIV: „*ă* final apare în toate textele rotacizante trecut la *e* după *j* sau *ş*: *grije*, *cămaşe*, *ceruşe*, *învrătoaşe*, *uşe*, etc". De remarcat că acest lingvist admite un *ă* mai vechiu în asemenea cazuri, la fel cu cele susţinute de mine (contra lui Densusianu, care în articolul citat din *Viaţa nouă* afirma că la unele din aceste cuvinte am avut din capul locului *e*, care apoi, dialectal, adică în Moldova şi aiurea, a devenit *ă*).

2) Exemplele acestea sînt luate din texte aparţinînd ambelor Principate şi tuturor epocilor, lucru interesant pentru discuţia de faţă.

învîrtoaşe, învioşeţi. [1]) Acelaşi fenomen îl constatăm la derivatele verbelor în discuţie: *cocoşetură, îngroşetură, cenuşetură* (dela *cenuşa*, variantă a lui *încenuşa*, care sună şi *încenuşi*).

Dealtmintrelea derivatele au putut contribui şi în alt chip la schimbarea conjugării verbelor studiate aici. Ţinînd samă că silaba care se află imediat înaintea sufixului este complect neaccentuată, vocala ei, fie *i* (în cazul conjugării IV), fie *e* (rezultat din *ă*, în cazul conjugării I), şovăe, tocmai din pricina lipsei de accent, între *e* şi *i*, aşa că verbul dela care s'a format un asemenea derivat poate fi simţit ca avînd infinitivul în *—i* şi în *—a*. Am găsit două exemple: *îmbăietură* alături de *îmbăitură* [2]) şi *împonceşitură*. Mai ales însă derivatele în *— eală* au putut lucra în acest sens, din pricină că înfăţişarea lor este aceeaşi, indiferent de categoria căreia aparţine verbul în discuţie: *îndoială* poate avea la bază tot aşa de bine pe *îndoi*, ca şi pe *îndoia*, la fel *îngroşeală, învălmăşeală, tropoteală, văicăreală*, etc. O observaţie similară se poate face pentru cuvintele formate cu sufixul *— inţă*, foarte rare însă, cu *— enie* şi *— anie* (cf. *împărtăşenie* şi *împărtăşanie*), etc.

Cîteodată elementul fonetic a intervenit şi altfel. Verbele formate dela teme în *-t* pot fi simţite ca fiind derivate dela singularul (cu *-t*) ori dela pluralul (cu *-ţ*) al adjectivului sau substantivului respectiv, depildă *îmbărbăta* alături de *îmbărbăţi* (întocmai ca *părintesc* al. de *părinţesc*). [3])

Tot cauze fonetice trebue să vedem la o serie de verbe, care, chiar dacă în momentul de faţă merg, cel puţin în limba comună şi în cele mai multe graiuri dacoromîneşti, după conjugarea IV, îşi formează persoanele 3 şi 6 dela prezentul indicativului şi al conjunctivului ca şi cum ar aparţinea conjugării I. Cu deosebire aici trebue să luăm în consideraţie

---

1) Din sec. XVI, Densusianu, *op. cit.*, pag. 209 şi 215 dă următoarele exemple: *se învîrtoaşe, îmbrăţişe, îngrăşe, îngroşe, întăroşe, învermănoşe, învîrtoşe* (toate, afară de primul, sînt forme de perfect; la pag. 215 autorul spune: „3-e pers: *—ă*, changé souvent en *—e* après *ş*, comme après *—i*").

2) La acelaşi autor amîndouă!

3) Cf. şi *bărăta* alături de *bărăţi*, pentru care, indiferent de etimologie, indivizii vorbitori au imaginat, ca punct de plecare, un **barat* şi pluralul acestuia **baraţi*.

zîmbi, citează bulg. *zăbja se* şi ceh. *zubiti se*. Foarte probabil că se mai pot găsi cazuri asemănătoare cu acestea, indiferent dacă în romîneşte sînt sau nu atestate forme în *—a* şi în *—i* dela verbul respectiv, căci ceeace interesează în discuţia de faţă este mai ales aspectul ei teoretic. Ştiu că pentru verbele de origine străină şi în special slavă se porneşte, deobiceiu, dela tema prezentului, adesea foarte deosebită de aceea a infinitivului. Nu văd însă dece aceasta din urmă n'ar fi servit niciodată ca model pentru adaptarea verbului împrumutat la spiritul limbii romîneşti.

In ce priveşte neologismele propriu zise, acelea care au început a intra în limba noastră odată cu civilizaţia apuseană şi sînt, din această cauză, în majoritate franţuzeşti, existenţa variantei în *—i* chiar acolo unde etimonul aparţinea conjugării I trebue pusă, cred, pe sama influenţei greceşti, foarte puternică în sec. XVIII şi la începutul celui de-al XIX. Aproape totalitatea verbelor greceşti, mai ales a celor împrumutate, cu şi fără rost, în timpul domniilor fanariote, sînt formate dela aorist sau viitor şi se termină în *—(is)i*. Astfel conjugarea IV, deja foarte bogată, [1]) şi-a înmulţit peste măsură numărul verbelor şi a influenţat, trebuia să influenţeze asupra împrumuturilor mai recente. Aşa se face că verbe de felul lui *impesta*, *institui*, *interesa* ş. a., în ciuda prototipelor franţuzeşti *empester*, *instituer*, *intéresser*, au avut ori continuă să aibă forme în *—i*. Altădată influenţa grecească se manifestă direct: terminaţia *—isi* apare acolo unde nu ne-am aştepta deloc, ca la *publicarisi*, părăsit astăzi. Să se compare şi *lehămetisi*, de origine obscură, dar nu tare vechiu în limbă, judecînd după citatele din Tiktin.

Tot cauze externe, străine, trebuesc făcute responsabile de existenţa unei conjugări mixte la verbe ca acestea: *canonisi — canoniza*, *comanda — comendui*, *gargarisi — gargariza*, etc. Cele două variante au origine diferită: la primul şi al treilea forma în *—i* (adică în *—isi)* provine din greceşte, [2]) iar cea

1) Cf. A. Philippide, *Gramatică elementară a limbii romîne*, pag. 78 urm. (6 pagini întregi faţă de $3^1/_2$ pentru toate celelalte conjugări, dintre care aproape 3 conţin verbe de conjugarea I).

2) Cu privire la *gargarisi* sînt dispus să pun la îndoială originea grecească, la care se gîndeşte Dicţ. Acad. Cred mai degrabă că-i tot frc. *gargariser*,

învîrtoaşe, învioşeţi. [1]) Acelaşi fenomen îl constatăm la derivatele verbelor în discuţie : *cocoşetură, îngroşetură, cănuşetură* (dela *cenuşa*, variantă a lui *încenuşa*, care sună şi *încenuşi*).

Dealtmintrelea derivatele au putut contribui şi în alt chip la schimbarea conjugării verbelor studiate aici. Ţinînd samă că silaba care se află imediat înaintea sufixului este complect neaccentuată, vocala ei, fie *i* (în cazul conjugării IV), fie *e* (rezultat din *ă*, în cazul conjugării I), şovăe, tocmai din pricina lipsei de accent, între *e* şi *i*, aşa că verbul dela care s'a format un asemenea derivat poate fi simţit ca avînd infinitivul în *—i* şi în *—a*. Am găsit două exemple : *îmbăietură* alături de *îmbăitură* [2]) şi *împonceşitură*. Mai ales însă derivatele în *— eală* au putut lucra în acest sens, din pricină că înfăţişarea lor este aceeaşi, indiferent de categoria căreia aparţine verbul în discuţie : *îndoială* poate avea la bază tot aşa de bine pe *îndoi*, ca şi pe *îndoia*, la fel *îngroşeală, învălmăşeală, tropoteală, văicăreală*, etc. O observaţie similară se poate face pentru cuvintele formate cu sufixul *— inţă*, foarte rare însă, cu *— enie* şi *— anie* (cf. *împărtăşenie* şi *împărtăşanie*), etc.

Cîteodată elementul fonetic a intervenit şi altfel. Verbele formate dela teme în *-t* pot fi simţite ca fiind derivate dela singularul (cu *-t*) ori dela pluralul (cu *-ţ*) al adjectivului sau substantivului respectiv, depildă *îmbărbăta* alături de *îmbărbăţi* (întocmai ca *părintesc* al. de *părinţesc*). [3])

Tot cauze fonetice trebue să vedem la o serie de verbe, care, chiar dacă în momentul de faţă merg, cel puţin în limba comună şi în cele mai multe graiuri dacoromîneşti, după conjugarea IV, îşi formează persoanele 3 şi 6 dela prezentul indicativului şi al conjunctivului ca şi cum ar aparţinea conjugării I. Cu deosebire aici trebue să luăm în consideraţie

---

1) Din sec. XVI, Densusianu, *op. cit.*, pag. 209 şi 215 dă următoarele exemple: *se învîrtoaşe, îmbrăţişe, îngrăşe, îngroşe, întăroşe, învermănoşe, învîrtoşe* (toate, afară de primul, sînt forme de perfect ; la pag. 215 autorul spune: „3-e pers : *—ă*, changé souvent en *—e* après *ş*, comme après *—i*").

2) La acelaşi autor amîndouă !

3) Cf. şi *bărăta* alături de *bărăţi*, pentru care, indiferent de etimologie, indivizii vorbitori au imaginat, ca punct de plecare, un **barat* şi pluralul acestuia **baraţi*.

zîmbi, citează bulg. *zăbja se* şi ceh. *zubiti se*. Foarte probabil că se mai pot găsi cazuri asemănătoare cu acestea, indiferent dacă în romîneşte sînt sau nu atestate forme în *—a* şi în *—i* dela verbul respectiv, căci ceeace interesează în discuţia de faţă este mai ales aspectul ei teoretic. Ştiu că pentru verbele de origine străină şi în special slavă se porneşte, deobiceiu, dela tema prezentului, adesea foarte deosebită de aceea a infinitivului. Nu văd însă dece aceasta din urmă n'ar fi servit niciodată ca model pentru adaptarea verbului împrumutat la spiritul limbii romîneşti.

In ce priveşte neologismele propriu zise, acelea care au început a intra în limba noastră odată cu civilizaţia apuseană şi sînt, din această cauză, în majoritate franţuzeşti, existenţa variantei în *—i* chiar acolo unde etimonul aparţinea conjugării I trebue pusă, cred, pe sama influenţei greceşti, foarte puternică în sec. XVIII şi la începutul celui de-al XIX. Aproape totalitatea verbelor greceşti, mai ales a celor împrumutate, cu şi fără rost, în timpul domniilor fanariote, sînt formate dela aorist sau viitor şi se termină în *—(is)i*. Astfel conjugarea IV, deja foarte bogată, [1]) şi-a înmulţit peste măsură numărul verbelor şi a influenţat, trebuia să influenţeze asupra împrumuturilor mai recente. Aşa se face că verbe de felul lui *impesta*, *institui*, *interesa* ş. a., în ciuda prototipelor franţuzeşti *empester*, *instituer*, *intéresser*, au avut ori continuă să aibă forme în *—i*. Altădată influenţa grecească se manifestă direct: terminaţia *—isi* apare acolo unde nu ne-am aştepta deloc, ca la *publicarisi*, părăsit astăzi. Să se compare şi *lehămetisi*, de origine obscură, dar nu tare vechiu în limbă, judecînd după citatele din Tiktin.

Tot cauze externe, străine, trebuesc făcute responsabile de existenţa unei conjugări mixte la verbe ca acestea: *canonisi — canoniza*, *comandă — comendui*, *gargarisi — gargariza*, etc. Cele două variante au origine diferită: la primul şi al treilea forma în *—i* (adică în *—isi)* provine din greceşte, [2]) iar cea

1) Cf. A. Philippide, *Gramatică elementară a limbii romîne*, pag. 78 urm. (6 pagini întregi faţă de $3^1/_2$ pentru toate celelalte conjugări, dintre care aproape 3 conţin verbe de conjugarea I).

2) Cu privire la *gargarisi* sînt dispus să pun la îndoială originea grecească, la care se gîndeşte Dicţ. Acad. Cred mai degrabă că-i tot frc. *gargariser*,

în *—a* din franţuzeşte, la cel de-al doilea, *comanda* e frc. *commander*, pecînd *comăndui*, probabil rus. *komandovatь*. [1]) Poate că la fel se explică *aiura — aiuri*, şi adică : varianta în *—a* ca formaţie romînească, cealaltă ca produs, măcar parţial, al influenţei frc. *ahurir*. Mai sigură mi se pare această ipoteză la *auri — aura*, unde raportul este însă invers: prima e moştenită (v. Dicţ. Acad. I, 1, pag. 368, col. 1), a doua creată după modelul frc. *dorer*.

*

II. Amestec de forme între conjugarea I şi IV are loc şi la alte verbe decît cele discutate pînă aici, numai că în alt chip, şi anume. Terminaţia infinitivului este pretutindeni *i* sau *î*, aşadar verbele acestea aparţin excluziv conjugării IV. Totuşi persoanele 3 şi 6 dela prezentul indicativului şi conjunctivului, în loc să se termine în *—e*, *—(u)*, resp. *—ă* (tipul *aude — aud — să audă)*, se termină în *—ă*, resp. *—e*, ca la conjugarea I (şi, tot ca la conjugarea I, pers. 6 este egală cu 3, nu cu 1, cum s'ar cuveni să fie). Trebue precizat că situaţia aceasta o găsim numai în flexiunea verbelor care nu primesc sufixul *—esc* (sau *—ăsc)* la prezent (sau numai la variantele nesufixate ale verbelor care se întrebuinţează cu şi fără sufix). Distingem mai multe grupe.

1. In primul rînd avem verbele cu temă vocalică. Le înşiră Philippide, *Gramatica...*, pag. 95 : *bîjbîi, hîrîi, mîntui, mîrîi, pipăi, pîlpîi, scîrţîi, sfîrîi, sudui, sui, trebui, ţîrîi, ţiui, vîjîi, zbîrnîi, zgudui.* [2]) Aici lucrurile se prezintă simplu şi le-am explicat, indirect, în cursul discuţiei de mai sus. Intrucît aceste verbe au numeroase forme comune cu cele de conjugarea I, [3]) trebuia ca asemănarea dintre ele să tindă a creşte şi să ducă la identitatea pers. 3 cu 6 dela indicativul prezent. Intre terminaţiile lui

---

trecut la conjugarea IV, ceeace s'a putut întîmpla cu atît mai uşor, cu cît finala etimonului semăna aşa de bine cu terminaţia (de origine grecească) *—isi*. Să nu uităm apoi că cei mai mulţi Romîni au cetit cuvîntul franţuzesc, nu l-au auzit. Impotriva originii greceşti pare a vorbi şi noţiunea exprimată de acest verb.

1) Mai potrivit decît pol. *komenderować*, la care se gîndeşte Tiktin.

2) Am lăsat la o parte pe acelea care au variante în *—a* la infinitiv, deoarece am vorbit de ele sau în legătură cu ele în prima parte a acestui studiu.

3) Cf. pag. 64 urm.

le studiem acum, celelalte se găsesc in tema lui *hotărî* şi *izvorî*, două verbe cu—*i* transformat în—*î* la infinitiv (şi cu —*esc* devenit —*ăsc*). Densusianu le consideră însă ca simple grafii, provocate de analogia cuvintelor latineşti cu *rr* corespunzînd unui *rr* din etimon, deşi nu se exprimă hotărît în acest sens („là, *rr* s e m b l e avoir été introduite arbitrairement par le copiste"). Nici eu nu cred că trebue să pornim dela asemenea cazuri pentru a explica existenţa lui—*î* după *r* la verbele aici în discuţie. Ţinînd samă de faptul că limba veche prezintă destule exemple cu *i* păstrat în aceste condiţii, avem tot dreptul să afirmăm, cum am făcut deja în nota 1 dela pag. 75, că înlocuirea definitivă a lui *i* prin *î* la *coborî*, etc. a avut loc în epoca literară (mai precis am putea spune în sec. XVII), cel puţin pentru limba comună. Ar trebui urmărite textele pe provincii, ca să vedem unde este punctul de plecare al acestei modificări fonetice. Deşi citatele D i c ţ. A c a d. pentru *coborî* sînt foarte bogate, ar fi imprudent să ne bazăm pe ele spre a răspunde la această întrebare. Am impresia totuşi că nu greşim prea mult dacă ne fixăm asupra Moldovei: forme ca *hotară*, *izvoară*, etc., curente în graiul moldovenesc (nu numai actual; pentru cel vechiu găsim exemple destule în D i c ţ. A c a d., dar cu privire la *hotar singur*,[1]) par a sprijini această presupunere.

Lupta dintre formele în—*i* şi cele în—*î* o constatăm, pentru sec. XVI—XVII, eventual şi pentru epoca de mai tîrziu, la verbele aici în discuţie şi la modurile care ne interesează direct pe noi, adică la indicativul şi conjunctivul prezent. D i c ţ. A c a d. I, 2, pag. 606 citează, între altele, *se coboare* (din colecţia de poezii populare bănăţene a lui Hodoş) şi *să-i pogoară* (din Pravila Moldovei). Dacă prima formă poate fi suspectată, fiindcă apare în rimă (internă: *Sfîntul soare se coboare*), cea de-a doua ne arată în mod neîndoelnic lupta dintre aspectul actual şi cel vechiu (din aceeaşi

1) Dacă prefacerea lui -*e* în -*ă* la cuvinte de felul acesta nu se găseşte prea des în limba veche, cred că trebue să tragem la răspundere analogia cu elementele moştenite terminate în—*ár*, —*ór*, care sunau atunci (mai sună şi astăzi popular) — *ariu*, — *oriu* (de fapt —*ar*, —*o*), din cauza etimonului. Dovadă avem variantele *hotariu*, *izvoriu* (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 409, col. 2, resp. pag. 936, col. 1).

în *—a* din franţuzeşte, la cel de-al doilea, *comanda* e frc. *commander*, pecînd *comăndui*, probabil rus. *komandovatь*. [1]) Poate că la fel se explică *aiura — aiuri*, şi adică : varianta în *—a* ca formaţie romînească, cealaltă ca produs, măcar parţial, al influenţei frc. *ahurir*. Mai sigură mi se pare această ipoteză la *auri — aura*, unde raportul este însă invers : prima e moştenită (v. Dicţ. Acad. I, 1, pag. 368, col. 1), a doua creată după modelul frc. *dorer*.

*

II. Amestec de forme între conjugarea I şi IV are loc şi la alte verbe decît cele discutate pînă aici, numai că în alt chip, şi anume. Terminaţia infinitivului este pretutindeni *i* sau *î*, aşadar verbele acestea aparţin excluziv conjugării IV. Totuşi persoanele 3 şi 6 dela prezentul indicativului şi conjunctivului, în loc să se termine în *—e*, *—(u)*, resp. *—ă* (tipul *aude — aud — să audă)*, se termină în *—ă*, resp. *—e*, ca la conjugarea I (şi, tot ca la conjugarea I, pers. 6 este egală cu 3, nu cu 1, cum s'ar cuveni să fie). Trebue precizat că situaţia aceasta o găsim numai în flexiunea verbelor care nu primesc sufixul *—esc* (sau *—ăsc)* la prezent (sau numai la variantele nesufixate ale verbelor care se întrebuinţează cu şi fără sufix). Distingem mai multe grupe.

1. In primul rînd avem verbele cu temă vocalică. Le înşiră Philippide, *Gramatica...*, pag. 95 : *bîjbîi, hîrîi, mîntui, mîrîi, pipăi, pîlpîi, scîrţîi, sfîrîi, sudui, sui, trebui, ţîrîi, ţiui, vîjîi, zbîrnîi, zgudui.* [2]) Aici lucrurile se prezintă simplu şi le-am explicat, indirect, în cursul discuţiei de mai sus. Intrucît aceste verbe au numeroase forme comune cu cele de conjugarea I, [3]) trebuia ca asemănarea dintre ele să tindă a creşte şi să ducă la identitatea pers. 3 cu 6 dela indicativul prezent. Intre terminaţiile lui

---

trecut la conjugarea IV, ceeace s'a putut întîmpla cu atît mai uşor, cu cît finala etimonului semăna aşa de bine cu terminaţia (de origine grecească) *—isi*. Să nu uităm apoi că cei mai mulţi Romîni au cetit cuvîntul franţuzesc, nu l-au auzit. Impotriva originii greceşti pare a vorbi şi noţiunea exprimată de acest verb.

1) Mai potrivit decît pol. *komenderować*, la care se gîndeşte Tiktin.

2) Am lăsat la o parte pe acelea care au variante în *—a* la infinitiv, deoarece am vorbit de ele sau în legătură cu ele în prima parte a acestui studiu.

3) Cf. pag. 64 urm.

le studiem acum, celelalte se găsesc in tema lui *hotărî* şi *izvorî*, două verbe cu *—i* transformat în *—î* la infinitiv (şi cu *—esc* devenit *—ăsc)*. Densusianu le consideră însă ca simple grafii, provocate de analogia cuvintelor latineşti cu *rr* corespunzînd unui *rr* din etimon, deşi nu se exprimă hotărît în acest sens („là, *rr* s e m b l e avoir été introduite arbitrairement par le copiste"). Nici eu nu cred că trebue să pornim dela asemenea cazuri pentru a explica existenţa lui *—î* după *r* la verbele aici în discuţie. Ţinînd samă de faptul că limba veche prezintă destule exemple cu *i* păstrat în aceste condiţii, avem tot dreptul să afirmăm, cum am făcut deja în nota 1 dela pag. 75, că înlocuirea definitivă a lui *i* prin *î* la *coborî*, etc. a avut loc în epoca literară (mai precis am putea spune în sec. XVII), cel puţin pentru limba comună. Ar trebui urmărite textele pe provincii, ca să vedem unde este punctul de plecare al acestei modificări fonetice. Deşi citatele D i c ţ. A c a d. pentru *coborî* sînt foarte bogate, ar fi imprudent să ne bazăm pe ele spre a răspunde la această întrebare. Am impresia totuşi că nu greşim prea mult dacă ne fixăm asupra Moldovei: forme ca *hotară*, *izvoară*, etc., curente în graiul moldovenesc (nu numai actual; pentru cel vechiu găsim exemple destule în D i c ţ. A c a d., dar cu privire la *hotar* singur), [1]) par a sprijini această presupunere.

Lupta dintre formele *în—i* şi cele *în—î* o constatăm, pentru sec. XVI—XVII, eventual şi pentru epoca de mai tîrziu, la verbele aici în discuţie şi la modurile care ne interesează direct pe noi, adică la indicativul şi conjunctivul prezent. D i c ţ. A c a d. I, 2, pag. 606 citează, între altele, *se coboare* (din colecţia de poezii populare bănăţene a lui Hodoş) şi *să-i pogoară* (din Pravila Moldovei). Dacă prima formă poate fi suspectată, fiindcă apare în rimă (internă: *Sfîntul soare se coboare*), cea de-a doua ne arată în mod neîndoelnic lupta dintre aspectul actual şi cel vechiu (din aceeaşi

1) Dacă prefacerea lui *-e* în *-ă* la cuvinte de felul acesta nu se găseşte prea des în limba veche, cred că trebue să tragem la răspundere analogia cu elementele moştenite terminate în *—ár*, *—ór*, care sunau atunci (mai sună şi astăzi popular) — *ariu*, — *oriu* (de fapt *—ar*, *—or*), din cauza etimonului. Dovadă avem variantele *hotariu*, *izvoriu* (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 409, col. 2, resp. pag. 936, col. 1).

Pravilă a Moldovei se citează *rude ce vor pogorî*, aşadar infinitivul în *—î*, căruia ar fi trebuit să-i corespundă un conjunctiv *să pogoare*). [1]) La sfîrşitul articolului (pag. 607, col. 1 sus), Dicţ. Acad. spune că pers. 3 a conjunctivului prezent sună rar şi învechit *să coboară*, dar nu arată cînd şi unde anume. Tiktin, pag. 1089, col. 1 are (din Biblia dela Bucureşti) *să se omoară*, Densusianu, *op. cit.*, pag. 210 *să omoară* (foarte des în sec. XVI). Să se compare şi *să izvoară*, aflat de Tiktin, pag. 866, col. 2 într'un text bănăţean contemporan. Biruinţa formelor actuale a fost ţinută puţin în loc şi de faptul că unele din aceste verbe au avut şi continuă să aibă variante cu sufix; se ştie că existenţa lui *—esc* (ca şi a lui *—ez* la conjugarea I) împiedică amestecul flexiunilor. La Densusianu, *op. cit.*, pag. 204 şi 210 găsim *omorăsc, omoreşte* (şi *—ăşte*), *se omorească*, alături de forme nesufixate (cf. şi Candrea, *op. cit.*, pag. CXLI şi CLXXXIX), iar la Tiktin, pag. 1753, col. 1 *vireşte* (în rima unei poezii populare). [2])

La crearea acestei conjugări mixte au contribuit şi cauze fonetice. Participiul prezent şi imperfectul verbelor în *—î* sună identic cu al celor în *—a: coborînd — lăudînd, coboram — lăudam, coborai—lăudai*, etc. (toate persoanele dela singular şi dela plural). Aşadar o situaţie foarte asemănătoare cu aceea pe care am văzut-o la verbele cu forme infinitivale în *—i* şi în *—a*. Singura deosebire, dealtfel importantă, este că aici nu avem două flexiuni paralele, dar diferite, la unul şi acelaşi verb, ci o singură flexiune, după conjugarea IV, cu amestec, la anumite forme (pers. 3 şi 6 ale prezentului indicativ şi conjunctiv), din partea flexiunii după conjugarea I. Cît de uşor se poate produce confuzia între aceste două conjugări la verbele cu tema în *—r*, ne arată, dacă mai este necesar, exemple ca *bîzdâra* (citat deja supt I), care, deşi sună la infinitiv şi în *—i* (nu în *—î*), face pers. 3 sing. a indicativului prezent *bîzdoară* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 532, col. 2): acest *bîzdoară* poate avea la bază un

1) Tiktin, pag. 1202, col. 2 citează *să pogoară* din Biblia dela Bucureşti.

2) Pentru alternarea variantelor în *—i* şi *—î* la unele verbe de care ne ocupăm aici v. Densusianu, *op. cit.*, pag. 199, 214-5 şi Candrea, *op. cit.*, pag. CXC.

tuturora, şi dela unul la altul şi cu grupa celor în *—rî*, este terminaţia *-ă* la pers. 3 şi 6 ale prezentului indicativ (deci, implicit, egalitatea acestor două persoane) şi terminaţia *-e* la pers. 3 şi 6 ale prezentului conjunctiv. Cîteva din ele prezintă asemănare cu conjugarea în *—a* şi în *—rî* şi la alte forme, anume (ca totdeauna pînă aici) la imperfect şi participiul prezent. Acest din urmă fapt este în funcţiune de consoana finală a temei, care provoacă dialectal prefacerea în *î* a lui *—i* (şi pe aceea în *ă*, apoi în zero, a lui *e*). Dealtmintrelea trebue precizat că fenomenul acum în discuţie se găseşte numai în vorbirea populară a unei părţi din teritoriul dacoromînesc, spre deosebire iarăşi de cele constatate supt 1 şi 2, care, cu puţine şi neînsemnate excepţii, caracterizează limba comună (şi majoritatea dialectelor).

Iată aceste verbe [1]): *(a)coperi* (cu compusul *descoperi*), *beşi, cumpli, ieşi, înnăduşi, mirosi, sprijini, suferi* (la fel neologismele, înrudite din punct de vedere etimologic, *deferi, diferi, oferi, preferi, referi), ţese, umplea, zvîrli* (şi compusul *azvîrli).* Să vedem unele amănunte asupra formelor care ne interesează în această discuţie. Dicţ. Acad. I, 1, pag. 22, col. 2 spune că pers. 3 dela indicativul prezent sună *acopere*, iar 6 *acoper* şi („dialectal, formă analogă") *acopere*. Nu înregistrează deloc o variantă în*—ră*. Şi totuşi faptul însuşi că dialectal se aude *acopere* la pers. 6 pare a dovedi că există la pers. 3 un *acoperă*, care, din cauza terminaţiei (identice cu a verbelor în*—a* şi a celor în *—rî*, tipul *coborî*), s'a întins şi la plural. Altfel, dacă admitem pers. 3 *acopere* şi 6 (fie şi dialectal) *acopere*, însemnează că avem a face, supt raportul strict gramatical, cu o greşală, ceeace, evident, se întîmplă în vorbirea populară, dar nu aceasta a înţeles să spue Dicţ. Acad. Tiktin, pag. 15, col. 1 se dovedeşte mai precis informat, căci arată, tot la sfîrşitul articolului, unde discută partea pur gramaticală, că pers. 6 sună *acopere* în Oltenia şi într'un text muntenesc din sec. XVIII (ediţia II a *Mărgăritarelor* lui Ion Zlataust) şi *acopără* iarăşi în Oltenia. (Este

1) Înşir pe cele cunoscute curent, fără să am intenţia a epuiza materialul. Această observaţie este valabilă, dupăcum am mai spus, pentru întregul studiu, căci m'a interesat mai ales, ca să nu zic excluziv, partea pur lingvistică a problemei, adică discuţia teoretică.

Pravilă a Moldovei se citează *rude ce vor pogorî*, aşadar infinitivul în *—î*, căruia ar fi trebuit să-i corespundă un conjunctiv *să pogoare*). [1]) La sfîrşitul articolului (pag. 607, col. 1 sus), Dicţ. Acad. spune că pers. 3 a conjunctivului prezent sună rar şi învechit *să coboară*, dar nu arată cînd şi unde anume. Tiktin, pag. 1089, col. 1 are (din Biblia dela Bucureşti) *să se omoară*, Densusianu, *op. cit.*, pag. 210 *să omoară* (foarte des în sec. XVI). Să se compare şi *să izvoară*, aflat de Tiktin, pag. 866, col. 2 într'un text bănăţean contemporan. Biruinţa formelor actuale a fost ţinută puţin în loc şi de faptul că unele din aceste verbe au avut şi continuă să aibă variante cu sufix; se ştie că existenţa lui *—esc* (ca şi a lui *—ez* la conjugarea I) împiedică amestecul flexiunilor. La Densusianu, *op. cit.*, pag. 204 şi 210 găsim *omorăsc*, *omoreşte* (şi *—ăşte*), *se omorească*, alături de forme nesufixate (cf. şi Candrea, *op. cit.*, pag. CXLI şi CLXXXIX), iar la Tiktin, pag. 1753, col. 1 *vireşte* (în rima unei poezii populare). [2])

La crearea acestei conjugări mixte au contribuit şi cauze fonetice. Participiul prezent şi imperfectul verbelor în *—î* sună identic cu al celor în *—a*: *coborînd — lăudînd*, *coboram — lăudam*, *coborai—lăudai*, etc. (toate persoanele dela singular şi dela plural). Aşadar o situaţie foarte asemănătoare cu aceea pe care am văzut-o la verbele cu forme infinitivale în *—i* şi în *—a*. Singura deosebire, dealtfel importantă, este că aici nu avem două flexiuni paralele, dar diferite, la unul şi acelaşi verb, ci o singură flexiune, după conjugarea IV, cu amestec, la anumite forme (pers. 3 şi 6 ale prezentului indicativ şi conjunctiv), din partea flexiunii după conjugarea I. Cît de uşor se poate produce confuzia între aceste două conjugări la verbele cu tema în *—r*, ne arată, dacă mai este necesar, exemple ca *bîzdăra* (citat deja supt I), care, deşi sună la infinitiv şi în *—i* (nu în *—î*), face pers. 3 sing. a indicativului prezent *bîzdoară* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 532, col. 2): acest *bîzdoară* poate avea la bază un

1) Tiktin, pag. 1202, col. 2 citează *să pogoară* din Biblia dela Bucureşti.

2) Pentru alternarea variantelor în *—i* şi *—î* la unele verbe de care ne ocupăm aici v. Densusianu, *op. cit.*, pag. 199, 214-5 şi Candrea, *op. cit.*, pag. CXC.

tuturora, şi dela unul la altul şi cu grupa celor în *—rî*, este terminaţia *-ă* la pers. 3 şi 6 ale prezentului indicativ (deci, implicit, egalitatea acestor două persoane) şi terminaţia *-e* la pers. 3 şi 6 ale prezentului conjunctiv. Cîteva din ele prezintă asemănare cu conjugarea în *—a* şi în *—rî* şi la alte forme, anume (ca totdeauna pînă aici) la imperfect şi participiul prezent. Acest din urmă fapt este în funcţiune de consoana finală a temei, care provoacă dialectal prefacerea în *î* a lui *—i* (şi pe aceea în *ă*, apoi în zero, a lui *e*). Dealtmintrelea trebue precizat că fenomenul acum în discuţie se găseşte numai în vorbirea populară a unei părţi din teritoriul dacoromînesc, spre deosebire iarăşi de cele constatate supt 1 şi 2, care, cu puţine şi neînsemnate excepţii, caracterizează limba comună (şi majoritatea dialectelor).

Iată aceste verbe [1]: *(a)coperi* (cu compusul *descoperi*), *beşi, cumpli, ieşi, înnăduşi, mirosi, sprijini, suferi* (la fel neologismele, înrudite din punct de vedere etimologic, *deferi, diferi, oferi, preferi, referi), ţese, umplea, zvîrli* (şi compusul *azvîrli).* Să vedem unele amănunte asupra formelor care ne interesează în această discuţie. Dicţ. Acad. I, 1, pag. 22, col. 2 spune că pers. 3 dela indicativul prezent sună *acopere*, iar 6 *acoper* şi („dialectal, formă analogă") *acopere.* Nu înregistrează deloc o variantă în*—ră.* Şi totuşi faptul însuşi că dialectal se aude *acopere* la pers. 6 pare a dovedi că există la pers. 3 un *acoperă*, care, din cauza terminaţiei (identice cu a verbelor în*—a* şi a celor în *—rî*, tipul *coborî*), s'a întins şi la plural. Altfel, dacă admitem pers. 3 *acopere* şi 6 (fie şi dialectal) *acopere*, însemnează că avem a face, supt raportul strict gramatical, cu o greşală, ceeace, evident, se întîmplă în vorbirea populară, dar nu aceasta a înţeles să spue Dicţ. Acad. Tiktin, pag. 15, col. 1 se dovedeşte mai precis informat, căci arată, tot la sfîrşitul articolului, unde discută partea pur gramaticală, că pers. 6 sună *acopere* în Oltenia şi într'un text muntenesc din sec. XVIII (ediţia II a *Mărgăritarelor* lui Ion Zlataust) şi *acopără* iarăşi în Oltenia. (Este

1) Înşir pe cele cunoscute curent, fără să am intenţia a epuiza materialul. Această observaţie este valabilă, dupăcum am mai spus, pentru întregul studiu, căci m'a interesat mai ales, ca să nu zic excluziv, partea pur lingvistică a problemei, adică discuţia teoretică.

drept acuma că şi el dă, pentru pers. 3, numai pe *acopere*, fără să precizeze regiunea, ceeace însemnează însă că-i forma comun romînească, adică dacoromînească, şi eu mă ocup aici de dialecte, de graiul oamenilor inculţi.) Varianta în *—ră* la pers. 6, care nu poate corespunde decît unui *acoperă* la pers. 3, apare deja la Coresi: Dicţ. Acad. citează (din *Psaltirea* acestuia) *ferice de cei ce li se acoaperă păcatele.* In orice caz există astăzi foarte mulţi Romîni care spun şi scriu *el acoperă, ei acoperă*, fără să pot preciza în ce ţinuturi dacoromîneşti sînt curente aceste forme de indicativ prezent (am văzut căTiktin ne trimete la Oltenia). Eu însumi le întrebuinţez regulat, dar nu ştiu dacă le am din dialectul mieu de acasă ori mi le-am însuşit ulterior, supt cine ştie ce influenţă. Cît priveşte conjunctivul, cred că nu spune nimeni *să acoperă*, ci numai *să acopere* (se pare, după materialul din dicţionare, că tot aşa a fost şi în trecut), iarăşi un argument, indirect, pentru existenţa lui *acoperă* (pers. 3 şi 6) la prezentul indicativului. *Beşi:* pers. 3 şi 6 ale indicativului şi conjunctivului prezent sînt egale în dialectul moldovenesc, căci toate sună *besă* (la conjunctiv această formă este simţită ca terminată în *-e*, întocmai cum *casî*, care corespunde lui *casă* şi lui *case* din limba comună, reprezintă în mintea individului vorbitor cînd singularul, cînd pluralul, după împrejurări). La fel se prezintă în Moldova situaţia verbului *ieşi*, în ce priveşte indicativul; conjunctivul sună *să iasă*, ca în limba comună. Dicţ. Acad. II, 1, pag. 459, col. 2 consideră necorecte formele de pers. 6 indicativ *iese, iesă*, adăugînd apoi această observaţie: „La scriitorii aparţinînd regiunilor care prefac pe *se* în *să*, se întîlnesc şi formele *el iasă* s. *iesă*". Ar urma, deci, că şi Moldovenii zic *iasă* la pers. 3 a indicativului prezent, mai ales că la pag. 457, col. 2 se citează, din C. Negruzzi, *ce intră pe o ureche iase pe alta.* Sînt dispus să suspectez această formă, vreau să spun că scriitorul moldovean o va fi împrumutat fie din limba veche, unde o găsim, între alţii, chiar la Dosofteiu (dar se explică prin faptul că lat. *exit* a dat rom. *iase*, care a existat o bucată de vreme pretutindeni în limba noastră), fie dela vreun autor contemporan, originar din Oltenia ori influenţat de graiul acestei provincii. Că rezerva mea este îndreptăţită,

probează împrejurarea că acelaşi Negruzzi scrie *ce iese din miţă şoareci prinde* (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 458, col. 2). Formele *iasă* (pers. 3 indicativ ; poate şi 6?) şi *să iese* (pers. 3 şi 6 conjunctiv) sînt specific oltenești şi, împreună cu alte particularităţi de tot felul, disting în chip lămurit vorbirea din Oltenia de vorbirea altor regiuni dacoromînești. Este drept că am auzit, aş putea spune mai precis aud în momentul de faţă, şi în gura Moldovenilor variantele oltenești. Să fie o rămăşiţă a vechii stări de lucruri ori produsul unei influenţe recente, cărturăreşti? Mă opresc hotărît la ipoteza a doua, nu numai pentrucă *iasă, să iese* apar excluziv la Moldoveni culţi, ci şi din altă cauză: aceste forme au început să se introducă în limba scrisă, ceeace ar putea fi o indicaţie că ele există şi prin Muntenia (căci scriitori olteni de talent, afară de Arghezi, nu prea sînt).[1]) *Innăduşi:* în vorbirea populară moldovenească verbul acesta se prezintă, la persoanele care ne preocupă aici, întocmai ca *beşi (înnăduşă* este forma comună pentru toate). Cred că tot aşa se prezintă situaţia şi în limba vorbită a Moldovenilor culţi, care numai în scris deosebesc indicativul de conjunctiv. Dicţ. Acad. trimete, pentru *înnăduşi*, la *năduşi*, dar la pag. 719, col. 2 (vol. II, 1), s. v. *înnăbuşi*, citează din T. Pamfile *aceste buruieni... le înnăduşă sau înnăbuşă...* In măsura în care *înnăbuşi* apare la autori moldoveni, cele spuse aici se aplică şi acestui verb. *Mirosi: miroasă* sună, în Moldova, pers. 3 şi 6 dela prezentul indicativului şi al conjunctivului.[2]) Interesant este amănuntul că Tiktin, pag. 994, col. 2 citează, pentru pers. 3 şi 6 indicativ, *miroase* şi *miroasă*, iar pentru aceleaşi persoane dela conjunctiv *(să) miroasă* şi *(să) miroase*, fără a mai arăta răspîndirea geografică a acestor forme duble, ceeace ar fi un indiciu că ele apar în mod obişnuit la tot felul

1) Tiktin se arată şi de data aceasta mai precis informat decît Dicţ. Acad. La pag. 599, col. 2 spune că *iasă* (pers. 3 şi 6 indicativ) şi *să iese* sînt oltenești şi bănăţenești. Adaugă apoi amănuntul că pers. 6 indicativ sună adesea în limba (comună!) modernă *iese* (aşadar ca mold. *iesă* pentru ambele persoane III ale indicativului prezent: să se fi lăsat influenţat Tiktin de graiul moldovenesc, pe care-l cunoştea direct?).

2) Acolo unde accentul stă pe prima silabă se spune *mirosă*, iarăşi la toate persoanele în discuţie.

de Romîni, indiferent de originea lor locală. In orice caz, pentru mine (cred că la fel stau lucrurile şi pentru mulţi alţi Moldoveni culţi) o propoziţie ca *florile miros*, pe care o aud mereu în Muntenia şi care-i foarte corectă (singura formă regulată din punct de vedere gramatical este, la pers. 6 a indicativului, tocmai *miros)*, se prezintă aşa de neobişnuit (din cauza deprinderii cu formele moldoveneşti ale acestui verb), încît îmi face impresia că-i greşită. Dealtfel Tiktin nu notează deloc, pentru pers. 6, un *miros*, ceeace este, evident, o scăpare din vedere, căci, chiar dacă această variantă se întrebuinţează, poate, mai rar, ea există. In citatele pe care le aduce Tiktin nu apare nici *miros*, dar nici *miroase*, aşa că nu putem urmări, fie şi numai aproximativ, situaţia reală a acestor două forme în ce priveşte răspîndirea lor pe provincii. *Sprijini:* nu încape nicio îndoială că, deşi de conjugarea IV (exemplele la Tiktin, atît vechi, cît şi nouă, aparţin toate clasei în *—i)* din capul locului, acest verb, cînd este întrebuinţat, la prezent, fără sufix, — şi limba comună actuală preferă formele nesufixate—, merge, la persoanele care ne interesează aici pe noi, după conjugarea I (sau, ceeace-i acelaşi lucru, după a IV în *—rî*, tipul *coborî)*, şi aceasta pretutindeni, indiferent de dialect. *Suferi:* situaţia seamănă, în limba vorbită actuală, cu aceea pe care am văzut-o mai sus la *acoperi.* Tot aşa se potrivesc informaţiile lui Tiktin, pag. 1256, col. 1 cu cele date de el însuşi privitor la acest din urmă verb: pers. 3 indicativ *sufere*, pers. 6 *sufer* (în ediţia II a *Mărgăritarelor* lui Zlataust *sufere)*, dar şi *sufăr*, iar în Banat şi Oltenia *sufără*, pers. 3 şi 6 conjunctiv *să sufere*, dar şi *să sufără.* Prinurmare un amestec destul de complicat al conjugărilor IV şi I (mai precis spus, al celor două categorii de verbe în— *i* şi *—rî*, aparţinînd conjugării IV), cu toate că, la infinitiv şi alte forme, acest verb a mers totdeauna şi excluziv după conjugarea IV. Despre asemănarea lui *suferi* cu *acoperi* va fi vorba la sfîrşitul paragrafului. La fel se petrec lucrurile cu neologismele *deferi, diferi, oferi, preferi* şi *referi*, înrudite supt raportul etimologic. Şi dacă unele din ele au avut ori mai au variante în *—a* (v. cele spuse mai sus, pag. 60-1, supt I), primele trei s'au terminat, foarte probabil, din capul locului numai în *—i*, şi totuşi prezentul lor sună astăzi *deferă*,

să defere (pretutindeni), *oferă*, *să ofere* (la unii oameni, care vor cu orice preţ sa se conformeze 'regulelor' gramaticale, întîlnim *ofere* pentru 3 şi *ofer* pentru 6; conjunctivul apare însă şi la aceştia totdeauna supt forma *să ofere).* [1]) *Ţese:* pentru graiul moldovenesc să se compare cele spuse mai sus s. v. *beşi.* In Oltenia situaţia este, după Tiktin, pag. 1581, col. 2 (pers. 3 indicativ *ţasă*, pers. 3 şi 6 conjunctiv *să ţese*), întocmai ca la *ieşi.* [2]) *Umplea:* în limba populară din Moldova pers. 6 indicativ este egală cu 3, deci *umple* la singular şi plural; aceiaşi formă o au pers. 3 şi 6 dela conjunctiv (ca în limba comună, dealtfel). Aşadar, cele patru persoane interesante pentru discuţia de faţă (se poate adăuga şi pers. 2 singulară a imperativului, şi nu numai aici) sînt perfect identice, întocmai ca la alte verbe din grupa aceasta. Dealtmintrelea începuturi de confuzie apar şi în limba scrisă, căci conjunctivul *să umple* este 'neregulat' faţă de indicativul (pers. 3) *umple.* Tiktin, pag. 1680, col. 1 notează un conjunctiv oltenesc *să umplă*, care ar putea fi o rămăşiţă din limba veche (O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine* II, pag. 210 înregistrează, de mai multe ori, un *să împlă*, alături de actualul *să împle*, atestat tot atît de des), [3]) dar şi o formaţie analogică recentă. *Zvîrli* (şi *azvîrli):* în dialectul moldovenesc se conjugă, la indicativ şi conjunctiv, ca *umplea.* Dicţ. Acad. I, 1, pag. 396, col. 2 consideră ca forme comun romîneşti, pentru pers. 3 indicativ *(a)zvîrle*, pentru pers. 6 indicativ *(a)zvîrl* şi pentru conjunctiv *să (a)zvîrle.* Alături de acestea înregistrează pe dialectalele *(a)zvîrlă* (pers. 3 indicativ), *(a)zvîrlă* şi *(a)zvîrle* (pers. 6 indicativ), *să*

1) S. Puşcariu şi T. A. Naum, *Indreptar şi vocabular ortografic (după noua ortografie oficială...)*, Bucureşti [1932], pag. 133, col. 2 scriu: „*ofer; oferi* 2; *oferă* 3 sg. şi pl., *ofere* 3 conj. sg. şi pl." Sînt respinse, aşadar, *ofere* şi *ofer* (3 şi 6 dela indicativ). La fel se pronunţă autorii acestei cărţi şi despre *diferi.*

2) Interesantă este constatarea pe care o face autorul acestui dicţionar, că în aceiaşi provincie se aude şi o variantă de conjugarea I *(ţăsa;* dela aceasta ar fi formele citate mai sus: *ţasă, să ţese*, afirmaţie falşă sau cel puţin gratuită faţă de ceeace am văzut la *ieşi).*

3) Cu *umplea* seamănă foarte bine *cumpli*, din care actuala limbă se pare că nu păstrează decît participiul trecut: Densusianu, *op. cit.*, pag. 210 îl pune alături de *umplea (*conjunctivul sună, în sec. XVI, *să cumplă* şi *să cumple).*

(a)zvîrlă (pers. 3 şi 6 conjunctiv). Cît de artificiale pot fi, cîteodată, regulele gramaticale, chiar cînd aparent se bazează pe material lingvistic sigur, dovedesc înseşi citatele D i c ţ. A c a d.: Odobescu, scriitor extrem de îngrijit şi, pedeasupra, Muntean, cunoscător, adică, al graiului cu care limba comună seamănă foarte adesea, spune *vînătorul... o azvîrlă* (pag. 394, col. 2), [Artemida]... *azvîrlă darde ucigătoare* (pag. 395, col. 1); în schimb Creangă, moldovenist la extrem, scrie *să ne zvîrlă baba pe drum?* (pag. 395, col. 1), formă, într'adevăr, dialectală, cum afirmă D i c ţ. A c a d., dar nu moldovenească. [1]) Dealtfel chiar limba comună se abate dela 'regula' gramaticală, căci indicativului *(a)zvîrl(e)* trebue să-i corespundă un conjunctiv *să (a)zvîrlă.* [2])

Să vedem acum cauzele amestecului de conjugări la verbele discutate mai sus. Ca şi la cele de supt I, vom constata şi aici că punctul de plecare îl constitue p r o n u n ţ a r e a dialectală a sunetelor care se găsesc imediat înaintea terminaţiei specifice a formelor de indicativ şi conjunctiv (pers. 3 şi 6). Dupăce, din pricina acelor sunete, s'au modificat terminaţiile înseşi, a intervenit a n a l o g i a: asemănarea unora din formele nouă ale verbelor în discuţie cu formele corespunzătoare ale verbelor aparţinînd altor conjugări a provocat modificări analogice în aspectul altor forme şi a dus, cu vremea, la situaţia destul de complicată, iar supt raportul strict gramatical, cam ciudată, pe care am avut prilejul s'o cunoaştem în paginile precedente. Lucrurile se prezintă clar la *beşi, ieşi, înnăduşi, mirosi* şi *ţese,* unde atît *ş,* cît şi *s* au transformat pe *e* şi *i* imediat următori în *ă* şi *î,* aşa că terminaţiile indicativului prezent (pers. 3 şi 6), infinitivului (la verbele de conjugarea IV), participiului prezent şi imperfectului au devenit identice cu terminaţiile respective ale ver-

1) Cf. I. P e l t z, *Foc în hanul cu tei,* pag. 337: *bărboşii întunecaţi şi serioşi care zvîrle lumii fulgere din ochi sfredelitori* (autorul e originar din Fălticeni, dacă nu mă înşel).

2) Cu *(a)zvîrli* merge, în Moldova, *gîdili:* pers. 3 şi 6 indicativ *gîdile,* pers. 3 şi 6 conjunctiv *să gîdile.* Deoarece însă acest verb sună la infinitiv şi *gîdila,* fără să fim siguri că situaţia actuală a fost şi în trecut aceeaşi (că, adică, Moldovenii au zis totdeauna *gîdili),* l-am pus supt I: formele de conjugarea I ar putea proveni, în graiul moldovenesc, dela varianta *gîdila.*

belor de conjugarea I (şi IV în—*rî*, fără sufix). Urmarea a fost crearea unor forme nouă, analogice, de conjunctiv (în *-e*, care s'a prefăcut şi el în *-ă*, din pricina aceloraşi *ş* şi *s* precedenţi, dar este simţit ca *e*, vreau să spun că în mintea individului vorbitor mold. *el ţăsă* şi *el să ţăsă* sînt diferite nu numai din punctul de vedere al funcţiunii, ci şi ca sunete: *-ă* dela indicativ reprezintă pentru Moldoveni alt fonem, alt sunet tip sau model, altă noţiune fonetică decît *-ă* dela conjunctiv, întocmai cum *ce casă*, care, în acelaşi graiu moldovenesc, poate fi şi singular şi plural, este simţit, după împrejurări, cînd într'un fel, cînd în altul, şi nu numai din cauza înţelesului diferit). [1]) La *ieşi*, *ţese*, etc. (cu *é* în poziţia *ă*, *e*) a mai intervenit şi păstrarea ori pierderea diftongului, dupăcum în silaba următoare se afla un *ă* (vechiu) ori un *e* (iarăşi vechiu, şi indiferent dacă s'a menţinut ca *e* sau a devenit *ă*, supt influenţa şuerătoarei precedente), fără ca acest amănunt să schimbe cu mult situaţia din punctul de vedere care interesează aici, anume amestecul conjugărilor.

Mai puţin limpede se prezintă lucrurile la celelalte verbe din această grupă. *Acoperi* şi *suferi* trebuesc puse impreună, din pricina nu numai a lui *r*, ci şi a labialei dinaintea lui *e*. Căci începutul modificării morfologice aici în discuţie este de căutat tocmai în sunetele labiale ale acestor verbe. La pers. 1 şi 6, *e* precedat de *p*, resp. *f* s'a prefăcut în *ă*, prinurmare *acopăr* şi *sufăr* (la celelalte persoane schimbarea aceasta n'a avut loc din cauza lui *e* şi *i* din terminaţie). După aceea, supt influenţa verbelor în *—rî*, fără sufix, pers. 6 a căpătat un *ă* final *(omor — omoară : acopăr — acopără, sufăr — sufără)*. Insfîrşit, *-ă-* a revenit la *e*, prin analogia pers. 2, 3, 4 şi 5, care şi-au păstrat tot timpul neschimbat pe *e* din cauza vocalei palatale următoare. Aşa se explică variantele *acoperă* şi *suferă* (tot analogia a făcut ca pers. 1 şi, acolo unde există supt forma aceasta, pers. 6 să sune *acoper)*. S'ar putea da şi altă explicaţie. Pers. 3 *acopere* şi *sufere* au devenit *acoperă* şi

1) Poate că tot aşa se petrec lucrurile şi cu *-e* din *umple — să umple*, *zvîrle — să zvîrle* (cf. *apropie — să apropie*, *ştie — să ştie*, unde la baza lui *-e* avem sunete latineşti deosebite). Exemplele moldoveneşti trebuesc cetite cu *-â* (vocală intermediară între *ă* şi *î*, cum au observat, foarte just, E. Herzog şi V. Gherasim, *Glosarul dialectului mărginean* în *Codrul Cosminului* I, pag. 359).

suferă, după modelul verbelor în—*ri*, ceeace s'a întîmplat cu atît mai uşor, cu cît *r* se împacă foarte bine cu un *ă* (în loc de *e*) imediat următor (chiar atunci cînd în silaba precedentă se găseşte o vocală palatală). Pe urmă, supt influenţa aceloraşi verbe (ca şi a celor de conjugarea I), pers. 6 a ajuns egală cu 3.

La *cumpli*, *umplea* şi *(a)zvîrli*, care merg şi ele împreună, din cauza lui *-l* din temă, elementul fonetic n'a intervenit decît în sensul că terminaţiile flexionare sînt precedate de o lichidă plus consoană, care au în limba noastră o situaţie specială din punctul de vedere al tratamentului lui *i* şi *u* imediat următori. Intr'adevăr, grupul muta + liquida cere *i* şi *u* sonanţi după el, deaceea pers. 1 *cumplu*, *umplu*. La pers. 6 *-u* a părut, dela o vreme, ciudat, căci, dupăce *u* final s'a consonantizat şi apoi a dispărut, nu mai exista niciun verb cu terminaţia *u* la această persoană. [1]) Şi atunci *-u* a fost înlocuit, în graiul moldovenesc, prin *-e*, mai exact spus, pers. 6 a devenit identică cu pers. 3. Se pare că flexiunea acestor verbe a fost influenţată şi de aceea a lui *umbla* şi *umfla*, graţie grupului consoană + *l* din partea finală a temei: aşa cred că trebuesc explicate *să cumple*, *să umple* (existente deja în vechea romînă, alături de *să cumplă*, *să umplă*, singurele forme 'regulate' şi pentru conjugarea IV în *—i* şi pentru II). *(A)zvîrli* ar putea fi pus alături de *cumpli* şi *umplea*, în ce priveşte cauza pentru care prezintă forme de conjugare mixtă. Este drept că *rl* diferă de consoană + lichidă, dovadă faptul că pronunţarea lui *rl* este posibilă fără sprijinul unui *u* următor, dar, ca impresie acustică, aceste două grupuri consonantice prezintă destule elemente comune, pentruca soarta lui *(a)zvîrli* să fi atîrnat, într'o măsură oarecare, de aceea a lui *cumpli* şi *umplea*.

A mai rămas, însfîrşit, *sprijini*, pe care nu ştiu cum să-l interpretez. Singura explicaţie a formei *sprijini* la pers. 6 (în

---

1) Afară, fireşte, de cele cu expl. + lichidă în partea finală a temei. Altele, ca *ştiu*, nu contează, fiindcă au *u* consonant. Şi pers. 1 se afla în aceeaşi situaţie faţă de pers. 1 a celorlalte verbe, dar s'a păstrat pînă astăzi cu *-u*, fiindcă terminaţia ei este pretutindeni consoană sau *u*, iar grupul expl. + lichidă nn poate avea după el nici zero, nici *u*. Pers. 6 are dezinenţe mai variate şi deaceea a putut, în cazul verbelor noastre, să sufere mai uşor influenţa analogică.

loc de *sprijin*) ar fi existența, în trecut (căci limba nouă nu înregistrează o conjugare în *—a)*, a unei variante după conjugarea I, care, deși dispărută cu timpul, și-a impus terminația *-ă* la pers. 6 a indicativului prezent. [1])

*

III. Inrudite oarecum cu verbele discutate pînă acum sînt cîteva care au forme flexionare după conjugările IV, I și III. Numărul lor este redus (chiar dacă nu le-am notat pe toate). *Adăugi*, cu variantele *adăuga* și *adauge* (sau *adaoge*). Originară este ultima, singura existentă în sec. XVI (O. Densusianu, *op. cit.*, pag. 196). Celelalte două s'au născut ulterior, pe cale de analogie, și anume întîiu *adăugi*, pentrucă numai acesta [2]) a avut forme comune cu *adauge*, atunci cînd, evident, se întrebuința fără sufix la prezent (pers. 1, 2, 3 și 6 ale indicativului și conjunctivului prezent, apoi imperfectul întreg). După aceea, în împrejurări similare cu cele arătate supt I, s'a creat *adăuga*, în graiul muntenesc, precum *adăugi*, la rîndul lui, se va fi ivit, pentru prima oară, în cel moldovenesc, potrivit constatărilor repetate pe care le-am făcut în prima parte a acestui studiu. Afirmațiile mele, bazate numai pe considerații teoretice, se dovedesc conforme cu realitatea, așa cum ne-o înfățișează Dicț. Acad., unde (I, 1, pag. 32, col. 2) se spune că pentru întîia dată apare varianta *adăugi* la Enache Kogălniceanu, iar *adăuga* se întrebuințează mai ales de către Munteni și (astăzi) în limba comună. *Ascuți*: Dicț. Acad. I, 1, pag. 297, după ce înregistrează pe *ascute*, găsit la Polizu, *Vocabular romîno-german*, adaugă „există, probabil, și un verb *ascuța*, vb. I, cfr. *ascuțat*". Din păcate nu dă nicio altă informație asupra acestuia din urmă. Cît despre *ascute*, Hasdeu, *Magnum Etymologicum*, pag. 1834 afirmă, fără să facă citate, că la infinitiv se zice și așa. Mie personal o construcție ca *nu poate ascute*, pe care n'am auzit-o însă niciodată, îmi sună totuși românește, cînd o spun cu glas tare, ceeace ar proba, indirect, că

1) Neregularități de felul celor discutate supt II a constatat, la unele din verbele respective, Tiktin, *Gramatica română* I, pag. 134-5.

2) La *adăuga*, singur participiul prezent ar fi putut servi ca punct de plecare pentru amestecul conjugărilor.

o variantă după conjugarea III a acestui verb nu este ceva imposibil. In ce priveşte naşterea ei, cred că trebue explicată altfel, nu prin contaminaţia lui *poţi ascuţi* cu *se ascute*, cum susţine Dicţ. Acad. I, 1, pag. 375, col. 2 (despre *aude*= *auzi*, alături de care pune însă şi pe *ascute*=*ascuţi*). Explicaţia mea se va vedea mai încolo, supt IV. *Asmuţa:* Dicţ. Acad. I, 1, pag. 316, col. 1 consideră această variantă drept principală şi originară, [1]) iar pe *asmuţi*, creat ulterior, în urma „obişnuitului schimb de conjugare" între I şi IV; *asmute* apare şi de data aceasta tot numai la Polizu. *Incumeta:* situaţia se prezintă, în general, ca la *adăugi*, căci şi aici forma cea mai veche aparţine conjugării III (*încumete*), potrivit etimonului (lat. *committere*); *încumeţi*, deşi mult mai rar [2]) întrebuinţat decît *încumeta*, s'a născut, cu siguranţă, înaintea acestuia, întrucît conjugările III şi IV au mai multe elemente comune decât III şi I. Astfel stînd lucrurile, *încumeta* trebue socotit ca o variantă imediată a lui *încumeţi*, precum am constatat mereu supt I, nu a lui *încumete*. *Invoalbe*, cu variantele *învolbi* şi *învolba*: ce-am spus despre *adăugi* şi *încumeta* se potriveşte întocmai şi aici. [3]) *Scrie*: în graiul Moţilor şi al Bănăţenilor [4]) acest verb merge după conjugarea I (*a scria*, ca la Aromîni), iar limba vorbită din Muntenia tinde să-l treacă la IV (*scrim, scriţi, a scri*, etc.). [5]) Explicaţia trecerii dela III la IV, pe care o dă Tiktin, pag. 1392, col. 2 (influenţa analogică a lui *şti*), este justă, dar trebue complectată. *Şti, ştim, ştiţi* n'ar fi putut da naştere lui *scri, scrim, scriţi*, dacă aceste două verbe n'ar fi semănat aşa de bine la numeroase moduri şi timpuri (pers. 1, 2, 3 şi 6 dela indicativul şi conjunctivul prezent, toate persoanele imperfectului şi

1) La fel Candrea-Densusianu, *Dicţionar etimologic*, nr. 1198.

2) Dealtmintrelea poate chiar acest amănunt pledează pentru o vechime mai mare.

3) La fel *dezvoalbe*, absent la Tiktin, dar discutat destul de amănunţit de Candrea-Densusianu, *op. cit.*, nr. 791.

4) Şi aiurea la Romînii de peste munţi (v. Leca Morariu, *Codrul Cosminului* I, pag. 78).

5) Aceste forme au intrat şi în limba literară, unde, graţie influenţei puternice a lui Tudor Arghezi, care le întrebuinţează regulat, tind să se răspîndească tot mai mult. Şi compusul *descrie* apare supt aspectul conjugării IV.

participiul prezent). Hotărîtoare au fost mai cu samă formele indicativului şi conjunctivului prezent *(ştiu, ştii, ştie, ştiu — scriu, scrii, scrie, scriu, să ştie — să scrie;* identitatea pers. 3 şi 6 la indicativ şi conjunctiv, destul de rară în romîneşte, a contribuit şi ea în largă măsură la producerea acestui schimb de conjugare). Cît despre *scria*, Tiktin invoacă analogia lui *tăia (taiu, tai, taie — scriu, scrii, scrie)*. Nu văd însă cum formele acestea ale lui *tăia* au putut provoca ivirea lui *scria*, etc. Trebue pornit, cum am arătat deja în cursul lucrării de faţă, [1]) dela imperfect şi dela participiul prezent: *tăiam, tăiai*, etc. — *scriam, scriai*, etc., *tăind — scriind*.

*

IV. In categoria aceasta intră o serie de verbe, care, alături de forme, obişnuite şi 'regulate', în *—i*, prezintă unele în *— e*. Este vorba, aşadar, de amestecul conjugării III în cuprinsul celei de a IV. Din această cauză discuţia făcută supt III poate fi de folos, în parte, şi aici, dupăcum, mai ales, cele spuse în această rubrică ajută la înţelegerea faptelor cercetate acolo. Aşa se explică, între altele, afirmaţia mea cu privire la varianta *ascute* (v. mai sus, pag. 89). Trebue precizat numai că, spre deosebire de verbele studiate supt I, II şi III, acestea de acum par a se găsi la începutul procesului de amestec al conjugărilor: pedeoparte numărul formelor mixte este mai mic decît la acelea, pedealta impresia ciudată pe care o produc formele în *— e* este mult mai puternică. *Auzi*: Dicţ. Acad. I, 1, pag. 375, col. 2 citează din St. O. Iosif *de poţi aude musca 'n pod cum zboară*, după-ce afirmă întîiu că I. Costinescu, *Vocabular romano-francesu* notează şi un infinitiv *aude*. Explicaţia dată acolo (contaminaţie între *poţi auzi* şi *se aude)* nu poate fi primită, din cauză că aceste două construcţii diferă mult una de alta şi

1) Datorită lui *i* din temă, *scrie* se comportă ca un verb de conjugarea IV (tip *sui*) şi ca unul de conjugarea I (tip *tăia*); deaceea trecerea lui la conjugarea I s'a făcut în condiţiile arătate supt I, unde m'am ocupat de verbele cu forme în—*i* şi în—*a*. Un **scribĕre*, presupus de Leca Morariu, *Codrul Cosminului* I, pag. 78 pentru a explica pe *scriare*, se dovedeşte astfel inutil. Contra acestei ipoteze se poate invoca şi oltenescul *ţăsa*, variantă a lui *ţese*, citat aici mai sus, pag. 84, nota 2.

ca aspect morfologic şi ca funcţiune sintatică. [1]) Punctul de plecare trebue căutat, cred, în pers. 3 a indicativului prezent, egală, prin terminaţia ei, la conjugările III şi IV, şi iarăşi egală, adică perfect identică, la verbele în *-e*, cu infinitivul. Deoarece se spune *el merge* şi *a merge*, analogia cere ca lui *el aude* să-i corespundă un **a aude* (şi aceasta cu atît mai mult, cu cît *auzi* prezintă în partea-i finală nu numai altă vocală decît aceea pe care o vrea simetria, ci şi o consoană deosebită). Avem, aşadar, aplicat aici 'sistemul proporţiei', de care se vorbea la tot pasul în gramaticile istorice depe vremuri. Condiţii mai favorabile pentru producerea analogiei se găsesc în construcţii ca *n'are cine...*, *n'are ce...*, *n'are unde...*, *n'are cum...*, unde infinitivul unui verb de conjugarea III *(merge, spune, trece,* etc.) poate fi simţit foarte bine ca indicativ prezent. Intre *n'are cine spune* şi *cine spune* asemănărea este atât de izbitoare, încît confuzia celor două moduri se poate face cu cea mai mare uşurinţă : existenţa lui *n'are* în prima construcţie este neglijabilă, mai cu samă că, avînd verbul tot la indicativ, ea poate trezi în mintea individului vorbitor ideia că şi verbul următor îndeplineşte aceeaşi funcţiune sintactică. Dealtfel sînt convins că marea majoritate a Romînilor nu simt deloc clar că în *n'are cine spune* verbul al doilea stă la infinitiv (mai exact spus, că stă la a l t mod decît în *cine spune).* Elementul fonetic n'a avut rol, ori a avut unul foarte redus, în schimbarea de conjugare pe care o discutăm aici. Se va fi amestecat, dar numai dialectal, adică la oamenii influenţaţi, în pronunţare, de graiul lor de acasă, participiul prezent *auzind,* care, acolo unde *i* devine *î* după *z*, face impresia că aparţine conjugării III.

Explicaţia aceasta se potriveşte şi pentru verbele *împărţi* (cu compusul *despărţi)* [2]) şi *şti,* al căror infinitiv are adesea formă în *-e (împarte, desparte, ştie).* Dealtfel şi consideraţiile dela începutul rubricii de faţă se aplică tot numai lor (nu şi celor pomenite mai încolo, care se găsesc în-

1) Contaminaţia sintactică se produce între elemente asemănătoare, ba foarte asemănătoare. In cazul nostru, depildă, ar putea avea loc acest fenomen între *poate auzi* şi *poate să auză* (cf. *audze* pentru *să audă* la Dosofteiu).

2) Bineînţeles că trebuesc avute în vedere variantele fără sufix la prezentul indicativului (pers. 3 *împarte* şi *desparte).*

tr'o situaţie specială). Nici Dicţ. Acad.,[1]) nici Tiktin nu înregistrează astfel de variante, ceeace ar fi un indiciu că ele n'au pătruns în literatură. Este drept că şi eu însumi le-am întîlnit numai prin ziare, reviste (mai puţin îngrijite), lucrări scrise de-ale elevilor, afişe de cinematograf, etc., unde apar însă cît se poate de frecvent. Trebue să precizez că originea etnică a autorilor nu joacă rol, cel puţin aşa cum se prezintă lucrurile în momentul de faţă: *se vor împarte premiile, nu pot ştie* ş. a. le-am găsit deopotrivă de des la Romîni, ca şi la străini. [2])

Amestecul conjugării III în domeniul celei de-a IV se constată şi la urmaşul lat. *investire:* vechiul *înveşti* a devenit *înveşte,* după analogia lui *creşte* (explicaţia, justă, o dă Dicţ. Acad. II, 1, pag. 867, col. 1: punctul de plecare a fost prezentul indicativului şi al conjunctivului, la care o parte din forme semănau din capul locului cu ale lui *cresc).* Aici procesul morfologic este sfîrşit, şi încă de multă vreme. Deaceea nu poate fi pus *înveşte* alături de verbele amintite mai sus decît numai pentrucă schimbul de conjugare are loc în aceeaşi direcţie (dela IV la III).

Găsim însă şi fenomenul opus: treceri dela conjugarea III la IV. Iată-le. *Frînge* apare la Elena Sevastos, *Cîntece moldoveneşti* supt forma *frîngi,* şi nu numai odată (cf. Dicţ. Acad. II, 1, pag. 167, col. 2: *mîna stîngă să-ţi frîngească). Învinge:* limba veche posedă numeroase forme după conjugarea IV, cu č însă, nu cu ǧ (dealtfel şi varianta moştenită, în *-e,* avea, şi are încă dialectal chiar astăzi, africata afonă în locul celei fonice). *Rage:* Tiktin, pag. 1294, col.

---

1) Acesta citează (II, 1, pag. 499, col. 2) infinitivul substantival *împărţăre* (la C. Rădulescu-Codin, originar din Muşcel), pe care-l explică, prin schimbare de accent, din *împărţire.* Conform cu cele constatate de mine, acest infinitiv ar trebui să sune *împartere.* In orice caz chiar schimbarea de accent arată un început de amestec al conjugărilor.

2) In ce priveşte pe *a şti,* atacul dat de conjugarea III este vechiu: pers. 3 a indicativului prezent *şti,* ieşită în chip regulat din lat. *scit,* a fost înlocuită prin *ştie* (după modelul verbelor în *-e*; este drept că şi cele de conjugarea IV se termină, la această formă, aproape totdeauna în *-e).* Tiktin, pag. 1494, col. 2 citează pe *şti* (pers. 3) din *Cazania* lui Varlaam (şi din *Ornitologia* lui S. Fl. Marian: aici s'ar putea însă explica fie ca o greşală de tipar, fie, mai probabil, prin contragerea celor doi *i* din forma moldovenească *ştii* pentru *ştie).*

1 notează infinitivul *răgi*, bazîndu-se pe autori moldoveni vechi (Dosofteiu şi Cantemir). In toate aceste cazuri se vede uşor că amestecul conjugărilor are cauze fonetice, vreau să spun că analogia a fost pusă în mişcare de marea asemănare fonetică a unor anumite forme verbale, precum imperfectul (toate persoanele), indicativul şi conjunctivul prezent (pers. 1, 2, 3 şi 6). [1]

*

In toată discuţia de pînă acum am văzut că rolul cel mai important îl joacă conjugarea IV şi, împreună cu ea, ca un fel de anexă ori, mai exact spus, ca o consecinţă oarecum naturală, conjugarea I. De data aceasta intrăm în domeniul altor grupe de verbe, şi anume I şi III, în rubrica de faţă, II şi III în cea următoare. La această deosebire pur formală, deci fără însemnătate deosebită, se adaugă una organică, privitoare la cauza care provoacă trecerile dela o conjugare la alta. Pînă aici punctul de plecare l-au constituit aproape totdeauna sunetele, adică potrivirile fonetice din partea finală a temei, modificările produse de anumite foneme în terminaţiile verbale, etc. Analogia a avut o importanţă mult mai mică, intervenind ca o cauză secundară, pe care o pune în mişcare, foarte adesea, tot elementul fonetic.

Amestecul conjugărilor de care mă voiu ocupa supt V şi VI îşi are foarte adesea izvorul excluziv în analogie. Urmările acestui fapt sînt mai cu samă două: pedeoparte procesul morfologic se dovedeşte foarte adînc şi aproape definitiv încheiat, pedealta procentul verbelor respective este, relativ (în comparaţie cu numărul total al categoriei căreia aparţin), foarte ridicat (mai ales în rubrica următoare).

V. Ne oprim, deocamdată, asupra trecerilor efectuate în cuprinsul conjugărilor I şi III. Direcţia fenomenului merge în ambele sensuri, avem, adică, verbe care trec dela III la I şi altele care străbat drumul invers. Este interesant de constatat că în prima grupă intră numai elemente moştenite, iar în

1) La imperfect, la pers. 2 şi 3 a indicativului prezent şi la pers. 2 a conjunctivului prezent avem č, resp. ǧ, indiferent dacă infinitivul se termină în *-e* sau în *-i*.

a doua numai împrumuturi foarte recente. Chiar dacă informaţiile mele nu sînt complecte, în ce priveşte materialul lingvistic, această constatare merită atenţie, deşi nu văd cum s'ar putea explica.

1. V. rom. şi dial. *cură* (= *cure*) < lat. *currĕre* sună dialectal *cura*, după conjugarea I. [1]) Explicaţia acestei modificări flexionare au dat-o Candrea-Densusianu, *loc. cit.*: „supt influenţa pers. 3-a sg. ind. pres. *cură* şi a formelor de imperfect (*curam*, etc.), care fiind socotite de conj. I-îi au adus trecerea verbului la această conjugaţiune (nu e deci nevoe să admitem păstrarea lui colare)". Trebue adăugat numai că şi alte forme au înlesnit acţiunea analogiei, şi adică acelea pe care le-am întîlnit mereu pînă aici (pers. 1, 2 şi 6 dela indicativul prezent, participiul prezent, apoi adjectivul verbal *curătoriu)*. Este evident că, fără transformarea în *ă* a lui *e* supt influenţa lui *rr* precedent, asemănările între urmaşul lat. *currere* şi verbele de conjugarea I n'ar fi existat, prinurmare, nici trecerea aici în discuţie n'ar fi mai avut loc. Alături de *cură — cura* trebue pus v. rom. *încură*, devenit astăzi pretutindeni *încura*. Candrea-Densusianu, *op. cit.*, nr. 463 văd în el pe lat. *incurrĕre*, care şi-a schimbat conjugarea, aşa cum am arătat chiar acum la *cura* < *cură*. Dicţ. Acad. II, 1, pag. 615, col. 2 reconstrueşte un lat. pop. * *incurrare*, «factitivul lui *curro, -ere*». [2]) V. rom. şi dial. *învie*, compus, cu prefixul *în-*, din vechiul *vie* < lat. *vivere* a devenit *învia* prin schimbarea conjugării în aceleaşi împrejurări ca şi *cură*, *încură* de mai sus. Aici elementul fonetic a avut rol hotărîtor: datorită lui *i* din temă (cf. *tăia*, *apropia*, etc., precum şi discuţia făcută supt I), numeroase forme ale lui *învie* au avut din capul locului sau au dobîndit cu vremea aspect de conjugarea I, depildă, *înviu*,

1) Se întîlneşte această formă deja în Biblia dela Bucureşti. Pentru răspîndirea ei actuală cf. Tiktin, pag. 465, col. 2 şi Candrea-Densusianu, *Dicţionar etimologic*, nr. 457.

2) De fapt, trimete la un articol al lui S. Puşcariu din *Dacoromania* IV, pag. 687 urm., unde necesitatea de a porni dela un **incurrare* este motivată semantic, iar funcţiunea de factitiv a acestui verb este atribuită prefixului *în-* şi conjugării I. Interesantă discuţia asupra trecerilor dela conjugarea III la I în sinul limbii latine.

învii, învie, să învie, înviam (şi celelalte persoane ale imperfectului), *înviind*. Şi în cazul de faţă Dicţ. Acad. II, 1, pag. 869, col. 1 explică pe *învia*, răspîndit astăzi în limba comună şi în majoritatea dialectelor dacoromîneşti, dintr'un verb latinesc popular neatestat (* *invivare* < *vivus*), pe care S. Puşcariu, *Dacoromania* IV, pag. 704 îl justifică la fel ca pe * *incurrare* (factitiv, din cauza lui *in-* şi a conjugării I). [1]) Candrea-Densusianu, *op. cit.* nu se pronunţă asupra acestor verbe, fiindcă dicţionarul lor s'a oprit, dupăcum se ştie, la *putea*, iar planul urmat în toată partea publicată a operei cerea să le discute s. v. *viu*. Sînt sigur însă că părerea lor ar fi fost identică cu cea exprimată asupra lui *încura*, şi adică schimb de conjugare (dela III la I). Acest punct de vedere mi se pare aici cu atît mai admisibil, cu cît necesitatea unui factitiv (în sensul şi cu motivarea lui Puşcariu) nu se impune absolut de loc: între *învia* şi *învie* deosebirile semantice sînt aproape inexistente (de remarcat în special, funcţiunea intransitivă şi transitivă a amîndorora). Dacă am analiza atent citatele făcute în Dicţ. Acad. supt aceste verbe, ne-ar fi greu să hotărîm totdeauna cu siguranţă că avem a face cu verbul *învie* şi nu cu *învia*, sau invers. La pag. 869, col. 1 cetim (despre primul): „E, în cele mai vechi texte din regiunile nordice şi din Moldova, termenul corespunzător lui *învia* al regiunilor de miază-zi". Şi totuşi, în aceiaşi coloană, urmează un citat din *Psaltirea* lui Coresi *(învie, Doamne, cu mînia ta)*. Vrasăzică, chiar în sec. XVI, epoca celor mai vechi texte, *învie* ('nordic şi moldovenesc') apare şi la autori din 'miază-zi'. Afară de asta, cine poate proba, în chip neîndoios, că *învie* din această frază este imperativul lui *învie* şi nu al lui *învia*, chiar dacă imperativul celui dintîiu sună şi *învie* (nu numai *învii*), cum ne asigură Dicţ. Acad. la aceeaşi pagină, col. 2. Nedumerirea creşte mai ales cînd ne oprim asupra următorului pasaj, luat tot din Coresi, dar pus s. v. *învia* (pag. 868, col. 2): ... *să ia fratele lui, muiarea lui, şi*

1) La pag. 705 Puşcariu crede că şi *via* 'a trăi' ar putea fi un lat. pop. * *vivēre* (deşi se gîndeşte că şi din adj. *viu* ar ieşi foarte bine acest verb), întocmai cum pe *scria* îl scoate din * *scribēre* (cf. aici mai sus, pag. 89-90). Nu înţeleg pentruce să recurgem la construcţii ipotetice inutile, cînd astfel de formaţii se explică mai mult decît satisfăcător prin mijloacele proprii ale limbii noastre.

să învie sămînța fratelui lui. Din moment ce întîlnim, după spusele Dicț. Acad. însuși, la unul și același scriitor ambele verbe, iar înțelesul lor, în cele două citate, este, iarăși potrivit afirmațiilor Dicț. Acad., perfect identic, [1]) ce criterii atît de sigure avem la dispoziție ca să decidem cînd ne găsim în fața lui *învia*, cînd în a lui *învie*? [2])

Ar putea fi amintit, din fugă, tot aici *păsa*, al cărui participiu trecut *păsut* (citat de Tiktin, pag. 1128, col. 2 din Caragiale) [3]) arată un început de schimbare a conjugării în sens contrar celor discutate pînă aici. Este aproape sigur că începutul acesta nu va avea urmări asupra celorlalte forme ale verbului nostru. [4])

2. Dacă în paragraful precedent am discutat treceri dela conjugarea III la I (cu excepția lui *păsa*, care nu contează) existente numai în materialul lingvistic moștenit, verbele de care mă voiu ocupa acum prezintă schimbări în direcție opusă și sînt toate împrumuturi (foarte recente). Ele sînt : *coincida, conceda, corija, discerna, diviza, poseda, preceda, proceda* și *succeda*, Toate au ori au avut și forme în *-e : coincide, concede, corige,* [5]) *discerne, divide, posede, precede, procede, succede.* Existența lor în limba noastră datează de puțină vreme,

---

1) Sînt traduse amîndouă prin 'ressusciter'. Numai funcțiunea diferă (în primul pasaj verbul e intransitiv, în al doilea transitiv). Sînt sigur însă că s'ar putea găsi exemple și fără această deosebire sintactică, dacă s'ar cerceta textele cu băgare de samă.

2) Tiktin, pag. 847, col. 2 le pune împreună și consideră pe *învie* ca mai vechiu, iar pe *învia* ca rezultat din primul prin schimb de conjugare. Între formele înșirate de Tiktin este interesantă, pentru a aprecia valoarea elementului fonetic în această modificare morfologică, pers. 1 dela indicativul prezent *înviiu*, căci ne arată epenteza unui *i* consonant, care a determinat, în cea mai mare măsură, trecerea dela o conjugare la alta.

3) Cf. și T. Arghezi, *Poarta neagră*, pag. 7: *că nu ți-a păsut de inima mea.*

4) Ivirea lui *păsut* se datorește, cred, analogiei unor anumite verbe de conjugarea III (nu tuturora), și adică acelora care, alături de infinitivul substantival în *-ere*, posedă încă unu în *—âre* (după conjugarea I, căreia aparține *păsa) : crezare, născare* ș. a. (cu participiile trecute *crezut, născut* ș. a.). Să se compare, pentru fenomenul invers, dar oarecum paralel, olten. *țăsa* și *țăsat* (pentru *țese, țesut)*, notate deja la pag. 84, nota 2.

5) Nesigur ! Tiktin, pag. 416, col. 1 notează numai varianta *corija*, iar Dicț. Acad., care ne-ar putea informa din belșug, n'a ajuns încă pînăla acest cuvînt.

cum se poate vedea nu numai din noţiunile pe care le exprimă, ci şi din înfăţişarea lor fonetică (fac impresia că nu sînt complect asimiliate). Ca atîtea alte neologisme, şi ele ne-au venit din franţuzeşte, unde absolut toate aparţin conjugării I. Prinurmare, formele romîneşti în *—a* se datoresc prototipelor respective. Ne-am putea gîndi însă şi la faptul, amintit adesea în discuţia de faţă, că verbele împrumutate (la fel cu cele formate pe teren romînesc) sînt, în general, de conjugarea I (şi IV).

Cum se explică atunci variantele în *— e?* Se ştie că neologismele franţuzeşti (şi din alte limbi romanice) au fost deseori modificate supt influenţa etimonurilor latineşti : spre a le adapta la spiritul limbii noastre, Romînii (adică scriitorii, gramaticii, oamenii de cultură, etc.) s'au servit de modelul latinesc şi astfel au reuşit să le dea un aspect mai mult sau mai puţin băştinaş. [1]) Ei bine, toate verbele amintite mai sus merg în latineşte după conjugarea III. Era firesc, deci, ca alături de formele în *—a* să se nască altele în *— e*, mai ales că introducerea neologismelor în cantităţi mari coincide, aproximativ, cu epoca de glorie a latinismului lingvistic. A intervenit însă şi altceva. Cele mai numeroase dintre verbele aici în discuţie au găsit, pentru trecerea lor la conjugarea III, un puternic sprijin în elemente moştenite cu care semănau bine supt raportul fonetic, ba aveau cîteodată aceeaşi origine latinească. Astfel *coincide* a fost pus alături de *ucide*, *închide* ş. a., cum probează, între altele, participiul prezent *(coincizînd*, care sună totdeauna aşa, indiferent dacă verbul aparţine conjugării III sau I), şi pers. 3 şi 6 ale conjunctivului (*să*) *coinciză* din vorbirea dialectală (cf. Dicţ. Acad. I, 2, pag. 639, col. 1). *Concede, precede, procede* şi *succede* au fost influenţate de *purcede*, care conţine, în partea a doua, aceeaşi temă (iar cu *procede* alcătueşte un dublet, căci provin amîndouă din lat *procedere). Discerne* a mers cu *cerne*, existent, indirect, la baza neologismului însuşi. Şi pentru celelalte s'ar putea găsi analogii în verbe vechi romîneşti, depildă asupra lui *divide* va

1) S'au conformat în aceasta unui fel de instinct lingvistic, pe care însă a trebuit să-l ...descopere Eliade-Rădulescu şi să-l recomande încă dela 1828 (în prefaţa *Gramaticii* sale).

fi influenţat *închide* (cu compusul *deschide*). Cît despre *posede*, el se va fi alăturat de grupa lui *concede*.

Cu toate acestea, la marea majoritate a verbelor de care ne ocupăm aici a învins definitiv sau este pe cale să învingă pînăla urmă conjugarea I, ceeace probează că o tendinţă lingvistică are mai mare forţă decît analogia pură şi simplă, mai ales cînd în sprijinul ei vine şi limba din care s'au făcut împrumuturile. In această situaţie se află *conceda*, [1]) *corija*, *discerna*, [2]) *diviza*, [3]) *poseda*, *preceda*, *proceda şi succeda*. Numai *coincide* şi-a pierdut, se pare, complect varianta în *—a*, pe care Dicţ. Acad. I, 2, pag. 639, col. 1 o citează din *Vocabularu romano-francesu* de Ion Costinescu. Cred că pierderea conjugării I, care tot timpul trebue să fi fost slab reprezentată în flexiunea acestui verb, se datoreşte faptului că prezentul ar fi trebuit să primească sufixul *-ez* (altfel nu s'ar fi deosebit prea mult de conjugarea III), şi o asemenea formă *(coincidează, să coincideze)* are ceva insolit (poate din cauza numărului cam mare de silabe). Ce importanţă are acest sufix în evoluţia morfologică a verbelor respective, se dovedeşte şi altmintrelea. Dacă la *conceda*, *discerna*, *poseda*, etc. lupta între cele două conjugări nu s'a terminat încă, explicaţia este de căutat tocmai în împrejurarea că adăugarea lui *-ez* la prezentul indicativului şi conjunctivului întîmpină oarecare dificultăţi, probabil din cauză că aceste verbe sînt prea recente şi prea apropiate de modelele lor franţuzeşti pentruca să poată primi o terminaţie atît de caracteristic romî-

1) Tiktin, pag. 339, col. 1 înregistrează ambele variante. Este posibil ca aici şovăiala limbii să dureze mai multă vreme, ba chiar să ducă la biruinţa lui *concede*, fiindcă prezentul după conjugarea I ar trebui să aibă sufixul *-ez* (altmintrelea se confundă cu a III la unele persoane) şi ar deveni astfel omonim (sau aproape) cu al lui *concedia*.

2) La Tiktin, pag. 551, col. 2 găsim numai pe *discerne*. Dacă aşa se prezentau lucrurile acum 35—40 ani, cînd şi-a lucrat Tiktin dicţionarul, urmează că limba a evoluat în sensul arătat de mine, căci astăzi infinitivul acestui verb sună mult mai des *discerna*.

3) Şi aici Tiktin, pag. 554, col. 1 notează numai pe *divide*. Trebue precizat că *diviza* are un înţeles întrucîtva diferit, mai exact spus, însemnează 'a împărţi un obiect concret în fragmente', pecînd *divide* are sens oarecum abstract. Din cauza aceasta cred că se vor menţinea amîndouă, mai ales dacă diferenţierea semantică va merge pînăla ultima ei limită.

nească. Într'adevăr nesiguranţa limbii se constată numai la formele prezentului (şi numai la pers. 3 şi 6, căci pers. 1 şi 2 nu diferă după conjugare, iar pers. 4 şi 5 se termină în *–em* la III şi în *–ăm* la I). Deaceea se zice, depildă, *(el) discerne* şi *discernă*, *(să) discearnă* şi *(să) discerne*, *(el) posedă* şi *posede*, *(să) posede* şi *poseadă*, *(el) precede* şi *precedă*, *(să) preceadă* şi *precede*, *(el) procede* şi *procedă*, *(să) proceadă* şi *procede*, *(el) succede* şi *succedă*, *(să) succeadă* şi *succede*. [1]) Cît despre pers. 6 a indicativului, am impresia că se formează mult mai des, dacă nu chiar totdeauna (sau aproape), după conjugarea I$_3^5$: cred că *(ei) discernă*, *posedă*, *precedă* [2]) spun şi aceia care preferă, la singular, forma în *–e*. Toate celelalte timpuri şi moduri simple sună la fel în gura tuturor Romînilor care întrebuinţează aceste verbe, [3]) indiferent de aspectul morfologic al prezentului.

*

VI. Ne-a mai rămas să studiem o ultimă categorie de verbe cu conjugare mixtă, în multe privinţi cea mai importantă din toate, fiindcă procesul care a provocat amestecul flexiunilor poate duce la dispariţia uneia din cele patru conjugări romîneşti, în cazul cînd el va merge pînăla capăt, şi sînt indicii că această eventualitate se va realiza într'un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat. Este vorba de verbe cu forme în *–eá* şi în *–e*. Se ştie că singurele deosebiri între conjugarea II şi III le prezintă infinitivul (împreună cu modurile şi timpurile în compoziţia cărora intră : viitorul I, condiţionalul prezent şi pers. 2 a imperativului negativ), pers. 4 şi 5 dela prezentul indicativului şi conjunctivului, pers. 5 a imperativului. Celelalte, şi adică: pers. 1—3 şi 6 dela in-

1) La unele, precum *proceda* şi *succeda*, formele cu sufixul *-ez* sînt întrebuinţate mai des decît cele nesufixate (în special la primul), deaceea şi progresul conjugării I este mult mai marcat. *Discerna* se pare că nu primeşte niciodată pe *-ez* (poate din cauza lui *cerne*, care nu-l împiedică totuşi să aibă şi forme în *-a)*, iar celelalte apar deobiceiu fără sufix (cu deosebire *poseda*, deşi în flexiunea lui predomină conjugarea I).

2) *Proceda* şi *succeda* fac, în general, apel la sufix.

3) Toate, afară de *coincide*, care, am spus deja, merge excluziv după conjugarea III, şi de *divide*, care, deşi pare alt verb decît *diviza*, se deosebeşte de acesta numai la imperfect.

dicativul şi conjunctivul prezent, pers. 2 a imperativului, imperfectul, perfectul simplu, mai mult ca perfectul, participiul prezent, participiul trecut şi toate timpurile trecute compuse (perfectul, viitorul II, condiţionalul şi conjunctivul), sînt identice la ambele conjugări. Aşa se explică trecerea, foarte uşor de realizat, a unui verb în *—eá* la categoria celor în *—e* şi viceversa. Elementul fonetic nu contribue cu nimic la producerea acestui fenomen, care se bazează în mod excluziv pe analogie. Şi tot deaceea între indivizii vorbitori care preferă varianta de conjugarea II şi cei care preferă varianta de conjugarea III nu există deosebiri în flexiunea verbelor respective decît la formele din prima categorie. Cum situaţia aceasta exista, cu oarecare aproximaţie, şi în limba latină, au avut loc şi acolo treceri dela o clasă la alta, treceri care s'au transmis apoi şi limbilor romanice. Urmează, deci, că efectul fenomenului care se produce astăzi supt ochii noştri este, între altele, revenirea unor verbe la conjugarea lor iniţială, anterioară procesului morfologic petrecut în latina populară.

Altă caracteristică a acestui schimb de conjugare este următoarea. Cele două dialecte principale dacoromîneşti arată şi aici, întocmai ca la verbele discutate mai sus supt I, preferinţă pentru o conjugare sau pentru cealaltă. Graiul muntenesc, şi în consecinţă limba comună, manifestă o predilecţie specială pentru conjugarea III, cel moldovenesc, dimpotrivă, pentru II. Mai exact spus: Muntenii trec la categoria în *—e* foarte multe verbe care în Moldova rămîn la infinitiv cu terminaţia *—eá*, aşa cum au fost ele odinioară la Romînii de pretutindeni (între altele, fiindcă această formă este moştenită din latineşte). Vorbirea moldovenească preferă conjugarea II, nu numai în sensul că o păstrează la verbele care au avut-o din capul locului, ci şi altfel: numeroase verbe aparţinînd la început în toate dialectele romîneşti, iar astăzi în cel muntenesc, conjugării III prezintă la Moldoveni forme în *—eá*. Trebue precizat că acest lucru se petrece numai în graiul moldovenesc de nord care se dovedeşte astfel inovator şi în domeniul morfologiei. [1]) Sudul Moldovei ocupă un loc aparte,

1) Să se compare, depildă, dispariţia perfectului simplu, ale cărei începuturi sînt de căutat tot în Moldova nordică, unde fenomenul s'a realizat complect, pecînd în partea sudică a acestei provincii lupta dintre cele două forme de perfect tot mai continuă, evident că în favoarea perfectului compus.

căci nu merge, cum se întîmplă deobiceiu, nici cu dialectul moldovenesc propriu zis, nici cu cel muntenesc, ci conservă vechea stare de lucruri. Cu privire la vorbirea din Muntenia este necesară încă o lămurire. Alături de fenomenul pomenit deja, că numeroase verbe de conjugarea II trec la III, există acolo şi o tendinţă opusă, destul de puternică. Aşadar graiul muntenesc familiar se întîlneşte, supt acest din urmă raport, cu cel moldovenesc de nord. In amănunte se constată unele fapte, care schimbă puţin configuraţia generală, aşa cum am prezentat-o aici.

1. Conjugarea II este extrem de săracă. [1]) Philippide, *Gramatica*, pag. 78 înşiră numai 20 verbe (şi probabil n'a lăsat prea multe pe dinafară). Cu excepţia lui *avea, bea, durea, putea* şi *şedea*, care, din cauza unor 'neregularităţi' în flexiune (provocate de modificările fonetice), se arată foarte rezistente (şi la fel vor fi, cu siguranţă, şi în viitor), toate celelalte, şi anume : *cădea, displăcea, încăpea, întrevedea, mînea, părea, plăcea, prevedea, rămînea, scădea, tăcea, ţinea, umplea, vedea* şi *zăcea*, au trecut, în dialectul muntenesc şi adesea în limba comună (nu numai a Muntenilor !), la conjugarea III. Să vedem unele amănunte lămuritoare. *Cădea :* nici Dicţ. Acad., nici Tiktin nu înregistrează infinitivul *cade* sau alte forme cu accentul pe temă, [2]) deşi ele există şi pot fi auzite, ba chiar cetite la tot pasul. Am notat întîmplător un exemplu : *să evite de a fi cucerit şi a cade pradă chaosului intern* (T. Cristureanu, *Viaţa romînească*, Nov.—Dec. 1934, pag. 67). Acelaşi lucru cu compusele *decădea* şi *scădea*. Despre ultimul Tiktin, pag. 1373, col. 2 ne informează că are în Oltenia forma *scade* la infinitiv. *Încăpea :* Dicţ. Acad. II, 1, pag. 565, col. 2 citează un *închepe* (după conjugarea III) din Transilvania. Sînt sigur însă că şi în dialectul muntenesc se zice *încape (va încape, aş încape*, etc.). *Părea :* Tiktin nu spune nimic despre trecerea la categoria în *-e* a acestui verb, şi nici eu n'aş putea afirma cu toată siguranţa că am auzit ori am cetit o asemenea formă.

1) Poate că şi acest fapt a contribuit, într'o măsură oarecare, la producerea fenomenului de care mă ocup în paragraful de faţă.

2) Am controlat numai partea finală a articolelor respective, unde autorii dau explicaţii gramaticale.

Compusele lui însă, *apărea, compărea* şi *dispărea,* se conjugă regulat după III. Despre cel dintîiu cetim în Dicţ. Acad. I, 1, pag. 189, col. 1: „Se conjugă ca a părea. In timpul din urmă se observă tendenţa de a-l conjuga, mai ales la viitor, după verbele de conj. II [greşală de tipar pentru III]: *Cartea va apare în curînd*". *Plăcea:* la Tiktin nu găsim nicio informaţie în sensul care ne interesează aici, dar oricine a auzit şi a cetit, de nenumărate ori, construcţii ca *mi-ar place, îmi va place* ş. a. Tot aşa se conjugă compusele *complăcea* şi *displăcea.* [1]) *Rămînea* sună obişnuit *rămîne;* [2]) poate că şi *mînea* are forme de conjugarea III, [3]) din moment ce aparţine la aceeaşi familie (este simţit ca primitivul lui *rămînea*). *Tăcea:* cred că am auzit *ar tace,* dar nu sînt sigur. In orice caz asemănarea fonetică neobişnuit de mare cu *face* nu va întîrzia să-şi arate efectele morfologice (*face* a influenţat, pentru acelaşi motiv, şi asupra lui *plăcea). Ţinea:* Tiktin, pag. 1698, col. 1 spune că acest verb, împreună cu *rămînea,* a trecut, în dialectul muntenesc modern, la conjugarea III. Ceeace trebue relevat în deosebi este faptul că şi infinitivul substantival sună acolo *ţi'nere,* în loc de *ţinére* (o constatare analoagă pentru alte verbe din categoria aceasta nu cred că se poate face; aceasta dovedeşte că procesul morfologic este la *ţinea* mai avansat decît la toate celelalte). In acelaşi chip se conjugă compusele *abţinea, aţinea, conţinea, deţinea, întreţinea, menţinea, reţinea, susţinea. Umplea:* Tiktin nu pomeneşte nimic de schimbarea conjugării acestui verb, care poate fi totuşi lesne observată în limba vorbită şi scrisă de Munteni (ba şi de alţi Romîni). *Vedea:* dacă nu spune încă nimeni * *a vede* sau * *védem,* în schimb *întrevedea, prevedea* [4]) şi *străvedea* apar des cu forme de conjugarea III. *Zăcea:* Tiktin, pag. 1788, col. 1 atribue limbii moderne (fără a preciza din ce provincie) infinitivul *zace.* Iată şi un citat găsit de mine: *In curînd voiu*

1) Pe acesta l-am întîlnit, supt forma *a displace,* în *Adevărul literar* dela 21 Aprilie 1935, pag. 7, col. 3.

2) Tiktin, pag. 1296, col. 1 înregistrează „munt. mod." *rămîne* (infinitiv), *rămî'nem, rămî'neţi.*

3) Tiktin, pag. 986, col. 2 atribue graiului muntenesc modern forma infinitivală *mîne.*

4) Am auzit chiar substantivul *prevédere.*

zace în adînc (Oct. Şireagu, *Adevărul literar* dela 21 Aprilie 1935, pag. 7, col. 7).[1])

Din discuţia de mai sus rezultă unele lucruri care merită a fi relevate. Deşi amestecul conjugărilor are, la verbele acestea, cauze pur morfologice, adică analogice, nu-i greu de observat că a putut interveni cîteodată şi un element fonetic care a pus în mişcare sau a accelerat acţiunea analogiei. Astfel *plăcea, tăcea* şi *zăcea* au fost influenţate, şi în general de toate verbele conjugării III, din pricina marilor asemănări flexionare (cf. pag. 99—100), dar şi în special de *face*, cu care prezintă atîtea sunete comune. Am văzut apoi că în cîteva cazuri verbul simplu rezistă încă destul de bine atacului pe care-l dă analogia, pecînd compusele lui au trecut definitiv la conjugarea III. Să se compare, depildă, *apărea, compărea* şi *dispărea* faţă de *părea*, sau *întrevedea, prevedea* şi *străvedea* faţă de *vedea*. Urmează, deci, că procesul morfologic în discuţie a început la verbele compuse, deunde s'a întins şi la primitivul lor. Cauza acestei stări de lucruri trebue căutată, cred, în faptul că limba noastră evită, pecît poate, poziţia extremă a accentului în cuvînt: dupăcum numai foarte rar se accentuiază silaba a patra (numărînd dela sfîrşit către început), tot aşa, într'un cuvînt mai lung, accentuarea silabei finale apare ca ceva neobişnuit şi nepotrivit cu spiritul limbii. Deaceea se mută accentul, la verbe compuse de felul celor înşirate mai sus, depe ultima pe penultima.[2]) A mai contribuit însă şi altceva. Marea majoritate a compuselor sînt, de fapt, împrumuturi (franţuzeşti şi latineşti), care, găsind în materialul lingvistic moştenit verbe simple din aceeaşi familie, au fost considerate ca formate dela acestea şi deaceea s'au alipit grupului lor. Dar apropierea aceasta a fost mai mult exterioară şi deci superficială: conştiinţa că verbele respective sînt venite, de curînd, din altă limbă, au, adică, altă origine, era cu atît mai vie, cu cît marea majoritate a oamenilor care le întrebuinţau în mod obişnuit aveau totdeauna în minte prototipul lor străin. Urmarea acestei

1) Autorul articolului respectiv pare a fi Ardelean.

2) Vom vedea mai încolo, supt 2, că aceeaşi deplasare a accentului, provocată de aceeaşi cauză, are drept consecinţă schimbarea conjugării unor verbe în sens invers (dela III la II).

stări de lucruri a fost detaşarea treptată a verbelor împrumutate de cele moştenite şi supunerea lor la o flexiune mai mult sau mai puţin diferită. E foarte probabil că unele împrumuturi au intrat dela început în conjugarea III, depildă *a compare, a complace, a deţine*, dela care un infinitiv în—*eá* sună straniu chiar pentru urechea Romînilor deprinşi cu conjugarea II, cum sînt Moldovenii.

2. Am spus la începutul rubricii de faţă că trecerea dela conjugarea III la II caracterizează, în primul rînd, graiul moldovenesc de nord. Materialul lingvistic pe care-l am la dispoziţie este cam sărac şi l-am adunat din colecţiile de texte dialectale cunoscute, precum şi din studiile lui W e i g a n d publicate în ale sale *Jahresberichte*. Repet ce-am declarat şi altădată dealungul acestui articol, că bogăţia şi chiar siguranţa faptelor invocate interesează mai puţin decît constatarea şi explicarea fenomenului. Deaceea am trecut cam repede asupra documentării, rămînînd ca cercetări de amănunt s'o complecteze şi s'o precizeze.

Spre deosebire de verbele înşirate supt 1, acestea de acum prezintă schimb de conjugare numai la pers. 4 şi 5 ale indicativului şi conjunctivului prezent şi la pers. 5 a imperativului. Celelalte forme verbale, care, cum am arătat în paragraful precedent, diferă dela conjugarea III la II, îşi păstrează totdeauna (sau aproape) înfăţişarea lor originară. Aşadar procesul morfologic este aici mai puţin avansat, ceeace ar dovedi că începuturile lui nu datează de multă vreme. Că evoluţia va continua, pare probabil, căci găsim cîteodată la verbele în discuţie şi forme infinitivale după conjugarea II (în loc de III). Curios este însă că asemenea infinitive ne întîmpină n u la Moldovenii nordici, unde fenomenul, în totalitatea lui, se arată a fi mai răspîndit, ci la Romînii din Serbia (v. mai jos).

La sfîrşitul discuţiei de supt 1, am atribuit un rol destul de important, în amestecul conjugărilor II şi III, locului pe care-l are deobiceiu accentul în cuvînt. Acolo am întemeiat părerea aceasta pe deosebirea dintre verbul primitiv şi compusele lui. Aici am constatat, chiar în gura oamenilor care păstrează flexiunea tradiţională, că atunci cînd o formă verbală are un pronume enclitic, ceeace face ca numărul si-

labelor să crească, accentul se mută, prin forţa lucrurilor, depe temă pe terminaţie, apropiindu-se astfel de locul pe care este obişnuit să-l ocupe în cuvînt. Depildă: *spúneţi adevărul,* dar *spunéţi-ne adevărul, dúceţi corespondenţa,* dar *ducéţi-vă în oraş, faceţi zgomot,* dar *făcéţi-vă de cap,* etc. Din cauză că forma pronominală are patru silabe, este incomod şi împotriva spiritului limbii noastre să se menţie accentul pe temă, căci ar însemna să stea pe ante-antepenultima, şi atunci se mută cu o silabă mai către sfîrşit. Poate că şi în cazul cînd pronumele este proclitic a intervenit această regulă de accentuare romînească: *ne ducém, vă făcéţi,* etc. corespund mai bine ritmului nostru (şi nu numai în versuri) decît *ne dúcem, vă fáceţi,* etc. Trebue adăugat că accentul a servit ca un simplu imbold, care ar fi rămas fără ascultare, dacă n'ar exista aşa de multe şi de mari asemănări între conjugarea III şi II. [1])

Să vedem acum materialul lingvistic. Din textele publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu şi Th. D. Sperantia, *Graiul nostru* I (le-am cetit pe cele din judeţele Dorohoiu, Botoşani, Baia, Iaşi, Neamţu, Roman, Vasluiu şi Fălciu) am cules numai foarte puţine exemple sigure (autorii neglijează, deobiceiu, să noteze accentul), şi anume: *(uni) meréţ* (pag. 459, bucata XII, Cotîrgaş-Baia) şi *să mergém* (de trei ori; a patra oară lipseşte accentul, din nebăgare de samă: pag. 498, bucata IV, Corni-Fălciu). La acestea se pot alătura, cu destulă siguranţă, [2]) următoarele: *un'va ducéţi, ni ducém, ducéţi-va, va ducéţ* (toate la pag. 459, bucata XII, Cotîrgaş-Baia), al căror accent, nenotat, l-am indus aşa cum am arătat în notă. Dacă ţinem samă că *é* se păstrează, pecînd *e* neaccentuat se transformă în *i*,—această prefacere fonetică este foarte răspîndită tocmai la Moldoveni—, ar trebui să punem împreună cu exemplele înşirate mai sus şi pe *(s'o) adu-*

1) O confirmare, indirectă, a acestui punct de vedere o găsim la Weigand, *IX. Jahresbericht,* pag. 190, unde cetim că trecerea dela conjugarea III la II se constată, în Moldova, la verbele bisilabice.

2) Fiind vorba de un descîntec versificat, se poate uşor constata accentuarea (dacă admitem, firește, că ritmul se conformează pedeplin regulilor prozodice). Să se compare, în aceeaşi bucată şi la aceeaşi pagină, *nu va dúcit* (cu *e* neaccentuat devenit *i*).

ceț (pag. 463, buc. XVI, Cotîrgaș-Baia), *crĭedem* (pag. 483, buc. II, Curseşti-Vasluiu), *mergem, dzîcem, alegeț, alegem* (pag. 488, buc. X, Deleni-Vasluiu), *ducem* (pag. 491, buc. XVII, Moara-Grecilor-Vasluiu), *pitreceț* (pag. 497, buc. IV, Corni-Fălciu), *credeț* (pag. 521, buc. I, Iaşi). Am greşi însă procedînd astfel : din lectura atentă a pasajelor respective se vede lesne că toate aceste forme sînt accentuate pe temă, nu pe terminaţie, şi dacă totuşi *e* al acesteia din urmă apare neschimbat, vina aparţine culegătorului, care n'a perceput pe *i*, atît de real şi de caracteristic pentru dialectul moldovenesc, ci s'a lăsat influenţat de limba comună. Ce puţină încredere inspiră, din acest punct de vedere, *Graiul nostru*, probează şi faptul că în jud. Dorohoiu majoritatea verbelor de conjugarea III sînt accentuate, la formele aici în discuţie, totdeauna pe terminaţie, iar textele respective nu înregistrează deloc fenomenul. Am trăit aproape un an la Pomîrla şi nu cred să fi auzit vreodată *făcem—făceți, mérgem—mérgeți, spúnem—spúneți*, etc. Amintirile mele, vechi de peste 20 ani, sînt confirmate de Gh. Agavriloaei, asistent universitar şi originar din acelaşi județ.

G. Weigand a constatat şi el această modificare a flexiunii verbale, în diverse regiuni dacoromîneşi : Banat (la Bufani) *făcém, ducém, mergém*, etc. (*III. Jahresbericht*, pag. 239), Criş-Mureş (în cîteva localităţi, cu deosebire la generaţia mai tînără) *făcém* (*IV. Jahresbericht*, pag. 295), [1]) Serbia *a punea, a plîngea* (*VII. Jahresbericht*, pag. 55), Odobeşti-Putna *vindém, făcém* [2]) (*VIII. Jahresbericht*, pag. 277), Moldova *făcém, mergém, vindém* (*IX. Jahresbericht*, pag. 190 : numai verbele de două silabe, apoi, cel puţin în ce priveşte pe *merge*, numai la indicativul şi conjunctivul prezent, nu şi la imperativ, unde accentul stă de cele mai multe ori pe temă, chiar prin ţinuturile în care celelalte forme de prezent sînt accentuate pe terminaţie), Bucovina—Basarabia *puném, ţăsăm-ţăsăț, mergém* (*Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*, pag. 54).

Dicț. Acad. I. 1, pag. 49, col. 2 citează infinitivul

1) In amănunt, Weigand declară că nu poate preciza cît de departe merge această prefacere morfologică.

2) Dar *mérgem*.

aducea (pentru *aduce)* dintr'o poezie populară (în rimă); pag. 525, col. 1, cu privire la *bate*, scrie: „In unele părţi ale Munteniei se zice, cu trecere la conjug. a II-a, în pers. 4 şi 5 prez. indic. şi conj. *bătém, bătéţi; să bătém, să bătéţi*“ ; [1]) I, 2, pag. 299, col. 2 înregistrează, dela *cere*, varianta oltenească a infinitivului substantivat *cerére* (trebue adăugat că nu numai prin Oltenia, ci şi în Muntenia se spune obişnuit *cerére*, cu sensul de 'petiţie': la diverse autorităţi din Bucureşti am auzit foarte des acest cuvînt cu accentul pe silaba penultimă, atît în gura funcţionarilor, cît şi în aceea a petiţionarilor înşişi); II, 1, pag. 22, col. 2, despre *face:* „Uneori (mai ales în rimă) se găseşte şi infinitivul *făcea*, cu trecerea la conj. II“, iar la pag. 23, col. 1 se citează imperativul „muntenesc“ *nu făcea!*; pag. 571, col. 1 găsim, dela *începe*, substantivul infinitival şi supt forma *începére*, fără nicio altă indicaţie. La Tiktin n'am găsit nimic nou faţă de informaţiile pe care mi le-au procurat izvoarele înşirate aici mai sus.

*

Fenomenul discutat în paginile precedente se întîlneşte şi la Romînii din afară de Dacia. Foarte răspîndit este el în dialectul aromîn, unde procesul de simplificare a conjugării pare mai accentuat decît în dacoromînă. Totodată lucrurile se prezintă acolo mai puţin complicat decît la noi, ceeace ar vorbi deasemenea în sensul unei evoluţii mai avansate. Iată, pe scurt, situaţia, aşa cum rezultă dintr'o consultare, cam rapidă, recunosc, a glosarului dela sfîrşitul volumului *Basme aromîne* de Pericle Papahagi.

O primă grupă de verbe, foarte numeroase, au forme infinitivale după conjugarea IV şi II. [2]) Nu-i greu de observat că aspectul originar al infinitivului acestor verbe a aparţinut în mod excluziv conjugării IV: multe din ele sînt împrumuturi (şi se ştie că verbele romîneşti împrumutate merg sau după I sau după IV), altele s'au format pe teren aromînesc dela teme, în general, moştenite (acestea sînt tratate,

1) Cf. şi mold. pop. *bătu-l-ar Dumnezeu* (pentru *bate-l-ar...*), foarte obişnuit, dar numai în blesteme, şi anume în prima lor parte, unde verbul se găseşte totdeauna la început.

2) Ceeace n'am constatat deloc în dialectul dacoromînesc.

deobiceiu, la fel cu împrumuturile), iar altele au la bază verbe latineşti, care au făcut dela început parte din conjugarea IV, cum probează, neîndoelnic, faptul că şi la Dacoromîni infinitivul lor se termină în *—ire*. Această grupă ar corespunde celor discutate mai sus supt I, cu deosebirea, dealtfel esenţială, că acolo amestecul avea loc între conjugarea IV şi I. Deasemenea diferă situaţia din dacoromînă de situaţia din aromînă prin faptul că aici numai infinitivul prezintă forme duble, celelalte moduri şi timpuri continuă să-şi păstreze înfăţişarea lor primitivă, după conjugarea IV. In ciuda acestor deosebiri, se vede lesne că la baza amestecului morfologic avem şi în graiul aromînesc tot cauze fonetice : deoarece atît *i*, cît şi *e* influenţează, adesea în acelaşi chip, asupra consoanei imediat precedente, este natural să se creeze, la un verb în *—ire*, o formă infinitivală nouă în *—eare*, mai cu samă că *e* consonant al acesteia din urmă este, de fapt, un *i*, cel puţin în majoritatea cazurilor. Iar cele mai numeroase verbe din grupa de faţă au teme terminate în consoană. Este drept acum că, din acest punct de vedere (fonetic), s'ar fi putut naşte aproape la fel de uşor şi un infinitiv în *—ere*. Dacă a fost totuşi preferată conjugarea II, asta se datoreşte pedeoparte împrejurării că *e* din terminaţia accentuată *—eare* seamănă, în ce priveşte efectul asupra consoanei precedente, mult mai bine cu *i*, iar pedealta faptului că, dupăcum vom vedea, conjugarea II se bucură în aromînă de o situaţie privilegiată, datorită căreia se amestecă adesea în existenţa celorlalte categorii de verbe.

Incă un amănunt care merită a fi relevat este următorul. Unele verbe aici în discuţie pierd, supt influenţa consoanei precedente, pe *e* din terminaţia infinitivală *—eare*, aşa că par a merge după conjugarea I (şi amintesc, deci, de grupa I din dacoromînă). Este numai o aparenţă, de care nu trebue să ne lăsăm înşelaţi. Că, în realitate, şi aceste infinitive în *—are* aparţin tot conjugări II, ne arată nu numai fonetica istorică a dialectului aromîn, ci şi majoritatea celorlalte verbe care au forme infinitivale în *—ire* şi în *—eare*. [1])

1) Afară de aceasta, vom vedea ceva mai încolo că aproape nu există verbe aromîneşti cu terminaţiile *—ire* şi *—are* (conjugarea II) la infinitiv. Cf. şi Th. Capidan, *Aromînii*, pag. 434.

Dau acum lista lor completă, pe baza materialului din glosarul operei citate a lui Papahagi.[1] *Agudire—agudeare, alăcire—alăčare, ancînire—ancîneare, anduchilire—anduchileare, andzîrire—andzîreare, ansărire—ansăreare, antrisărire—antrisăreare, anvălire—anvăleare, anvărtire—anvărteare, aňurzire—aňurzeare, apitrusire—apitruseare, apîrňire—apîrňare, arăchire—arăcheare, arăţire—arăţeare, arîňire—arîňare, aruire—arueare, arupire—arupeare, aruşuţire—aruşuţare, aurňire—aurňare, auşire—auşare, azvîrnuire—azvîrnueare, brire—breare,*[2] *chirire—chireare, cîrtire—cărteare, duchire—ducheare, durňire—durňare, grire—greare, hărisire—hăriseare, hivrire—hivreare, işire—işare, limbidzîre—limbidzare, lîndzidzîre—lîndzidzare, mintire—minteare, mplătire—mplăteare, mtrire—mtreare, ncăldzîre—ncăldzare, nchisire—nchiseare, ndisire—ndiseare, ngrăpsire—ngrăpseare, nidurňire—nidurňare,*[3] *ňiluire—ňilueare, păpsire—păpseare, păţire—păţare, prîndzîre—prîndzare, sălăgire—sălăgare* (şi celeltalte variante fonetice), *tăcînire—tăcîneare, tăxire—tăxeare, tuchire—tucheare, upărire—upăreare, urdzîre—urdzare, urixire—urixeare, văpsire—văpseare, viduire—vidueare, vinire—vineare* (şi variantele cu *y* şi *ň*), *yilcire—yilčare, zgărlire—zgărleare, zgurňire—zgurňare, zîlipsire—zîlipseare.*

O grupă tot atît de bogată o constitue verbele la care observăm amestecul conjugărilor II şi III. Spre deosebire de cele înşirate mai sus, acestea prezintă forme mixte nu numai la infinitiv, ci şi la pers. 4 şi 5 ale prezentului (indicativ şi conjunctiv), apoi la pers. 5 a imperativului. Aşadar întocmai ca în dacoromînă (cu excepţia pers. 2 a imperativului negativ, care, la noi, este identică cu infinitivul scurt, pecînd la Aromîni nu se deosebeşte prin nimic de forma imperativului pozitiv). Dintre cele două conjugări, II şi III, care vin în concurenţă aici, este clar că predomină II. In principiu se poate afirma că nu există verb aromînesc de

1) Pentru evitarea dificultăţilor tehnice întrebuinţez ortografia cea mai simplă cu putinţă.

2) Cf. *mtrire* de mai încolo.

3) Existente numai ca substantive infinitivale. Dealtfel trebue să precizez că, în general, n'am ţinut samă dacă infinitivele respective funcţionează şi ca verbe, ori sînt numai substantive. Pentru discuţia noastră acest amănunt nu interesează.

conjugarea III care să nu prezinte variante morfologice după II. Capidan, *op. cit.*, pag. 430, § 276 socoteşte la 75 numărul verbelor aparţinînd conjugării III. Lista alcătuită de mine, cu ajutorul glosarului din *Basme aromîne*, conţine 54; rămîn, prinurmare, puţine cu forme mergînd excluziv după conjugarea III. [1]) Sînt sigur însă că unele verbe din glosarul lui Papahagi, la care autorul înregistrează numai pers. 1 a indicativului prezent şi arată că aparţin categoriei în *-ire* (= dacorom. *-ere)*, posedă şi variante în *—eare*. Depildă *astingu, astrag* (compus de-al lui *trag*, care figurează în lista mea), *discos* (compusul lui *cos)*, *disfac* (compusul lui *fac)*, etc. Afară de asta, Papahagi citează aproape regulat întîiu forma de conjugarea II şi apoi pe cealaltă, ceeace dovedeşte că măcar graiul lui de acasă preferă infinitivul în *—eare*. La aceeaşi concluzie ne duc şi alte fapte. Verbele de conjugarea II, deşi extrem de puţine (după Capidan, *op. cit.*, pag. 430, § 276 deabia zece), se păstrează, în general, foarte bine (Capidan găseşte, la pag. 437, numai patru cu forme şi după III, dar printre aceste se află două, *păteare* şi *ţîneare*, care lipsesc în lista celor zece). Am văzut apoi, aici mai sus, că terminaţia infinitivală *—eare* a invadat, într'o largă măsură, şi domeniul conjugării IV, iarăşi o dovadă a marii ei vitalităţi.

Urmează lista verbelor de conjugarea III cu forme care merg şi după II. *Aduţire — aduţeare, ağundzire—ağundzeare, aleadzire—alidzeare, alindzire—alindzeare, antreaţire—antriţeare, (a)nveaştire — (a)nvişteare, aprindire — aprindeare, arîdire — arîdeare, ascundire — ascundeare, aspardzire — aspărdzeare, aspunire—aspuneare, aşteardzire — aştirdzeare, aundzire — aundzeare, batire—băteare, chiardire—chirdeare,* [2]) *coasire—cuseare, coaţire—cuţeare, creaştire—crişteare, cunoaştire—cunuşteare, dipunire—dipuneare, diştindzire — diştindzeare, dişcl'idire—dişcl'ideare, duţire—duţeare, dzîţire—dzîţeare, faţire—făţeare, fridzire—fridzeare,*

1) Trebue relevat amănuntul că lista dată de Capidan nu este perfect identică cu a lui Papahagi. Dar situaţia nu se modifică prin nimic din punctul de vedere al discuţiei noastre.

2) Papahagi notează, ca formă aparte, numai pe *chirdeare* (substantiv infinitival), dar s. v. *cherdu* (cu *k)* spune că-i verb de conjugarea III. Aceeaşi observaţie pentru *scherdu*, compus al lui *cherdu*.

frîndzire—frîndzeare, h'arbire — hirbeare, hidzire—hidzeare (cu varianta *nhidzire—nhidzeare), meaştire—mişteare, muldzire—muldzeare, ncl'idire—ncl'ideare, ndreadzire—ndridzeare, ńardzire—ńirdzeare, pindzire—pindzeare, pitreaţire— pitriţeare, plîndzire— plîndzeare, prifaţire—prifăţeare, prindire—prindeare, scheardire—schirdeare, scoatire — scuteare, străbatire — străbăteare, strîndzire—strîndzeare, sudzire—sudzeare, tindire—tindeare, toarţire—turţeare, tradzire—trădzeare, treaţire—triţeare, tundire—tundeare, ţindzire — ţindzeare, vindire — vindeare, voamire — vumeare, zmuldzire — zmuldzeare, zvoamire—zvumeare.*

Verbe de conjugarea II avînd forme care merg şi după III am găsit, în total, şase, mai multe, deci, decît Capidan (v. aici mai sus): *cădeare—cadire, scădeare—scadire, tăţeare—taţire, ţineare—ţinire, umpleare—umplire, videare—veadire.*

Alte verbe cu conjugare mixtă în dialectul aromîn sînt foarte puţine, în comparaţie cu cele deja notate, şi, ceeace iarăşi interesează, prezintă variante numeroase şi curioase faţă de situaţia din limba dacoromînească. Le aşez tot pe categorii. a) Verbe cu forme după I şi IV: *andrupare—andrupîre, ndrăştare—ndrăştire, şuţare—şuţîre, tuşare—tuşire.* [1]) b) După I şi II: *stare—stiteare* (şi *stăteare*). c) După III şi I: *scriare* (un infinitiv în *-ere* nu mai are acest verb, în schimb numeroase forme aparţin, ca şi la noi, conjugării III, moştenite). d) După II, III şi I: *adăvdzeare—adavdzire—adăvgare, aştirneare—aştearnire—aştirnare.* e) După IV, II şi I: *fudzire—fudzeare—fugare,* [2]) *urġire—urġare—urbare.* f) După IV, II şi III: *surġire—surġare* (şi *surbeare)—soarbire.*

Capidan, *op. cit.*, pag. 432 urm. se ocupă într'un paragraf special (277) de această problemă morfologică. Constatările lui diferă, în amănunt, de ale mele. Cum este vorba însă de lucruri fără importanţă, şi ca să nu lungesc prea mult discuţia, trimet pe cetitor la cele spuse de lingvistul

1) Judecînd numai după infinitiv, s'ar putea crede că ultimele două aparţin la conjugările IV şi II (nu I, cu *-eare* > *-are*, din cauza lui *ţ* şi *ş* precedenţi). Papahagi citează însă din textele respective şi alte forme afară de a infinitivului, aşa că orice îndoială este exclusă.

2) Cf. dacorom. *fugare*, pe care Dicţ. Acad. II, 1, pag. 184, cf. 1 îl consideră moştenit (< *fugare*), nu format pe teren romînesc. Capidan, *op. cit.*, pag. 438 crede că arom. *fugare* este o variantă recentă a lui *fudzire.*

clujan. Trebue arătat totuşi că acesta distinge între verbele care prezintă forme duble numai la infinitiv şi acelea care posedă într'adevăr o conjugare mixtă. Primele coincid, în general, cu grupa întîia dela mine (în *—ire* şi *—eare)*. Toate celelalte aparţin, aproximativ, categoriei a doua, cu mai multe forme după două sau trei conjugări. Relativ la primele aflăm că infinitivul în *—(e)are* este întrebuinţat, împreună cu cel în *—ire*, de către Aromînii meridionali. Alte detalii, mai puţin însemnate, deoarece se referă la situaţia unor verbe anumite, se pot vedea la pag. 438 urm., unde se dau tablourile formelor verbale, după moduri şi timpuri.

In dialectul meglenoromîn fenomenul nostru apare numai sporadic, ceeace ar proba că se află deabia la început. Glosarul lui P. Papahagi, *Meglenoromînii* conţine aşa de puţine fapte lingvistice interesente pentru discuţia de faţă, încît o examinare mai rapidă a lui poate lăsa impresia că meglenita nu cunoaşte amestecul conjugărilor. Singurele lucruri sigure mi se par următoarele: dacorom. *păstrez* îi corespund două forme, una după I *(păstres*, cu *—es* < *—ez)*, cealaltă după IV *(păstres*, cu *—es* < *—esc)*, [1]) iar lui *speriu* îi corespunde *spar*, de conjugarea III. Din unele indicaţii ale lui Papahagi ar putea rezulta că şi alte verbe prezintă astfel de particularităţi morfologice: *bat* şi *răzbat*, despre care spune că aparţin conjugării II, fără să citeze din textele respective pasaje hotărîtoare, [2]) *rămọn*, care ar merge după III, dar exemplul *rămănéţi cu Domnu* contrazice această afirmaţie, şi *ţọn*, socotit de a III. Cît despre *pizmes* 'pizmuesc', pentru care se invoacă citatul *au pizmau ampiratiţa*, trebue pus la conjugarea IV, cum face, dealtmintrelea, şi autorul, fiindcă *pizmau* este o greşală de tipar (în locul lui *pizmiau* din textul dela pag. 143, r. 23 de jos; cf. şi *au pizmi...* dela pag. 141, r. 7 de jos).

Date mai multe şi mai precise găsim la Th. Capidan, *Meglenoromînii* I, pag. 157 urm. Mai întîiu ne lămurim asupra

1) Dealtfel autorul le consideră oarecum ca două verbe, căci le pune în două articole diferite.

2) Pentru *bat* trimete la G. Weigand, *Vlacho-Meglen*, pag. 37, unde aflăm însă că acest verb se accentuiază la pers. 4 a prezentului pe temă, întocmai ca în dacoromînă.

verbelor îndoelnice de mai sus: *bat*[1]) (împreună cu compusul *răzbat)* şi *ţǫn* merg după conjugarea III, tot aşa *rămǫn* (cf. pag. 157). Cît despre *spar*, la pag. 157 figurează în lista verbelor de I, iar la pag. 161 vedem că pers. 4 şi 5 ale prezentului sună *spărǫm, spăraţ* (după I) şi *spárim, spáriţ* (după III); avem, aşadar, o adevărată conjugare mixtă. Constatarea pe care am făcut-o mai înainte, cu ajutorul glosarului lui Papahagi, că fenomenul aici în discuţie se întîlneşte rar la Meglenoromîni, este confirmată de Capidan cînd spune (pag. 158): „Treceri mai nouă [dela o conjugare la alta], în sînul dialectului meglenoromîn observăm foarte puţine, şi acelea provenite din cauza prefacerilor fonetice. Astfel avem *ampl'u—ampl'ari* pentru *ampl'eari; suĭu—suĭari* (în Ţîrnareca) pentru *suiri*, amîndouă avînd la persoana a doua plural dela indicativ prezinte *ampl'aţ* pentru *ampl'eţ* şi *suĭaţ* pentru *suiţ* (cf. § 14). In vorbirea curentă verbele *ţǫn* şi *fac* se aud la persoana a doua plural dela ind. prez. *ţineţ* sau *ţăneţ* pentr *ţǫniţ* şi *făţeţ* pentru *faţiţ*, etc... Cu toate acestea, formele cu accentul pe tulpină sînt cele mai întrebuinţate şi numai ele se întîlnesc în textele strînse de mine". Procesul fonetic graţie căruia au intervenit modificări în flexiunea verbelor *ampl'u* şi *suiu* este descris amănunţit la pag. 159-160.

Şi alte verbe, afară de cele pomenite mai sus, posedă forme de conjugare mixtă. Iată-le: *ţer* face la pers. 4 şi 5 ale prezentului *ţearim, ţeariţ* şi *ţirem, ţireţ; scot* sună, la aceleaşi persoane, *scutem, scuteţ*, în loc de *scoatim, scoatiţ* (pag. 161); *scup* 'scuip' are trei variante de perfect simplu: *scupai* (după I), *scupii* (după IV), *scupş* (după III), şi două de participiu trecut: *scupt* (după III), *scupeat* (după I, întrebuinţat numai ca substantiv) (pag. 171). Deasemenea trebue arătat că unele verbe deja citate prezintă amestec de conjugare nu numai la formele amintite aici. Astfel perfectul simplu al lui *ampl'u* merge după I *(ampl'ai)* şi după II *(ampl'ui)*, al lui *spar* după

1) Curios este totuşi că în paradigma prezentului conjunctiv (pag. 161) cetim *bătem, băteţ*, în loc de *batim, batiţ*, şi doar conjunctivul meglenit nu se deosebeşte prin nimic de indicativ (nici chiar la pers. 3 şi 6, ca în dacoromînă). Avem a face, evident, cu o greşală de tipar, destul de gravă prin urmările pe care le poate avea asupra cetitorului mai puţin atent, sau cu o confuzie între formele megleno- şi cele macedoromîne (Capidan este Aromîn).

I *(spăr[e]ai)* şi după III *(spărui)* (pag. 164 şi 171); participiul trecut al acestuia din urmă sună *spăreat* (după I) şi *spărut* (după III) (pag. 164). [1])

Ne mai rămîne să vedem situaţia din istroromînă. După S. Puşcariu, *Studii istroromine* II, pag. 166 urm., acest dialect aminteşte bine de cel aromînesc prin faptul că cele două conjugări înrudite, II şi III, sînt pe cale să se contopească în una singură. Ba încă aici evoluţia este şi mai avansată decît la Aromîni, căci verbele de a III-a sînt identice cu cele de a II-a la toate formele, afară de infinitiv: „Conjugarea III se deosebeşte de a doua numai la infinitiv, căci la pers. 2 şi 3 din pluralul prezintelui indicativ (conj. şi imper.) verbele acestea au trecut, după analogia tuturor celorlalte verbe, accentul pe terminaţiune" (pag. 169). [2]) Aşadar şi în istroromînă tot conjugarea II se dovedeşte mai puternică. Dealtfel acest lucru rezultă şi din împrejurarea că nu există nicio trecere dela conjugarea II la III (pag. 169, supt b). Să se compare deasemenea, cu privire la raportul dintre aceste două clase de verbe, cele spuse la pag. 175, precum şi paradigma conjugării III dela pag. 187. Avem apoi cazuri izolate, precum: *taţă* şi *zaţă* (din mai vechile **taţea* şi **zaţea*, cu *e* prefăcut în *ă*, supt influenţa lui *ţ* precedent, şi după aceea dispărut din pricina lui *a* următor), cu participiul trecut *taţăt*, *zaţăt* şi pers. 5 imperativ *tăţăţ*, *zaţăţ*, dar păstrînd şi forme după conjugarea II; *ramarę*, care la indicativul prezent singular poartă accentul pe prima silabă, prin analogia verbelor de conjugarea I de felul lui *cumpară*, *maţiră*, etc., şi tot după modelul acestora are, la pers. 3 a indicativului prezent şi la pers. 2 a imperativului, terminaţia *ę* în loc de *e*; acelaşi verb posedă şi un prezent în

1) La pag. 171 cetim *spăreai* şi *spărat:* forma a doua poate fi o greşală de tipar pentru *spărut*, dar şi o variantă a celei dintîiu, întocmai ca *spăreai* şi *spărai* dela perfect; în ipoteza ultimă ambele forme aparţin conjugării I, ceeace nu se potriveşte cu afirmaţia dela pag. 164.

2) In citatul acesta merită să relevez partea lui finală, pentrucă ne ajută să înţelegem şi mai bine dece în lupta dintre cele două conjugări birue aproape totdeauna a II-a. Ţinînd samă că verbele în *—ére* sînt mult mai puţin numeroase decît cele în *_ ere*, ne-am aştepta ca influenţa analogică s'o exercite acestea asupra acelora, nu invers. Dacă lucrurile se petrec totuşi altmintrelea, asta se datoreşte şi faptului că la toate conjugările, afară de III, pers. 4 şi 5 ale prezentului sînt accentuate pe terminaţie.

—esc (ramaresc), după IV ; *crepesc* alături de *crepu* dela *crepå ; ploĭi* pentru dacorom. *ploua ; se mirí* pentru al nostru *a se mira ; spămentí* corespunzînd lui *spăimînta ; mují* (cu prezentul *mujesc)* în loc de *mu(ĭ)je ; fermenţę* (după II) pentru dacorom. *frămînta ; tucí* alături de *tucå; temå* pentru dacorom. *teme; ănmestí*, cu pers. 3 dela indicativul prezent (şi numai aceasta !) după III, adică *(a)nmęste* (pag. 166—7). [1]) Insfîrşit poate fi citat şi *sparut*, part. trecut al lui *sparå* 'speria' (pag. 172), care, deşi lui Puşcariu i se pare curios, trebue să fie real, căci seamănă foarte bine cu megl. *spărut* (alături de *spăreat)*, citat aici mai sus (pag. 114).

*

Rezultatele obţinute în urma acestui studiu sînt, pe scurt, următoarele. Forme de conjugare mixtă posedă toate dialectele romîneşti, precum şi limba comună dacoromînească. Nu urmează însă că avem a face cu un fenomen datînd din vremea unităţii lingvistice a Romînilor. Impotriva unei asemenea ipoteze vorbesc mai multe fapte. In primul rînd numeroasele şi relativ însemnatele deosebiri de amănunt dela un graiu la altul. Am văzut că meglenoromîna participă într'o măsură foarte redusă la această evoluţie morfologică. Iar istroromîna, dacă trecem cu vederea schimbările săvîrşite în cuprinsul conjugării III, poate fi pusă, supt raportul cantitativ, alături de meglenită. Afară de aceasta, o comparaţie între dacoromîna actuală şi cea veche ne arată că este vorba de o modificare, în majoritatea cazurilor, recentă. Acelaşi lucru sîntem îndreptăţiţi să admitem şi pentru celelalte dialecte, ba chiar cu mai mult temeiu, cum probează, cred, faptul că în megleno- şi istroromînă procesul este mai puţin avansat. Aşadar în fiecare teritoriu lingvistic romînesc trecerile dela o conjugare la alta s'au produs în mod independent, datorită analogiei şi unor anumite prefaceri fonetice, diferite şi ele, adesea, dela un dialect la altul. Ne-am putea gîndi, cel mult, la o tendinţă morfologică, ai cărei germeni vor fi existat în limba noastră încă din epoca ei primitivă. Dar nici o astfel

1) In ce priveşte pe *vĭie*, Puşcariu nu se poate hotărî pentru un infinitiv *vĭie* (după III) sau pentru *vĭia* (după I), fiindcă în ambele cazuri pers. 3 a indicativului prezent trebuia să sune *vĭie* (pag. 167).

de presupunere nu mi se pare necesară, pentru motivul că, fiind analogia, cauza inițială a acestei tendințe, un principiu foarte general, care lucrează în toate limbile omenești, și cu o forță irezistibilă tocmai în domeniul morfologiei, mai ales al celei verbale, cu formele ei atît de numeroase, variate și complicate, nu ne este permis să vorbim de o tendință lingvistică generală specific românească.

Am afirmat aici mai sus că dialectul istroromîn, deși prezintă destule cazuri de conjugare mixtă, poate fi pus pe aceeași linie cu meglenoromîna, în care exemplele sînt foarte puține. Intr'adevăr, dacă facem abstracție de schimbarea accentului depe temă pe terminație la pers. 4 și 5 ale prezentului (indicativ, conjunctiv și imperativ) verbelor istroromînești de conjugarea III, rămîn numai cîteva fapte, la fel de izolate și neînsemnate ca și cele din meglenită. Dar mai este ceva. Infinitivul acestor verbe își păstrează forma-i primitivă, după conjugarea III, ceeace nu se întîmplă, deobiceiu, la Dacoromîni și Aromîni. Aceasta probează că procesul morfologic din istromînă nu-i destul de avansat. Cum se explică păstrarea tocmai a infinitivului, care, judecînd cel puțin după cele constatate în aromînă (v. mai sus, pag. 109 urm.), nu pare a fi cea mai rezistentă formă verbală? Cred că trebue să ne gîndim la dispariția totală (și ca verb propriu zis și ca substantiv) a formei lungi de infinitiv (cf. Pușcariu, *op. cit.*, pag. 172, § 150-a și pag. 211, § 193). Mai ușor se produce schimbarea accentului la *cérere* decît la *cére*, depildă, și asta din cauza ritmului limbii noastre, de care am mai pomenit în cursul acestei lucrări (pag. 103 urm.).

Celelalte două dialecte, macedo- și dacoromîn, iarăși seamănă între ele din punctul de vedere al întinderii fenomenului. Nu-i o întîmplare faptul că aceste graiuri, vorbite de un mare număr de oameni și pe teritorii considerabile, prezintă o evoluție morfologică mai înaintată, sînt, adică, mai apropiate de stadiul către care tind, se pare, idiomele popoarelor civilizate, și anume simplificarea formelor gramaticale. [1]) Aceste două dialecte românești vădesc o vitalitate cu mult

1) Cf. A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, pag. 199 urm.

mai puternică decît megleno- şi istroromîna, şi vitalitatea lor se manifestă, cred, şi prin atitudinea pe care o au faţă de fenomenul aici în discuţie. Iar mulţimea celor ce vorbesc o limbă, precum şi răspîndirea ei pe o suprafaţă mare de pămînt, sînt condiţii indispensabile pentru o evoluţie lingvistică oarecum normală.

Am constatat însă şi deosebiri între dialectul aromîn şi cel dacoromîn. Situaţia este mai puţin complicată în primul şi tot aşa procesul morfologic pare mai avansat acolo. Aceste două lucruri merg mînă în mînă, căci se condiţionează reciproc, şi trebuesc puse, în primul rînd, pe sama faptului că întinderea teritorială, ca şi numărul de indivizi vorbitori ai graiului aromînesc diferă mult, în defavoarea acestuia, faţă de cel din Dacia : unitatea şi, indirect, simplitatea lingvistică stau în raport invers cu mărimea teritoriului şi a populaţiei. Pelîngă aceasta, Aromînilor le lipseşte o limbă comună (vorbită şi mai ales scrisă), care să ţie puţin în frîu libertatea nelimitată a vorbirii populare. La Dacoromîni această limbă comună există, şi deaceea, în anumite cazuri, evoluţia morfologică a fost şi continuă a fi împiedecată. Şi cum influenţa limbii comune nu se exercită pretutindeni şi la toţi membrii colectivităţii lingvistice cu aceeaşi putere, este firesc să întîlnim la noi mai multe deosebiri dela o regiune la alta, adică o stare de lucruri mai complicată decît la Aromîni.

Adăugiri şi îndreptări. Trebuind, după redactarea definitivă a acestui studiu, să consult din nou, pentru alte scopuri, colecţiile de texte dialectale dacoromîneşti, am urmărit, fără să vreau, şi aspectul problemei aici în discuţie. Astfel am notat un număr de forme verbale pe care cred util să le înşir mai la vale. Deasemenea am adunat, din opere literare şi de altă natură, apoi din publicaţii periodice, destule fapte lingvistice care pot sprijini unele afirmaţii ale mele sau desminţi pe altele. Gruparea lor o fac după normele stabilite mai sus. Deaceea, în loc să arăt pagina la care se referă adăugirile, mă voiu limita să indic grupa respectivă de verbe (I, II, etc.). Numai pentru rectificări voiu cita precis pagina şi rîndul.

I. Alături de *aciua* şi *aciui*, există, se pare, forma *aciuia*,

rezultată prin contaminația acestor două: *se aciuiase*, scrie Stoian Tudor, *Cuvîntul liber* dela 20 Iulie 1935, pag. 4, col. 1. *Bulbuci: șipotul... care bulbucea printr'un jgheab* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi* 335). *Căciula: înveliți în straiu lucitor și căciulați cu seceri de aur* (T. Arghezi, *Ochii Maicii Domnului* 297). *Dansa* și *dănțui* (al doilea e mai vechiu și deaceea pare astăzi arhaic). *Descoja: el descoja semințe* (Arghezi, *op. cit.* 51);[1]) varianta în *—i* este mult mai răspîndită (la fel vor fi stînd lucrurile cu verbul simplu *coji*, pe care deasemenea nu l-am trecut în lista dela pag. 50). *Fărîmiți: explicația istorică a fărămițit...* (M. D. Ralea, *Valori* 66). *Holba:* varianta *holbi*, pe care Dicț. Acad. o înregistrează pur și simplu, fără nicio indicație, există în Oaș (v. I.-A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului* 52).[2]) *Imbrînca: unii îmbrîncau, loviți de moarte* (Sadoveanu, *op. cit.* 270). *Imbroboda* (absent în Dicț. Acad.): *o cîntă ca pe o madonă; și o îmbrobodează...* C. Stere, *Ciubărești* 321). *Imbuna:* în Hațeg se zice *îmbuni* (Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului* 48). *Impătura* (niciun citat, în Dicț. Acad., din autori moldoveni, care figurează numai supt *împături): l-a împăturat* (Anișoara Odeanu, *Intr'un cămin de domnișoare* 55; la pag. 126 part. *împăturate).*[3]) *Impiciorogi: te-ai împiciorogit oleacă* (D. Petrașincu, *Singele* 13). *Incenușa: El încenușa lumina undelor irizate* (Arghezi, *op. cit.* 290). *Indestuli: Indestulire... nu poți să afli* (O. Goga, *Tragedia omului*, trad. după Emerich Madách, pag. 86; singurul citat din Dicț. Acad. pentru această formă aparține tot unui poet ardelean, lui Coșbuc. Chiar Creangă figurează cu *îndestulare). Inneguri* (lipsește în Dicț. Acad): *poalele-i* [ale Ceahlăului] *înnegurite* (Stere, *op. cit.* 56) *Instrăina:* varianta după IV n'are prefix (v. Dicț. Acad. II, 1, pag. 758, col. 2); tot așa am găsit-o și eu, supt forma de infinitiv substantival, în *Graiul nostru* II, pag. 6 (o poezie populară din

1) Ar putea fi o greșală pentru *descojea*, dar nu cred, fiindcă tendința autorilor, ca și a zețarilor munteni merge mai degrabă în sens invers (de a pune, adică, un *e* după *j* chiar acolo unde uzul corect al limbii literare nu-l cere).

2) In *Buletinul Societății Filologice* II (1906).

3) Și această autoare este, foarte probabil, tot Munteancă. In schimb E. Herzog—V. Gherasim, *Glosarul dialectului mărginean* înregistrează, pentru graiul din Marginea (Bucovina), pe *împătura.*

Basarabia, care conţine, în două versuri consecutive, ambele variante: *streinari* şi *streiniri:* fiecare rimează cu alt cuvînt, deaceea au terminaţii deosebite). *Înşira* şi *înşirui*, discutate de Dicţ. Acad. în două articole, sînt de fapt unul şi acelaşi verb, cum arată lămurit şi valoarea lor semantică (toate sensurile lui *înşirui* le găsim şi la *înşira*, care mai are cîteva în plus): *obiectele lui de toaletă înşiruite pe scrin* (H. Papadat-Bengescu, *Logodnicul* 94). [1]) *Ochia* (lipseşte la Tiktin): *un pădurar, care a ochiat ş'a dat cu puşca 'n mine (Graiul nostru* I, 155, din Frăsinet-Vlaşca). *Orbecăi* (la Tiktin citatele moderne aparţin autorilor munteni şi au *ă* în loc de *e*): *ce-orbecăind grăbesc şi cad şi pier* (Goga, *op. cit.* 37). Cît de uşor pot veni în mintea Romînului ambele forme (în *—ire* şi *—are)* pentru unul şi acelaşi verb împrumutat (sau creat pe terenul limbii noastre), dovedeşte o postumă a lui Eminescu, unde găsim, într'un singur vers, *pericliseşte* şi *periclisează* [2]) (ap. G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu* III, 54). *Pipăi:* Ov. Densusianu, *op.cit.* 48 notează un *apipăia*, singura formă uzitată în ţinutul Haţegului. *Prosti*: varianta în *—a*, absentă la Tiktin, apare în *Graiul nostru* I, 280 *(s'a prostat di bătăi*, Găgeşti-Putna). *Prostitua* (singura formă curentă astăzi) sună şi *prostitui:* Călinescu, *op. cit.* III, 185 scrie *se prostituise. Proteja* şi *protegui* (Tiktin nu înregistrează pe niciuna, fiind vorba de neologisme). [3]) *Pustii:* Tache Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, pag. LXVIII notează varianta *pustiia* dintr'un text versificat. Deşi faptul că se află în rimă îi micşorează importanţa, să nu uităm că o localitate din judeţul Roman poartă numele *Pustieta*, adică *pustiata*, deci tot după conjug. I (cf. Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik* 141). *Refera* şi *referi:* după Puşcariu—Naum, *Indreptar şi vocabular ortografic* 147 prima variantă însemnează 'a face un raport despre ceva', a doua (refl.) 'a se raporta la ceva'. *Scrijela* şi (moldovenesc) *scrijeli* (Tiktin, pag. 1392, col. 2). Ov. Densusianu, *op. cit.* 48 suspectea-

1) *Înşirui* pare mai expresiv. In orice caz e mai 'nou', adică mai puţin uzitat, şi din această cauză îl preferă scriitorii moderni (şi modernişti!).

2) Din frc. *péricliter* (cu finala modificată după modelul atîtor verbe de origine grecească).

3) Raportul cronologic şi stilistic între aceste două variante este acelaşi ca la *dansa — dănţui* de mai sus.

ză pe *spoveda* pentru *spovedi*, fiindcă l-a găsit numai în rimă. *Sticli:* la Sadoveanu, *Nopțile de Sînziene* 13 cetim *copiii... stăteau neclintiți, sticlindu-și în soare goliciunea.* [1]) *Tărăgăna:* dacă limba comună a adoptat această formă, populară astăzi, după afirmațiile lui Tiktin, în Moldova și Transilvania, lucrul este mai puțin surprinzător decît pare la prima vedere. Din moment ce limba scrisă, supt influența graiului muntenesc, preferă conjugarea I, trebuia să se conformeze acestei tendințe și în cazul de față, indiferent de originea locală a variantei respective. *Tărîța*: lipsește la Tiktin, căruia îi este necunoscută și forma în *—î*, [2]) dar le-am găsit pe amîndouă la Arghezi: *tărîțarea călcîiului (op. cit.* 32); *un copac era despuiat, rumegat, tărîțit într'o secundă (Adev. liter.* dela 30 Aprilie 1933, pag. 3, col. 2). *Tropoti:* la pag. 70 m'am arătat dispus să atribuiu forma *tropotă* persoanei 3 a indicativului prezent de pretutindeni; Goga, *op. cit.* 32 scrie *ce îmbătată tropote pămîntul. Ursa*, înregistrat de Tiktin pentru Oltenia și Transilvania, fără altă indicație, apare și la Candrea, *op. cit.* 52. *Văicăra*: observ acum că cele două citate dela Tiktin arată conjugarea IV, nu I, căci sună amîndouă *văicărea(u)*; avem a face, deci, sau cu o greșală de tipar sau cu o scăpare din vedere a autorului, cînd cetim, în fruntea articolului, *văicăra.* Există însă și această variantă: *l-am auzit... văicărîndu-se* [3]) (I. Peltz, *«Actele vorbește»* 299). *Zăhărî:* Tiktin, pag. 1789, col. 2 înregistrează, dintr'o poezie populară, participiul *zăhărat*; cf. *inspirație zaharată* (G. Călinescu, *Adev. liter.* dela 1 Sept. 1935, pag. 9, col. 7).

La pag. 66 am susținut că sufixele verbale *—ez* și *—esc* se lasă la o parte mult mai des în Ardeal, Oltenia și Muntenia decît în Moldova. O constatare oarecum asemănătoare, pe baza materialului adunat de el însuși, a făcut G. Weigand

---

1) Nu poate fi greșală de tipar, deoarece *î* din interiorul cuvintelor este redat, în această operă, totdeauna prin *â*. Am avea dreptul mai degrabă să ne gîndim la o creație individuală, cum se întîmplă adesea la marele povestitor moldovean, depildă *în laturi*, pentru corectul *în lături*, *altă oară* pentru *altă dată*, etc.).

2) Sînt sigur că există în Moldova, deși n'o pot atesta, nici prin texte, nici prin proprie experiență.

3) Cu *â*, deci sigur.

în studiile sale dialectologice din *Jahresberichte*, şi anume : lipsesc, după el, aceste sufixe, mai mult sau mai puţin, în Banat *(III. Jhb.* 238-9), în Someş-Tisa *(VI. Jhb.* 36), în Oltenia-Sîrbia-Bulgaria *(VII. Jhb.* 54). Relativ la dialectul moldovenesc ne spune *(IX. Jhb.* 190-1) că acesta prezintă pe *—esc* mult mai rar decît oriunde aiurea, iar despre celelalte graiuri dacoromîneşti nu aflăm nimic în legătură cu fenomenul nostru. Lipsa celor două sufixe o notează şi Densusianu, *op. cit.* 48 (pentru Haţeg), Candrea, *op. cit.* 52 (pentru Oaş), Tache Papahagi, *op. cit.* LXVII (pentru Maramureş). Afirmaţia lui Weigand, cu privire la Moldova, pare că nu corespunde întocmai realităţii. Impresia mea, bazată pe o cunoaştere serioasă a dialectului moldovenesc şi de sud şi de nord, este că acesta din urmă preferă formele sufixate. [1]) Dovadă, aş putea spune directă, întrucît Bucovina merge aproape totdeauna cu Moldova nordică, avem *Glosarul dialectului mărginean*, deja citat, unde un mare număr de verbe, care şi în graiul mieu de acasă şi în limba comună sînt nesufixate, apar cu sufixele aici în discuţie. Iată şi cîteva exemple, culese din texte populare şi culte: *jumule* (Tîncăbeşti-Ilfov, *Graiul nostru* I, 187), *să slobod* (Letea-Bacău, *ibid.* 430), *lucră* (Horodnic-Bucovina, *ibid.* II, 33), [2]) *greablă* 'greblează' (Zagra-Transilvania de nord, *ibid.* 80), *să slobŭǫză* (Braşov, *ibid.* 96), *să lucre* (Sălişte-Sibiu, *ibid.* 104). O. Goga, *op. cit.: te-ajutor* (88), *am să zgribur* (122), *vrei să 'ncercui* (161), *feri din drumul lui* (171); Arghezi, *op. cit.: să-l ciupe* (11); Sadoveanu, *op. cit. : să tîngue* (60), *încleaştă* (118) ; *O carte de demult* (de Axel Munthe, traducătorul anonim): *să străluce* (227); I. Peltz, *op. cit.: să cheltue* (177); Odeanu, *op. cit.: intrigă* (120); [3]) D.I. Suchianu, *Cuvîntul liber* dela 8 Iunie 1935, pag. 3, col. 3: *să invente*; [3]) M. Mancaş, *Viaţa romînească*, Martie-Aprilie 1935, pag. 83 : *să prezide;* [3]) Angela Radeş, *Adev. liter.* dela 25 August 1935, pag. 7, col. 1 : *mă amuză;* [3]) I. Bunescu, *Cuvîntul liber* dela 22 Iunie

1) Venind dela Tecuciu la Iaşi, acum 30 ani, am fost izbit, între altele, şi de această deosebire dintre cele două ţinuturi ale Moldovei (depildă eu ziceam *stuchiŭ* 'scuip', iar colegii ieşeni, botoşăneni, etc. *stuchesc).*

2) Numeroase particularităţi, mai ales fonetice, ale acestui text ne arată că-i vorba de o insulă lingvistică bănăţeană (sau din apropierea Banatului).

3) La aceste verbe trebue să se fi amestecat şi prototipul franţuzesc.

1935 pag. 9, col. 7 : *să(te) dărui ;* V. Spiridonică, *ibid.*, 24 Aug. 1935, pag. 5, col. 7 *emoţia mea străjue.* [1])

II, 2. V. rom. *omorăsc*, etc. (pag. 77) se păstrează pînă astăzi în Maramureş (cf. T. Papahagi, *op. cit.* LXVII); alături de ele găsim pe *coborăşte (ibid.* LXIX). Despre verbele de felul acestora ar mai trebui, poate, amintit faptul că sună deseori, la pers. 6 a indicativului prezent, *omor, cobor*, etc., în loc de *omoară, coboară*, etc. Este drept că un bun cunoscător al limbii romîneşti nu întrebuinţează astăzi asemenea forme, care apar necontenit la primii noştri poeţi (Cîrlova, Alexandrescu, Bolintineanu, Alecsandri), chiar atunci cînd dificultăţile prozodice erau inexistente ori se puteau evita. Dacă nu uităm că limba veche prezintă numeroase forme care probează că aceste verbe s'au conjugat odată, cel puţin parţial, după clasa IV în *—i(re)*, frecvenţa lui *ei omor, cobor* ş. a. la scriitorii din întîia jumătate a veacului trecut s'ar putea înţelege ca o continuare a unei stări de lucruri anterioare. Poate că pe aceasta se bazează Dicţ. Acad., cînd spune (I, 2, pag. 606, col. 2) „pers. 3 plur. ind. prezent *coboară*, sau *cobor*". Dar din bogatul material pe care-l aduce nu rezultă că forma *cobor* ar fi 'corectă', căci n'o găsim nici în citatele din texte vechi, nici la autorii moderni (cu excepţia celor pomeniţi mai sus). Ceeace pare a vorbi contra acestui punct de vedere este şi împrejurarea că, alături de *(ei) omor*, etc., un Bolintineanu, un Alexandrescu ş. a. întrebuinţează şi pe *(ei) zbor.*

Pag. 76, nota, r. 4 să se cetească *—aŕ* în loc de *—ar.*

III, 3. Pentru verbele din această categorie am cules un număr de forme care pot ajuta la înţelegerea situaţiei lor în limba romînească actuală. *(A)zvîrli : crupierii azvîrle* (Al. Robot, *Cuvîntul liber* dela 10 August 1935, pag. 7. col. 5); *să azvîrle* (Romulus Cioflec, *Viaţa romînească*, Martie-Aprilie 1935, pag. 51) ; *să zvîrlă* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi* 275) ; *mărăcinii zvîrlu frunze* (Al. Stefanopol, *Adevărul li-*

1) Citeodată unul şi acelaşi verb, aparînd în aceiaşi regiune cu şi fără sufix, ajunge să-şi diferenţieze sensul (întocmai ca *îndoi*, notat mai sus, pag. 65, nota 2), de exemplu *mîntuiu* 'sfîrşesc' şi *mîntuesc* 'salvez', *strîmb* (figurat, despre oameni) şi *strîmbez* (propriu, despre lucruri) (la Tecuciu). In unele cazuri, probabil că numai la verbele de a IV-a, formele nesufixate fac impresia că sînt, adică par celor ce umblă cu orice preţ după stil 'frumos', mai poetice (cf. *dărui, străjue*).

terar dela 11 August 1935, pag. 4, col. 1). *Descoperi: se descoperă pagini* (G. Călinescu, *ibid.* 18 Aug. 1935, pag. 9, col. 7). *leşi: nu mai iesă* [el] (Peltz, *op. cit.* 339); *să iese* (Odeanu, *op. cit.* 185); *pare să reiese* (I. Petrovici, *Viaţa rom.*, Martie-Aprilie 1935, pag. 22). *Mirosi: să miroasă* (Petraşincu, *op. cit* 201); *pereţii... miros* (id., *ibid.* 256). *Oferi: i se oferă flori* (Peltz, *op. cit.* 309). *Prăvăli* (nu l-am notat la locul cuvenit, dar merge împreună cu verbele din această grupă): *cei trăsniţi se prăvăl* (Eminescu, ap. Călinescu, *op. cit.* I, 43). [1]) *Suferi: unele suferă de inimă* (Al. Robot, *Cuv. liber*, 10 Aug. 1935, pag. 7, col. 7). *Ţese: să ţese* (Ilie Cristea, *ibid.*, pag. 1, col. 4); *femeia... ţăsă* (Slobozia-Tecuciu, *Graiul nostru* I, 392); *fimeile... ţăs* (Scărişoara-Tecuciu, *ibid.* 405). *Zvîrcoli* (cu aceeaşi observaţie ca la *prăvăli*): *se zvîrcole marea* (Eminescu, ap. Călinescu, *op. cit.* II, 155). [2])

III. De adăugat la verbele din categoria aceasta neologismul *dirija*, care sună, dar mult mai rar, şi *dirige* (după modelul lat. *dirigere;* a influenţat, poate, şi dubletul *drege*, în vechea romînă *direge, derege)* şi *dirigui* ('arhaic', probabil prima formă românească a acestui verb împrumutat). Tiktin, pag. 550, col. 1 înregistrează toate trei variantele (despre a II-a spune că n'are perfect şi nici participiu). [3]) *Dirige* apare astăzi extrem de rar şi face impresia că nu-i romînesc: Stere, *op. cit.* 295 pune pers. 2 plur. ind. prez. *dirigeţi* în gura unui personaj, care spune, între altele şi *directore* (influenţat, deci, de latinism, ceeace explică apariţia acestei forme). Să se compare şi pasajul *al revistei pe care o dirije (Cuvîntul liber* dela 29 Iunie 1933, pag. 6, col. 1 : articol scris şi publicat întîia oară la 1906 de către Dr. Ygrec). Şi totuşi este curent în limba actuală adj. *dirigent (clasa dirigentă* şi în special plur. *clasele dirigente)* < frc. *dirigeant* (ca să nu mai vorbim de forma 'romînizată' şi substantivizată *diriginte*, care s'a generalizat şi impus definitiv cu sensul de 'conducător al unui o-

1) Cf. şi Tiktin, pag. 1235, col. 2.

2) La Tiktin, pag. 1834, col. 1 formele de prezent, cîte apar, au toate suf. - *esc*, iar partea gramaticală (la urma articolului) nu pomeneşte nimic de variantele nesufixate.

3) Fiindcă s'ar fi confundat (sau aproape) cu ale lui *drege*.

ficiu poştal, al unei clase liceale' ş. a.). [1]) *Scrie:* varianta în *—i* apare şi prin Moldova *(scriţ* într'o poezie populară din Corni-Fălciu, *Graiul nostru* I, 497). Dealtfel cred că aşa spun Romînii inculţi de pretutindeni.

IV. *Despărţi: ne vor desparte* (Eugenia Petrescu, *Adev. liter.*, 21 Iulie 1935, pag. 4, col. 6; rimează cu *departe). Şti: te-oiu ştie, nu te-oiu ştie* (Peltz, *op. cit.* 14); persoana 3 *şti* se păstrează şi astăzi în Maramureş (v. Papahagi, *op. cit.* LXVII) şi în Oaş (v. Candrea, *op. cit.* 53), aşa că exemplul din *Ornitologia* lui Marian, pe care l-am suspectat (cf. aici mai sus, pag. 92, nota 2), trebue să fie real. Dar se pare că acest verb este pe cale să sufere modificări profunde şi la pers. 4 şi 5 ale indicativului prezent. In romanul, de mai multe ori citat, al lui Peltz, ai cărui eroi aparţin 'mahalalei' (în sensul caragialesc al cuvîntului), am găsit formele *ştiim* (pag. 172, 254, 286, 293, 308) şi *ştiiţi* (pag. 234, 311, 314). [2]) Dacă în unele cazuri ar putea fi vorba de o dublare (ortografică!) a lui *i*, pentru a exprima întrebarea sau exclamarea, în altele este exclusă o atare ipoteză. Nu sînt imposibile nici greşelile de tipar, deşi, după experienţa pe care o am în această materie, aproape totdeauna se pune greşit un singur *i* pentru doi (şi numai extrem de rar,—în marea majoritate a cazurilor după muta + liquida—, apar doi *i* în loc de unu). Intrucît n'am mai întîlnit acest fenomen la niciun alt autor afară de Peltz, mă mulţumesc să-l semnalez, cu toată rezerva, rămînînd să observ ulterior cum stau lucrurile şi la alţi scriitori. Declar totuşi depe acum că principial sînt dispus să admit că ne aflăm în faţa unei realităţi lingvistice: din moment ce infinitivul lui *şti* a început să sune *ştie*, iar pers. 3 indic. prezent face, de multă vreme *ştie*, un * *ştiem* şi un * *ştieţi* se impun oarecum dela sine. Şi dacă în locul acestora se spune *ştiim, ştiiţi*, vinovată este conştiinţa încă vie a indivizilor vorbitori că verbul *şti* aparţine conjugării IV şi trebue, deci, să se termine la pers. 4 şi 5 ale in-

1) Poate că şi *proteja* (cu varianta *protegui)*, va fi avut sporadic o variantă după III *(protege)*, şi din aceeaşi cauză (influenţa lat. *protegere)*.

2) Şi cred că nu le-am însemnat pe toate, fiindcă la început le voiu fi considerat ca simple greşeli sau neglijenţe.

dicativului prezent în *—im, —iți.* Modelul, în această privință, este *scrie,* singurul verb de conjugarea III cu temă vocalică (cel puțin așa rezultă dintr'o cercetare a listei foarte bogate pe care o dă P h i l i p p i d e, *Gramatica* 78). [1])—La verbele de supt IV am de adăugat pe *răsări,* al cărui infinitiv prezintă și el o variantă în *-e: nu vor răsare* (L. S e r e a n u, *Cuvîntul liber* dela 10 August 1935, pag. 6, col. 7). Dacă parcurgem lista verbelor dela pag. 90 urm., observăm că cele mai multe *(ascuți, auzi, despărți, împărți)* prezintă o particularitate fonetică comună, și anume: *t,* resp. *d* dela pers. 1, 3 și 6 ale prezentului corespund unui *ț,* resp. *z* dela pers. 2, 4 și 5 ale aceluiași timp și dela infinitiv. Această alternanță pare a fi jenantă, [2]) și deaceea limba caută s'o înlăture, unificînd elementul consonantic al finalei. Dece au învins tocmai *t, d,* și nu *ț, z?* Fiindcă primele sunete există la unele din formele cele mai întrebuințate (în special la pers. 3, care cred că joacă un rol hotărîtor în această evoluție morfologică).

V, 1. Trecere dela conjugarea III la I a suferit, parțial, și *sumete:* în *Graiul nostru* I, 367 găsim *a sumețat mîna* (Cavaclar-Constanța).

VI, 1. *Cădea: și haina ta de lut va cade* (G o g a, *op. cit.* 38); *codru cînd a cadi* (Cîmpurile-Putna, *Graiul nostru* I, 298: în rimă!). *Plăcea: cum ți-ar place* (H. P.-B e n g e s c u, *op. cit.* 164); *deprinderea de a place* (i d., *ibid.* 190); *dacă i-o place* (P e t r a ș i n c u, *op. cit.* 156); *Beethoven nu poate «place»...* (Doina B u c u r, *Adev. liter.,* 4 Aug. 1935, pag. 3, col. 1); *nu are altă grijă decît aceea de a place* (id., *ibid.,* pag. 4, col. 7). [3]) *Prevedea: nu putem prevede* (F. A d e r c a, *Cuv. liber,* 29 Iunie 1935, pag. 3, col. 4). *Zăcea: cimitir... în care va zace* (P e t r a ș i n c u, *op. cit.* 17).

---

1) Să se compare și *să fiim,* existent tot la P e l t z, *op. cit.* 290, apoi infinitivul *știi (ibid.* 66), care este însă, cu siguranță, o greșală de tipar.

2) Mi-aduc foarte bine aminte că în copilărie greșeam regulat imperfectul și mai mult ca perfectul verbului *puți,* confundîndu-le cu ale lui *putea,* din cauză că pers. 1, 3 și 6 dela prezent aveau *t,* și nu *ț.*

3) Mărioara V e n t u r a (ca să n'o pomenesc decît pe ea dintre actorii noștri) spune obișnuit, pe scenă, *mi-ar place, ți-o place* ș. a.

BIBLIOTECA CENTRALĂ „ASTRA" SIBIU

VI, 2. Din *Graiul nostru* I: *şi cu bine petrecém* (Gîngiova-Dolj, pag. 72: am dedus accentul cu ajutorul ritmului, ceeace reduce din importanţa exemplului); *şî 'ncepea a trăgea* (din aceeaşi bucată, pag. 75: *trăgea* rimează cu *arunca* şi *putea* din versurile învecinate); *ducéţ-vă* (Atîrnaţi-Teleorman, pag. 149; nesigur); *afară dă una ş'una făcem arătură* (Berbeceni-Dobreni—Ilfov, pag. 191); *făśeţi-vî datoriĭa* (Independenţa-Covurluiu, pag. 336); *bune chefurĭ să făcem* (Mustafaci-Constanţa, pag. 380: rimează, adică asonanţează, cu *mîncăm* şi *arătăm*). Din *Graiul nostru* II: *cu lemnu o duśém greŭ* (Marginea-Bucovina, pag. 26); *cîn ni duśém acolo* (Voroneţ-Bucovina, pag. 32); *cînd oĭ maĭ făcea ĭeŭ* (Braşov-Transilvania, pag. 91; un rînd mai departe *ce-oĭ face ĭeŭ?*).

Din limba scrisă a oamenilor culţi: *Băteţi din palme* (Eminescu, ap. Călinescu, *op. cit.* III, 242; în vers); *băteţi-vă capul* (N. Marcu, *Cuv. liber*, 29 Iunie 1935, pag. 2, col. 4); *din pozitivă făceţi-o platonică* (Ralea, *op. cit.* 86); *făceţi-ne loc* (Paul Păun, *Cuv. liber*, 16 Martie 1935, pag. 8, col. 4); *făcem parte* (O. Ghibu-Silviu, *ibid.*, 20 Iulie 1935, pag. 4, col. 4). [1])

Vorbind, la pag. 106, de tratamentul pe care Moldova nordică îl aplică verbelor în *-e*, am spus că, după cunoştinţele mele, întărite de afirmaţiile lui Gh. Agavriloaei, originar din jud. Dorohoiu, graiul din acea regiune a desfiinţat aproape cu totul conjugarea III. Arătam apoi că nici din *Graiul nostru* şi nici chiar din spusele lui Weigand cu privire la dialectul moldovenesc propriu zis nu reiese deloc lămurit această situaţie. Şi totuşi dreptatea stă de partea mea, cum probează foarte îngrijitul *Glosar al dialectului mărginean* de Herzog—Gherasim. Am însemnat toate verbele în *-e* (pînăla litera *m* incluziv, cît a apărut înainte de moartea autorilor), care prezintă forme de conjugarea II la pers. 4 şi 5 ale prezentului indicativ [2]) (şi conjunctiv, fireşte; tre-

1) Din aceste cinci exemple aparţinînd limbii culte trei, deci mai mult de jumătate, conţin un pronume enclitic pelingă verb, ceeace confirmă, cred, explicaţia propusă de mine la pag. 104-5.

2) Cîteodată găsim trecută în lista formelor numai pers. 4. Nu ştiu cum trebue explicat acest lucru.

bue adăugată şi pers. 5 a imperativului, identică totdeauna cu 5 dela prezentul celorlalte două moduri) : *aležém, -éţ, aşterném, batém* (şi compusul *abatém), direžém, —éţ, dişkidém, dušém, —éţ* (şi compusul *adušém, —éţ), dzišém, —éţ, fašém, —eţ* (şi compusul *disfašém, —éţ), înţaležém, înkidém, înšépém, košém, —éţ, krʲedém* (şi compusul *înkrʲedém), krʲeştém, —éţ, kuležém, —éţ, kunoştém, —éţ, linžém, —éţ, meržém, —éţ.* De adăugat *prindém, —éţ* (citat de autori în introducerea explicativă a *Glosarului),* împreună cu compusul *aprindém, —éţ* (despre care aflăm că se conjugă la fel cu *prindi).*

Schimbările de conjugare ale verbelor de supt VI, 2 le-am atribuit analogiei şi sper că am dovedit cu prisosinţă aceasta. Dacă analogia lucrează atît de puternic şi numai decît în această direcţie, faptul se datoreşte, cred, şi dificultăţii, mai mari sau mai mici, după împrejurări, de a nimeri formele 'corecte' ale conjugării III. Aşa trebue explicată predilecţia copiilor pentru verbele în *—ea* şi, prinurmare, oroarea lor de cele în *—e.* Am fost totdeauna extrem de atent la vorbirea copiilor, nu numai din interes profesional, ci şi, mai ales, din plăcere estetică : nu-mi aduc aminte să fi auzit vreodată formele corecte ale pers. 4 şi 5 dela indicativul prezent al verbelor de conjugarea III. Regulat le-am înregistrat cu accentul pe terminaţie, aşa cum am văzut mai sus. Adulţii păstrează ceva din această dificultate, i-am putea zice mai degrabă lene, a epocii copilăriei, şi urmările ei se manifestă, cu mai multă sau mai puţină forţă, în sistemul flexiunii verbale.

Pag. 113: megl. *ampl'u* şi celelalte forme ale lui au un *a* închis, pe care Capidan îl redă prin *a* cu un punct dedesupt. Tipografia noastră nu dispune de acest semn.

Numeroase cazuri de felul celor discutate în acest studiu relevează O. Densusianu, *Limba descîntecelor* în *Grai şi suflet* VI, pag. 78 urm. (pe toate lingvistul bucureştean le consideră 'artificiale', pentru motivul că apar în versuri şi cu deosebire în rimă, sînt, adică, provocate de necesităţi prozodice).

Iorgu Iordan.

DIN FONETICA EVOLUTIVĂ A LIMBII ROMÎNE

(CU CÎTEVA DISCUŢII DE FONETICĂ GENERALĂ).

I. *Soarta diftongului latinesc* au.

1. Diftongul latinesc *au*, accentuat şi neaccentuat, a suferit în limba romînă schimbări care variază nu numai dela dialect la dialect şi dela subdialect la subdialect, dar chiar şi dela un cuvînt la altul al aceluiaşi dialect. Dacă variabilitatea dela dialect la dialect se înţelege, aceea însă care apare în cuvintele aceluiaşi dialect ne apare de neînţeles atîta timp cît nu se găsesc condiţii deosebite pentru fiecare caz în care avem şi o schimbare deosebită. Cred că nu mi se va lua în nume de rău, dacă voiu încerca să aplic şi aici acele principii care s'au aplicat şi se aplică necontenit dela neogramatici încoace în studiul schimbărilor fonetice, adică să deosebesc ceeace este împrumut şi analogie de ceeace este schimbare reală de sunet. Şi cer să mi se îngădue aceasta nu pentrucă asemenea principii au fost socotite falşe de unii lingvişti,—mie ele nu mi se pare falşe, iar greşala neogramaticilor cred că consistă nu în stabilirea acestor principii şi aplicarea lor practică, ci în interpretarea extralingvistică, filozofică, pe care au dat-o acestor fapte, socotind legile fonetice analoage cu legile fizice—, dar pentrucă, dupăcum se va vedea, rezultatele la care voiu ajunge nu vor putea fi socotite toate ca adevăruri incontestabile, cum este de dorit să fie în ştiinţă (căci acest lucru nu se poate totdeauna realiza). Cauza este puţinătatea exemplelor de care dispunem. [1]) Pentru rezolvarea a-

1) In prezentul articol m'am servit aproape numai de exemplele adunate de A. Philippide în *Originea Romînilor* II şi de cele pe care le cunosc prin proprie experienţă.

cestor chestiuni ne vom folosi şi de luminile pe care ni le poate da soarta celorlalţi diftongi cu *u* consonant. Mai înainte însă de a trece la studiul schimbărilor, este necesar să ştim ce particularităţi de articulare prezintă sistemul fonetic al limbii romîne,—sau, cu terminul întrebuinţat de Philippide, baza de articulaţie romînească—, din punctul de vedere al diftongului *ău*. Se înţelege că voiu lua în consideraţie numai timpul de faţă, singurul în care putem cunoaşte limba direct. Asupra epocilor anterioare vom trage concluziile permise.

2. Diftongul *ău*, atît accentuat cît şi neaccentuat, în care se cuprinde şi diftongul *ău* din triftongi ca *ĭaŭ*, *ŭaŭ*, *ĕaŭ*, etc., nu există sau, mai propriu, nu poate exista în limba romînă decît la sfîrşitul cuvîntului: *lăudáŭ*, *lăudát-aŭ*, etc. In categoria alcătuită de aceste cuvinte trebuesc socotite şi cuvintele monosilabe care nu consistă decît din diftong sau din diftong precedat de vreo consonantă (ori consonante): *ău* (<*habent, aut*), *ău!* (interjecţie care arată spaima), *laŭ*, *daŭ*, *ĭaŭ*, etc. La începutul şi în interiorul cuvîntului *a* şi *u* din seria *au-*, *-au-* fac parte din silabe deosebite: *áur*, *aúd*, *aurít*, *láud*, etc. Există însă la aceste cazuri o restricţie, după cum se poate constata din pronunţia următoarelor cuvinte: *Jáŭcă* (nume de familie, probabil din Moldova), *Tirnáŭca* (nume de sat din jud. Dorohoiu), *A'ŭgust* (numele lunii), *áŭgust*, *-ă* ori *aŭgúst*, *-ă* (adj.). Se pare deci că, la începutul şi în interiorul cuvîntului, diftongul *ău* poate exista, dacă este urmat de *c*, sau *g* şi dacă se află în silabă deschisă (adică dacă aceşti *c* şi *g* fac parte din silaba următoare). In *augmént*, *augmentatív*, etc., unde *g* aparţine, în limba de origine, aceleiaşi silabe, *au* se pronunţă disilabic.

Acestea sînt normele de articulare a diftongului *ău* în limba romînă, legile statice prin care se formulează nu o schimbare, ci felurile de pronunţare dintr'un anumit moment al limbii, cazurile cînd diftongul poate exista şi cînd nu. La aceste norme se adaptează cuvintele pe care le împrumutăm din limbi străine, în cazul cînd în aceste limbi ele prezintă diftongul *ău*. In condiţiile în care diftongul poate exista în romîneşte, *ău* din cuvintele împrumutate se păstrează. In cazurile celelalte diftongul s'a desfăcut în două si-

labe, şi, dacă era accentuat, accentul a trecut, în urma dierezei, pe *a*, sau, mai bine zis, avînd în vedere că în diftong această vocală avea mai mare durată, mai mare intensitate a curentului expirator şi mai mare amplitudine a vibraţiilor coardelor vocale decît *u*, a rămas pe *a*. Aşa s'a întîmplat cu cuvinte ca *augmént, áulă, auróră, paupertáte, Aurél, Aurélia*, etc. In vorbirea aproape a tuturor celor care întrebuinţează aceste cuvinte *au* este pronunţat disilabic. Puţini din pătura cultă îşi dau silinţa să pronunţe cele două vocale într'o singură silabă, aşa cum sînt în limba de origine. Se face însă excepţie chiar în cazul acesta cu cuvinte ca *Aurél, Aurélia*, în care pronunţia disilabică a grupului *au* s'a impus tuturor.

Cînd un Romîn, neobişnuit cu pronunţia limbii străine din care s'a împrumutat un cuvînt cu diftongul *aŭ*, pronunţă acest cuvînt, el desface, involuntar şi inconştient, diftongul în două silabe, realizînd astfel o adaptare a cuvîntului la propria lui pronunţie. Eu însumi mi-aduc aminte că în primul an de studiu al limbii germane, probabil însă şi'n următorii, pronunţam prepoziţia *aus* în două silabe şi, cînd o pronunţam izolat, accentuam pe *a*. Cazul se petrecea, desigur, cu toate cuvintele în care acest diftong se găsea fie la începutul, fie în interiorul lor. Deabia mai tîrziu, dîndu-mi sama de adevărata pronunţare, mi-am corectat greşala. Să ne gîndim apoi la felul cum este pronunţat diftongul latin *au* în şcolile noastre secundare [1]).

3. Tot ce-am spus mai sus cu privire la pronunţarea diftongului *aŭ* în limba romînă se aplică şi altor diftongi descendenţi al căror element vocalic cu funcţie de consonantă este *u*, şi anume diftongilor *eŭ* şi *ăŭ*. Exemple : mold. *şîdéŭ* (< *şedĕáŭ*) şi *vorghéŭ* (< *vorbĭáŭ*), *mîncăŭ* ; *léŭcă* (o piesă dela car, în satul Vutcani din jud. Fălciu), *găŭcă* (se denumeşte astfel ceva dela rîşniţă, în Vutcani ; informaţii mai amănunţite voiu da cu altă ocazie) ; *Európa* (în patru silabe), *Zéus* (disilabic), *răule*, etc. In special exemplele *léŭcă* şi *găŭcă* sînt importante, căci ne arată că diftongii *éŭ* şi *ăŭ* pot exista

1) Se observă că, pentru a stabili normele de pronunţare ale limbii romîne, am luat mai ales în consideraţie cuvinte străine, intrate de curînd în limbă, şi felul cum pronunţă Romînii limbile străine. In adevăr nu poate fi alt criteriu mai sigur.

în romîneşte, în interiorul cuvîntului, numai dacă sînt în silabă deschisă şi urmaţi de o explozivă velară, întocmai ca şi diftongul *ău*.

Diftongii *oŭ*, *iŭ* şi *îŭ*, accentuaţi şi neaccentuaţi, nu pot exista în romîneşte decît numai la sfîrşitul cuvîntului şi în monosilabe alcătuite excluziv din diftong sau din diftong precedat de o consonantă (ori consonante). Exemple : *biróŭ* ori *bĭuróŭ*, *tulburíŭ*, *médiŭ*, [1]) *ţîŭ* (din interj. *ţîŭ—ţîŭ*), *îŭ !* (interj.) ; *médiuluĭ* (în patru silabe), *nóur*, *plíurĭ* (pl. dela *plíŭ*), *ţîuĭe* (în trei silabe), etc.

4. Dar starea de lucruri pe care am descris-o mai sus nu este decît aceea a Moldovei (fără Bucovina şi Basarabia ?) şi Muntenia (cu Oltenia), precum şi a limbii comune. Pentru celelalte graiuri dacoromîneşti şi pentru celelalte dialecte lucrurile stau altfel, dupăcum se poate vedea din exemplele adunate de Philippide, *op. cit.*, pag. 27-28. Chiar pentru Moldova şi Muntenia (cu Oltenia) se găsesc, în textele culese de Weigand (v. *ibidem*), exemple care să contrazică cele stabilite mai sus. Pentru Bucovina şi Basarabia Philippide dă numai exemple care nu se împacă cu regulele noastre. Pentru Ardeal (anume Criş-Mureş, Someş-Tisa, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudestul Ardealului şi Munteni-Pădureni) cele mai multe exemple, aproape toate, luate din textele lui Weigand şi I. Popovici, prezintă diftongul în condiţiile în care el nu poate exista în Moldova, şi numai în cîteva cazuri apare pronunţia disilabică. In Ţara Oaşului diftongii *au*, *eu*, etc. există deasemenea în condiţiile în care nu pot exista în Moldova şi sînt şi mai frecvenţi decît în celelalte părţi ale Ardealului, pentrucă în această regiune a avut loc transformarea oricărui *l* precedat de vocală şi urmat de consonantă (deci a oricărui *l* care închide silaba) în *ŭ*, prin faza intermediară *ł* (*O. R.* II, pag. 110 şi 117 şi I.-A. Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, pag. 14). Exemple ca *cót*, *cotăm*, *cotát* din ţara Oaşului (v. *O. R.* II, pag. 27 şi Candrea, *op. cit.*, pag. 9) ne arată că în acest ţinut diftongul *ău* exista şi mai înainte, căci altfel nu s'ar mai fi putut

1) Eu pronunţ *médĭŭ*, nu *médĭu*, cum pronunţa de ex. Philippide. (Se poate cunoaşte pronunţia lui Philippide din felul cum este ortografiat acest cuvînt în *Originea Romînilor*.)

realiza schimbarea lui *ău* în *o* în acest cuvînt. Tot aşa stă lucrul cu acele regiuni din Ardeal care au păstrat pînă astăzi diftongul *ău* în cuvintele de origine latină ce aveau în latineşte acest diftong. In Banat probabil că unele cuvinte prezintă diftongul latin *ău* neschimbat pînă astăzi (v. § următor). In macedoromînă probabil nu există diftongi descendenţi cu *u* consonant decît la sfîrşitul cuvîntului (cf. *áŭ* < *habent, dáŭ, l'áŭ, éŭ, óŭ, bóŭ, yíŭ)*, iar în istroromînă probabil nu există deloc. Altfel stă cazul cu dialectul meglenit, pentru care v. Philippide, *op. cit.*, pag. 28 şi 117, precum şi Th. Capidan, *Meglenoromînii* I, pag. 135. Desigur că în acest dialect asemenea diftongi au existat fără întrerupere dela latina comună şi pînă astăzi.

5. Trecem acum la schimbările pe care le-a suferit diftongul latinesc *au* în romîneşte. Se înţelege dela sine că nu voiu lua în consideraţie şi cuvintele de felul lui *cŏádă* < *coda (=cauda), uréche* < * *orécla* < *auricula*, etc., în care *au* latinesc se prefăcuse în *o* deja în latina comună şi pe care le putem cunoaşte prin compararea limbilor romanice între ele (v. W. Meyer-Lübke, *Einführung*[3], pag. 121) sau direct, prin monumentele de limbă rămase dela Romani.

Vom cerceta mai întîiu schimbările pe care *ău* le-a suferit în Banat, în macedoromînă şi în istroromînă. [1])

In aceste dialecte *ŭ* din diftong, fie că acesta era accentuat, fie că nu, se găseşte schimbat într'o consonantă labială. In mr. consonanta este *v* sau *f*, dupăcum sunetul imediat următor este fonic sau afon. Se găsesc însă neschimbaţi diftongii în *-ŭ* dela sfîrşitul cuvîntului şi cei izolaţi, care sînt toţi recenţi, fiind produşi în urma consonantizării lui *u* sonant final precedat de vocală. [2]) Faptul se explică, probabil, prin aceea că schimbarea lui *ŭ* în *v, f* a avut loc mai înainte ca *-u* să se se consonantizeze şi să formeze diftong cu

1) In ciuda deosebirii de tratament, dela un dialect la altul, al acestui diftong, la cîteva cuvinte găsim aceeaşi situaţie în toate dialectele romîneşti. Afară de aceasta, tratamentul lor este în fiecare dialect altul decît cel obişnuit. Este cazul cuvintelor *apúc, ascúlt, tŏámnă*, care sună astfel în dr. şi mr., *scúlt, tŏámnă* în mgl. şi *scútu, tómnă* în ir.

2) Nu se poate, dealtfel, şti dacă şi ceilalţi diftongi în *-ŭ* afară de *ău* ar fi schimbat pe *ŭ* în *f* sau *v*, căci nu avem cuvinte care să fi conţinut aceşti diftongi *(eŭ, oŭ, ăŭ*, etc.) la începutul sau în interiorul lor.

vocala precedentă. In acest caz însă trebue să admitem că tendinţa de a schimba pe *ŭ* în spirantă labiodentală s'ar fi manifestat nu numai cînd *ŭ* era urmat de consonantă, ci şi la sfîrşitul cuvîntului (cînd, adică, nu-i mai urma niciun sunet). (Diftongul *aŭ*, urmat de vocală în acelaşi cuvînt, pierde pe *ŭ*, care trece la silaba următoare; *aŭ* urmat de vocală nu există, deci, în romîneşte.)

In dialectul bănăţean se găseşte *p* înainte de consonantele afone şi *b* înainte de cele fonice. Foarte probabil că nu orice *ŭ* din diftongul *aŭ* a devenit consonantă în acest dialect. Exemplele adunate de P h i l i p p i d e, *O. R.* II, pag. 27, care prezintă o asemenea schimbare, aveau toate un *aŭ* urmat de *t* sau *d*. Probabil, deci, că numai în aceste condiţii *ŭ* a devenit o explozivă labială.

Inchiderea complectă (ocluziunea) s'a căpătat, probabil, prin faza intermediară a lui *v* şi *f* bilabiali. Philippide citează şi două exemple luate din Weigand, care prezintă spiranta fonică bilabială. Curios este însă că ea apare şi înainte de consonantele afone (cf. *láwtă* < ngr. *λαοῦτα*). In Banat schimbarea lui *ŭ* în consonantă labială se întîlneşte şi la ceilalţi diftongi cu *-ŭ*. Philippide dă exemplul ***cheptoare*** < ***cheŭtŏáre***, care prezintă schimbarea lui *ŭ* în *p* în aceleaşi condiţii ca şi la *ŭ* din *aŭ*, adică urmat de *t*. Este apoi foarte probabil că forma ***câŭt***, care există în Banat alături cu ***cápt***, e un împrumut din subdialectele vecine, aşa că nu ar constitui o excepţie la schimbarea constatată mai sus.

In ir. *ŭ* apare prefăcut în *v*, *w* (=spiranta fonică bilabială), *m* şi *p*. V. exemple în *O. R.* II, pag. 28 şi 89. Această spirantă se întîlneşte nu numai la diftongul *aŭ*, ci şi la *eŭ*, *oŭ* şi *ăŭ*. Dintre sunetele care rezultă prin schimbare cel mai frecvent este *v*. Mai puţin frecvent este *w*. *M* apare numai în două exemple, culese din I. Popovici, şi pare că se datoreşte lui *p* imediat următor, într'un caz, şi lui *m*, ceva mai îndepărtat, în celălalt caz ***(ĭe ăl'-ą̆m [= av] pogledit*** = el s'a uitat la dînsa şi ***ĭa spús-a c-ą̆m [= av] ĭą̆ ămnąt*** = ea a spus că s'a dus). *P* apare într'un singur cuvînt, anume în ***captą̆*** (după S. P u ş c a r i u, ***Studii istroromîne*** II, pag. 105). La drept vorbind, în dialectul istroromîn nu avem a face cu schimbări diferite,

ci cu o variaţie a pronunţării. Acelaşi cuvînt se pronunţă cînd cu *v*, cînd cu *w*, cînd cu *m*.

In acest dialect vedem, deci, că în locul lui *ŭ* apare numai consonanta fonică *v* sau *w*, nu şi cea afonă *f*, cum ar fi de aşteptat înainte de consonantele afone. Apoi, spre deosebire de mr., schimbarea se găseşte realizată şi la diftongii recent născuţi, dela sfîrşitul cuvîntului.

Cuvîntul *aúr*, pe care Philippide îl citează după I. Popovici, trebue socotit, poate, ca un împrumut dintr'un subdialect dacoromîn care desfăcuse diftongul în două silabe. (In acest caz el merge alături cu acele cîteva cuvinte istroromîne care prezintă palatalizarea labialelor şi care nu pot fi explicate mai plauzibil decît tot ca împrumuturi din dialectul dacoromîn.) S'ar putea însă admite că, înainte ca *aŭ* să devie *av* în ir., acest cuvînt *(aúr)* suferise, printr'un accident oarecare, dezmembrarea diftongului şi trecerea accentului pe *u*.

6. Vom cerceta acum schimbările pe care le-a suferit *aŭ* în cealaltă parte a dialectului dacoromîn şi în dialectul meglenit. Aceste teritorii lingvistice se deosebesc de celelalte prin aceea că *ŭ* nu se preface în consonantă, ci rămîne tot vocală, numai că, în unele regiuni, din consonant devine sonant.

In cea mai mare parte a Ardealului diftongul se găseşte păstrat. Se întîlnesc totuşi şi exemple cu diereză. In Ţara Oaşului *cáŭt, căŭtắm, căŭtát* au dat *cót, cotắm, cotát*. Nu pot şti dacă prefacerea lui *aŭ* în *o* s'a produs în această regiune la toate cuvintele care prezentau diftongul. Forma *cót* se mai găseşte în Someş-Tisa, împreună cu *cáŭt, cát*, şi în Criş-Mureş, împreună cu *cáŭt, cáot, cắt, cắŭt, cǫ́ŭt, cápt, cálţ* (v. *O. R.* II, pag. 27; exemplelele sînt luate din Weigand). *Cắt* este, probabil, o formaţiune analogică după *cătắm, cătáţi, cătám*, etc. *Cắŭt* a rezultat, probabil, printr'o contaminaţie între *cắt* şi *cáut*, iar *cǫ́ŭt*, printr'un fel de contaminaţie între *cót* şi *cáŭt*. *Cápt* trebue să fie un împrumut din dialectul bănăţean, iar *cálţ*, o falşă regresiune a lui *cáŭt*, motivată de faptul că *aŭ* + consonantă din ţinutul apropiat al Oaşului corespundea lui *al* + consonantă din vorbirea locuitorilor dela Criş şi Mureş (Philippide, *loc. cit.*, pag. 117 socoteşte fenomenul ca o alunecare de sunet—Lautwandel— şi-l compară cu prefacerea lui *ŭ* în *l* din dialecte ita-

lieneşti, pentru care trimete la W. Meyer-Lübke, *Italienische Grammatik*, § 125).

In Moldova şi Muntenia diftongul *aŭ*, accentuat şi neaccentuat, a trebuit să se desfacă, conform celor stabilite la § 2, în două silabe, dacă era iniţial sau medial şi neurmat de *c* sau *g* în aceeaşi silabă; a trebuit, dimpotrivă, să rămînă aşa cum era, dacă se găsea la sfîrşitul cuvîntului, dacă forma singur cuvîntul sau dacă, fiiind la începutul ori în interiorul cuvîntului, era urmat de un *c* sau *g*, care aparţinea silabei următoare. Accentul trebuia să rămînă pe *a*, în cazul cînd diftongul fusese accentuat. Aşa s'au şi petrecut lucrurile în aceste două subdialecte. *Aurum*, *laude* au dat *áur*, *láudă*, iar *aut* a dat *áŭ*. Nu avem însă cuvinte de origine latină, în care *aŭ* să fi fost urmat de *c*, *g* aparţinători silabei următoare. In *adaugeo*, cu celelalte forme ale sale, diftongul era urmat de *g̑* şi de *s* (cf. *adáus*, care altădată era participiu şi care a rămas numai substantiv decînd *adáug* a trecut la conjugarea IV şi I), iar dacă mai tîrziu s'au creat prin analogie şi forme cu *g*, acestea n'au putut să impună celorlalte forme păstrarea diftongului, mai ales că, după căderea lui *-u* dintr'o formă ca *adáŭgu*, *g* rămînea în aceeaşi silabă cu *aŭ* şi nu mai putea menţine diftongul.

La legea stabilită mai sus (v. şi § 2), de fixare a accentului, avem o excepţie: *audio* a dat în dr. *aúd*, iar nu *áud*, şi ar trebui să adăugăm şi pe ir. *aúr*. Nu pot pricepe căror cauze se datoreşte schimbarea de accent din cuvîntul istro-romîn. Cred însă că dr. *aúd*, pentru * *áudu* sau * *áud*, se explică foarte bine ca formaţie analogică, alcătuită pe baza acelor verbe care se accentuiază pe ultima silabă la pers. 1 sing. a prezentului indicativ. Şi alte verbe, tot de conj. IV ca şi *aúd*, au schimbat accentul depe silaba penultimă pe cea din urmă (cf. *răpăd*, format dela *răpede*, şi *slobód*, dela *slóbod*). Verbele de conj. III, *culég* şi *înţeleg*, la care se întîlneşte aceeaşi schimbare de accent (cf. lat. *collĭgo* şi *intellĭgo*), au suferit-o supt influenţa participiului lor, *culés* şi *înţeles*, la care accentul a fost totdeauna pe silaba finală. Schimbarea accentului la verbele de conj. IV, arătate mai sus, nu se poate explica prin participiu, ci numai prin analogie cu celelalte verbe de conj. IV şi I, care nu se termină în *-ésc* şi

-éz şi care, în acelaşi timp, au accentul pe ultima silabă. După modelul *tresărím—tresár*, lui *auzím* trebuia să-i corespundă la pers. 1 sing. *aúd* (în locul vechiului * *áud)*. La unele verbe de conj. I, ale căror forme legitime sînt cele cu accentul pe silaba penultimă, căci sînt alcătuite cu un sufix neaccentuat *-ur*, se observă astăzi o oscilaţie între aceste forme şi altele cu accentul pe ultima silabă, oscilaţie care poate fi şi ea invocată în cazul de faţă: cf. *înfăşur—înfăşór, desfăşur—desfăşór* .Tot aşa *încónjur* are o variantă oxitonă, pe *înconjór*. Dacă *înlătur* şi *mătur* nu au şi ele forme corespunzătoare lui *înfăşór, înconjór*, asta se datoreşte, poate, faptului că se opun substantivele *látură, mătură*, care au accentul pe silabele *la-, mă-*. *Măsór* şi *înfiór* vin, probabil, din nişte mai vechi *măsur* şi * *înfiéur*, prin acelaşi procedeu prin care dela *înfăşur* şi *încónjur* s'a ajuns la *înfăşór, înconjór*. (*Măsur* se întrebuinţează prin unele părţi; în Vutcani se întîlneşte numai *măsór*, deşi se zice *încónjur* şi *înconjór, înfăşur*, şi *înfăşór*. * *Infiéur* ar fi un derivat cu prefixul *în-* şi cu sufixul zero dela * *fiéŭr(ă)*, forma la care trebuia să ajungă lat. *fĕbris* în limba noastră; căci aceasta este, evident, originea cuvîntului romînesc.) O alternare a accentului pe cele două din urmă silabe ale persoanei 1 dela prezentul indicativ mai prezintă şi verbele *dărîm* şi *sfărîm* (cf. *dărăm, sfărăm*).

Este, deci, foarte probabilă schimbarea de accent pe care am presupus-o pentru *aúd*. [1])

Odată dezmembrarea diftongului *aŭ* împlinită, *u* neaccentuat putea să alterneze cu *o*, şi aşa se explică forme ca *adáog, adăogat*, etc. Deasemenea, în cazul cînd diftongul fusese neaccentuat, *a* rămas în urma dezmembrării, putea (ori trebuia) să se prefacă în *ă*, dacă nu cumva se prefăcuse deja depe cînd constituia diftongul (cf. *adăugat, lăudat*, etc.).

In mgl. *aŭ* a rămas neschimbat dela latina comună şi pînă astăzi. Singurul cuvînt care prezintă un tratament deosebit este *úd (<audio)*. El vine desigur, dupăcum presupune Philippide, *op. cit.*, pag. 28, din *aúd*, prin apocopa lui *a*

1) O altă explicaţie decît cea propusă aici a schimbării accentului depe o silabă pe alta în cuvîntul *aúd*, a fost dată de S. Puşcariu, *Dacoromania* III, pag. 773-4 şi adoptată, cu modificări, de I. Iordan, *Buletinul Institutului de Filologie Romînă* I, pag. 117. N'aş putea afirma care dintre aceste două explicaţii corespunde faptelor. Amîndouă sînt tot una de posibile,

iniţial, care este foarte frecventă în acest dialect. O asemenea apocopă se putea însă produce numai la forma *aúd*, în care nu mai exista diftong, iar accentul stătea pe *u*. Dar *aúd* este ceva normal numai pentru dialectul dacoromîn. Ne arată oare asemenea formă că între meglenită şi dacoromînă au fost raporturi de comunitate, —sau cel puţin de vecinătate — , pînă într'o epocă destul de tîrzie ?

7. Tratamentul diftongului *aŭ* şi al celorlalţi diftongi descendenţi cu *u* consonat variază, deci, după regiuni. In interiorul dialectului dacoromîn, tratamentul din Banat este altul decît în celelalte părţi ale acestui dialect şi, probabil, tot aşa stau lucrurile cu Ţara Oaşului şi cu regiunile Criş-Mureş şi Someş-Tisa. Moldova şi Muntenia merg împreună cu unele ţinuturi din Ardeal. Cu alte regiuni din Ardeal merge meglenita. Macedororomîna şi istroromîna prezintă tratamente deosebite între ele şi deosebite şi de ale celorlalte regiuni.

Dar între unele tratamente sînt asemănări, care în unele cazuri merg pînăla identitate. Asemănarea dintre macedoromînă şi istroromînă este identitate în cazul cînd mr. *a* este urmat de o consonantă fonică. Asemănarea dintre macedoromînă şi dialectul bănăţean este deasemenea identitate, dacă luăm în consideraţie prefacerea grupului mr. *fs* în *ps* şi prefacerea bănăţeană a lui *ŭ* în *p*.

Nu putem şti însă dacă macedoromîna n'a prefăcut cumva diftongul *aŭ* în *av*, *af* supt influenţa limbii neogrece, cum spun unii, sau dacă a suferit schimbarea fără influenţa acestei limbi, cum înclină a crede Philippide, *O. R.* II, pag. 29. Deaceea nu putem şti dacă în realitate (adică din punctul de vedere al tendinţelor fonetice ale limbii romîneşti ; se exclud, deci, schimbările provenite prin imitaţie) macedoromîna nu merge împreună cu Banatul, ci cu celelalte regiuni în care *aŭ* a rămas nemodificat, anume cu meglenita şi cu unele părţi din Ardeal. In cazul cînd schimbarea din macedoromînă s'a produs supt influenţa limbii greceşti, aceea din istroromînă, care nu poate fi atribuită unei asemenea influenţe, ne face să admitem, pentru o epocă anterioară o asemănare etnică sau o perioadă de comunitate [1]) cu

1) Schimbările fonetice comune mai multor dialecte despărţite unele de altele, sau mai multor limbi care se trag toate din aceeaşi limbă primitivă, se pot

dialectul bănăţean. Identitatea dintre macedoromînă şi Banat, amintită mai sus (mr. *fs* < *ps* şi băn. *ŭ* > *p*), este întîmplătoare,

explica, într'adevăr, în două feluri : sau prin apariţia în timpul cînd acele dialecte şi limbi erau vecine şi trăiau în strîns contact, deci în perioada de comunitate,—şi pe vremea comunităţii limbile „surori" de mai tîrziu erau dialecte —, sau prin apariţii independente în fiecare dialect ori limbă, apariţii cauzate de identitatea de rasă a indivizilor care vorbesc acele limbi sau dialecte. Schimbări fonetice identice se produc doar şi în limbi a căror origine comună este destul de îndepărtată în timp, sau a căror origine comună nici nu se poate dovedi. Dar dacă admitem că schimbări fonetice identice pot avea loc în mod independent, urmează că, chiar într'o perioadă de comunitate, o schimbare caracteristică întregii comunităţi sau numai unei părţi din ea se poate produce în mod independent. Pentruca acest lucru să se întîmple, este nevoe de o asemănare sau identitate de rasă a indivizilor care formează comunitatea. (Să se observe că, de fapt, expresia „perioadă de comunitate" poate să nu fie totdeauna justă. Este foarte posibil ca dialectele din care se trag limbile „surori" de mai tîrziu să nu fie deloc sau mai deloc în contact unele cu altele şi totuşi să dezvolte independent aceleaşi schimbări fonetice, fiindcă indivizii vorbitori se aseamănă ca rasă. Nu întotdeauna o limbă formează o comunitate în adevăratul înţeles al cuvîntului,—dacă ar forma-o, acea limbă n'ar mai avea decît foarte puţine şi mici deosebiri dialectale—, şi adeseori terminul „comunitate", singur sau în expresia „perioadă de comunitate", nu înseamnă decît suma diferitelor comunităţi mai mici—acestea adevărate comunităţi—în care se împart toţi indivizii vorbitori ai unei limbi. Cu o comunitate în sensul propriu al cuvîntului avem a face însă în cazul limbilor aşa zise comune, deşi suprafaţa pe care se vorbeşte o asemenea limbă este tot aşa de întinsă ca şi aceea pe care se vorbesc toate dialectele unei limbi.)

Deoarece am afirmat că deosebirile de aptitudini articulatorii şi de tratament al unor sunete sau grupuri de sunete se datoresc unor deosebiri de rasă, cred necesar să spun aici cîteva cuvinte asupra acestui fel de explicaţii.

Singurele explicaţii valabile ale variaţiei sistemelor fonetice (cuprinse fiind toate aptitudinile articulatorii) şi ale variaţiei schimbărilor fonetice dela un dialect la altul sau dela o limbă la alta sînt acelea care pun aceste variaţii în legătură cu deosebiri de rasă. Lingviştii au început în ultimul timp să se folosească din nou de acest fel de explicare, neglijat depe la 1900 încoace. Fundamental în această privinţă mi se pare articolul lui J. van Ginneken, *La biologie de la base d'articulation*, publicat în *Psychologie du langage*, Paris 1933, pag. 266-320. Pentru prima oară s'a arătat că anumite sisteme fonetice şi anumite schimbări fonetice se întîlnesc numai în limbile vorbite de anumite rase. Altele sînt sistemele şi schimbările fonetice la rasele dolihocefale, altele la rasele brahicefale. Şi tot pentru prima oară s'a arătat dece cutare sistem fonetic sau schimbare fonetică convine cutărei rase şi dece cutare altele convin altor rase. Este desigur nevoe de numeroase cercetări în această direcţie, pînăce se va ajunge ca toate caracterele sistemelor fonetice şi toate schimbările fonetice să fie puse în legătură cu caracterele antropologice (anatomice) ale indivizilor vorbitori. Dar deja din articolul lui van Ginneken reiese legătura dintre limbă şi rasă, sau, mai precis, oglindirea rasei în limbă.

macedoromîna îndeplinind această modificare supt influenţa limbii greceşti (v. *O. R.* II, pag. 28). Dialectul moldovenesc

---

Mulţi înţeleg această influenţă a rasei asupra limbii în felul t e o r i e i s u b s t r a t u l u i. S'a observat anume că schimbări fonetice dintr'o limbă sînt identice sau asemănătoare cu schimbări fonetice din limba unui popor anterior care a intrat în compoziţia celui nou. Şi s'a mai observat că popoare care vorbesc limbi deosebite, dar care sînt sau au fost vreodată vecine, prezintă deasemenea unele schimbări fonetice comune. S'a admis atunci că aceste schimbări se datoresc în primul caz faptului că poporul anterior a intrat în compoziţia celui nou, iar în al doilea caz, faptului că unul şi acelaşi popor anterior a intrat în compoziţia celor două popoare vecine. Alteori s'a afirmat că deosebirile de tratament între limbile care se trag din aceeaşi limbă primitivă se explică tocmai prin faptul că limba primitivă a fost vorbită în diferitele ei regiuni de popoare deosebite. Astfel înţeleasă, teoria substratului se confundă cu aceea a determinării schimbărilor fonetice de către rasa indivizilor vorbitori, care este perfecţionarea celei dintîiu. Dar deseori schimbările fonetice, atribuite cutărui substrat, nu sînt prea numeroase, şi cei care stabilesc aceste legături nu afirmă nimic despre restul schimbărilor fonetice dintr'o limbă, sau vorbesc de ele ca şi cum n'ar fi în legătură cu niciun substrat. S'ar părea că pentru dînşii schimbările fonetice ale unei limbi se pot împărţi în două categorii: unele care ar fi un fel de împrumuturi dela neamuri anterioare ori vecine, şi acestea sînt cele atribuite unui substrat, iar altele, care ar fi ieşite din felul propriu de a fi al limbii în discuţie, din spiritul limbii, şi acestea sînt cele care nu sînt puse în legătură cu niciun substrat. Desigur că o asemenea clasificare se poate face, dar lingviştii care o aprobă sînt inconsecvenţi. Dacă admiţi că anumite schimbări fonetice se datoresc cutărui substrat, trebue să admiţi că şi celelalte schimbări sînt în legătură cu vreun substrat oarecare. Faptul că mulţi lingvişti vorbesc de substrat numai la schimbările care se pot pune în legătură cu cele din alte limbi se explică, poate, prin aceea că ei nu înţeleg să pună schimbările fonetice în legătură cu rasa, ci le socotesc numai ca variabile în raport cu limba. In urma celor arătate de van Ginneken se înţelege însă că o asemenea teorie a substratului trebue modificată. In realitate toate schimbările fonetice ale unei limbi sînt determinate de rasa poporului care vorbeşte acea limbă. Iar dacă un popor nou se aseamănă ca rasă cu unul vechiu, pentrucă este continuarea aceluia, sau se aseamănă ca rasă cu unul vecin, pentrucă s'a amestecat cu el, în mod independent el va dezvolta aceleaşi schimbări fonetice pe care le dezvoltase şi poporul anterior sau vecin.

Cei care admit influenţa substratului comit adeseori şi altă greşală. Deşi admit că un popor oarecare este, în majoritatea lui, ieşit dintr'un alt popor, schimbările fonetice pe care le atribue vechiului popor sînt foarte puţine. Dacă în compoziţia poporului francez se găsesc, în majoritate, elemente celte, sau dacă aceste elemente au fost în majoritate pînă într'o anumită epocă, atunci substratului celt trebuesc atribuite nu numai cîteva schimbări fonetice, ci majoritatea schimbărilor fonetice din limba franceză, cel puţin pînă într'o anumită epocă. (Şi zic: „cel puţin pînă într'o anumită epocă", nu pentrucă substratul celt ar fi trebuit să lucreze numai imediat dupăce a primit limba latină, ci pentrucă la un

şi cel muntenesc, care au desfăcut diftongul în două silabe, au realizat, desigur, acest fenomen în urma schimbării de aptitudini articulatorii ale indivizilor vorbitori, produsă prin vreun amestec cu populaţii străine. La noua bază de articulaţie, ieşită prin acest amestec, au trebuit să se adapteze vechii diftongi descendenţi cu *-ŭ*.

Nu putem şti dacă influenţa limbii greceşti asupra dialectului macedoromîn s'a realizat indirect, adică prin vreun amestec etnic (o „aromînizare" a unor Greci), sau direct, prin imitarea de către Macedoromîni a pronunţiei limbii neogrece, pe care Macedoromînii, ca bilingvi, o cunoşteau. Este însă mai probabil că avem a face cu un fenomen de imitaţie.

---

anumit moment au putut intra în compoziţia poporului francez şi alte neamuri. Dar asupra acestor lucruri voiu insista mai amănunţit cu altă ocazie.) Este aceasta o presupunere care se impune numaidecît, dacă admitem că rasa indivizilor vorbitori determină schimbările fonetice.

Una din cele mai serioase contribuţii la studiul raporturilor dintre rasă şi limbă, înainte de publicarea articolului lui van Ginneken, mi se pare aceea a lui Philippide din *Originea Romînilor*, vol. II. Philippide n'a atribuit cutare schimbări fonetice cutăror caractere antropologice, dar a arătat cum un foarte mare număr de schimbări fonetice (aproape toate) sînt comune unor dialecte despărţite de multă vreme unele de altele şi cum numai un mic număr de schimbări fonetice sînt proprii fiecărui dialect. Asemenea fapte sînt elocvente prin ele însele şi ne fac să bănuim că multe din schimbările comune s'au produs în mod independent în fiecare dialect. De fapt aceasta se şi poate constata prin cronologia absolută (stabilită cu ajutorul cuvintelor împrumutate din limbi străine) şi relativă a schimbărilor fonetice. Atîtea dezvoltări identice independente din dialecte despărţite de vreme îndelungată şi prin spaţii aşa de mari, cum e cazul cu dialectele romîneşti, l-au dus în mod necesar pe Philippide să admită unitatea de rasă a tuturor Romînilor, căpătată prin vreun amestec de neamuri, pe un teritoriu redus, pe vremea romanizării. Pentru dînsul schimbările fonetice din limba noastră sînt solidare unele cu altele, iar ceeace le-a determinat este ceva comun tuturor dialectelor, ceva identic în toate dialectele. Ce putea fi acest lucru comun şi identic în toate dialectele romîneşti decît rasa indivizilor vorbitori? Philippide a arătat, deci, un caz aproape extrem de dezvoltare identică independentă a unor dialecte din punct de vedere fonetic şi cătră ce fapt ne duce numaidecît o asemenea dezvoltare. Avem a face aici cu una din puţinele probe temeinice aduse în sprijinul teoriei determinării schimbărilor fonetice de cătră rasă. Rămînea ca legătura dintre rasă şi limbă să fie atinsă în însăşi esenţa ei, şi acest lucru l-a făcut, în parte, van Ginneken. (Evident, fără a cunoaşte opera lui Philippide; dar, pentru cine cunoaşte pe Philippide, cercetările de felul celor inaugurate de van Ginneken apar şi mai legitime.)

8. Schimbările fonetice, despre care am vorbit pînă acum, sînt de trei feluri. O schimbare ca diereza lui *aŭ* în Moldova şi Muntenia şi în unele părţi ale Ardealului consistă într'o adaptare bruscă la aptitudinile de pronunţare ale indivizilor vorbitori, care, din diferite motive, sînt altele decît cele de mai înainte. Adaptarea este bruscă, adică se produce dintr'odată şi în acelaşi moment în care grupul fonetic ce se schimbă este pronunţat pentru prima oară cu noua bază de articulaţie. O schimbare ca prefacerea lui *u* consonant, urmat de *t* sau *d* (şi se înţelege dela sine că *ŭ* este precedat de vocală), în *p* sau *b*, care se petrece în Banat, este de altă natură. Ştiinţa actuală nu ne poate spune ce sînt aceste schimbări, aşa cum ne spune, de exemplu, că cele ca *aŭ* > *au* sînt de adaptare bruscă, sau că transformările plantelor şi animalelor sînt o adaptare la mediu prin selecţie naturală. Totuşi nu ne putem îndoi că aceste modificări sînt de altă natură decît celelalte, căci ele nu se pot explica nicidecum ca schimbări de adaptare bruscă. Insfîrşit o schimbare ca prefacerea lui *aŭ* în *af* şi *av* din dialectul macedoromîn este de altă natură decît celelalte două feluri de schimbări de care am pomenit, căci consistă în imitarea unei pronunţii dintr'o limbă străină, pe care indivizii ce vorbesc altă limbă o cunosc.

Cel care a insistat întîia oară asupra distincţiei dintre primele două categorii de schimbări este A. Meillet, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes* (v. ed. VII, pag. 17-26), unde vorbeşte însă nu numai despre schimbările fonetice, ci despre toate schimbările limbii. Lingviştii, în practica lor, nu iau de loc sau mai de loc în consideraţie o asemenea clasificare, care este însă absolut necesară, dacă vrem să avem o idee mai lămurită despre schimbările sunetelor. Probabil neglijarea se datoreşte faptului că în istoria unei limbi oarecare se întîlnesc foarte puţine schimbări de adaptare bruscă. Cea mai mare parte sînt de a doua categorie şi întotdeauna cînd lingvistul vorbeşte despre schimbări fonetice la acestea se gîndeşte. Meillet înţelege, dealtfel, schimbările de adaptare într'un sens prea restrîns: acelea care se produc cînd o populaţie îşi schimbă limba. Schimbări de adaptare bruscă se produc însă şi la cuvintele pe

care o limbă le împrumută dela altele vecine (trebuesc lăsate la o parte, în acest caz, schimbările prin audiţie). Astfel v. bulg. *črkda* a dat *cireadă* chiar în momentul cînd acest cuvînt a fost împrumutat de Romîni. Şi mai este încă o categorie de schimbări de adaptare bruscă: acelea care se produc imediat în urma schimbărilor fonetice de natură necunoscută, atunci cînd aceste schimbări produc sunete ori grupuri de sunete în contradicţie cu normele de articulare ale limbii (vezi § 16), precum şi acelea care se produc în cazul cînd prin compunere sau derivare ori prin căderea unei vocale ori prin schimbări sporadice se ajunge la o combinaţie de sunete iarăşi contrară aceloraşi aptitudini de pronunţare (cf. *paşnic* < **pačnic* < *pace* + *-nic*, *obzeci* < *optzeci*, etc.).

Despre schimbările de imitaţie a pronunţiei unei limbi străine Meillet nu vorbeşte, dar relevă existenţa unei alte categorii de schimbări, asemănătoare cu acestea, întrucît presupun cunoaşterea tot a două idiome şi consistă tot dintr'un fenomen de imitaţie. Este vorba de schimbări ca înlocuirea lui *ŭé* francez dialectal, din cuvintele *lŭé*, *rŭé*, etc., prin *ŭá*, pe care îl impune pronunţia pariziană din corespunzătoarele *loi*, *roi*, etc.

In aceste patru categorii de schimbări cred că se pot împărţi toate schimbările fonetice generale din istoria unei limbi, adică acelea care se produc în orice cuvînt care conţine acelaşi sunet sau acelaşi grup de sunete, deci schimbările numite l e g i f o n e t i c e.

II. *Schimbările grupurilor* **br, bl şi mn** *intervocalice în* **ur, ul şi un.**

9. Se ştie că *br* latinesc intervocalic se preface în romîneşte în *ur*, iar *bl* latinesc intervocalic în *ul*. Vezi, de exemplu, A. P h i l i p p i d e, *O. R.* II, pag. 147, care însă nu adaugă pentru *bl* condiţia de i n t e r v o c a l i c. Cum * *amblo* (< *ambulo*) a dat *úmblu*, urmează că formula complectă a schimbării este cea pe care am dat-o mai sus. In dacoromînă se întîlnesc pretutindeni *ur* şi *ul*. Probabil însă că, în unele regiuni, *u* din aceste grupuri este consonant. In mace-

doromînă lui *br* îi corespunde *vr*. Excepţie face numai descendentul cuvîntului latinesc *cribrum*, care sună *ţîr*. Pentru istroromînă dispunem probabil numai de cuvîntul *ts'úr*, urmaşul aceluiaşi cuvînt latinesc. Motivele care ne fac să admitem că în macedoromînă actualul grup *vr* suna mai înainte *ur* le vom vedea ceva mai jos.

O excepţie atît la tratamentul obişnuit în macedoromînă, cît şi la cel din dacoromînă este cuvîntul *întunéric* (vrom. *întunĕárec*, mr. *ntunĕáric)*, subst., şi mr. *ntunĕáric*, verb (această formă a existat, desigur, mai înainte şi în dacoromînă, unde însă ea s'a schimbat în * *întunĕánec*, * *întunenecáre*, etc., deunde vine, prin haplologie, actuala formă *întúnec)*. Deasemenea se mai observă că, în cazul cînd *br* era precedat de *u* (cf. dr. *lúnec*, mr. *alúnic*, mgl. *luréc* < *lubrico)*, vechiului *br* îi corespunde în toate cele trei dialecte pentru care avem exemple (dr., mr. şi mgl.) numai *r* (transformat în dr. şi mr. în *n)*.

In ce priveşte schimbarea lui *bl*, exemplele sînt şi mai neîndestulătoare. Există, se pare, numai două, dintre care unul, *stául (*< *stablum* < *stabulum)*, se găseşte numai în dacoromînă, iar celălalt, *súlă (*<*subla* <*subula)*, în dacoromînă, macedoromînă şi istroromînă (în ultimul dialect sună *súlă̦*). Acest din urmă cuvînt se află într'o situaţie cu totul asemănătoare lui *lúnec*, *bl* fiind precedat de *u*, aşa că pentru macedoromînă nu avem niciun exemplu care să prezinte o prefacere a lui *bl* în *vl*, cum ne-am aştepta după cele petrecute cu *br*.

10. Schimbările fonetice, a căror natură spuneam că este încă necunoscută (vezi § 8), trebuesc, dupăcum se zice, explicate. O explicaţie complectă ar fi aceea care ne-ar arăta din ce cauză s'au produs, din ce cauză schimbarea s'a produs în cutare sens şi nu în altul şi din ce cauză schimbarea se petrece numai în cutare limbă sau dialect şi nu şi în alte limbi sau dialecte. Lucruri mai sigure în actuala stare a ştiinţei se pot spune numai despre primele două cauze. Inadevăr, Grammont şi Meillet au observat că schimbările fonetice, generale sau sporadice, se pot încadra în formule generale, valabile pentru toate limbile în care aceste schimbări apar şi că unele din ele se produc numai într'un anumit sens şi acelaşi în toate limbile în care ele apar. Uneori ei au crezut că aşa stă lucrul cu toate schimbările fo-

netice, ceeace nu este adevărat. Altă serie de schimbări fonetice se petrec în sensuri opuse sau, dacă nu în sensuri opuse, în orice caz nu se produc în acelaşi sens. (Exemple: *ū* > *ü* în fr., *ū* > *î* (scris *y*) în slava comună, *e*, *i* > *ă*, *î* şi *ă*, *î* > *e*, *i* în romîneşte,—vezi pentru schimbările romîneşti A. Philippide, *O. R.* II, pag. 44-47—, etc.) Fapt este însă că unele schimbări se produc, în toate limbile în care apar, numai în una şi aceeaşi direcţie. O explozivă afonă intervocalică poate deveni spirantă fonică, dar o spirantă fonică intervocalică nu poate deveni explozivă. Asta înseamnă că sensul schimbării este determinat de condiţii pretutindeni şi oricînd aceleaşi. Aceste condiţii le putem afla, dacă luăm în consideraţie articularea seriilor de sunete. Intr'un grup ca *ata* coardele vocale trebue să se se oprească din vibrarea lor şi apoi imediat să înceapă din nou a vibra. Perioada de neactivitate a lor este mai scurtă decît cea anterioară şi cea posterioară, în care ele vibrează. Se înţelege că organele întîmpină o oarecare dificultate să se oprească din neactivitatea lor şi apoi imediat să înceapă din nou aceeaşi activitate. Prin fonicizarea explozivei intervocalice s'a înlăturat, deci, o activitate fiziologică nu destul de comodă prin alta la care se cere mai puţină energie. Deasemenea într'un grup ca *ada* distanţa dintre maxilarul inferior şi cel superior şi distanţa dintre limbă şi palat trebue să se reducă, în momentul articulării lui *d*, la zero. Timpul acesta este de cîteva ori mai scurt decît cel în care distanţa dintre maxilare sau dintre limbă şi palat era mare. Dacă acum luăm în consideraţie un grup ca *aða*, unde în locul lui *d* avem o spirantă, este evident că mişcarea şi energia întrebuinţată pentru articularea acestui grup este mai mică decît cea întrebuinţată pentru *ada*.

O asemenea considerare a faptelor ne arată, în parte, cauza schimbării şi a sensului schimbării (evident, numai pentru acele schimbări care se petrec în una şi aceeaşi direcţie, nu şi pentru celelalte). Aceste schimbări consistă într'o simplificare a mişcărilor necesare pentru articularea unui grup de sunete, şi prin această simplificare se obţine o economie de efort muscular.[1]) Cauza schimbării ar fi deci o

1) A spune că aceste schimbări fonetice consistă într'o simplificare de mişcări sau într'o micşorare de efort fiziologic nu înseamnă, cum s'ar putea crede,

tendinţă către cel mai mic efort sau, cu alt cuvînt, comoditatea. Cauza sensului schimbării stă în însuşi felul de articulare a sunetelor: numai în cazul cînd vocalele ar fi întotdeauna afone am avea schimbări ale consonantelor intervocalice în afone, şi numai în cazul cînd vocalele ar fi mai închise decît spirantele am avea schimbări ale spirantelor intervocalice în ocluzive. Dar asemenea presupuneri sînt absurdităţi. Faptele nu pot fi niciodată astfel, şi sensul schimbării nu poate fi, prinurmare, decît în direcţia arătată mai înainte.

Cu schimbările care se produc în sensuri opuse sau disparate lucrurile stau altfel. Ele constau tot într'o economisire de forţe,—aceasta este aproape evident, cînd e vorba de schimbări combinatorii, ca *ct* > *pt* din romîneşte, pentru care vezi § 16, nota 3 şi *ct* > *tt* din italieneşte, şi este cu totul obscur, cînd e vorba de schimbări spontane ca *ū* > *ü* din franţuzeşte; că aşa este însă şi cu acestea din urmă, voiu dodovedi cu altă ocazie—, şi sînt produsul tot al unei tendinţe către minimum de efort sau al comodităţii. [1]) Dar sensul lor nu mai poate fi explicat prin însuşi felul de articulare a sunetelor. Tocmai din cauză că direcţia schimbării nu este determinată de felul de articulare a sunetelor se şi pot petrece ele în direcţii deosebite. Grupul *ct* se poate schimba şi în *pt* şi în *tt*. Rămîne să se găsească în legătură cu ce particularităţi antropologice (conformaţia organelor articulatorii) stă schimbarea grupului, căci acest grup nu se schimbă în toate limbile, şi, după aceea, în legătură cu ce particularităţi antropologice stă rezultatul schimbării în romînă, şi în legă-

a discuta însăşi natura lor. Aceasta este numai o jumătate de adevăr, căci alte întrebări se pun: dece este necesară această micşorare de efort? Sînt într'o limbă, la un moment dat, sunete sau grupuri de sunete care constituesc ceva mai dificil de pronunţat decît alte sunete ori grupuri de sunete? Dacă este aşa, din ce cauză avem, în anumite momente ale unei limbi, asemenea situaţii? Numai cînd se va răspunde la aceste întrebări, natura schimbărilor fonetice va fi lămurită. S'ar părea, poate, că aceste întrebări nu trebuesc puse sau că nu prezintă nicio importanţă. Nu pot arăta aici că lucrurile stau altfel. Tuturor acestor probleme le voiu da un răspuns cu altă ocazie şi atunci se va vedea şi temeinicia problemelor.

1) Cele spuse în nota precedentă sînt valabile şi pentru această categorie de schimbări.

tură cu ce alte particularităţi antropologice stă rezultatul schimbării în italiană (căci este sigur că numai rasa va da explicarea, dupăcum am spus în § 7, nota). Numai în chipul acesta se va putea şti cauza sensului schimbării şi cauza pentru care schimbarea apare numai la cutare popor sau numai la cutare popoare.

11. Dar pentru a da un răspuns mulţumitor la cele trei chestiuni care se pun în legătură cu o schimbare fonetică oarecare (anume, care este cauza schimbării, care este cauza sensului schimbării şi care este cauza pentru care schimbarea se petrece în cutare limbă), trebue lămurită întîiu o altă chestiune, oarecum preliminară acestora. Este ceeace s'ar putea numi interpretarea unei formule fonetice. In adevăr, schimbările fonetice sînt dezignate prin formule, care stabilesc o corespondenţă între o stare lingvistică anterioară şi alta posterioară. Un termin al formulei îl constitue sunetul sau grupul de sunete din starea anterioară, celălalt termin este sunetul sau grupul de sunete din epoca posterioară. Se poate însă ca formula schimbării să nu cuprindă toate sunetele vecine între care se petrece la un moment dat o acţiune (anume atracţie, respingere ori interversiune, care corespund celor trei categorii de schimbări fonetice: asimilaţii, disimilaţii, metateze). Se poate apoi ca schimbarea fonetică să fie mai complicată decît trecerea dela un sunet la altul (dela articulaţia unui sunet la articulaţia altuia). Formula arată doar numai începutul şi sfîrşitul schimbării, şi între aceşti doi termini s'a putut trece prin sunete despre care nu avem nicio indicaţie. Este, deci, necesar să ştim, în primul caz, care sînt sunetele între care s'a produs înadevăr o acţiune, iar în al doilea, care sînt fazele intermediare ale schimbării sau care a fost ţinta urmărită de schimbare. Exemplele de mai jos vor arăta în mod concret despre ce este vorba.

Se înţelege că o asemenea considerare a faptelor trebue aplicată atît la sunetul fizic, produs de organele articulatorii, cît şi la mişcările acestor organe, adică la articulaţii. Cînd vorbim de schimbările fonetice, noi ne imaginăm, deobiceiu, schimbări ale sunetelor. Dar în realitate nu sunetul fizic se schimbă, ci articularea lui. Deaceea este absolut necesar ca

la interpretarea unei formule fonetice să luăm în considerare faptele fiziologice. O interpretare este chiar imposibilă fără a trece în domeniul fiziologic.

Nu toate formulele fonetice pe care le stabilim au nevoe de o interpretare. Cu alte cuvinte, la unele schimbări fonetice interpretarea nu oferă nicio dificultate. Aşa stă lucrul, de exemplu, cu schimbările explozivelor intervocalice sau cu schimbările lui *ct* (în *pt*, în *tt*), de care am vorbit în § 10. In alte cazuri, mai multe interpretări sînt posibile pentru aceeaşi formulă fonetică, şi din această cauză cred că se poate vorbi de o interpretare a formulelor fonetice.

O schimbare ca prefacerea lui *cl* în *cl'* şi a lui *gl* în *gl'*, din romîneşte şi din alte limbi, s'ar putea să nu fie bine formulată. Poate, fiziologiceşte nu avem a face cu schimbarea articulaţiei lui *l*, precedată de articulaţia lui *c* sau *g*, ci cu schimbarea articulaţiei lui *l*, precedată de articulaţia lui *c* sau *g* şi urmată de articulaţia unei vocale. [1]) Şi atunci formularea justă este: *cl*, *gl* + vocală dau *cl'*, *gl'* + vocală (formularea atîrnă, deci, de interpretarea fiziologică); dar cum *cl* şi *gl* nu pot fi urmaţi de alt sunet decît de vocală, formularea este complectă chiar dacă excludem terminul vocală din formulă, căci atunci el este subînţeles. Aşadar, aceeaşi formulă a schimbării se poate referi la amîndouă interpretările. Acesta este cazul în care mai multe interpretări sînt posibile pentru aceeaşi formulare.

Alt caz îl prezintă acele prefaceri fonetice în urma cărora se produce o schimbare de adaptare bruscă. Vezi ce am spus despre ele la § 16. Prin schimbare ar fi trebuit să se ajungă la alt sunet decît cel la care s'a ajuns. A intervenit însă o schimbare de adaptare bruscă, care s'a produs imediat în urma celeilalte. Astfel stînd lucrurile, sîntem expuşi să ne înşelăm asupra cauzei şi sensului schimbării. Explicarea schimbării presupune, deci, şi o interpretare.

Un alt caz, însfîrşit, ni se prezintă atunci cînd stadiile lingvistice pe care le comparăm între ele sînt prea îndepărtate în timp unul de altul, aşa că este posibil ca supt o for-

1) In felul acesta crede Grammont, *Traité de phonétique*, Paris 1933, pag. 209-212 că trebue interpretată această schimbare.

mulă de corespondenţă să se ascundă mai multe schimbări fonetice succesive. *A* accentuat latinesc, urmat de *n* + vocală, *n* + consonantă şi *m* + consonantă, a dat, poate, mai întîiu *ă*, care, apoi, urmat de aceleaşi sunete, s'a schimbat în *î*. Noi însă nu avem nicio dovadă de existenţa lui *ă*.

Se înţelege acum că interpretarea fiziologică a unei schimbări presupune şi o cunoaştere a cauzelor schimbărilor şi a cauzelor sensului lor. Nu putem da o interpretare fără a fi cît de puţin lămuriţi asupra acestor chestiuni. Sau: acea interpretare fiziologică a unei schimbări este justă care se împacă cu cauza schimbării şi cu cauza sensului schimbării. (Cît priveşte aceste cauze, am văzut în § precedent că ele se pot afla mai uşor la acele schimbări fonetice a căror interpretare este simplă.) Interpretarea fiziologică a unei schimbări este, deci, o procedare preliminară în fonetica evolutivă, dar ea se face implicit cu acelea de care vorbeam în paragraful precedent.

12. După aceste consideraţii de ordin general, să încercăm a explica schimbările pe care le-au suferit *bl* şi *br* intervocalici în limba romînă. Aceste schimbări pot fi formulate şi altfel: *b*, precedat de vocală şi urmat de lichidă *(l, r)* plus vocală, se preface în *u*. In acest caz însă se poate spune că dăm schimbării fonetice, în mod sumar, altă interpretare decît cea conţinută în prima formulare. In această dintîiu formulare înţelegem că lichida nu are nici un rol activ în fenomenul petrecut şi că totul s'a făcut numai supt acţiunea vocalelor; în cea de a doua înţelegem că lichida acţionează împreună cu vocalele înconjurătoare asupra labialei *b*.

Dar să examinăm mai de aproape felul cum se prezintă aceste două interpretări. Să arătăm întîiu ce au ele comun. Mi se pare un lucru aproape sigur că schimbarea lui *b* în împrejurările arătate este un fenomen de acelaşi fel cu schimbarea ocluzivelor intervocalice. Oricare ar fi formularea şi interpretarea dată fenomenului, fapt este că avem a face cu o explozivă care se găseşte între sunete cu o deschidere mai mare decît a spirantelor şi că schimbarea consistă într'o pierdere a ocluziunii şi înlocuirea ei prin o deschizătură a gurii tot aşa de mare (sau aproape tot aşa de mare) ca şi a sune-

telor înconjurătoare. Exploziva labială fonică *b*, precedată de vocală şi urmată de lichidă plus vocală, se preface în vocala omorgană *u*. Avem a face, deci, cu acel caz în care o explozivă fonică intervocalică se preface în spirantă şi spiranta astfel provenită, fiind în aceleaşi condiţii ca şi exploziva, dispare cu totul sau se preface într'o vocală. Şi să se ia în consideraţie că numai exploziva labială fonică, *b*, nu şi cea afonă, *p*, sufere schimbarea. Deci încadrarea în formula schimbărilor consonantelor intervocalice este, din acest punct de vedere, perfectă. Mai mult încă: mi se pare că această schimbare a lui *b* urmat de lichide trebue pusă alături cu căderea lui *b* şi *v* (care era bilabial, nu labiodental) intervocalici latineşti în romîneşte, adică socotită ca ieşită din aceeaşi tendinţă a limbii romîne. In limba franceză *pr* şi *tr* intervocalici dau *br* şi *dr*, iar *br* şi *dr* intervocalici dau *vr* şi *rr* sau *r* (prin faza *ðr*), şi este evident că aceste schimbări au fost produse de aceeaşi tendinţă a limbii franceze, care a schimbat pe *p* şi *t* intervocalici în *b* şi *d* şi pe *b* şi *d* intervocalici în *v* şi zero (prin faza *ð*). O consonantă precedată de vocală şi urmată de *r* + vocală este, deci, tratată în franceză întocmai ca şi o consonantă intervocalică. Faptul poate fi interpretat în două feluri (acum începe deosebirea de interpretare, de care vorbeam mai sus):

a) Se poate admite că lichidele au aceeaşi influenţă asupra consonantei anterioare ca şi vocalele (ceeace este explicabil, dacă ne gîndim că între o lichidă şi o vocală sînt asemănari mai mari,—sau mai multe?—, decît între o explozivă şi o vocală).

b) Dar se poate admite şi că lichida n'a avut nicio acţiune asupra lui *b* precedent (sau a altor consonante de dinaintea lui), ci totul se datoreşte numai vocalelor. Am avea, în acest caz, a face cu o influenţă la distanţă a vocalei următoare, cu o influenţă care s'ar exercita, adică, peste, mai exact prin articulaţiile lichidei. Un asemenea fel de acţiune este posibil în limbă, dupăcum ne arată atîtea fenomene care se petrec între sunete la distanţă. Se pune însă în acest caz problema dece numai prin articulaţiile lichidelor a putut să se exercite acţiunea vocalelor, şi nu şi prin a altor conso-

nante. Probabil că acest fapt s'ar explica tot prin caracterul special al lichidelor. [1])

Dar ori că admitem prima interpretare, ori că o admitem pe cea de a doua, fapt este că socotim schimbarea în *u* a lui *b* urmat de lichide ca un caz special al căderii lui *b* şi *v* latineşti intervocalici. Să nu întîrziem însă a arăta şi consecinţele acestei presupuneri, chiar dacă ele ar fi aşa de îndrăzneţe, încît presupunerea pe care am făcut-o să apară, din cauza aceasta, ca mai puţin probabilă. Dacă interpretarea dată mai sus este justă, urmează numaidecît că populaţiile din imperiul roman, care au intrat în constituţia poporului romîn, au avut ele înseşi tendinţa de a schimba pe *b* intervocalic latinesc în *w* (spiranta bilabială fonică), şi nu era numaidecît nevoe ca oamenii centrului de guvernămînt ori ai Bisericii ori ai relaţiilor comerciale să aducă din altă regiune noul mod de pronunţare. (Părerea că *bl* şi *br* intervocalici s'ar fi schimbat chiar în latina populară în *wl* şi *wr* nu se poate admite pentru motivele arătate în § 14.) Se poate însă presupune că schimbarea lui *b* intervocalic latinesc în *w* se petrecuse în latina comună mai înainte ca strămoşii Romînilor să fi avut tendinţa de a produce aceeaşi schimbare, şi că ei adoptase deja prin imitaţie ceeace ar fi produs ceva mai tîrziu din propria lor iniţiativă. Cînd a venit timpul ca tendinţa romînească de dezocluzivare a lui *b* intervocalic să

1) Mai sînt cazuri cînd o vocală exercită influenţă asupra unei consonante anterioare, de care este despărţită printr'o lichidă, ba încă şi printr'o altă consonantă. In romîneşte *s* + *ĭ* + voc şi *s* + *i* s'au prefăcut, în anumite condiţii, în *ş*. Acţiunea lui *i* asupra lui *s* s'a exercitat şi cînd între *s* şi *i* era o consonantă linguală (nu labială), adică *t* sau *k* (se înţelege însă că un asemenea *k* trebuia să se pronunţe *ḱ*, căci după el urma un *i*), dupăcum ne arată schimbarea lui *st* + *ĭ*, *i* în *şt* şi a lui *sḱe*, *sḱi* în *şte*, *şti* (asta însă numai dacă *şte* şi *şti* nu vin din *sce*, *sci*, în care africata č ar fi fost ieşită din *ḱ* latinesc). Dar acţiunea lui *i* se poate exercita şi peste grupurile *tr* şi *cl*, dupăcum se poate constata din schimbarea, în anumite condiţii, a lui *str* + *i* în *ştr* şi a lui *scl'* în *šḱ*. Desigur, în cazul lui *scl'* nu mai avem a face cu un *i*; dar elementul esenţial al lui *i* se găseşte în articularea lui *l'*, şi acest element are asupra lui *s* aceeaşi influenţă ca şi un *i*. S'ar putea obiecta că această articulare palatală, care se găseşte printre articulaţiile lui *l'*, nu este după lichidă, ci în acelaşi timp cu ea, şi că, prinurmare, influenţa ei asupra lui *s* se exercită numai peste *c*. O obiecţie analoagă nu se mai poate însă aduce în cazul schimbării lui *str* + *i* în *ştr*, unde avem în adevăr a face cu o influenţă exercitată şi prin articulaţiile lui *r*.

se manifesteze, ea nu s'a mai putut manifesta, fiindcă nu se găseau combinaţii de sunete asupra cărora să lucreze. Numai cazul cînd între *b* şi vocala următoare era o lichidă se întîlnea la unele cuvinte, şi numai în acest caz s'a putut ea manifesta. Dar acestea sînt simple ipoteze, făcute asupra unor fapte despre care niciodată nu vom putea fi mai bine informaţi, şi nu ştiu care din ele este cea adevărată, şi nici dacă, înadevăr, a existat la Romîni o tendinţă de schimbare a lui *b* intervocalic în *w*. Totuşi asemenea ipoteze trebuesc făcute, dacă nu pentru faptul că s'ar putea să fie juste, cel puţin pentru a arăta cît de slabe sînt informaţiile noastre şi că lucrurile sînt mai complicate decît ne închipuim deobiceiu. [1]) In orice caz, este sigur că strămoşii Romînilor au avut tendinţa de a distruge pe *w* intervocalic, şi măcar cu acest fenomen se poate pune în legătură schimbarea lui *bl* şi a lui *br* în *ul* şi *ur*.

Acestea sînt interpretările pe care le propun pentru schimbările lui *bl* şi *br* intervocalici în *ul* şi *ur*. Cu ele devine inteligibilă şi cauza schimbării (simplificare de mişcări articulatorii, deci comoditate) şi cauza sensului schimbării (nu putea să fie decît deschidere). Mai rămîne însă de găsit cauza pentru care s'au petrecut ele la poporul romînesc şi pentru care s'au petrecut numai în cutare timp. Dar renunţăm la aceasta, pentrucă ne-ar trebui cunoştinţe de antropologie şi asupra actualilor Romîni şi asupra celor depe vremea schimbărilor ce discutăm.

13. Fazele intermediare prin care *b* din *bl* şi *br* a ajuns la *u* trebue să fi fost următoarele: *b* s'a transformat mai întîiu în *w*, spiranta fonică bilabială, care apoi s'a prefăcut în *u* consonant. Din *b* trebuia să iasă numaidecît *w*, iar nu *v*, spiranta fonică labiodentală, căci dela acest sunet ar fi fost

---

1) Despre legitimitatea presupunerilor că o tendinţă fonetică nu se poate manifesta în limbă, din cauză că sunetele asupra cărora ar trebui să se aplice nu există atunci în acea limbă, şi că, dacă aceste sunete ar exista, ea s'ar manifesta schimbîndu-le, nu pot vorbi aici. Voiu arăta cu altă ocazie cît de dese sînt asemenea cazuri. (Şi este necesar să se arate acest lucru, pentrucă nu aceasta este concepţia curentă despre schimbările fonetice.)

imposibil să se treacă la *u* consonant. [1]) Că *u* născut din *b* era consonant, se poate înţelege dacă luăm în consideraţie faptele fiziologice. O vocală care provine dintr'o consonantă trebue să fie tot consonantă, adică să se pronunţe într'un timp mai scurt, cu o amplitudine mai mică a vibraţiilor coardelor vocale şi cu un curent expirator mai slab decît o vocală sonantă. *U* care provine din *l* urmat de consonantă, în franceză şi în Ţara Oaşului, este tot consonant ca şi *l* din care ieşise. Dar că *u* născut din *b* era consonant, se poate deduce şi din faptul că cuvintele *súlă, lúnec* nu pot veni din *súulă, lúunec*, ci din *súŭlă, lúŭnec*, precum şi din faptul că, în macedoromînă, *u* ieşit din *b* a suferit aceleaşi schimbări ca şi *u* din diftongul latin *aŭ* şi din toţi diftongii descendenţi cu *ŭ*. (Dealtfel identitatea de rezultat între schimbările acestor doi *u* nu există numai în dialectul mr., ci şi în celelalte dialecte.)

Că sunetul *v*, care corespunde în macedoromînă lui *b* din grupul latinesc *br*, este provenit dintr'un mai vechiu *ŭ*, cu alte cuvinte, că nu este faza intermediară dintre *br* şi *ŭr*, ne arată următoarele fapte: 1. identitatea de rezultat de care vorbeam adinioarea; 2. cuvîntul macedoromîn *ţír*, care vine, desigur,—prin schimbarea, întîlnită şi în alte cuvinte, a lui *ŭu* în *i*—, dintr'un mai vechiu *ţŭúr*, iar acesta, la rîndul lui, din *ţŭúru* sau *čŭúru*; [2]) (Dintr'un *ţívr* nu putea ieşi actuala formă macedoromînă.); 3. cuvîntul macedoromîn *ntunĕáric*, care nu poate veni nici el din *intenevricu*. Un cuvînt ca *fábru* a dat, deci, pe tot teritoriul romînesc *fáŭru*, iar după aceea *u* consonant, care a alcătuit un diftong cu vocala precedentă, a suferit schimbările pe care le-a suferit şi *ŭ* din diftongul lati-

1) Desigur, din cauza acestei schimbări a lui *w* în *v*, *v* intervocalic francez, provenit din *p* şi *b* intervocalici, n'a căzut de tot, cum s'a întîmplat cu *t* şi *d* intervocalici, iar în anumite cazuri şi cu *c* şi *g* intervocalici, ci a rămas ca *v*.

2) Dacoromîna şi istroromîna prezintă deasemenea schimbarea lui *čŭúru* în *čúru*. Ea s'a produs, desigur, în felul următor. Diftongul *iŭ* nefiind obişnuit la Romîni în interiorul cuvîntului (vezi § 3), organele articulatorii l-au schimbat în *ŭu*, sau, mai exact, au avut această tendinţă. Cum însă, în cazul nostru, *ŭ* din *ŭu* ar fi fost precedat de sunetul *č*, care cuprinde, în articulaţia sa, toate elementele esenţiale ale articulaţiei lui *i*, *i* consonant, care trebuia să se producă prin schimbarea lui *iŭ* în *ŭu*, n'a mai apărut. Schimbarea lui *čŭúru* în *čúru* este de aşa natură, că a trebuit să se petreacă în mod independent în toate părţile.

nesc *au*. Prefacerea lui *b* în *ŭ* era un fapt împlinit atunci cînd au început schimbările diftongului *aŭ* şi ale celorlalţi diftongi descendenţi cu *ŭ*, în dialectele romîneşti.

Odată cu chestiunea fazelor prin care s'a ajuns dela *b* la *ŭ* se mai pune şi altă întrebare. Dacă schimbarea aceasta iese din aceeaşi tendinţă care a făcut ca *b* şi *w* intervocalici să cadă, dece *b* din *bl* şi *br* n'a fost distrus complect, cum s'a întîmplat cu *b* şi *w* intervocalici ? Desigur, aceasta se explică tocmai prin faptul că *b* nu era intervocalic, ci urmat de *l* sau *r*. Cînd din *b* s'a ajuns la o deschidere a buzelor şi a gurii ca aceea a lui *u*, schimbarea s'a anchilozat în această fază, pentrucă lichida următoare nu avea o deschidere mai mare decît aceea a vocalelor celor mai închise *(i, u, ü, î)*. Vocala care trebuia să iasă din *b* ar fi fost un *ŭ* fără articularea părţii posterioare a limbii, căci la *b* partea posterioară a limbii nu are niciun rol. Cum însă un asemenea *u* nu există nicăeri, el a fost înlocuit din capul locului cu un *ŭ* obişnuit.

14. A. Philippide, *O. R.* II, pag. 147 socoteşte schimbarea lui *b* din grupurile *bl* şi *br* intervocalice ca anteromînească, adică latinească comună, şi trimete pentru acest lucru la Grandgent, *Introduzione*, § 318. Lucrurile stau însă altfel. Schimbarea lui *bl* intervocalic în *ul* şi al lui *br* intervocalic în *ur* s'a petrecut în latina comună în foarte puţine cuvinte. Deobiceiu grupurile *bl* şi *br* intervocalice au rămas neschimbate. Aceasta se poate constata prin compararea limbilor franceză şi italiană. Cea dintîiu a păstrat pe *bl* latinesc provenit în numeroase cazuri dintr'un mai vechiu *-bul-* sau *-bil-*, intact, pînă astăzi, cea de a doua l-a schimbat în *bbĭ*, grup în care exploziva a continuat să existe şi a devenit dublă. Un cuvînt ca *fiaba* (<* *flaba* <* *fabla)* ne arată deasemenea că în primele timpuri ale limbii italiene grupul *bl* conţinea o explozivă labială, iar nu o spirantă sau vocală. Cît priveşte pe *br* intervocalic latinesc, el a dat în italieneşte *bbr*, iar în franceză *vr*, care vine însă, cu siguranţă, dintr'un grup francez, mai vechiu, *br*, deoarece şi latinescul *pr* se găseşte schimbat în franceză în *vr*. Numai cuvintele franceze *forge* (< lat. *fabrĭca)* şi *parole* (lat. *parabŏla)* presupun nişte latineşti comune * *faurga* şi * *paraula* (vezi, de exemplu, E. Bour-

c i e z, *Phonétique française*, ed. VII, Paris 1930, pag. 223 şi 224). Dar dintre aceste cuvinte, cel care ne arată în mod sigur că a avut loc în latină o schimbare a lui *b* în *u*, este numai *forge*. La celălalt cuvînt poate nu avem a face cu prefacerea lui *b* în *u*, ci cu o cădere a lui *b* intervocalic, dupăce se prefăcuse în *w*.

Schimbarea lui *b* precedat de vocală şi urmat de lichidă plus vocală este un fenomen ieşit dintr'o tendinţă a limbii romîne, şi nicidecum un fenomen de imitaţie după alte regiuni ale imperiului roman. Ea este posterioară rotacismului lui *l* intervocalic din romîneşte, căci altfel ar fi trebuit ca *stául*, *súlă* să sune *stáur*, *súră*. (De fapt posterioritatea se poate afirma cu siguranţă numai pentru prefacerea lui *w* în *u*, nu şi pentru schimbarea lui *b* în *w*.)

15. Din aceeaşi tendinţă care se găseşte la baza schimbării lui *bl* intervocalic în *ul* şi a lui *br* intervocalic în *ur* cred că iese şi schimbarea lui *mn* în *un*. Cu alte cuvinte, socotesc acest fenomen ca paralel cu celelalte şi produs de aceeaşi cauză. Vom vedea mai jos motivele de ordin fiziologic şi cronologic care ne fac să admitem acest lucru. Aici trebue să spun că schimbarea se găseşte realizată numai în două cuvinte de origine latină : *dáună* < *damna* (pluralul lui *damnum* ; e mai probabil, cum admite şi Millardet, locul citat mai jos, că vine dela pluralul cuvîntului latinesc), care s'a păstrat numai în dialectul dacoromîn, şi *scáun* < *scamnum*, care se găseşte în toate dialectele. Schimbarea se întîlneşte numai în dacoromînă fără Banat. In Banat şi în macedoromînă se constată grupul *mn*. Regiunea Criş-Mureş prezintă amîndouă cazurile : *scámn* şi *scáun(d)*. Pînăla o documentare mai bogată nu putem şti dacă cele două tratamente sînt caracteristice fiecare cîte unei părţi deosebite a acestei regiuni, sau dacă nu cumva numai unul din aceste tratamente este cel normal pentru întreaga regiune, iar celălalt se găseşte în variante (ale cuvîntului *scáun*) împrumutate din subdialectele vecine. Regiunea Criş-Mureş este doar la hotarul dintre aria lui *mn* şi aceea a lui *un*. Deasemenea nu putem şti dacă meglenita şi istroromîna au avut tendinţa de a preface pe *mn* în *un* sau, mai bine zis, dacă ar fi realizat această tendinţă, căci în aceste dialecte *scamnum* sună astăzi *scánd* (mgl.) şi *scą̈nd*

(ir.). Apariţia lui *d*, produsă printr'o anticipare a lipirii vălului palatului de părete posterior al faringelui, adică prin pătrunderea unui element al vocalei *u* (din *scamnu)* în partea finală a lui *n*, s'a putut realiza mai înainte ca *mn* să dea *un*, dacă o asemenea tendinţă a existat în aceste dialecte. Cum * *scámndu* trebuia să se prefacă numaidecît în *scándu* printr'un fenomen de adaptare bruscă, deoarece grupul *mnd* era — şi este — împotriva aptitudinilor de pronunţie ale bazei de articulaţie romîneşti (şi, în general, împotriva aptitudinilor de pronunţie ale oricărei baze de articulaţie), acest cuvînt nu mai poate fi luat în consideraţie pentru schimbarea ce ne interesează.

16. Că schimbarea lui *mn* în *un*, prezentată de cele două cuvinte, a ieşit din aceeaşi tendintă fonetică din care au ieşit şi celelalte două schimbări, ne arată interpretarea fiziologică cea mai nimerită care se poate da acestei schimbări. Faptul că fenomenul se găseşte limitat numai la o parte din teritoriul romînesc nu este un motiv pentru a susţine că el nu merge împreună cu celelalte. In toate limbile se găsesc schimbări fonetice, care ies din aceeaşi tendinţă a limbii, dar care au arii neegale ca întindere. In diferite locuri din *Traité de phonétique* al lui M. Grammont se pot găsi asemenea cazuri. [1])

O interpretare fiziologică a schimbării lui *mn* în *un*, care se mai întîlneşte şi în alte părţi (în dialectul gascon şi în armeană), au dat G. Millardet, *Linguistique et dialectologie romanes*, Paris 1923, pag. 297-8 şi M. Grammont, *op. cit.*, p. 235-6. Amîndoi o socotesc ca o diferenţiere (adică disimilaţie de sunete în contact) a celor două sunete, care sînt şi unul şi altul ocluzive şi nazale. «La première des deux nasales en contact se dénasalise dans sa totalité, elle perd aussi

1) Dealtfel s'ar putea ca, cel puţin în Banat, dacă nu şi în macedoromînă, *mn* să provină dintr'un mai vechiu *ŭn*. Este, adică, foarte posibilă o schimbare inversă, care să fi adus lucrurile la starea în care erau la început. Acest fenomen ar fi paralel (ieşit din aceeaşi tendinţă) cu schimbarea lui *ŭ* dela sfîrşitul silabei şi urmat de *t, d* (sunete anterolinguale ca şi *l, r, n* ; pentru terminul anterolingual v. nota următoare) în *p*, care se întîlneşte în Banat, şi cu prefacerea lui ŭ dela sfîrşitul silabei, urmat de consonantă, în *f, v*, care se întîlneşte în macedoromînă. Cum în Banat *ŭ* a dat *p* sau *b*, după cum consonanta următoare era afonă sau fonică, este de presupus că, înainte de *n*, a dat o nazală, adică *m*.

le caractère occlusif de son élément labial...» zice Millardet. Grammont crede însă că pierderea ocluziunii lui *m* a fost produsă de vocala precedentă «printr'o extensiune de deschidere» şi că numai nazalitatea lui *m* s'a pierdut, în acelaşi timp cu deschiderea, prin diferenţiere faţă de *n* următor. Grammont scapă însă din vedere că, astfel interpretată, schimbarea nu mai este în primul rînd o diferenţiere, ci o asimilaţie. Fenomenul esenţial este în acest caz dezocluzivarea lui *m* de către vocala precedentă, iar pierderea nazalităţii întîmplată în momentul dezocluzivării este un fenomen secundar, de adaptare bruscă, care trebuia să se întîmple într'o limbă fără vocale nazale şi fără spirante nazale. (Din *m* trebuia să iasă, prin dezocluzivare, spiranta *v* bilabială nazală. V. § 17.) Insuşi Grammont a arătat, dealtfel, în numeroase ocazii cum asemenea fenomene secundare vin să adapteze rezultatul unor tendinţe fonetice la normele de articulare, caracteristice limbii în momentul schimbării. Este un fel de terapeutică aplicată nu la simboale şi nu de către creer, ci la sunete şi de către organele articulatorii. Tendinţele fonetice sînt de aşa natură, că rezultatul lor poate să fie chiar contrar aptitudinilor de pronunţie ale organelor articulatorii.

Cred că schimbarea ce ne interesează apare mai motivată, dacă o socotim ca efectul acţiunii pe care cele două vocale înconjurătoare au exercitat-o asupra grupului *mn*. Nu numai vocala de dinainte, ci şi cea din urmă a căutat să-şi facă mai asemănător ei înseşi grupul alcătuit din cele două nazale. In orice caz, ceeace mi se pare înafară de orice îndoială este faptul că acest fenomen trebue socotit ca manifestarea aceleiaşi tendinţe, supt impulsia căreia *bl* şi *br* intervocalici au dat *ul* şi *ur*. Acest lucru ni-l arată asemănările dintre *bl* şi *br* pedeoparte şi *mn* pedealta, apoi asemănările dintre schimbările pe care aceste grupuri le-au suferit. Inadevăr, ca şi *bl*, *br*, grupul *mn* este alcătuit dintr'o ocluzivă fonică labială urmată de o consonantă anterolinguală alveolară, [1]) care să nu fie explozivă sau spirantă (în mod impli-

1) Inţeleg prin sunete anterolinguale pe cele care se pronunţă cu partea anterioară a limbii; cele care se pronunţă cu partea posterioară a limbii trebuesc numite posterolinguale. Amîndouă aceste categorii formează

cit este, deci, fonică) şi amîndouă aceste consonante sînt nazale, dupăcum în grupurile celelalte aveam a face numai cu sunete orale. Apoi sunetul care se schimbă în grupul *mn* este tot cel labial, iar sunetul care rămîne neschimbat prezintă deasemenea mare asemănare cu lichidele. (O dovadă în sprijinul acestui fapt ne-o furnisează chiar istoria sunetelor limbii romîneşti, în care, într'o perioadă foarte veche, *l* şi *n* intervocalici au avut aceeaşi soartă.)

Dacă luăm în consideraţie faptul că schimbarea lui *gn* în *mn* trebue socotită ca ieşită din aceeaşi tendinţă care a făcă *ct* să dea *pt* [1]),—şi pe baza paralelismului fenomenelor se

---

clasa sunetelor linguale, care se alăturează celor labiale şi labiodentale. Cred că terminii lingual, anterolingual şi posterolingual sînt de preferat celor obişnuiţi: dental, palatal, velar. Asta însă nu înseamnă că excludem pe aceştia din urmă. Sunetele care se articulează cu limba trebuesc numite cu doi termini (cum sînt numite, de exemplu, sunetele *f* şi *v* labiodentale): unul care să arate organul care articulează şi partea care articulează a acestui organ, iar altul care să arate locul la care se produce această articulaţie. Vom întrebuinţa, deci, pentru sunetele linguale terminii anterolingual dental, anterolingual alveolar, anterolingual palatal, posterolingual palatal, posterolingual velar. Această terminologie, cu deosebiri de construcţie şi de pronunţare, a fost întrebuinţată de A. Philippide în cursul său de *Fiziologia sunetelor*, ţinut la Universitatea din Iaşi. El spunea: lingual, limbal anterior, limbal posterior.

1) Prefacerea lui *ct* in *pt* a fost socotită de Philippide, *O. R.* II, pag. 274 ca o disimilaţie (cu terminul lui Meillet, diferenţiere), şi cu drept cuvînt, căci un grup care consistă din două consonante linguale s'a transformat într'un grup alcătuit dintr'o consonantă labială urmată de una linguală. Tot aşa trebue socotită şi schimbarea lui *gn* în *mn*.

Mobilul care a determinat aceste schimbări cred că este următorul: baza de articulaţie romînească nu putea îngădui ca o consonantă posterolingual velară să fie urmată de alta anterolingual alveolară. Acest lucru se înţelege în parte, dacă ne gîndim că trecerea dela articulaţia uneia la a celeilalte nu se putea face printr'o mişcare într'o singură direcţie a organelor articulatorii, cum este, de-pildă, cazul cu trecerea dela *p* la *f*, dela *f* la *u*, dela *p* la *u*, dela *p* la articulaţia labială a lui *a*, etc., şi nici prin mişcarea imediat posterioară ca timp, şi în parte chiar simultană, a unui alt organ, cum e cazul cu trecerea dela *p* la *r* sau dela *p* la articularea linguală a unei vocale. Aici avem a face cu mişcarea succesivă a două părţi ale aceluiaşi organ, ceeace constitue o dificultate de articulare, căci mişcarea care urmează celei dintîiu nu se poate face în toată libertatea, cum e la *pr*, *pu*, *pa*, ci numai după sfîrşirea deplină a celeilalte. Această situaţie a fost înlăturată prin schimbarea organului care trebuia să facă mişcarea cea

poate presupune fără hazardare că şi *gd* a trebuit să dea *bd*, dar nu avem exemple în care să se fi găsit acest grup—, părerea exprimată mai sus cu privire la *mn* > *un* apare şi mai verosimilă. Nazala *n* are, în schimbarea unor sunete, acelaşi rost ca şi consonantele anterolinguale nenazale, ceeace, fiziologiceşte, este foarte explicabil. Schimbarea lui *mn* în *un* merge, deci, împreună cu aceea a lui *bl* în *ul* şi a lui *br* în *ur* şi comportă aceeaşi interpretare fiziologică. Ea este un fenomen de asimilaţie a grupului la vocalele înconjurătoare şi trebue formulată astfel : *mn* intervocalic dă *un*. Se pare, dealtfel, că în romîneşte *mn* nici nu există altfel decât intervocalic. O consonantă adăugată imediat înainte sau după el l-ar face greu de pronunţat. Totuşi faptul că nu există decît în poziţie intervocalică nu trebue să ne împiedice de a enunţa această condiţie în formula pe care o dăm schimbării. Dacă în limba romînă grupul *mn* nu există decît intervocalic, în armeană el există şi precedat de o lichidă, şi, în acest caz, în limba armeană schimbarea lui *mn* în *un* nu se mai realizează.

Un singur motiv ne-ar putea face să ne îndoim că aceasta este interpretarea cea justă a schimbării. Dacă socotim că fenomenul *mn* > *un* iese din aceeaşi tendinţă din care au ieşit şi schimbările *bl* > *ul*, *br* > *ur*, ni s'ar părea firesc ca alături cu schimbarea lui *mn* în *un* să existe şi o schimbare a lui *m* intervocalic, dupăcum schimbării lui *bl* şi *br* intervocalici i se asociază o schimbare a lui *b* intervocalic. Dar o schimbare a lui *m* intervocalic n'a existat în limba romînă.

S'ar putea ca această obiecţie să nu aibă nicio soliditate, căci, poate, *m* din grupul *mn* are, faţă de *b*, asemănări mai mari decît le are *m* intervocalic faţă de acelaşi sunet. Dacă însă nu se poate admite acest lucru, atunci trebue să căutăm, pentru schimbările lui *bl*, *br* şi *mn* în *ul*, *ur* şi *un*, altă explicaţie decît cea dată în prezentul articol. Ceeace to-

---

dintîiu. Se mai pune problema dece schimbarea s'a produs la primul sunet şi nu la al doilea, şi dece a fost evitat numai grupul consonantă posterolinguală velară + consonantă anterolinguală alveolară, şi nu şi grupul alcătuit din aceleaşi categorii de consonante în ordine inversă. Dar cu acestea ar însemna să lungim prea mult discuţii asupra altor fapte decît cele pe care ne-am propus să le discutăm. Vezi şi § 10.

tuşi mi se pare mai sigur între toate aceste presupuneri pe care le-am făcut pînă acum este faptul că *mn* > *un* merge împreună cu *bl, br* > *ul, ur.* Ar fi interesant de cercetat dacă în armeană şi în dialectul gascon schimbarea lui *mn* în *un* nu este însoţită şi de celelalte două. Am avea în acest caz o puternică probă că toate cele trei schimbări ies din aceeaşi tendinţă. Şi ar mai trebui cercetat dacă, acolo unde se produc schimbările lui *bl* şi *br* intervocalici în *ul* şi *ur*, nu se întîlneşte şi schimbarea sau căderea lui *b* intervocalic *(bl* > *ul* şi *br* > *ur* apar şi în nordestul Franţei). In caz cînd nu se găseşte, ar fi o indicaţie că explicaţia dată în studiul de faţă este falşă. [1])

17. Fazele intermediare prin care s'a ajuns dela *m* la *u* trebue să fi fost următoarele: *m* a dat *w* nazal (adică o spirantă nazală), sau, mai precis, acesta este sunetul care trebuia să iasă din *m* prin dezocluzivare. Cum este foarte probabil că nazalitatea la spirante nici nu există, nici n'a existat în limba romînă, *w* şi-a pierdut nazalitatea, sau, mai bine zis, vălul palatului a început să se depărteze de păretele faringelui numai cînd începea articularea lui *n* următor. Această schimbare a trebuit să se întîmple concomitent cu aceea a deschiderii lui *m*. Pe urmă, *w* s'a prefăcut în *ă*, care a suferit apoi schimbările studiate în prima parte a articolului nostru.

18. E sigur că acest fenomen este romînesc, adică produs de o tendinţă a bazei de articulaţie romîneşti, iar nu provenit prin imitaţie dela vreo populaţie oarecare depe timpul imperiului roman. Dovada ar putea fi şi împrejurarea că s'a produs numai într'o parte a dialectului dacoromîn, dar este mai ales faptul că el nu se întîlneşte pe teritoriile romanice decît într'o regiune foarte îndepărtată, unde s'a produs în mod independent.

Această schimbare este mai veche decît prefacerea lui

1) S'ar putea oare socoti toate aceste schimbări ca nişte disimilaţii ale celor două consonante? S'ar putea spune că pierderea ocluziunii lui *b* şi *m* s'a produs din cauză că baza de articulaţie romînească nu putea îngădui un *b* sau *m* (consonante fonice bilabiale) urmat de o lichidă sau nazală anterolingual ă? Ar fi explicaţia dată de Millardet pentru *mn* > *un*, aplicată şi la celelalte schimbări. Şi s'ar putea explica, în acest caz, dece schimbarea s'a produs numai cînd grupurile erau intervocalice?

gn în *mn*,—destul de veche şi aceasta—, căci astfel *mn* provenit din *gn* ar fi dat *un*. Avînd în vedere că *bl* > *ul* sau cel puţin *wl* > *ŭl* este posterior rotacismului lui *l* intervocalic, putem fixa schimbarea aceasta, a sunetelor *b* şi *m*, în cele dintîiu timpuri de existenţă a limbii romîne.

19. Am lăsat înadins la urmă o chestiune care se mai pune în legătură cu schimbarea lui *mn* în *un*: aceea a restricţiilor pe care formula schimbării, aşa cum am stabilit-o în § 16, le comportă, căci nu orice *mn* intervocalic latinesc se schimbă în *un*. Cuvinte ca *domn, somn, Dumnezeu, doamnă, toamnă* au păstrat intact grupul *mn* intervocalic. Philippide, *O. R.* II, pag. 122 afirmă că fenomenul este sporadic. Millardet, *loc. cit.* şi Grammont, *loc. cit.* spun că schimbarea nu s'a produs cînd vocala de dinaintea lui *mn* era *o*. Millardet: «...dans cette position, l'*m* s'est trouvée prise entre deux forces différenciatrices contradictoires : l'élément vélaire de la voyelle *o* ayant fait obstacle à la vélarisation de l'*m* et à son passage à la semi-voyelle *w*. Ce phénomène est tout à fait parallèle à celui qui se constate en arménien, où en principe le groupe *mn* passe à *un*, mais où, après *u*, le groupe reste intact (v. Grammont, *M. S. L.*, XX, 242). D'où il ressort que l'*m* du roumain *somn* ne continue l'*m* du latin *somnum* qu'en vertu d'une sorte d'équilibre : repoussé dans un sens par l'*n*, il a été repoussé en sens contraire par l'*o*.»

Grammont: «...en roumain quand la voyelle précédente était un *o* elle a consolidé l'*m* par une différenciation préventive qui a empêché la différenciation demandée par l'*n*, parce qu'elle aurait abouti à un *u*, phonème si voisin de l'*o* pour le timbre et l'articulation qu'il aurait formé avec lui un groupe instable tendant à la monophtongue...»

S'ar putea ca una din aceste păreri să fie justă. [1]) Numărul redus al cuvintelor care posedau grupul *mn* şi al celor care au suferit schimbarea ne pune în situaţia de a nu putea afirma nimic sigur în această privinţă. Totuşi, dacă luăm în consideraţie schimbările paralele cu aceea a lui *mn* în *un*, se poate face o obiecţie părerilor celor doi învăţaţi franceji :

1) Dacă schimbarea este înadevăr sporadică, faptul nu este o piedică pentru a admite că ea face parte din aceeaşi tendinţă din care a ieşit schimbarea lui *bl* în *ul* şi a lui *br* în *ur*.

súlă şi *alúnec*, în care *bl* şi *br* erau precedaţi de *u*, au suferit schimbarea lui *bl* şi *br* în *ul* şi *ur*. Vocala *u* n'a împiedecat, deci, schimbarea lui *b* în *u* şi probabil că n'ar fi împiedecat-o nici pe aceea a lui *m* în *u*. Dar *u* este o vocală labială ca şi *o*, şi este încă de presupus că, dacă vocale labiale au avut un efect asupra schimbării lui *bl*, *br* şi *mn* în *ul*, *ur* şi *un*, acest efect a fost mai mare cînd preceda *u* decît cînd preceda *o*. [1]) Apoi Grammont şi Millardet nu iau în consideraţie cuvinte ca *doamnă*, *toamnă*, unde *mn* nu este precedat de *o*, ci de *a*, şi se găseşte totuşi păstrat. Părerea lor se poate însă împăca cu aceste fapte. Trebue numai să admitem că schimbarea lui *mn* în *un* este anterioară diftongării lui *ó* în *ŏá*. In caz contrar, în loc de *dŏámnă*, *tŏámnă* am avea *dŏáună*, *tŏáună*.

Dacă schimbarea lui *mn* în *un* se datoreşte unei influenţe a celor două vocale înconjurătoare asupra grupului, cum am opinat mai sus, atunci se mai poate face o ipoteză cu privire la restricţiile fenomenului. In unele limbi se constată o asimilare a explozivelor intervocalice la vocalele înconjurătoare numai în prezenţa vocalelor celor mai deschise (vezi G r a m m o n t, *op. cit.*, pag. 163-4). S'ar putea, deci, presupune că în romîneşte *mn* s'a schimbat în *un* numai cînd era precedat de *a* (bineînţeles, pelîngă condiţia că să fie urmat de vocală). In acest caz trebue să admitem, ca şi pentru părerea lui Grammont şi Millardet, că fenomenul *mn* > *un* este anterior diftongării lui *ó* în *ŏá*, căci după diftongare grupul *mn* s'ar fi găsit precedat de *a*.

2o. Dacă schimbarea lui *mn* în *un* s'a petrecut în realitate numai în Ardeal (fără Banat) şi în Moldova şi Muntenia, atunci ea presupune o deosebire de rasă între indivizii care vorbeau aceste dialecte în cele dintîiu timpuri ale limbii romîne şi cei care vorbeau actualele dialecte bănăţean şi macedoromîn. In cazul cînd în aceste două din urmă dialecte avem a face cu o schimbare a lui *ŭn* în *mn*, atunci nu mai putem vorbi de o deosebire de rasă pentru o epocă aşa de veche, ci pentru una mai recentă, în care s'a petrecut această schimbare a lui *ŭn* în *mn*. **G. Ivănescu.**

1) Un cuvînt în care *mn* să fi fost precedat de *u* este, poate. *Dumnezeu*. Dar, poate, schimbarea lui *o* în *u* este aici posterioară fenomenului *mn* > *un*.

NOTE LINGVISTICE.

Atît(a) amar de vreme.

Ich muss gestehen, dass ich von I. Morărescu's *(Buletinul Institutului de Filologie Romînă «Alexandru Philippide»* I [1934], S. 178 ff.) Erklärung aus *mare* 'Meer' *(o mare de corăbii, de oameni)* nicht überzeugt worden bin. Die Belegstelle aus Petru Maior *(intru atîta mare de vreme)* ist viel zu modern als dass sie irgend etwas beweisen könnte, auch ist sie ja nichts Neues nach den Belegen, die Tiktin und das Akademiewörterbuch geben. Selbst wenn man das volkstümlich-spanische *la mar de gente* 'eine Menge Leute', *la mar de bonito* 'bildhübsch' vergliche, ist doch nicht ausgemacht, dass auch in Rumänien die Anschauung des Meeres vorliegt: warum sollte sie sich dann übrigens verflüchtigt haben und ein logisches *atîta mare de...* einem so irrationalen Gebilde wie *atît(a) amar de...* gewichen sein? Dagegen kann man ohne weiteres verstehen dass ein unverstandenes *atît(a) amar de vreme* in *mare* 'Meer' umgedeutet wurde. Auch ist doch bemerkenswert dass ein so übertreibender Ausdruck wie *mare* 'ein Meer' nicht genügte (allerdings gibt es *un amar de oameni* 'viele', Ak.-Wb., was Verfasser verschweigt, aber auch dies müsste sekundär umgebildet sein aus *o mare de)*, sondern fast immer (vgl. höchstens Coşbuc: *sînt amar de ani, amar!)* exklamative *atît(a), ce de, mult* (letztere zwei von Morărescu nicht erwähnt) vorangehen, worauf das Ak.-Wb. hinweist, frz. *co bien = comme bien* vergleichend: das Spanische begnügt sich mit *la mar;* 'ein solches Meer von' ist reichlich pleonastisch. Endlich muss auch das Verhalten der rumänischen Linguisten, die fast alle (Tiktin, Puşcariu usw.) für *amar* 'bitter' optieren, bedenklich stimmen: gerade die

Anekdote, die Verf. von Philippide erzählt, spricht dafür dass das Sprachgefühl des Rumänen, wenn es von gelehrter Spekulation unbeeinflusst ist, *atît(a) amar de...* zu *amar* 'bitter' bezieht.

Für mich ist kein Zweifel dass *atît(a) amar de...* zu *amar* 'bitter' und zwar zu dem von ihm ausgehenden *amar de* 'wehe, ach!' gehört. Wir müssen von einem ursprünglichen Ausruf *amar de vreme!* ausgehen: 'wehe über die Zeit!': eine Fülle oder ein grosses Ausmass von Dingen erregt leicht ein Gefühl der Machtlosigkeit oder Ohnmacht, das sogar schmerzhaft wirken kann. *Questo spende un orrore*, sagte mir eine Postbeamtin in Rom, als ich ein dickes Packet aufgab: 'das zahlt (kostet) schauerlich viel',—gewiss lag darin die Teilnahme eines fühlsamen Wesens, das noch nicht für die Ausgaben, also Leiden eines Nebenmenschen, das noch nicht bürokratisch abgestumpft war, aber auch das Erschrecken eines natürlichen Menschen vor dem Vielen an sich: Meyer-Lübke bucht (*REW*[3], 4190) s. v. *horror* vulgärport. *um ror de*, menorka. *un horror* 'sehr viel', vgl. rum. *o groază de* 'eine schwere Menge, Unmenge von'. Selbst Dinge, die uns an und für sich angenehm sind, können einen Affekt hervorrufen, der ins Negative umschlägt, wie P. Trost anlässlich der Schimpfwörter, die als Kosewörter auftreten, und auch des frz. *terriblement beau* in *Indogermanische Forschungen* LI (1933), 101 ff. ausgeführt hat. Man braucht nur an den vielfältigen Gebrauch der ungarischen 'ach'-Interjektion, *jaj*, zu denken, um hierin keine Schwierigkeit zu sehen: der Ungar sagt ja selbst *jaj de szép!*, wörtlich 'weh, wie schön!', und das deutsche *ach!* ist von solchem Gebrauch nicht weit entfernt. Diesen psychologischen Sachverhalt hat Philippide nicht bedacht, wenn er sein natürliches Sprachgefühl, das in *dupăce atît amar de vreme am suferit* korrekt reagierte, d. h. die Beziehung zu *amar* 'bitter' herstellte, von Sätzen wie *atît amar de oaste, atît amar de avuţie* überrumpeln liess: er hätte eher an *amar* 'wehe!' als an *amar* 'bitter' anknüpfen und an Fälle wie *vai, ce bucurie are să fie pe el!* 'Gott, wie wird er sich freuen!', *vai de mine, cum m'aş duce seara la guriţă dulce* 'ach! wie gerne ginge ich...' (Tiktin, s. v. *vai*).

Denken wir uns nun den Ausruf *amar de vreme!* in einen

Satz eingebaut: *sînt amar de ani, amar!*, so müssen wir annehmen, dass der Sprecher hätte sagen können: *sînt mulţi ani, atîţi ani*, dies aber nicht tut, weil ihn der Affekt übermannt, sondern innehält und in einen Ausruf ausbricht: 'es sind—ach die Jahre [die es sind]!'. Oder: *de mult amar de vreme* (Alecsandri)=*de mult* [scil. timp]+*amar de vreme!; ce de amar de bani dau* (Neculce)=*ce de bani dau*+*amar de bani* [ce dau]!; *ce a făcut el, că a scos atîta amar de grîu*=*a scos atîta grîu*+*amar de grîu* [ce a scos]! Der Vorgang des Einbaus eines affektischen Ausrufs in einen rein feststellenden Satz ist nicht merkwürdiger als etwa bei altfz. Ausdrücken vom Typus *cette lasse d'âme...* 'diese unglückliche Seele', wörtlich 'diese —Unglückliche von einer Seele', und die Unterbrechung des normalen Satzverlaufs hat etwa in span. *una como alegría* ihre Parallele: 'eine [wie soll ich sagen?]... gleichsam eine Freude'. Es reiht sich letztlich unser rumänischer Ausdruck in die Fülle affektischer Ausdrücke für 'viel' (vgl. frz. *beaucoup, bien [combien]*, also subjektiver Ausdrücke der Zufriedenheit, statt objektivem altem *moult)* ein. Man muss sich nur klar machen, dass der objektive (oder relativ objektive, da schon *atîta* affektisch ist, wie Iordan, Anm. 1, S. 180 hervorhebt) Ausdruck des viel schon vor dem Ausruf *amar de...!* gesprochen wird *(mult, atîta, ce de)*, dass dieser Ausruf selbst nur die persönliche Begleitreaktion darstellt. Jetzt versteht man die Notwendigkeit dieser *atîta, ce de...* usw. und man begreift auch dass mit der Grammatikalisierung des Gesamtausdrucks Gliederungsverschiebungen innerhalb desselben möglich wurden, so z. B. die Volksetymologien *mare* 'Meer' und *mare* 'gross' und die Pluralbildung *atîţia amari de ani* (urspr. = *atîţi* [ani] + *amar de ani)*, *atîţia mari de ani*, etc. Auch das südital. *mar a mmé* 'ich Unglücklicher' *(REW* s. v. *amarus)* zeigt ja in der Aphärese des *a-* die Verkennung des Ursprünglichen.

Istanbul. **Leo Spitzer.**

Baider.

Sînt în măsură să aduc unele fapte în sprijinul etimologiei propusă de A. Philippide, *Arhiva* XX (1909), pag.

480 şi citată în Dicţ. Acad. I, 1 pag. 431, col. 1, unde totuşi originea acestui cuvînt este considerată necunoscută. Frc. *bayadère*, care-i stă la bază, s'a bucurat, în ultimul timp, de o atenţie deosebită din partea specialiştilor (v. Elise Richter, *Volkstum und Kultur der Romanen* V [1932], pag. 1 urm., C. Tagliavini, *ibid.* VI [1933], pag. 166 urm. şi L. Spitzer, *ibid.*, pag. 169). Ceeace ne interesează pe noi din toată discuţia este amănuntul, relevat de Tagliavini *(loc. cit.*, pag. 168), că în italiana actuală *baiadera* are sensurile 'collana di piccole perle intrecciate, con due nodi o glandole in fondo' şi 'stoffa a striscie' care, foarte probabil, îşi au punctul de plecare în împrejurarea că pedeoparte voalul baiaderelor, de care vorbeşte Philippide, s'a transformat cu vremea într'un simplu fular (sau fişiu) pentru înfăşurat gîtul, întocmai ca baiderul ţăranilor şi mahalagiilor noştri, iar pedealtăparte s'a întrebuinţat un anumit fel de ştofă (vărgată, în dungi) la confecţionarea acestei părţi din îmbrăcămintea bărbătească. Dar şi frc. *bayadère*, singur sau ca adjectiv pelîngă *étoffe*, însemnează 'ştofă cu dungi (colorate diferit)'. Această accepţie nu se găseşte în niciunul din dicţionarele curente; mi-a fost confirmată însă de o doamnă, care cunoaşte foarte bine limba franceză şi tot atît de bine... secretele modei feminine. Dealtfel şi în romîneşte se spune, evident supt influenţa cuvîntului franţuzesc, *baiaderă* (numai ca substantiv) la o 'ştofă cu dungi de diverse culori'.

Acest ultim amănunt a fost hotărîtor în evoluţia semantică a cuvîntului nostru, care încă de mult ajunsese să însemneze 'faţă sau văl de mătase ce femeile pun şi poartă pe umeri' şi 'îmbrăcăminte de etichetă ce pun damele pe umeri în loc de şal' (Dicţ. Acad., după Laurianu-Massimu, *Dicţionariulu limbei romane*, resp. Ion Costinescu, *Vocabularu romano-francesu*, ambele apărute acum 60-65 ani).[1])

1) Trebue precizat însă că existenţa lui în romîneşte este mult mai veche. L-am întîlnit la C. Faca, *Comodia vremii („Franţuzitele")* (1833). Citez (din ediţia V. Vîrcol, Bucureşti 1906, pag. 30) un pasaj ceva mai lung, pentru a se vedea, măcar aproximativ, despre ce-i vorba:

In jurnalul după urmă, e ceva deosebit,
D'abor o demoazelă, cîn se află an vizit,

Modificarea sensului se datorește modei. Este clar că obiectul de îmbrăcăminte, care, cu 100 ani în urmă, constituia o adevărată podoabă a toaletei cucoanelor bogate, s'a degradat încet încet, a fost, adică, întrebuințat, prin imitație, de femei aparținînd unor pături sociale tot mai modeste. Deaceea el a dispărut, cu timpul, din viața așa zisei societăți înalte. Pe măsură ce se răspîndea în popor, acest fular și-a schimbat și destinația: din element al garderobei feminine a devenit un articot de îmbrăcăminte bărbătească (mai exact băiețească). Căci, dupăcum remarcă foarte bine T. Pamfile[1]) (v. Dicț. Acad. I, 1, pag, 430, col. 2), numai băieții poartă (sau purtau ?) baider. Am putea spune că a mai suferit o... degradare prin transformarea lui din obiect oarecum de lux (sau și de lux) în obiect de utilitate practică, absolut necesar în timpul iernii (băieților dela țară și din mahalalele orașelor, care, nepurtînd guler, trebuiau să găsească un mijloc spre a-și feri gîtul de răceală).

In ce privește partea formală, lucrurile se prezintă simplu. Din citatele făcute mai sus rezultă că finalul cuvîntului nostru a oscilat între *-eră* și *-er*. In vorbirea oamenilor mai mult sau mai puțin culți s'a impus prima variantă (supt influența frc. *bayadère*, ajutat, firește, de faptul că obișnuit acesta apărea împreună cu *étoffe*, căruia în romînește îi corespunde *ștofă*, feminin). Oamenii din popor l-au simțit ca masculin, fiindcă se termina în consoană și totodată semăna foarte bine cu derivatele în *-er* (forma moldovenească a sufixului *-ar*).[2]) Diftongul *-ĭa-* s'a prefăcut în *-ĭe-*, din cauză că era neaccentuat (dar influențat, probabil, și de *-er* din silaba următoare), iar *baederă* (la Costinescu, *op. cit.*) confirmă această modificare. Tot lipsa accentului, mai precis spus, existența lui *-ĭe-*

Este de bonton la modă să aibă capot deschis,
In mînă cu portofeliu, și cu baiader închis.

(Am respectat ortografia și punctuația editorului.)

1) La explicațiile acestui bun cunoscător al vieții țărănești din sudul Moldovei trebue adăugat că baiderele de acum 35—40 ani erau totdeauna confecționate din împletitură de lînă colorată: mi-aduc bine aminte, căci am purtat eu însumi baider, că predominau roșul, galbenul și verdele.

2) Din explicațiile date în Dicț. Acad. se pare că *baider*, cu sensul 'legătură de gît pentru iarnă (la băieți)', este cunoscut numai (sau aproape numai) în Moldova.

între două silabe accentuate, adică în locul cel mai puțin rezistent, a dus la prefacerea lui *(ĭ)e* în *i*, întîiu sonant, apoi consonant (aflîndu-se imediat după *a*, *i* a format cu acesta un diftong descendent). O transformare fonetică perfect paralelă ne-o oferă mold. *băitan*, [1]) provenit din *băĭetan* (<*băĭat*+ *-an)*. Să se compare și (tot mold.!) *bairă* (pentru *baĭeră)*, *cair* (pentru *caĭer*), apoi, cu alt diftong, *bainetă* (pentru *baĭonetă*, *Graiul nostru* I, pag. 492, r. 8, într'un text din Moara Grecilor-Vasluiu). [2])

Fleoancă.

Insemnează, după Dicț. Acad. II, 1, pag. 137, col 2 'bouche' și 'femme vulgaire et mal mise'. Unul din aceste sensuri ori amîndouă se întîlnesc la numeroase alte cuvinte asemănătoare, mai mult sau mai puțin cu acesta, chiar supt aspectul fonetic. Depildă: *fleoarcă*, *fleoartă*, *fleorțotină*, apoi *fleandură*, *fle(a)ură*, etc. Mai interesant este faptul că o parte din ele au și înțelesul de 'haillon'. In această categorie intră *fleandură*, care seamănă, ca sunete, foarte bine cu *fleanță* 'haillon', [2]) mai puțin cu *fleștenic* idem (v. Dicț. Acad. II, 1, pag. 135 urm.). Deaceea cred că trebuesc puse toate la un loc, întrucît au o origine comună. Din punct de vedere semantic înrudirea este neîndoioasă. Sensul fundamental este 'cîrpă, zdreanță', între altele, pentrucă se găsește, dacă nu la toate, dar la cele mai multe din cuvintele citate. Chiar acelea care nu-l au astăzi îl vor fi avut odinioară. In orice caz, nu-

1) La fel *băițaș* <*băĭețaș*, *băițel* <*băĭețel* (Dicț. Acad. I, 1, pag. 435, col. 1; *băitan* lipsește, măcarcă-i foarte răspîndit în Moldova nordică). Repet ce-am spus în nota precedentă, că avem a face cu un cuvînt foarte întrebuințat (se poate spune întrebuințat excluziv) în Moldova. Cred că chiar *băitan* și celelalte sună, cel puțin în vorbirea repede, cu *ĭ* în loc de *i*.

2) Acesta-i singurul înțeles pe care-l dă Dicț. Acad. II, 1, pag. 136, col. 1. G. F. Ciaușanu, *Glosar de cuvinte din județul Vîlcea*, Memoriile Academiei Romîne, secțiunea literară, ser. III, tom. V, București 1931, pag. 175 [25] explică pe *fleanță* prin 'șofilă, fîșii dintr'o țesătură; brezae, femeie (sens. pejor.)'. Așadar încă un argument în favoarea afirmației, care va reveni mereu dealungul acestui articol, că un mare număr din terminii în discuție însemnează 'cîrpă', 'femeie ordinară' și 'gură'. G. Pascu, *Omagiu Profesorului Ilie Bărbulescu*, Iași 1931, pag. 216 caută să scoată pe *fleanță* din niște cuvinte slave și germane asemănătoare. Se va vedea mai încolo că nu-i nevoe să recurgem la limbi străine pentru a fixa etimologia acestui element lexical romînesc.

mai această însemnare ne poate explica pe celelalte. Căci dela 'cîrpă' la 'gură' (adică la 'limbă') trecerea se face uşor, din pricina asemănării obiectelor respective: limba (omului sau a animalelor) trezeşte în mod firesc imaginea unei petici, atît ca formă, cît şi, mai ales, ca mişcare. Cînd vorbim, în special cînd vorbim mult şi iute, limba se mişcă în gură întocmai ca o cîrpă expusă la bătaia vîntului. Insuşi zgomotul produs de limbă aminteşte întrucîtva fluturatul unei zdrenţe în vînt. La această asemănare să-i zicem fizică sau materială s'a adăugat alta. Cîrpa este un lucru fără valoare, murdar, chiar dezgustător (dupăce am aruncat-o la gunoiu ori i-am schimbat destinaţia, degradînd-o). Un om vorbăreţ din cale afară deasemenea ne inspiră antipaţie, dispreţ, adesea şi scîrbă. Numele pentru 'zdreanţă' trebuiau, prinurmare, să devie sinonime cu 'gura omului care vorbeşte mult şi urît', de fapt cu limba, care, cel puţin aparent, este principalul organ vocal. Să nu uităm că 'gurii' îi zicem 'fleoarcă', etc. numai atunci cînd sîntem stăpîniţi de stări afective identice sau similare cu cele amintite aici.

Dacă argumentarea mea nu pare convingătoare, o paralelă din limba franceză va împrăştia, sper, orice nedumerire. G. Esnault, *L'imagination populaire. Métaphores occidentales*, Paris 1925, [1]) pag. 163-4 discută frc. *pillou*, care în Basse-Bretagne însemnează 'chiffon' şi 'langue' totodată: *rentre ton pillou* se zice pentru *tais-toi*, iar *remuer son pillou* este echivalentul frc. argot. *balancer le chiffon rouge* 'parler'.[2]) Ca justificare Esnault adaugă: „La langue est un chiffon surtout quand elle pend, comme chez le chien altéré".

Celălalt înţeles figurat: 'femeie vulgară, depravată, etc.' îşi are punctul de plecare tot în ideia fundamentală de 'cîrpă', nu, cum şi-ar putea închipui cineva, luîndu-se după aparenţe, în aceea secundară de 'gură' (că, adică, femeile ordinare vorbesc mult şi urît). Astfel de fiinţe trezesc în noi acelaşi dezgust ca şi o petică murdară: dezgust mai ales fizic femeia vulgară, dezgust mai ales moral prostituata. Limba noastră însăşi ne oferă paralele care confirmă spusele mele: *otreapă*

1) Cf. recensia din *Arhiva* XXXIII (1926), pag. 283 urm.

2) Şi această locuţiune argotică întăreşte explicaţia dată aici pentru rom. *fleandură* şi familia lui.

'Wisch-, Wasch-, Scheuerlappen' (Tiktin, pag. 1100, col. 2), cu sensul figurat de 'femeie ordinară, prostituată', cum rezultă din pasajul următor: *Că pe mine nu m'ai luat dela mama... ca să mă înşeli cu toate otrepele* (C. Pelmuş, *Adevărul literar* dela 16 Decembrie 1934, pag. 4, col. 4); *pacea(v)ură* 'Wisch(-lappen); fig. vulg. von Menschen: Drecklappen, Schlampe' (Tiktin, pag. 1104, col. 2);[1]) *terfeloagă* 'coureuse, gourgandine' (G. Pascu, *Sufixele romîneşti*, pag. 231), formă secundară a lui *terfelog* 'Stück Papier, Wischlappen' (Tiktin, pag. 1579, col. 2); *tîrfă* 'Luder, Vettel', cu varianta *tearfă* (Mold.) 'Luder, Vettel; Lappen' (Tiktin, pag. 1571, col. 2 şi pag. 1605, col. 1);[2]) *ţolină* 'Schimpfwort für Weiber, besonders liederliche: Luder, Aas' (Tiktin, pag. 1621, col. 1) şi bănăţ. *ţoloabă* 'femeie stricată' (L. Costin, *Graiul bănăţean* II, Turnu-Severin 1934, pag. 202),[3]) derivate amîndouă dela *ţol, ţoală*,[4]) etc. Merită a fi pomenit şi *potloagă* 'femeie depravată, prostituată', variantă a lui *potlog* 'Stück altes Leder, alter Lederfleck' (Tiktin, pag. 1224, col. 1, unde nu-i înregistrat decît *potlog*, cu înţelesul propriu, arătat aici): dezvoltarea semantică este perfect paralelă cu a cuvintelor înşirate mai sus, căci drumul urmat este identic (dela 'obiect uzat, degradat' la 'femeie stricată, decăzută').[5]) Şi în alte limbi

1) In mod obişnuit femeilor li se spune *paceavură*; cf. varianta *panceavură* 'femeie şireată, rea de gură, prefăcută' (comunicat din Dobreni-Neamţu).

2) Să se compare spusele lui C. Lacea, *Dacoromania* IV, pag. 781 urm. (Mi s'a atras atenţia asupra acestui articol de către S. Puşcariu, care îmi face cunoscut în acelaşi timp că «*gură de cîrpă* e o expresie curentă pentru 'indiscret'», deci iarăşi o dovadă în sprijinul explicaţiilor mele.)

3) La aceeaşi pagină găsim subst. *ţol*, pe care autorul îl explică prin fleoarcă', iar acesta însemnează 'leoarcă, ud' (pag. 98). Vom vedea mai încolo că numeroase cuvinte în care găsim grupul consonantic *fl* au sensul de 'moale', deci la fel cu 'cîrpă'.

4) Nu înţeleg dece Tiktin spune 'wahrscheinlich', cînd etimologia este mai mult decît evidentă, cum rezultă din citatul în care *ţol* şi *ţolină* apar unul după altul, ca într'un joc de cuvinte: *Haide, jupîneas', acasă, că tu n'ai faţă pe masă, n'ai nici ţol, n'ai nici perină, bată-te crucea, ţolină* şi din trimeterile (la *paceavură, tîrfă*, etc.), pe care le face el însuşi. L-au derutat, poate, înţelesurile lui *ţol, ţoală*, printre care nu figurează acela de 'sac, materie pentru făcut sacii' (deci stofă ordinară), existent în sudul Moldovei.

5) Deoarece împrejurările au fost favorabile, limba a diferenţiat, din punct de vedere morfologic, cele două accepţii ale acestui substantiv, ca şi la *terfelog*,

găsim modificări semantice asemănătoare, depildă portg. *marafona* 'păpuşă din cîrpe; prostituată' (v. *Revue de linguistique romane* V [1929], pag. 270) şi ung. *condra* 'haină veche stricată; femeie de moravuri uşoare' (citat de G. Pascu, *Revista critică* VI [1932], pag. 159, pentru a deriva pe rom. *ţoandră* 'haină veche stricată'). [1])

Trecînd la partea fonetică, observăm că toate cuvintele enumerate pînă aici conţin sunetele *f* + *l*, care în romîneşte servesc să exprime zgomotul produs de zborul păsărilor şi, prin extensiune, zgomotul pînzei, steagului, flăcării, etc. în mişcare: verbul întrebuinţat în acest scop, *a filfîi*, [2]) prezintă acelaşi grup fonetic *f*+*l* în prima lui parte, care-i şi cea mai importantă, şi are, firesţte, origine onomatopeică (cf. Dicţ. Acad. II, 1, pag. 38, col. 2 şi S. Puşcariu, *Dacoromania* I, articolul despre onomatopee în limba romînă, passim). Să se compare apoi *fluture*[3]), *a flutura*, *fluturatic*, *a fluştu-*

---

dealtfel, ceeace la *fleoarcă*, etc. n'a fost posibil (şi nici necesar, fiindcă genul originar al cuvintelor respective se potrivea cu sexul fiinţei pe care aveau s'o numească în urma modificării semantice).

1) Această etimologie a fost propusă şi de Tiktin, pag. 1662, col. 2, pentru *ţundră* 'Bauernrock der Bergbewohner aus grobem grauem, schwarzem oder auch weissem Tuche', care-i evident o variantă a lui *ţoandră*. Interesant este că *ţundră* însemnează la Năsăud 'femeie vulgară' (comunicat de studentul G. Istrate), aşadar întocmai sau aproape întocmai ca *fleoancă* şi celelalte. Trebue adăugat că printre cuvintele străine citate de Tiktin s. v. *ţundră* figurează şi rut. *cundra* 'Lappen, Fetzen', care s'ar potrivi şi mai bine decît ung. *condra* pentru transformarea semantică a năsăudeanului *ţundră*, cel puţin în sensul discuţiei de faţă.

2) Cît de bine pot semăna cîteodată acest zgomot şi cel produs de limba omului se vede şi din următorul fapt. Fiind elev de liceu, am cunoscut un medicinist care avea defectul că, în timp ce vorbea, limba-i umbla prin gură exact ca o cîrpă bătută de vînt, ba făcea impresia că-i şi iese afară din gură. Deaceea căpătase porecla *Filfu*. S. Puşcariu, *Dacoromania* VI, pag. 533 citează (fără a spune unde l-a găsit) onomasticul *Filfă* (postverbal dela *a filfîi*).

3) A. Scriban, *Arhiva* XLI (1933), pag. 48 îl crede gepidic, dar n'are dreptate, căci tot aşa de bine l-ar putea scoate şi din alte limbi, unde există cuvinte asemănătoare. Numele acestei insecte sînt, foarte adesea, onomatopeice. Cf., pentru domeniul romanic, A. Griera, *Volkstum und Kultur der Romanen* I (1928), pag. 316 urm., R. Riegler, *ibid.* II (1929), pag. 259, M. L. Wagner, *Revue de linguistique romane* IV (1928), pag. 29 urm. ş. a. (acesta din urmă dă şi o bogată bibliografie). In aromînă cuvîntul nostru sună *flitur(ă)* şi *fliutur*: deosebirea de vocală între aceste forme şi cea dacoromînească vorbeşte, mi se pare, şi ea în favoarea originii onomatopeice şi contra derivării din latineşte, unde presupusul etimon are în prima silabă *ú*. La noi *fluture* însemnează şi 'fante, craiu':

ra,[1])*fluşturatic* ş.a., pe care Dicţ. Acad., cel puţin în parte, nu le explică suficient, după aceea germ. *flattern, Flitter,* engl. *flitter, flutter* (v. F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache,* ed. IX, Berlin-Leipzig 1921, pag. 137, col. 2 şi 140, col. 1), înfine curd. *filfilik* (cu varianta *pilpiluk*) 'fluture' (M. L. Wagner, *Revue de linguistique romane* IV [1928], pag. 32, nota 2).

Aşadar *fleandură, fleanţă, fleoancă, fleoarcă, fleoarţă, fleştenic, fleştură, fle(a)ură,* [2]) cu variantele şi derivatele respective, au toate o singură origine, onomatopeică. Elementele lor fonetice fundamentale sînt *f* şi *l,* care, fie unite printr'un sunet de transiţie, ca în *a filfîi,* fie sprijinite pe o vocală următoare, ca în seria aceasta din urmă, exprimă zgomotul făcut de aripile unei păsări (sau insecte) în zbor şi apoi pe acela al unei bucăţi de pînză expusă la bătaia vîntului. Înţelesul primitiv şi propriu a fost 'cîrpă, petică, zdrean-

fluturii care înconjurau în altă parte a terasei pe doamna Dolores Barancea (C. Stere, *Ciubăreşti,* pag. 318). Acest sens, care lipseşte în Dicţ. Acad., aminteşte cu atît mai bine de *filfison,* cu cît ambele cuvinte sînt formaţii onomatopeice şi au la bază acelaşi grup fonetic *f+l* (v. vol. I al *Buletinului* nostru, pag. 150 urm.). Cf. şi germ. *flatterhaftes Frauenzimmer,* prin care A. Steiger traduce arab. *marahaüüina (Revue de linguistique romane* V [1929] pag. 271).

1) Pentru acesta S. Puşcariu, *Dacoromania* IV, pag. 683-4 propune un etimon latinesc, reconstruit, asupra căruia ar fi influenţat apoi *a flutura* (ca să explice partea finală, neinteresantă în discuţia de faţă).

2) Etimologia dată de N. Drăganu, *Dacoromania* V, pag. 897 : *flear(ă)* 'gură' (< germ. *Flärre* 'spărtură') + *gură,* pe care o repetă, dezvoltînd-o, în *Dacoromania* V, pag. 273-4, unde aflăm că *Flärre* aparţine dialectului săsesc transilvănean şi că al doilea element din această contaminaţie este *gaură,* nu poate fi primită, cum cred că dovedesc explicaţiile date pînă aici şi cele ce vor urma. Impotriva originii săseşti vorbeşte însă şi răspîndirea geografică a lui *fle(a)ură.* Este drept că Dicţ. Acad. II, 1, pag. 138, col. 1 îl consideră ca ardelenism, dar în realitate el se întîlneşte şi aiurea. In satul Schitul Ducăi, jud. Iaşi, se zice *a umbla fleaura* 'a umbla fără nicio treabă'. Nu ştiu dacă substantivul nostru se întrebuinţează acolo şi singur. Oricum este neîndoios că avem a face cu unul şi acelaşi cuvînt. Izolarea moldovenească îşi are punctul de plecare în sensul 'gură, gură rea' al lui *fleaură* (să se compare pedeoparte *a umbla gură-cască,* pedealta faptul că oamenii care n'au ce face vorbesc mai mult decît cei ocupaţi). A influenţat, poate, şi *a fluiera,* care seamănă atît de bine, supt raportul fonetic, cu *fleaură.* Articolul lui Drăganu are totuşi meritul că aduce un bogat material lingvistic romînesc şi nemţesc, care-i în întregime de natură onomatopeică (toate exemplele conţin grupul *fl).*

ţă', din care s'au dezvoltat paralel cel de 'gură (= 'limbă') în acţiune' şi cel de 'femeie ordinară, stricată'.

Numărul cuvintelor care intră în această grupă onomatopeică este neînchipuit de mare. Incerc sa dau aici o listă cît mai bogată, fără pretenţia de a epuiza materialul romînesc (căci aceasta interesează în primul loc) şi de a garanta că aparţin toate, cu aceeaşi siguranţă deplină, la familia lui *fleoancă*, etc. Terminii amintiţi deja mai sus îi las la o parte (afară de cazul cînd comportă discuţie specială). *Carafliostină* 'denominaţie injurioasă pentru o femeie grasă, nesimţitoare' (Ciauşanu, *op. cit.*, pag. 163 [13], col. 1); *chifligi* 'a terciui' (Dicţ. Acad. I, 2, pag. 351, col. 1); *chiflosi* (despre fructele coapte, mai ales despre prune) 'a se sfărîma, a se face chisăliţă' (Dicţ. Acad. I, 1 nu cunoaşte această variantă, existentă la Tecuciu, iar pe *chirfosi* îl traduce greşit prin 'salir', deşi citatele dela pag. 378, col. 2 vorbesc oarecum împotrivă: dela 'a sfărîma prunele coapte', atunci cînd le transporţi cu căruţa pe o distanţă mare, s'a ajuns în chip firesc la 'a tăvăli, a bate rău, a face piftie', căci elementul comun şi fundamental este 'a face un lucru moale ca cîrpa'; din *chiflosi* a rezultat ulterior, prin metateză, *chilfosi*, iar apoi, prin transformarea lui *l* în *r*, *chirfosi)*; [1]) *cioflinc* 'gaffe' (Dicţ. Acad. I, 2, pag. 449, col. 2 explică foarte amănunţit sensurile acestui cuvînt şi întrebuinţările obiectelor respective. N. Drăganu, *Dacoromania* III, pag. 707 propune ca etimon săs. *Schivlänk*, pe care-l acceptă Dicţ. Acad. Ceeace m'a îndemnat să consider pe *cioflinc* drept formaţie onomatopeică este, pelîngă existenţa grupului *fl*, faptul că prin unele părţi acestui 'cuiu gros de fier' i se zice 'limbă' şi că pretutindeni avem a face cu o pană, un cuiu etc., care în mod obişnuit atîrnă de un lanţ, o frînghie, etc.); *ciufleca* (şi *ciofleca)*' (despre urechi) a-şi blegi, a-şi blegoşa, a lăsa să atîrne, a pleoşti' (Dicţ. Acad. I, 2, pag. 497, col. 2); [2]) *cofleşi* (refl.) (despre

1) V. Bogrea, *Dacoromania* III, pag. 729 derivă subst. *chirfoseală* din sîrb. *krvosalija* 'schwere (i. e. blutige) Arbeit'. Această etimologie, pe care o aminteşte Dicţ. Acad., fără a lua poziţie hotărîtă faţă de ea, este artificială, ca şi apropierea lui *chilfoseală* de *chelfăneală* sau *sclifoseală*, din cauză că Bogrea nu cunoştea sensul adevărat al cuvintelor în discuţie.

2) Postverbalul *cioflec*, existent şi ca nume de persoană în Ardeal (Dicţ.

oameni) 'a se muia, a se bacceli (de boală, bătrîneţă ş. a.), a-şi pierde puterile' (cu acest înţeles îl cunosc din graiul familiar moldovenesc de sud; Dicţ. Acad. I, 2, pag. 638, col. 1, care notează şi variantele *cofleji, coflişti*, îl explică prin 'a se muia, a se strica, a putrezi, a se bălmăji, a se fleşcăi' [despre fructe]); [1]) *cofloşniţă* 'poreclă dată unei bătrîne' (Şt. Paşca, *Glosar dialectal*, Memoriile Academiei Romîne, secţiunea literară, ser. III, tom. IV, Bucureşti 1929, pag. 213 [21], col. 1); *fălălăi* 'bruire (en parlant des feuilles)' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 35, col. 1), cu varianta (reflexivă) *fălălui* 'se vanter (d'une manière excessive)' şi derivatul acestuia *fălăluială*; *Fefeleaga*, numele celebrei eroine a lui I. Agîrbiceanu (de fapt, o poreclă); *feflea* (şi *foflea*) 'moale' (comunicat de G. Istrate, Năsăud); [2]) *felegă* 'mouchoir de couleur; haillon' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 93, col. 1-2); *feleşteu* = *feleştioc* 'pămătuf făcut dintr'un băţ scurt, despicat la un capăt şi avînd în despicătură o bucăţică de petică (cîrpă) sau nişte cîlţi' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 94, col. 1): primul din aceste cuvinte mai înseamnează 'băţ înfăşurat la un capăt cu o petică, servind de piston în proaşca copiilor', iar al doilea 'fitilul pentru opaiţ, făcut dintr'o bucată de petică'; *fil-*

Acad. I, 2, pag. 449, col. 2, care notează şi varianta *cioflic*, îl traduce prin 'verre (à eau-de-vie); moitié de citrouille; branchette'), trebue să fi însemnat, la origine, poate mai însemnează şi astăzi pe undeva, 'cîrpă, petică', aşa cum presupune şi Dicţ. Acad., care se gîndeşte însă, pentru etimologie, la germ. *Schuhfleck* 'petec (de gheată)'.

1) A. Graur, *Bulletin linguistique* II (1934), pag. 142 îl citează din vorbirea Bucureştenilor, cu însemnarea 'devenir flasque (en parlant des fruits)'. Apropierea, pe care o stabileşte, dar n'o lămureşte, mărturisind că nu vede cum, între cuvîntul acesta şi ţigăn. *covlo* 'mou' se dovedeşte, în urma discuţiei de faţă, nefundată. Şi G. Pascu, *Revista critică* VIII (1934), pag. 184 respinge legătura dintre verbul romînesc şi adjectivul ţigănesc, la care se gîndeşte Graur, propunînd, ca etimon al lui *cofleşi*, pe *cofleaşă* 'coajă de bostan stricată' (cu varianta *scofleajă* 'jumătate din coaja dovleacului rămasă goală). Dar *cofleaşă* însuşi deunde vine? Este evident că trebue să vedem în acesta din urmă un derivat (postverbal) dela *cofleşi*, care, la rîndul lui, se explică mai mult decît satisfăcător în modul arătat aici. Tot aşa nu poate fi primită etimologia lui G. Giuglea: lat. **conflexire* 'a încovoia' (amintită, dar respinsă, indirect, de Dicţ. Acad.), pentru motive semantice şi principiale (cuvîntul latinesc este reconstruit, adică n'a existat în limba strămoşilor noştri).

2) Pentru *foflea* v. mai încolo, pag. 177.

fan 'varză ne'nvălită, care are foile mari, întinse în lături' (*Arhivele Olteniei* IV [1925], pag. 70); *filfota*, în izolarea *a umbla filfota* (sau *folfota* sau *forfota*) 'a umbla grăbit, fără rost şi spor', împreună cu derivatul *filfoteală* 'alergare grăbită încoace şi încolo' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 39, col. 1); *fleac* 'petec la talpa sau tocul ghetelor; lucru sau om de nimic; moft, palavră, etc.', [1]) cu derivatele *flecar* 'hâbleur', *flecări* 'hâbler' ş. a. (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 135, col. 1 scoate pe *fleac* din germ. *Fleck:* faţă de cele arătate aici, nu cred necesar să admitem un împrumut străin, şi încă atît de recent, cum se presupune acolo; afară de asta, mi se pare curios că *flecar* este atestat mai timpuriu decît primitivul *fleac*, cel împrumutat din nemţeşte); dela *fleancă*, variantă a lui *fleoancă*, pe care Dicţ. Acad. II, 1, pag. 137, col. 2 îl traduce prin 'bouche, femme vulgaire et mal mise', s'au derivat, între altele, *flencăni* (= *fleoncăni*, etc.) 'bavarder, jacasser', după Dicţ. Acad. II, 1, pag. 137, col. 2, dar şi 'a spînzura (despre o curea)', poate şi despre o cîrpă („o curea dela ham, neîncheiată, care atîrnă în fuga calului, flencăne"), după Paşca, *op. cit.*, pag. 220 [28], col. 1 (acest verb este, din punct de vedere semantic, foarte interesant, fiindcă ne arată limpede cum s'a putut trece dela 'cîrpă' la 'limbă, gură, vorbă'), *flencău* 'pribeag, hoher' („îmblă ca un flencău toată ziua", L. Costin, *Graiul bănăţean* I, Timişoara 1926, pag. 106; Dicţ. Acad. II, 1, pag. 134, col. 1 îl pune printre variantele lui *flăcău*; pentru sensul din Banat cf. *a umbla fleaura*, citat aici mai sus, pag. 171, nota 2), *flencheş* '(corne de bœuf) recourbée vers l'œil', adică 'plecat, atîrnat în jos' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 137, col. 1), *flenciu* 'oboseală, toropeală' (Paşca, *op. cit.*, pag. 220 [28], col. 1; în ce priveşte sensul, cf. *cofloşniţă*, deja notat, pag. 173: elementul comun este ideia de 'moale ca petica, fără putere, obosit)'; *fleandură* 'haillon; prostituée' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 136, col. 1 trimete la nişte cuvinte străine, într'adevăr asemănătoare cu al nostru, dar nu din cauze istorice), [2]) cu derivatele *flenduri* 'a rupe, a face

1) Acest cuvînt eu îl simt şi deaceea îl întrebuinţez mai mult cu însemnarea de 'om lipsit de energie, moale, etc.'

2) Leo Spitzer, *Lexikalisches aus dem Katalanischen und den übrigen iberoromanischen Sprachen*, Genève 1921, pag. 69 urm. dă o listă foarte bogată

bucăți, a face flenduri' *(urechile flendurite de muşcături,* Cezar Petrescu, *Oraş patriarhal* II, pag. 283; *cu opincile flendurite,* Idem, *Comoara regelui Dromichet,* pag. 209) şi *flenduros* 'déguenillé'; *tleară* 'gură rea' (Paşca, *op. cit.,* pag. 220 [28], col. 1; în Dicţ. Acad. lipseşte: variantă a lui *fleaură,* mai exact spus, acesta este o formaţie secundară, avînd la bază pe *fleară),* cu derivatul *fleros* 'bavard' (care iese mai uşor din *fleară,* decît din *fleură,* cum vrea Dicţ. Acad. II, 1, pag. 137, col. 2); [1]) *fleaşc* 'cuvînt onomatopeic imitînd sunetul înfundat ce se produce cînd lovim un corp moale şi elastic cu altul' (variantă: *fleosc,* Dicţ. Acad. II, 1, pag. 136, col. 1); *fleaşcă* 'claque; cataplasme; neige boueuse; homme mou, femme échontée' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 136, col. 1), dar şi 'gură (în sens injurios)' (Paşca, *op. cit.,* pag. 220 [28], col. 1: aşadar toate însemnările pe care le întîlnim la familia onomatopeică *fl-*), [2]) derivatele *fleşcăi, fleşcărae,* etc.; *fleaură,* pelîngă înţelesurile deja arătate (vezi ceva mai sus, pag. 174[1]), are şi pe acela de 'gaură (la organul genital feminin)' (Costin, *op. cit.* II, pag. 93); *flec,* după Dicţ. Acad. II, 1, pag. 135, col. 2, variantă a lui *fleac,* după Paşca, *op. cit.,* pag. 220 [28], col. 1, cuvînt deosebit, cu sensul 'poleiţă, lapoviţă' (dela el s'a derivat *flecui* 'a ninge şi a ploua deodată'); *flecăci* 'a flecări fără socoteală' (Costin, *op. cit.* I, pag. 106); [3]) *fleci(ui)* (refl.) 'a (se) zdrobi prin

---

de cuvinte, aparţinînd limbilor celor mai variate şi avînd înfăţişare şi sens mai mult ori mai puţin apropiate de ale terminilor romîneşti corespunzători. Tot aşa S. Kroesch, *Modern Philology* XXIII (1925-6), pag. 225 urm., care discută etimologia frc. *flanc* (v. *Archivio glottologico italiano* XXIV [1930], sez. neolatina, pag. 80 urm.). Cf. şi roman. *fiandra* 'donna furba e maliziosa' (G. Chiappini, *Vocabolario romanesco,* edit. B. Migliorini, Roma 1933, pag. 112). La Paşca, *op. cit.,* pag. 220 [28], col. 1 *fleandură* însemnează 'lovitură cu dosul palmei'; cf. *fleaşcă,* de care va fi imediat vorba.

1) Cf. *flear* (două silabe!) 'vorbăreţ, guraliv' (Paşca, *op. cit.,* pag. 220 [28], col. 1).

2) Să se compare şi următoarele două nuanţe semantice, asemănătoare întrucîtva cu sensurile deja notate: 1. (în izolarea *făcut fleaşcă)* 'ud leoarcă, fleşcăit, muiat pînăla oase (de apă, etc.)' (Ciauşanu, *op cit.,* pag. 175 [25], col. 2); 2. 'pălărie bleagă, bască şi alte lucruri similare' (curent în limbajul mieu familiar şi al multor altor oameni).

3) La G. Weigand, *III. Jahresbericht,* pag. 315, col. 2 *fl'ekẹts'i* 'Dummheiten reden'.

lovituri astfel ca să nu mai rămînă decît o masă inertă şi moale' (*„Toate prunele s'au flecit* = s'o făcut fleaşcă, cum zicem prin Blaj"), cu derivatul *flecíu* 'moleşit, fleciuit' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 136, col. 2: varianta *fléciu*, luată din diverse dicţionare, există şi la Costin, *op. cit.* II, pag. 93, cu sensul 'de nimic, prea obosit, prea moale'); *flénder* 'prost, bleg' (nu sînt sigur că acesta-i înţelesul exact, deoarece l-am găsit într'un articol literar din ziarul *Opinia*, Iaşi, 17 Maiu 1933, pag. 1, col. 7, scris de Ion Brambură [= C. Argeşanu, originar din Muntenia]; iată pasajul: *— D-ta nu vezi că toate astea se bat cap în cap? — Bă, flendere, se bate cap în cap ăia dă nu pricepe)*, foarte asemănător cu *flínder* 'vagabond', notat de Paşca, *op. cit.*, pag. 220[28], col. 1, şi amîndouă strîns înrudite cu *fleandură* de mai sus (pag. 174);[1]) *fleng* (şi *flenc)* '(despre urechile porcului) aplecate înainte, spre ochi' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 137, col. 1: acest cuvînt se află, cu siguranţă, la baza adj. *flencheş*, deja discutat, pe care l-am pus în legătură cu *fleancă)*; *fleoarcă* n'are numai sensul de 'prostituée, catin' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 137, col. 2: figurează ca variantă secundară a lui *fleoarţă*, dar în sudul Moldovei este singura existentă), ci şi pe acelea de 'noroiu subţire, mîl' (Paşca, *op. cit.*, pag. 220[28], col. 1) şi de 'leoarcă, ud' (Costin, *op. cit.* II, pag. 93); *fleoş* 'fleşcăit, moleşit, veşted' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 137, col 2); *fleoaşcă* 'începutul topirii zăpezii după o ploaie' (Costin, *op. cit.* II, pag. 93); *fleştenic* 'cîrpă' (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 138, col. 1, cf. aici mai sus *feleşteu* şi *feleştioc)*; *fleştenog* 'neputincios, cotonog' (Costin, *loc. cit.)*; *a (se) fleşteri* 'comprimer; se faner' (Dicţ. Acad., *loc. cit.)*; *fleştură* (cu variantele *fliştură* şi *fliuştură)* 'prostituée; femme ou fille folâtre' (Dicţ. Acad. *loc. cit.)*; *fleţ* 'nătăfleţ' (Costin, *loc. cit.)*;[3]) *fliş!* 'flic flac', *flişcă* 'sif-

1) Şi în jud. Gorj (com. Bărbăteşti) *fléciu* (monosilabic) 'ceva moale' (comunicat de studentul I. Lăudat).

2) Cf. *fliondor* 'vagabond' (Năsăud, comunicat de G. Istrate).

3) Cf. *Viaţa romînească*, Nov.-Dec. 1934, pag. 81: *Inainte era mult mai inteligent... Acum, decînd îl văd aşa fleţ, nu mai dau doi bani pe el.* Apare şi ca substantiv: *fleţule!* (I. Brambură [=C. Argeşanu], *Opinia* dela 16 Dec. 1934, pag. 1, col. 7).

flet, fifre; claque; bavarde', cu derivatele *flișcăi, flișchii* și *flișcoace* (Dicț. Acad. II, 1, pag. 138-9); *fliușcă* 'cîne ce bate (latră) moale și urît; femeie ce îmblă în necuviință și-i certăreață ca țigăncile' (Dicț. Acad. II, 1, pag. 139, col. 1); [1]) *floașcă* 'foaie de cucuruz ce se despoaie depe tuleu (depe ciocălău)' (Dicț. Acad. II, 1, pag. 141, col. 1); *flomoștoc* 'cocoloș' (Pașca, *op. cit.*, pag. 220[28], col. 1); bănăț. *flosńęsk* 'aufschmettern (auf etwas Weiches)' (Weigand, *op. cit.*, pag. 315, col. 2); *floșcotină* 'femeie căreia-i plac vorbele, intriga' (Pașca, *loc. cit.*); *floștină* 'curvă, femeie decăzută și bețivă' (id., *ibid.*); *floștoancă* 'femeie leneșă' (id., *ibid.*); *flotac* (cu variantele *—ag* și *—oc*) 'gros flocon de neige' (Dicț. Acad. II, 1, pag. 143, col. 1); *fluiera* (Dicț. Acad. II, 1, pag. 144, col. 2 îl derivă din *fluier*, a cărui etimologie o consideră nesigură; eu cred că verbul este primitiv și substantivul derivat, iar originea verbului onomatopeică, ceeace rezultă pedeoparte din faptul că nu numai în limbile vecine, ci și în multe altele cuvîntul corespunzător prezintă grupul fonetic *fl*, pedealta din natura zgomotului produs de un anumit fluierat, în timpul căruia limba se mișcă, dînd naștere unui sunet foarte apropiat de *l*; dealtfel aceeași impresie acustică o avem cînd auzim pe cineva cîntînd din fluier); [2]) *fluștan* 'varza care crește fără să facă căpățînă' (Pașca, *op. cit.*, pag. 220[28], col. 2); *fluture* (îl pomenesc aici din nou pentru sensul dat de Costin, *op. cit.* II, pag. 93 'piesă de aramă cu care se manevrează în cazan pentruca să nu se prindă comina de fundul cazanului', care lipsește în Dicț. Acad., și pentru diminutivul *Fluturica* 'nume de oaie', înregistrat de Ciaușanu, *op. cit.*, pag. 176[26], col. 1); *fluțui* 'a vîntura' („vaca prea fluțue cu coada, nu poți mulge", Costin, *loc. cit.*); *fofelniță* 'crucile vîrtelniței; femeie vorbăreață, limbută, guralivă, limba meliței' (Dicț. Acad. II, 1, pag. 152, col. 2); *foflea* 'om puturos, leneș, trîndav, gură-cască' (Dicț. Acad. II, 1, pag. 153, col. 1); *foflenchiu* 'exclamație onomatopeică, prin care se exprimă căderea unui corp' (Dicț. A-

1) Prin Basarabia *fliușcă* însemnează 'mîncare, zeamă lungă' (comunicat de Val. Chelaru, asistent universitar).

2) Și P. Skok se gîndește la o origine onomatopeică a acestui cuvînt (cf. spusele lui E. Petrovici din *Dacoromania* VII, pag. 355).

c a d., *loc. cit.;* cu tot citatul din Creangă, deunde pare a rezulta acest înţeles, trebue precizat că *foflenchiu* se întrebuinţează mai des pentru a arăta înmuierea unui obiect, pierderea poziţiei drepte pe care o avea la un moment dat, etc., depildă o aţă întinsă care se rupe, o minge de gumă care se sparge ş. a.; dealtfel, cercetînd mai deaproape pasajul din Creangă, am impresia că *foflenchiu* se referă la gîrneţul „care s'a înfierbîntat, s'a m u i a t" sau la căruţa care se apleacă într'o parte, nu la roata care sare); *foflînca* 'a-şi îndoi spatele încolo şi încoace' (D i c ţ. A c a d., *loc. cit.);* *fofoloc* 'împiedecat, care nu ştie să-şi poarte trupul, tont; boboc de raţă; (plur.) smocuri de păr, care cresc pe partea de jos a picioarelor unor cai' (D i c ţ. A c a d., *loc. cit.);* [1]) *folfăi:* „despre oamenii cei bătrîni, cărora le-au picat toate măselele şi din cauza aceasta nu pot nici mînca, nici vorbi bine, se zice că *folfăesc*" (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 154, col. 2), cu numeroase derivate; [2]) *folomoc* 'golomoz, mototol, ghemuit; materii moi (lînă, cîrpe, etc.) strînse mototol, formînd ca un ghem' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 155, col. 1), cu multe variante; *foloştină* 'rămăşiţe dela vegetale fierte, etc., fulg; floacă de lînă' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 156, col. 1); *foloştiuc = sfeştoc* (D i c ţ. A c a d., *loc. cit.)* *morofleacă* 'ţuică; prost, nătărău' (C o s t i n, *op. cit.* I, pag. 140); *motoflete* 'om moale, bleg' (Cezar P e t r e s c u, *Aurul negru,* pag. 200: *un motoflete dus de nas şi-un caraghioz):* poate fi o creaţie individuală (prin contaminarea lui *mototol* cu *nătăflete,* variantă a lui *nătăfleţ),* dar cu atât mai interesantă, deoarece arată că şi în momentul de faţă conştiinţa oamenilor cu simţ lingvistic dezvoltat, cum sînt, în general, scriitorii, stabileşte legătura între noţiunea 'moale' şi grupul fonetic *fl;* [3]) *nătăfleţ* 'ein-

1) Cf. *înfofoli (şi înfofola)* 'a îmbrăca, a învăli în multe haine (groase şi călduroase), spre a (se) feri de frig' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 666, col. 2), *înfolfoşa* 'a încărca pe cineva cu diferite obiecte, umplindu-i braţele, buzunarele, etc.' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 667, col. 1) şi n. pers. (poreclă) *Fofolea* (nu pot preciza deunde-l cunosc).

2) Participiul trecut *folfăit* are varianta *filfiit* 'despre cei cu defect la vorbă', spune D i c ţ. A c a d. Cf. n. pers. *Filfă* şi porecla *Filfu,* citate aici mai sus, pag. 170, nota 2.

3) Cf. *morofleţuri* (plur.) 'mofturi': *faci atîtea morofleţuri, parc'ai fi cu nasul de ceară* (comunicat din Scînteia-Vasluiu).

fältig; (Einfalts-) Pinsel, Tropf' (Tiktin, pag. 1039, col. 1: partea II a acestui cuvînt am pomenit-o aici mai sus, iar partea I este, evident, sinonimul *nătîng)*, cu varianta feminină, considerată drept nume propriu (al unui personaj fictiv), *Nătăfleață* (zicala populară: *pară mălăiață, în gura lui Nătăfleață* conține o adevărată definiție, foarte plastică, a expresiei noastre).

Lista aceasta poate fi mărită, adăugîndu-i-se cuvintele moștenite, care în limba latină au tot origine onomatopeică, depildă *floc*, împreună cu foarte bogata lui familie (amintesc de *floacă* 'om bătrîn, slab și cărunt', explicat de Pașca, *op. cit.*, pag. 220 [28], col. 1 din „floc de lînă albă", deși tot așa de bine ne-am putea gîndi la moliciunea și slăbiciunea omului bătrîn, asemănătoare cu ale „smocului de păr moale și scurt, p. ext. de lînă, de mătasă și de orice altă materie moale ca lîna", cum definește Dicț. Acad. II, 1, pag. 141, col. 1 subst. *floc)*.

In cursul discuției de pînă aici am vorbit necontenit de 'onomatopee', și din deprindere, dar și din cauză că Dicț. Acad., depildă, care mi-a furnisat majoritatea exemplelor, se folosește de aceeași numire. In realitate nu toate sînt expresii onomatopeice, dacă luăm acest termin în sensul lui strict de 'impresie acustică produsă de sunetele vorbirii omenești și identică sau cel puțin foarte asemănătoare cu zgomotul unui obiect oarecare'. Multe din ele sînt ceeace Francejii numesc 'mots expressifs': cuvinte care imită nu zgomote din afară, ci mișcarea și aspectul exterior al lucrurilor sau ființelor înconjurătoare; avem a face, așadar, cu impresii vizuale și tactile. Iată cîteva exemple (din lista de mai sus): *felegă, feleșteu* (și *feleștioc)*, *fleandură, flec, flender, fleng* (și *flencheș)*, *foflenchiu, folomoc*, etc. La altele se amestecă cele două categorii de impresii: cînd spunem *a se chiflosi* (și *a se chifligi)*, *a se cofleși, fleoancă* (și variantele), *fleașc, fleașcă, floșcotină*, etc., ni se pare că auzim zgomotul făcut de obiectele sau acțiunile respective (depildă chifloseala prunelor prea coapte și strivite de o lovitură, plimbarea prin gură a limbii celui care vorbește mult și repede) și totodată vedem sau simțim (cu pipăitul) mișcarea și înfățișarea lor (a prunelor chiflosite, adică sfărîmate și moi, a limbii care

seamănă cu o cîrpă, etc.). La altele, însfîrşit, constatăm un singur fel de impresii, deşi bănuim uşor că, din capul locului, au existat de amîndouă. Aşa stau lucrurile cu *filfan* 'varză neînvălită, care are foile mari întinse în lături' (format dela *filfii*, care imită şi zgomotul şi mişcarea aripilor unei păsări: foile mari şi întinse în lături ale verzei seamănă însă numai ca aspect cu nişte aripi desfăcute), *fleoş* 'moleşit, veşted' şi *fleoaşcă* 'începutul topirii zăpezii după o ploaie', care la început trebue să fi imitat şi zgomotul produl de căderea unui obiect moale, resp. a fulgilor de zăpadă gata să se topească, etc.

Se înţelege acum că separarea strică a diverselor categorii de impresii e un lucru foarte dificil, dacă nu chiar imposibil, şi eu însumi îmi dau sama că încercarea mea va trezi unele nedumeriri. Intr'un domeniu ca acesta predomină, nu se poate să nu predomine, elementul subiectiv. Totodată, afară de grupul fonetic *fl*, de care m'am ocupat în prezentul articol, intervin şi alte sunete ale cuvintelor în discuţie (cu deosebire consoanele, mult mai expresive decît vocalele), pentru a complica şi a tulbura oarecum impresiile fundamentale (ca un fel de armonice ale acestora). Astfel, ca să dau un singur exemplu, existenţa lui *ş* sau a lui *ţ* produce numai decît sensaţia unui anumit zgomot, chiar dacă, la origine, acest amănunt nu intra în consideraţie. Deasemenea contribue la modificarea sau precizarea într'un chip determinat a impresiilor noastre înţelesul cuvîntului: între sunetele şi sensul unei expresii oarecare se stabileşte o asociaţie de idei, o legătură strînsă, de care, oricît ne-am sili, nu putem scăpa în aprecierile noastre. Deaceeu *filfan*, pomenit aici mai sus, deşi derivat dela verbul *a filfii*, nu deşteaptă în noi nicio impresie acustică: varza, indiferent de mărime, dimensiune, etc., nu poate produce zgomot. [1])

*

Pelîngă grupul fonetic *fl* întîlnim şi alte combinaţii con-

1) Foarte instructivă şi fină discuţie asupra raportului dintre sunete şi idei găsim la M. Grammont, *Traité de phonétique*, Paris 1933, pag. 377 urm. (partea III, întitulată 'phonétique impressive'). In ce priveşte valoarea fonetică a grupului *fl*, de care m'am ocupat pînă aici, să se compare în special pag. 389, 390, 394 şi 411-2.

sonantice, care, întrucît sînt formate tot din labială + lichidă, dau cuvintelor respective un înţeles mai mult sau mai puţin asemănător. Cea mai bogată categorie lexicală, care totodată prezintă, din punct de vedere semantic, o înrudire mai strînsă cu exemplelele din paginile precedente, aparţine familiei fonetice *b* + *l*. Iată cuvintele romîneşti care s'ar putea explica satisfăcător în chipul acesta (mai ales că majoritatea lor sînt socotite obscure ori au etimologii greşite în dicţionarele noastre): *bleabă* 'flecăreţ' (Costin, *op. cit.* II, pag. 43; lipseşte în Dicţ. Acad.); [1]) *bleandă* «cuvînt fără înţeles precis, deşteptînd imaginea unei „mase moi şi lepşite"; se întrebuinţează mai ales ca termin de comparaţie pentru oamenii molîi, fără energie şi „prostănaci"» (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 576, col. 2 şi 577, col. 1), acelaşi cu *bleandă* 'izbitură, răpezeală, îmbrînceală, tiflă' şi cu *bleandă* 'sorte d'épervier' (ibid., pag. 577, col. 1), dela care s'au format numeroase derivate, ca *blendărău*, *blendău* şi *blendoiu* (augmentative cu prima însemnare), *blendău* şi *blendereu* [2]) (idem, cu înţelesul 3), *blenderi* '(despre picioare) a bălălăi, a bănănăi, a bălăbăni ca o bleandă', [3]) *blendi* 'a brînci, a da brînci (cuiva), a împinge brîncind', [4]) şi varianta *bleancă* 'gură-cască (se zice unui om prost, cînd caută la ceva sau stă fără a şti ce să înceapă)'; *bleaşcă* «cuvînt onomatopeic (cfr. fleaşcă, pleaşcă, germ. plitsch nass) care imită sunetul produs la cea mai mică mişcare de un obiect foarte ud. (Se întrebuinţează atributiv pelîngă adj. ud, ca un fel de superlativ al acestuia). Leoarcă, bleoarcă», cu varianta *bleoaşcă* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 577, col. 1-2); *bleau* „interj. (numai în expresiunea) *a*

1) Cf. n. pers. ardelenesc *Blebea*.

2) La Bărbăteşti-Gorj *blendereu* însemnează 'haimana' (comunicat de I. Lăudat), este, deci, sinonim (sau aproape) cu *blendărău* 'hădărău, beşleagă, unul care umblă cam aşa fără rost, îmbrăcat fiecum' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 577, col. 1).

3) Dicţ. Acad. I, pag. 578, col. 2 consideră ca împrumut rutenesc acest verb, din care derivă apoi pe *bleandă* 'prost'. Contra unei asemenea etimologii vorbesc, între altele, şi argumente de natură geografică: *bleandă* este, după spusele Dicţ. Acad. însuşi, cuvînt specific muntenesc, ceeace nu se potriveşte cu o origine rutenească.

4) Dicţ. Acad., *loc. cit.* crede că *blendi*, pe care nu-l explică etimologic, a dat naştere lui *bleandă* 'izbitură'; de fapt raportul între ele este invers.

nu zice (nici) bleau = a nu zice (nici) cîrc, nici pis" (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 577, col. 2); *bleg* 'pendant, aux oreilles pendantes; mou, veule, nigaud, niais, sot', cu derivatele *bleau, bleahă, blegos, blegoşat, blehaucă* 'scroafă cu urechile mari, blegi', etc. (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 577, col. 2 şi 578, col. 1-2), *bleaucă* 'prostovan' (Costin, *op. cit.* I, pag. 61) şi *blegi* (foarte răspîndit în vorbirea tuturor Romînilor din Dacia şi totuşi deabia amintit în Dicţ. Acad.); [1]) *blehăi* 'a lătra ca căţeii mici; a vorbi prost şi fără a mai înceta, ca şi cînd ar lătra un cîne', cu numeroase variante şi derivate (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 578, col. 1); *blencheci* 'a vorbi fără rost' (Costin. *op. cit.* II, pag. 43); *bleoarcă* = *leoarcă* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 578, col. 2); *bleoarce* 'broaşte' (Costin, *op. cit.* I, pag. 61); *bleocăi* 'a flecări' (Costin, *loc. cit.*); *bleoci* 'a vorbi prostii, a lătra' (Costin, *op. cit.* II, pag. 44); *bleojdi* '(despre ochi) a-i căsca, a-i zgîi, a-i holba, a-i beli, a-i boldi, a-i boboşa, a-i bloi; a se uita cu ochii căscaţi, prosteşte (la ceva), a rămînea cu ochii căscaţi la ceva', identic cu *a se bleojdi* 'a se blegoşa, a se moleşi, (despre obiecte) a se fleşcăi, a se lăsa în jos, (despre oameni) a se ticăloşi; a se surpa, a se vătăma, a se boşorogi' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 578, col. 2 şi 579, col. 1 consideră ca onomatopeic pe al doilea şi ca împrumut din slavoneşte pe întîiul, deşi se vede bine că avem a face cu unul şi acelaşi cuvînt); *bleoncăni (corfele desăgite bleoncăne în toate părţile,* I. Agîrbiceanu, *Fefeleaga;* lipseşte în Dicţ. Acad.); *bleoncos* 'fleanc de urechi (clăpăug, greoiu, grosolan-mocofan, mocofănos') (Ciauşanu, *op. cit.*, pag. 157 [7], col. 2; cf. şi pag. 163 [13], col. 1, s. v. *carne); bleot* 'prostălău şi nătîng, nătărău, tont', cu multe variante şi derivate (deşi citează pe *bleg*, despre care spune „poate cuvînt onomatopeic", Dicţ. Acad. I, 1, pag. 579, col. 1 propune ca etimologie germ. *blöd:* cum se poate însă

1) Raportul dintre *bleg* şi cuvintele pe care le-am înşirat după el nu-i totdeauna clar, în ce priveşte derivarea, din cauza părţii lor finale. Dar la onomatopei chestia nu prezintă aproape nicio importanţă: elementul hotărîtor îl formează începutul, existenţa grupului fonetic în discuţie. Afară de asta, creaţiile onomatopeice sînt întrucîtva capricioase, nu se supun regulilor de formare a cuvintelor. Aşa se şi explică marea lor bogăţie şi variaţie. Deaceea încercarea lui Al. Procopovici, *Revista filologică* II, pag. 133-4 de a explica pe calea obişnuită acest adjectiv şi cîţiva membri ai familiei lui nu mă poate convinge.

împăca o origine germană cu faptul că *bleot* este un cuvînt eminamente popular şi răspîndit, dupăcum rezultă din citate, numai în Vechiul Regat ?); *bleotocări* '(despre fiinţe) a umbla, făcînd zgomot, prin apă, a bălţăci, a bălăci ; (despre apă) a se clătina, a se mişca plescăind ; a vorbi fără socoteală, într'aiurea, a flecări', bogat în variante [1]) şi derivate (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 579, col. 1-2); *blescăi* 'a murdări, mînji, feşteli, stropind (cu noroiu)' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 579, col. 2); *bleşti* 'être au dernier moment de la vie, donner à peine signe de vie ; pouvoir à peine parler, articuler, (ne) souffler (mot) ; s'enrouer ; perdre la parole' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 581, col. 1 îl derivă dela *bleasc* 'suflet' şi deaceea crede că sensul fundamental, la verb, este 'a fi cu sufletul la gură' ; de fapt, trebue pornit dela 'a articula greu, a vorbi neînţeles, a bolmoji, a amesteca limba în gură'; afară de asta, pentru înţelesul prim se dă, din Creangă, un singur citat, foarte scurt, care apare iarăşi, deastădată amplificat şi puţin schimbat, ca mărturie pentru însemnarea 2, fără a se potrivi însă pentru amîndouă ; dealtfel *bleasc* însuşi poate fi explicat foarte bine tot ca onomatopeic, în ce priveşte sensurile 'scuipat, bale' şi 'graiu', mai ales că nu ştiu unde a găsit Dicţ. Acad. pentru v. bulg. *blъskъkъ* şi însemnarea 'bale'); *blĭocoti* 'a se juca în apă' (Năsăud, comunicat de G. Istrate ; lipseşte în Dicţ. Acad.); *bloacă* '(despre apă) stătută, caldă' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 592, col. 1); *blociori* 'a se juca în apă' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 582, col. 2); *bloj* 'om murdar, ordinar; mască (persoană mascată în carnaval)', [2]) cu derivatele *bloji* 'a murdări' şi *blojori* 'a cleveti, a defăima, a bîrfi, a scorni (ceva pe sama cuiva)' (Dicţ. Acad., *loc. cit.)* ; *bloşticăi* 'a înainta cu greu prin noroiu apătos şi prin băltoace', cu variantele *bleoşticăi* şi *blioşticăi* şi derivatul *bleoştirae* 'tină, noroiu, glod apătos şi amestecat cu băltoace, în urma unei ploi' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 583, col. 1 şi 579, col. 1); *blotor* 'om de nimic' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 583, col. 1 : pare a fi format dela *blot*, variantă a lui *bleot)* ; *bobleţ* 'prost, prostălău, nătărău, bleg' şi *bobletic* 'prost, prostănac, într'o

1) Printre acestea *blodogori*, pe care l-am explicat ca onomatopeic în *Omagiu Profesorului Ilie Bărbulescu*, laşi 1931, pag. 29-30.

2) Insemnează şi 'cerşitor' după Paşca, *op. cit.*, pag. 202 [10], col. 2.

ureche ; moale, molatic, greoiu, neputincios' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 589, col. 2). [1])

In această familie de onomatopei intră şi acelea la care între labială şi lichidă există o vocală de legătură. [2]) Ca să nu lungesc prea mult vorba, renunţ a le mai arăta însemnarea, rămînînd să fac acest lucru numai atunci cînd mi se va părea necesar pentru înţelegerea discuţiei. Le grupez în categorii după natura vocalei respective, şi adică : 1. *(a) balmoş* (cu foarte numeroase variante şi derivate) ; [3]) 2. *(ă) bălăbăni* (cu derivatele), *bălăbăţat* 'cu mînile desfăcute' (comunicat din Basarabia de Val. Chelaru), [4]) *bălăcări*, [5]) înrudit de aproape, dacă nu chiar identic, cu *bălăci* (amîndouă au derivate), *bălălăi* [6]) (şi derivatele), *bălăncăni*, [7]) *băldăbi* 'être dans

1) Cf. *Grai şi suflet* IV, pag. 152-3, unde O. Densusianu încearcă o explicaţie etimologică, după mine artificială, a acestor două cuvinte, pornind de la spusele lui V. Bogrea, *Dacoromania* II, pag. 652-3, pe care-l combate.

2) Deşi cuvintele onomatopeice cu *f* + *l* la bază le-am discutat pe toate împreună, indiferent dacă aceste sunete formau un grup fonetic sau erau legate printr'o vocală, cred mai potrivită aici o separare a unora de celelalte.

3) Că ne găsim în faţa unui 'cuvînt expresiv', rezultă nu numai din sensul pe care-l are *balmoş* ('mîncare moale, făcută dintr'un amestec de alimente', cf. *bolmoji*, variantă a lui *bălmăji* 'a amesteca', refl. 'a se muia, a se moleşi'), ci şi din faptul că există, alături de el, formaţia *talmeş-balmeş*, asupra caracterului onomatopeic al căreia sper că nu se îndoeşte nimeni.

4) Cf. *lăbărţa* 'schlaff, schlapp werden',obscur după Tiktin, pag. 884, col. 2.

5) Dicţ. Acad. I, 1, pag. 444, col. 2 cunoaşte numai înţelesul '(s')injurier, (se) dire des obscénités ; dire du mal, médire', care trebue să fie secundar (şi figurat) ; cel primitiv este 'a (se) bălăci' şi apare la I. Agîrbiceanu, *Adevărul literar* dela 18 Aprilie 1926 : *se bălăcăreau în bălţile din piaţă*. O variantă a acestui verb înregistrează Paşca, *op. cit.*, pag. 201 [9], col. 1 : *bălăcători* 'a spune porcării, vorbe triviale'.

6) Poate o contaminaţie din *bălăbăni* şi *bănănăi*, sinonime cu el. Derivatul *bălălău* are la Paşca, *op. cit.*, pag. 201 [9], col. 1-2 însemnarea 'mîncare făcută cu mămăligă', absentă în Dicţ. Acad., dar foarte interesantă, fiindcă arată ce înrudite sînt noţiunile 'a atîrna (din cauza moliciunii)' şi 'mîncare moale' (cf. cele spuse aici mai sus, nota 3). Acelaşi cuvînt apare în izolările *m'a bătut bălălăul* 'am dat-o dracului' (Ciauşanu, *op. cit.*, pag. 156 [6], col. 1) şi *a lua în bălălău* 'a lua în rîs' (Ioachim Botez, *Insemnările unui belfer*, pag. 102).

7) *Mai mult hodorogind şi bălăncănind decît mergînd, vagonul pustiu se opri din nou* (A. Frunză, *Viaţa românească*, Sept.-Dec. 1932, pag. 21). La fel varianta *bălăngăni : braţele sale se bălăngănesc* (anonim, *Adev.. liter.*, 8 Sept. 1935, pag. 2, col. 2). Dicţ. Acad. I, 1, pag. 449, col. 1 cunoaşte numai sensurile 'sonnailler ; sonner'.

un état d'affaissement ou d'abattement physique à cause d'une chaleur excessive, languir à cause de la chaleur', cu derivatul *băldăbeală* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 454, col. 2); 3. *(e) beleajă* 'prost, nătăfleţ, guguman' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 539, col. 2), *beleujet* şi *beleuz* idem (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 539, col. 2 şi 540, col. 1); [1]) 4. *(î) bîlbîi*, cu numeroase variante şi derivate, *bîlbără* 'flacără', *bîlbătae* [2]) şi *bîlboare* [3]) idem (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 452, col. 2 şi 453, col. 1); 5. *(o) bolbóre* 'gîngav, bîlbîit' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 605, col. 2); 6. *(u) bulă* 'haillon; femme de mauvaise vie' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 682, col. 2) şi *buleandră* idem (cred că acesta-i primitivul, cum pare a rezulta din asemănarea lui cu *fleandură*, iar *bulă*, o formaţie ulterioară). [4])

Altă grupă de cuvinte care se apropie de cele înşirate mai sus au la bază labiala *p* şi lichida *l*. Numărul lor nu este prea mare. Iată-le: *pălălăi* 'lodern, lohen; flattern', cu varianta *pălăi* idem [5]) (din care cred că a ieşit *pală* 'Hitze,

---

1) *Beleujet* mai însemnează, ca substantiv feminin, 'femeie ce şi-a pieptănat părul îndărăpt, de i se văd tîmplele şi fruntea goală'. Finala *-et* arată proveniență moldovenească. Dar cuvîntul există, supt forma *beleujat*, şi în Oltenia (Bărbăteşti-Gorj), unde are sensul de 'prost' (comunicat de I. Lăudat). Trebue adăugat că în sudul Moldovei *beleujet* pare a avea înţelesul de 'lăbărţat'; mi-aduc aminte că unui prietin din copilărie, care avea un ochiu mîncat de porci (de fapt numai partea de jos era despicată), îi ziceam în ris *beleujetul* (şi am impresia că din cauza acestui defect).

2-3) Cf. *vîlvătae*, *vîlvoare*, citate mai departe.

4) In limbile romanice occidentale există cuvinte foarte asemănătoare, supt raportul fonetic şi cel semantic, cu al nostru, şi toate sînt obscure: portg. *balandrão*, catal. *balandran*, prov. *balandra*, ital. *palandra(na)*, toate cu însemnarea 'manta, haină (lungă)'. Foarte interesant, pentru discuţia de faţă, este lomb. *pelanda* 'Art Mantel; Dirne' (W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, ed. III, nr. 1431 şi Leo Spitzer, *op. cit.*, pag. 76-7). Dicţ. Acad. I, 1, pag. 684, col. 1 citează şi el mai multe cuvinte romanice, înrudite cu al nostru, cum arată potrivirea fonetică (tema *bal-* sau *pal-)* şi semantică dintre ele. Evident că nu poate fi vorba de o înrudire istorică, ci de una elementară. Meyer-Lübke, *Rom. Etym.Wb.*, ed. I avea un articol **balandra* 'Mantel', cu adaosul 'woher?' (nr. 892), care conţinea aceste cuvinte; în ediţia III articolul respectiv lipseşte, iar terminii noştri sînt trecuţi supt nr. 1431, unde se spune însă că nu au legătură etimologică cu frc. *bélandre* < oland. *bylander*, discutat acolo.

5) La Paşca, *op. cit.*, pag. 238[46], col. 1 *pălălăi* însemnează 'a ciorovăi, a flecări, a vorbi verzi şi uscate', iar la Ciauşanu, *op. cit.*, pag. 197[47], col. 2 *pălăi* are sensul 'a sporovăi, a spune vrute şi nevrute, a-ţi împuia urechile cu fleacuri'.

heisses Blut') şi derivatele *pălălae* (foarte expresiv!) (Tiktin, pag. 1109, col. 1-2) şi *pălălău* (în izolarea *a merge pălălău*),[1]) *peletic* 'Pinsel zum Verzieren von Topfwaren' (Tiktin, pag. 1143, col. 1), *peple* 'om moale, nătîntoc,[2]) (Paşca, *op. cit.*, pag. 239[47], col. 1; cf. *ibid. pepehlui* 'pălărie cu marginile dăbălate'), *pilpîi*[3]), cu derivatele lui, *plaşcă* 'Obergerwand, Mantel; Sinau, Frauenmantel (Alchemilla vulgaris)' (Tiktin, pag. 1182, col. 1-2), *pleancă* 'gură rea, fleancă' (Paşca, *op. cit.*, pag. 239[47], col. 2: variantă a lui *fleancă*), *pleasc* şi *pleosc*, cu derivatele *plescăi*[4]) şi *pleoscăi*, *pleaşcă* 'pălărie bleagă' (variantă a lui *fleaşcă*, notat mai sus, pag. 175; Tiktin nu-l are), *pleoşti*, cu varianta *pleojdi*[5]) (la Paşca, *op. cit.*, pag. 239 [47], col. 2 *ploştit* 'cu cearcăn la ochi (?)'[6]), *plici!* 'klatsch!' (Tiktin, pag. 1188, col. 2), cu derivatul, absent la Tiktin, *pliciui (pune întîiu tocurile pe asfalt, apoi pliciue talpa pantofului de lac:* H. Papadat-Bengescu, *Logodnicul*, pag. 322),[7]) *plist!* '(vom Schlage der Peitsche) klatsch!' (Tiktin, pag. 1190, col. 2), *pliurd* 'prost, bleg *'(albit, încocîrjat, tare de amîndouă urechile şi cam pliurd... Moş Fetcu era pliurd; nu cunoştea nicio buche. Mai mult ca 50 lei nu cred să fi nu-*

1) Cf. *bălălău*, însemnat mai sus, pag. 185, nota 6.

2) Sinonim cu *feflea* (v. mai sus, pag. 173).

3) Ce bine seamănă acest verb cu *filfîi!* O observaţie analoagă se poate face despre numeroase cuvinte cu *p+l* şi cu *f+l*: *pleancă—fleancă*, *pleasc—fleasc*, *pleaşcă—fleaşcă*, etc.

4) L. Costin. *op. cit.* II, pag. 93 înregistrează verbul *flescăi*, pe care-l explică prin 'a plescăi din limbă', deci iarăşi corespondenţă deplină între cuvinte din familia fonetică *fl* şi familia *pl*.

5) Existent la Sărmanul Klopştock, *Adevărul literar* dela 29 Maiu 1930, pag. 4, col. 4. Trebue precizat că înţelesul acestei variante este identic cu al lui *bleojdi*, notat mai sus, pag. 182, şi, prinurmare, diferit de al lui *pleoşti*, înregistrat de Tiktin ('ein-, nieder-, zusammendrücken'). Dealtfel pe aceasta însuşi l-am găsit cu sensul lui *bleojdi (Mihu pleoşti ochii mari:* Gib. I. Mihăescu, *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*, pag. 200), ceeace pedeoparte confirmă presupunerea mea că *a bleojdi* şi *a se bleojdi* din Dicţ. Acad. sînt unul şi acelaşi verb (v. mai sus, pag. 182), pedealta arată ce uşor se pot confunda astfel de cuvinte, o dovadă, iarăşi, că-i vorba de creaţii onomatopeice.

6) Şi Tiktin citează, din Delavrancea, o variantă *ploşti*.

7) Interjecţia *plici!* poate avea şi altă însemnare decît aceea din citatul pe care-l face Tiktin; depildă: *Ia să mai şedem şi azi şi mîine şi poimîine, să vedem n'o crăpa dracul, n'o face plici!...* (I. C. Vissarion, *Adev. liter.*, 25 August 1928, pag. 5, col. 4).

mărat odată în viață: Nicodim C o l a, *Adevărul literar* dela 19 Februarie 1933, pag. 7, col. 3-4), *ploscotească* 'vorbărie neînțeleasă, ciorovăială' (P a ș c a, *op. cit.*, pag. 239[47], col. 2), apoi *copleși*, [1]) în care eu văd o variantă a lui *cofleși* (cf. mai sus, pag. 172-3), *pluști* 'a turti, a stropși, a dăbăla' (Paşca, *loc. cit.).*

Deasemenea găsim în romîneşte cuvinte înrudite cu cele de pînă aici şi formate dela teme care au la bază *v* + *l*, precum: *vîltoare* [2]*)*, cu derivatul *vîltura* [3]*)*, *vîlvă* 'Lohe' (T i k t i n, pag. 1741, col. 2: dupăce-l consideră identic cu *vîlvă* 'Magier; Geist; Prunk', etc., se gîndeşte la un radical, diferit de al acestuia şi avînd origine onomatopeică), cu derivatele *vîlvătae* şi *vîlvoare*, apoi *vîlvoiu, vîlvora, vîlvotă (vîlvota nemaipomenită, stîrnită la canton:* Victor Ion P o p a, *Velerim şi Veler, Doamne*, pag. 128; *să dezghioc o lămurire din vîlvota aceasta de strae duminicale:* i d e m, *Romînia literară* dela 6 Maiu 1933, pag. 1, col. 1), *vlej* 'cal bătrîn' (comunicat din Basarabia de studentul D. S t r u n g a r i u), sau *m* + *l* ca: *meleajă* 'un cal slab de tot' (comunicat din Albeşti-Ialomiţa), [4]) *meleandră* 'haină rea, zdreanță' (P a ș c a, *op. cit.*, pag. 233[41], col. 2), [5]) *mleoarce* (plur.), variantă a lui *bleoarce* 'broaşte' (L C o s t i n, *op. cit.* I, pag. 61; în vol. II, pag. 128 *mleoarcă* 'broască urîtă').

Cîteodată labiala inițială dispare (probabil din pricina unei greutăți de pronunțare), [6]) şi atunci cuvîntul începe cu

---

1) Traducerea 'überschütten, überfluten, überhäufen', pe care o dă T i k t i n, pag. 412, col. 1, fără a fi propriu zis greşită, se cam îndepărtează de adevăratul înțeles al acestui verb: toate citatele făcute acolo se împacă foarte bine cu sensul 'a turti, a face fleaşcă sau pleaşcă' (a cofleşi, adică, dacă ne gîndim la fructele coapte, asupra cărora apasă o greutate), vreau să spun că noțiunea exprimată de *copleşi* nu este 'îngrămădirea (peste capul sau corpul cuiva) a unei cantități mari de lucruri', ci 'rezultatul acestei îngrămădiri, urmarea finală (din punctul de vedere al individului care suportă această acțiune)'.

2) Această etimologie mi se pare preferabilă aceleia date de T i k t i n, pag. 1740, col. 2 (latinescul r e c o n s t r u i t **voltoria).*

3) Sună şi *vîltora: gîndurile ce se vîltorau în adîncimile tulburi* (L. R e b r e a n u, *Jar*, pag. 143).

4) Cf. *beleajă*, notat mai sus, pag. 185, şi *vlej*, citat chiar acum. La S. P o p, *Citeva capitole din terminologia calului* în *Dacoromania* V găsim pe *vlej* şi derivatul *vlejoiu* (pag. 240), dar lipseşte *meleajă* (cf. terminul înrudit şi fonetic şi semantic *melegar*, pag. 211).

5) Foarte asemănătoare cu *buleandră* idem.

6) Această dificultate fiziologică ar explica naşterea vocalei de transiție

l, fără a-şi pierde totuşi însemnarea originară. Aşa-i cazul cu *leoarcă* (în izolarea *ud leoarcă)*, dintr'un mai vechiu *bleoarcă* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 578, col. 2), [1]) poate şi cu *leapşă* 'palmă ; un joc de copii' *(...fereala din apropiere, ca la jocul de-a leapşa:* Camil Petrescu, *Romînia literară* dela 12 Martie 1933, pag. 1, col. 7 ; *leapşa pe ouate:* M. Celarianu, *Cuvîntul liber* dela 31 Martie 1934, pag. 3, col. 3), [2]) cu derivatul *lepşi* 'a da o palmă'. Dela dublete ca *bleoarcă-leoarcă* s'a format deprinderea urechii noastre cu echivalenţa labială + lichidă = lichidă singură, depildă *leop!* 'plumps !, pardauz!' (Tiktin, pag. 904, col. 1), care produce o impresie foarte apropiată de a lui *fleaşc!*, notat mai sus, pag. 175 (poate din cauza lui *p* final, care compensează oarecum lipsa labialei dela începutul cuvîntului ?). Deaceea *leoarbă* (şi *leoapă)* '(verächtlich von dem Munde eines Redenden, etc.) Maul, Fresse, Gosche' (Tiktin, pag. 903, col. 2) [3]) cheamă imediat în minte pe *fleoarcă* şi ceilalţi termini înrudiţi cu acesta, deşi aparţine la o familie onomatopeică diferită (împreună cu *ceflăi* 'a mînca cu zgomot ca porcii', la Ciauşanu, *op. cit.*, pag. 164[14], col. 1, variantă a mai obişnuitului *clefăi,* [4]) cu *molfăi, morfoli* ş. a.).

între labiala iniţială şi lichida imediat următoare, fenomen pe care l-am constatat la mai multe din cuvintele discutate pînă aici.

1) Cf. şi bănăţ. *bleoarcă* = *mleoarcă* 'broască' (v. aici mai sus, pag. 187).

2) Jocul este descris de T. Pamfile, *Jocuri de copii* II, Analele Academiei Romîne, Mem. Secţ. Literare, ser. II, tom. XXIX. Bucureşti 1907, pag. 261[13], care-i zice *de-a cleapşa,* întrucît prin Bucovina *leapşă* 'palmă' sună *cleapşă* (la fel *clepşi* 'a pălmui', *clepşită* 'pălmuită ; bătut la cap, prost, năuc'). La pag. 260[12], nota 4 se citează *leapşă* şi *lepşi* din Ţepu-Tecuciu. N'ar fi exclus ca exploziva iniţială din varianta bucovineană să se fi născut, prin disimilaţie la *p* următor, din labiala primitivă *(p, b* sau *f).* In jud. Tutova *lepşit* însemnează 'îndărătnic şi într'o parte' (comunicat de prof. Dragomir din Chişinău), adică 'lovit cu leapşa' (cf. *lovit cu leuca* 'ţicnit, într'o ureche').

3) Cf. bănăţ. *leorbă* 'frunză de dafin', *leorfăi* 'a flecări' (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 119), *leoarfă* 'mască', *leorpăi* 'a sorbi (cînd e vorba de animale)' (id., *ibid.* I, pag. 129). L. Şăineanu, *Dicţionar universal,* ed. V, pag. 364, col. 1 are *leopă* 'palmă dată peste gură' şi *leopăi* 'a bălăci în noroiu, a flecări'. Interesant pentru discuţia noastră este *leorbăi* din următorul pasaj : *a început a leorbăi şi curcanul la mine* (Cezar Petrescu, *Comoara regelui Dromichet,* pag. 140).

4) In graiul bănăţean *lefăi* 'a mînca încet şi mult' (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 118), aşadar cu exploziva iniţială căzută, întocmai ca la exemplele notate mai sus (în special la *cleapşă* = *leapşă). Clefăi* are şi alt înţeles (mai exact,

*

In paginile precedente m'am ocupat de formaţiile onomatopeice romîneşti la baza cărora stă grupul fonetic labială + *l* şi al căror înţeles este identic sau de aproape înrudit cu al lui *fleoancă*, *flutura*, etc. Labialele se pot combina însă şi cu cealaltă lichidă *(r)*, cum am avut prilejul să constat, din fugă, în articolul despre *filfison* (vol. I al acestui *Buletin*, pag. 150 urm.). Ca o complectare a celor spuse acolo şi ca o continuare a discuţiei din studiul de faţă, cred util să notez acum o serie de creaţii lexicale formate din labială + *r* şi avînd un sens apropiat, într'o măsură mai mare sau mai mică, de al celor de pînă aici. Ţin să precizez că n'am deloc siguranţă deplină (cîteodată nici măcar aproximativă!) în ce priveşte aparţinerea cuvintelor care vor urma mai încolo la domeniul de activitate onomatopeică a limbii. Simbolismul fonetic joacă în asemenea cazuri un rol aşa de mare, încît impresiile noastre se tulbură, ba se şi falşifică foarte lesne: din moment ce cunoaştem însemnarea unui cuvînt, ni se pare că ea se datoreşte tocmai unor anumite sunete, despre care ştim, din exemple neîndoelnice, că au o valoare semantică determinată. Deaceea eu însumi sînt sceptic cu privire la unele din explicaţiile de mai la vale.

Grupez cuvintele în aceeaşi ordine ca şi pînă acum. I. *f* + *r*: *farafastîc* cu varianta, interesantă pentru echivalenţa, cel puţin relativă, a lichidelor *falafastîc)*; *farfará* 'flecar, palavragiu', [1]) *farfuză (ăia... care... umplu cinematografele sau şantanele, cu toate farfuzele după ei:* M. Cela-

altă nuanţă semantică) decît cel obişnuit: *dricul primăriei clefăia prin glod* (G. Lesnea, *Manifest* dela 10 Iulie 1935, pag. 5, col. 2). Cred că tot aici poate fi pus *lefăi* (refl.) 'sich in unschicklicher Art, ungeniert, übermütig (aus)strecken, recken, räkeln' (Tiktin, pag. 886, col. 1 îl socoteşte obscur). Cf. şi *laf* 'Geschwätz', după Tiktin, *loc. cit.*, de origine turcească, ceeace mi se pare neprobabil.

1) Dicţ. Acad. II, 1, pag. 62, col. 2 îl derivă din turc. *farfara* idem. Nu combat această etimologie, deşi citatele făcute acolo nu probează că ar fi vorba de un „cuvînt din epoca fanariotă" (existenţa lui în numeroase poezii populare ar pleda, poate, pentru o vechime ceva mai mare), dar răspîndirea, în diverse limbi, a lui şi a altor expresii înrudite ne dă dreptul să-l considerăm pretutindeni ca o formaţie onomatopeică, la fel cu *farafastîc*, pe care Dicţ. Acad. II, 1, pag. 56, col. 2 îl consideră obscur (trimeţînd totuşi la nişte cuvinte turceşti şi greceşi, foarte asemănătoare cu *farfara*, dar şi ele, cred, tot onomatopeice).

rianu, *Polca pe furate*, pag. 35), [1]) *ferfeniță* 'zdreanță, petecă; peliță fină; (= *ferfăn)* vîzdoagă', cu numeroase variante și derivate (Dicț. Acad. II, 1, pag. 101, col. 1), *ferferă* 'haină subțire' (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 91), *ferță* 'fiecare dintre fășiile din care-i compusă pînza unei corăbii' (Dicț. Acad. II, 1, pag, 106, col. 1), [2]) *firfă («e o firfă, o gură de petece* 'vorbă-multă, a mîncat picior de găină'»: Ciaușanu, *op. cit.*, pag. 174 [24], col. 2), cu derivatele *firfoiu* (și varianta mai răspîndită *forfoiu)*, în izolarea (glumeață sau ironică) *cu firfoiu* „care se întrebuințează despre tot ce se prezintă în mod neobișnuit și exagerat, cu vîlvă mare, cu pompă sau paradă (de cuvinte, în îmbrăcăminte, etc.), cu podoabe multe și deșarte" (Dicț. Acad. II, 1, pag. 158, col. 2),[3]) *firfăi* 'a flecări cu defecte organice' [sic!] (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 12; la pag. 19 *fărfăi,* cu varianta *fărfăli* 'a flecări'), [4]) dela care *forfoitură* 'flecăreț' (id., *ibid.*, pag. 94), [5]) *firfălăi* 'o floare albă (există și albastră) ce înflorește în Maiu prin grădini)' (L. Costin, *op. cit.* I, pag. 104; la pag. 107 cetim *„forfologi,* plur. și *fărfălăi* colectiv pentru fel de fel de flori"), *firfăli* (plur.) 'prostii, fleacuri' (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 91), *firfăli* (refl.) 'a se făli' (Dicț. Acad. II, 1, pag. 62, col. 1), [6]) *firfînatic* 'flecar (?)' (ibid., col. 2), *firfotă* 'om de nimic' (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 91), *firță* 'haină subțire' (L. Costin, *loc. cit.),* [7]) în Dicț. Acad. II, 1, pag. 66, col. 1 *firță* 'enfant qui a du vif-argent dans les veines; langue de vipère, colporteur de fausses nouvelles; débauchée,

1) Lipsește în Dicț. Acad.

2) V. Bogrea, *Dacoromania* IV, pag. 814 se gîndește la ung. *fércz* 'Anschlag, Heft' și derivatul acestuia *férczel* 'heften, flicken', citînd totodată și pe ital. *filza.* Cred că pot face și aici observația pe care am făcut-o mai sus despre *farfară.*

3) La L. Costin, *op. cit.* II, pag. 94 *forfoae* (plur.) însemnează 'mofturi'.

4) In Basarabia *fîrfîi* 'a mînca (despre rațe)' (comunicat de D. Strungariu).

5) Dupăcum se vede, vocala de legătură între *f* și *r* la această familie de cuvinte nu-i totdeauna aceeași, deși altfel deosebirile dela una la alta sînt foarte mici *(î* și *ă* alternează des în limba noastră, fiindcă sînt înrudite, iar *o* a rezultat din *ă,* supt influența celor două labiale dinainte și de după el).

6) Evident același cuvînt cu *fărfăli* 'a flecări' dela Costin, notat ceva mai sus.

7) Variantă a lui *ferță,* deja amintit.

personne légère ou indécente', [1]) *forfăi* (refl.) 'a umbla de colo colo, a se foi' (cf. *fîrfăi*, notat mai sus, şi *forfoti*, care urmează), [2]) *forfoandă* 'neîngrijit îmbrăcat; ferfeniţos' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 158, col. 2), *forfoci* 'a flecări' (L. C o s t i n, *op. cit.* I, pag. 107), *forfodii* 'minciuni, vorbe băbeşti' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 158, col. 2), *forfoti* 'a umbla de colo pînă colo, iute, grăbit şi preocupat; a furnica, a mişuna; (despre mîncările scăzute) a fierbe fără multă apă; a flecări', cu variante şi derivate, care seamănă cu unele din cuvintele deja notate (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 158, col. 2 şi 159, col. 1), *freli* 'a vorbi fără căpătîiu, fără motiv' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 174, col. 1), *frişcă* 'crème fouettée ; houssine, badine ; hochequeue (Motacilla) ; tendron ; nom de chien de berger ; chiquenaude' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 178, col. 1 : dupăce pomeneşte de ung. *fricska* pentru sensul ultim şi ne spune că în dialecte italieneşti şi în albaneză există cuvinte asemănătoare, autorul înclină totuşi pentru o «origine onomatopeică, cu înţelesul fundamental 'a mişca repede (o nuia) prin aer (şi a produce un sunet şuerător cu ea)'»). [3])

---

1) Şi derivatele *firţîgău* 'om neastîmpărat, neaşezat' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 66. col. 1), *firţii* (refl.) 'a se mişca de colo colo. (despre anumite femei) a-şi mişca şoldurile în mod indecent', care lipseşte în D i c ţ. A c a d., dar e foarte frecvent în vorbirea familiară, *firţoagă* 'femeie neastîmpărată şi uşuratică; (adj.) zburdalnică, zglobie' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 68, col. 1). Pe cel dintîiu l-am întîlnit supt forma *firţîngău* (Gib. I. M i h ă e s c u, *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*, pag. 154 : *pentru-un firţîngău, pentru-un pomăduit, pentru-o haimana şi-un porc fără ruşine...)*, rezultată prin contaminaţie (de natură afectivă) cu *ţîngău*.

2) Auzit dela nevastă-mea, care nu poate preciza dacă-l cunoaşte din graiul de acasă (Buzău) ori l-a auzit la Iaşi (eu bănuesc mai degrabă că-i vorba de o formaţie individuală momentană, evident onomatopeică).

3) Pentru a vedea cum 'Motacilla' s'a putut numi *frişcă*, trebue amintit că prin unele părţi această pasăre se cheamă *codobatură*, iar în altele (la Tecuciu, depildă), şi mai expresiv, *bîţîitoare*. G. W e i g a n d, *III. Jahresbericht*, pag. 316, col. 1, dela care a luat D i c ţ. A c a d. înţelesul acesta, notează (v. pag. 324, col. 1), şi sinonimul *pliscă*, tot din Banat şi, evident, tot onomatopeic. La adresa fetelor, *frişcă* a început să exprime o nuanţă de dispreţ (isteţimea şi vioiciunea sînt, cel puţin aparent, semne de neseriozitate pentru lumea obişnuită). Cf. *flişcă*, notat mai sus, pag. 176-7.—Şi în unele limbi romanice occidentale există cuvinte la baza cărora stă grupul fonetic *f+r*. Le discută Leo S p i t z e r, *Lexikalisches aus dem Katalanischen....* pag. 77 (cf., de exemplu, prov. *farandou[lo]* 'danse de course cadencée que l'on exécute au son du tambourin en se tenant

II. *b+r: bîrfi* 'a flecări ; a spune minciuni, a bîigui; a vorbi de rău', cu derivatele lui (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 449, col. 1-2 : trimete el însuşi la o temă onomatopeică slavă, după ce spune că etimologia e necunoscută), *bîrliga* '(despre animale) a întoarce coada cu vîrful în sus' şi derivatul *bîrligat* (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 500, col. 2 şi 501, col. 1: şi aici se citează un radical slav, iarăşi onomatopeic), *bîrtă* 'femeie de ocară' (Paşca, *op. cit.*, pag. 201[9], col. 2), *boarfe* (plur.) 'rufe sau haine (vechi, murdare, zdrenţuite); lucruri vechi şi netrebnice (prin casă)' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 586, col 2), [1]) cu varianta *borfe* şi diverse derivate (ibid., pag. 619, col. 1-2), *borhot* 'bucate sau mai ales fructe fermentate, plămădeală din care se extrage bere, rachiu, terciu de prune din care se face ţuică, rămăşiţă de bucate sau fructe, etc.' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 619, col. 2), *brambură* (numai în izolări ca *a juca* sau *a umbla, a merge brambura)* 'a-landala, fără rost, fără ţintă, la întîmplare' (lipseşte în Dicţ. Acad.), [2]) *bruftui* 'a arunca pe părete (cu mistria) un strat de bruftuluială, a tencui; a opări ceva în pripă; a arunca cuiva cuvinte aspre' (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 657, col. 2),

---

par la main ou avec des mouchoirs', *farandèu* 'gauche, sans gêne et sans tournure, un peu niais... écervelé..., jeune..., fou', span. *farándula* 'Betrügerei, Schwindelei, Windbeutelei', catal. *farandoler* 'ränkesüchtig'). In *Revue de linguistique romane* VI (1930). pag. 216 urm. găsim o bogată listă de cuvinte franţuzeşti, foarte asemănătoare, în general, cu ale noastre, atît ca aspect fonetic, cît şi ca înţeles (depildă: *déferlampé, déferloquer, farfouiller, ferlamper, ferniller, fersiller, firloque, fourlore, frefel, freluche, freluquet, frétiller, fretouiller, furlucqué, furlufer* ş. a.). Autorul studiului, P. Barbier, vede în ele compuse cu prefixul *for-*, de origine germanică. Eu cred că mai satisfăcător s'ar putea explica, cel puţin o parte din ele, ca formaţii onomatopeice, înrudite cu cele discutate aici.

1) Acest substantiv se întrebuinţează şi la singular ; deasemenea se pare că *boarfă* 'un soiu de peşti mici şi graşi', înregistrat de Dicţ. Acad., *loc. cit.*, este acelaşi cuvînt, cu o accepţie specială.

2) Cf. Leo Spitzer, *Zeitschrift für romanische Philologie* XLIX (1929), pag. 708-9, unde frc. *vrombir* este explicat cu ajutorul formulei fonetice (propusă de H. Schuchardt, *Zeitschrift...* XV [1891], pag. 121 «pentru formaţii onomatopeice, care exprimă un zgomot surd») explozivă + *r* + *o (u)* + *n (m)* (+ *t, d* sau *b)*. Dar *vromb-*, adaugă Spitzer, nu-i decît o variantă a lui *bromb-*, care apare în ladin. *brumblar* 'murmeln', alb. *brumbulinë* 'donnern'. Rom. *brambură* arată mai mult o mişcare decît un zgomot, iar din cauza lui *a* (vocală aşa de deosebită, ca timbru, de *o* sau *u)* produce impresie diferită de a cuvintelor aici citate.

burduf, burduhan, burtă, toate mai mult sau mai puţin sinonime şi având drept însemnare fundamentală pe aceea de 'pîntece, stomac, etc.', cu foarte numeroase variante şi derivate (Dicţ. Acad. I, 1, pag. 697-699, 703, col. 2 şi 704, col. 1) [1]) (la L. Costin, *op. cit.* I, pag. 66 şi II, pag. 51 întîlnim cîteva cuvinte din aceeaşi familie, care lipsesc în Dicţ. Acad., anume: *burfă* şi *burfan* 'stomac, burtă [la animale]', *burfăli* şi *burfăi* 'a scotoci', *burfănos* 'burduhos', *burfui* 'a frămînta, a sparge, a trînti'), [2]) *zbîrli* 'sträuben; in Harnisch geraten' (Tiktin, pag. 1802, col. 2), *zburda* 'ausgelassen, mutwillig umherspringen, sich ausgelassen gebärden' (ibid., pag. 1805, col. 2).

III. *p + r: pîrlă* 'fată isteaţă, vioae' (Paşca, *op. cit.*, pag. 238 [46], col. 2), [3]) *pîrpă* 'gură' (id., *ibid.*), *porlog* 'petec de opincă, plotog' (id., *ibid.*, pag. 240 [48], col. 2), [4]) *praftură* 'Lösch-, Sprengwedel', cu derivatul, sinonim, *praftoriţă* [5]) (Tiktin, pag. 1231, col. 2), *prăşcău* 'junger Bursche, besonders mit dem Nebenbegriff des Ausgelassenseins', *prăşcău de zăpadă*

---

1) Printre variantele lui *burduhan* găsim unele cam deosebite de el, supt raportul fonetic, şi, în schimb, foarte apropiate de alte cuvinte, pe care le explic în acest articol ca onomatopeice, depildă *bîrhăe, borhăe, borhan, borfeiu*, etc. Şi în acest fapt cred că trebue să vedem un argument în favoarea punctului mieu de vedere.

2) Am impresia că 'traducerea' unora din terminii aceştia nu-i exactă.

3) Ar putea fi un postverbal dela *pîrli*, pentru care să se compare *pîrlaciu* 'şiret, şoltic'. Cf. şi *şperlă de fată* idem, mai ales în exclamări *(ce mai şperlă de fată!*, etc.), auzit de mine în vorbirea familiară din Moldova (v. mai departe *şperlă)*.

4) Poate o variantă a lui *potlog* idem (pentru transformarea lui *t* în *r* să ne gîndim la mold. pop. *chişorcă* < *chişotcă* 'cel care urinează noaptea în pat', *cloporniţă* < *clopotniţă*, deşi aici avem a face şi cu un fenomen de analogie: *-otcă* a fost înlocuit prin *-orcă*, simţit ca sufix, iar lui *-otniţă*, falş sufix, i-a luat locul *-orniţă)*.

5) Varianta cu *pl-* pare a fi mai veche; în acest caz cuvîntul aparţine la grupa *p + l*. G. Pascu, *Omagiu Bărbulescu*, pag. 217 compară alb. *pl'af* ş. a., care pot avea însă o origine asemănătoare, adică tot onomatopeică. *Praftoriţă* însemna altădată (prin Oltenia) şi 'uşă rudimentară de nuiele la bordeele Ţiganilor' *(Buletinul Societăţii Regale Romîne de Geografie* XLI [1922], pag. 123), iar figurat se întrebuinţează cu sensul de 'Ţigancă' (auzit de mine in Moldova).

6) Cf. şi *prăşcar* 'Schleuderer' (Tiktin, pag. 1234, col. 1), înrudit, foarte probabil, cu *proaşcă* şi *împroşca.*

'Schneeschauer' (Tiktin, pag. 1234, col. 1-2), *şperlă* 'lohende, glühende Asche' (Tiktin, pag. 1468, col. 2). [1])

IV. *v + r: vărpălit* 'sucit, unul care se învîrteşte încoace şi încolo' (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 207), *vraişte* 'regellos, unordentlich, ausgebreitet hingeworfene Dinge; weit offen stehende Türen, Fenster' (Tiktin, pag. 1774, col. 1-2), [2]) *vraşc!* (la I. C. Vissarion, *Adevărul literar* dela 17 Februarie 1929, pag. 3, col. 2: *îl loveşte şi-l dă vraşc jos*), *vrăhăluit* 'zvînturatic' (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 209), *vruţă* 'persoană care se amestecă în trebi străine, fără să i se ceară intervenţia', [3]) cu derivatul *vruţelnic* 'neastîmpărat' (Paşca, *op. cit.*, pag. 253 [61], col. 1). [4])

V. *m + r: morceală* 'murdărie, tină', cu derivatele *morceli, morcelit* (L. Costin, *op. cit.* II, pag. 129 şi I, pag. 140), [5]) *morcoti* 'a bate pe cineva la cap cu vorba' (Tecuciu), *morhăi* 'a trudi' *(nu morhăi oamenii, că doară nu-s vite,* Paşca, *op. cit.*, pag. 235 [43], col. 1), [6]) *mormoloc* 'Kaulquappe' (Tiktin, pag. 1009, col. 1). [7])

---

1) V. mai sus *şperlă de fată*, sinonim cu *pîrlă*.

2) Să se compare cele spuse la pag. 192 despre *brambură*. Cred că sensul primitiv al lui *vraişte* este cel care, la Tiktin, figurează în rîndul al doilea, adică 'loc prin care poate trece oricine şi orice cu mare uşurinţă' (din această cauză lucrurile adăpostite acolo nu pot sta în ordine). Şi mai cred că la început de tot cuvîntul nostru a însemnat mişcarea însăşi (a fiinţelor) printr'un asemenea loc, cum rezultă din următorul pasaj: *a cui o fi* [junca] *de-o tot lasă să umble vraişte ?* (Sp. Popescu, *Adevărul literar* dela 7 Decembrie 1930, pag. 5, col. 2).

3) La Bucureşti (şi prin Muntenia, în general) *vruţă* însemnează 'intermediară, codoaşă' (comunicat de D-ra Florentina Simionescu), iar la Bărbăteşti-Gorj '(om) isteţ' (comunicat de I. Lăudat).

4) Cf. frc. *verluter, vermiller, vernauler, vreliard* ş. a., discutate de P. Barbier, *Revue de linguistique romane* VI (1930), pag. 291 urm..

5) Ar putea fi înrudit cu *smîrc* 'mlaştină', *smorcăi* = *smîrcîi* (Tiktin, pag. 1447, col. 2).

6) Aminteşte întrucitva de *morfăli* (şi *molfăi!*), dela care există o variantă *morfăi*, neînregistrată de Tiktin: *Eram şapte scoşi la părete... Examen, nu glumă. Ailalţi morfăiau în bănci. Unii aveau şi cărţi* [de cetit pentru examen] (Gib I. Mihăescu, *Adevărul literar* dela 30 August 1931, pag. 3, col. 3).

7) Mai are un înţeles figurat, care lipseşte la Tiktin, şi anume 'om moale, bleg, incapabil de o acţiune mai energică' (eu însumi îl întrebuinţez foarte des cu sensul acesta).

Găbji.[1]

Dicţ. Acad. II, 1, pag. 203, col. 2 socoteşte acest verb drept variantă a lui *găbui* 'a prinde (pe cineva) fără veste, la strîmtoare, deunde nu mai poate scăpa'. Explicaţia dată înţelesului este justă, vreau să spun că *găbji*, care la Tecuciu, depildă, se bucură de o largă răspîndire,—faţă de *prinde*, el apare ca un 'cuvînt expresiv', întrebuinţat în momente sufleteşti puternic stăpînite de afect—, este perfect sinonim cu *găbui*. In ce priveşte chestia, dacă ambele verbe au şi aceeaşi origine, cred că Dicţ. Acad. se înşeală. Pe *găbui* îl compară cu v. rus. *nagabati* 'zusetzen, bedrängen' şi cu rut. *hábaty* 'behelligen'. Presupunînd că această etimologie ar fi justă (*g* pentru rut. *h* ar putea fi atribuit, în definitiv, cuvîntului polonez corespunzător, *gabać*), mai ales că, după informaţiile Dicţ. Acad., cuvîntul romînesc se aude numai prin Moldova şi prin regiunile învecinate ale Transilvaniei, nu văd cum s'a născut *găbji*, împreună cu variantele lui *găbşi* şi *găbăşi*, din *găbui*. Dicţ. Acad. nu spune nimic în această privinţă, şi totuşi lucrul nu-i deloc evident, ca să nu fi avut nevoe de oarecare discuţie.

Etimologia lui *găbji* trebue căutată în altă parte. Este turc. *qabz* 'das Ergreifen, der Empfang; die Hartleibigkeit, Verstopfung' (cf. şi *qabza* 'eine Handvoll, der Griff eines Degens, Säbels') (W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der türkischen Dialekte*, vol. II, pag. 461, col. 1). Din punct de vedere semantic nu se poate potrivire mai deplină între un etimon şi corespunzătorul lui, iar supt raportul fonetic au ne-

1) Deşi o etimologie foarte asemănătoare cu a mea a propus mai de mult G. Pascu, *Omagiu Bărbulescu*, pag. 216 (şi anume turc. *qabza* 'poignée, manipule; fig. possession' pentru rom. *gabjă* din izolarea *a pune gabja*), cred că pot publica acest articol, pe care l-am redactat cu cîţiva ani în urmă,—face parte dintr'o lucrare în pregătire, intitulată *Pe marginea dicţionarului limbii romîne*, după-cum am anunţat deja în acelaşi *Omagiu*, pag. 46—, nu numai pentrucă am ajuns la această explicaţie independent de alţii, ci şi pentrucă toate amănuntele lămuritoare pe care le dau eu lipsesc la Pascu.

2) Printr'o curioasă inadvertenţă Dicţ. Acad. scrie «v. rus. *-gabati*», ceeace n'are niciun sens: E. Berneker, *Slavisches Etymologisches Wörterbuch* I, pag. 287 citează întîiu prezentul acestui verb vechiu rusesc, apoi infinitivul, la care însă nu mai repetă pe *na-*, ci-l lasă la o parte, punînd în schimb o liniuţă înaintea lui *gabati*. Aşadar un cuvînt vechiu rusesc *(-)gabati* nu există.

voe de lămuriri *g-* şi *-j-*. Turc. *k* (= *q*) s'a prefăcut în *g* prin asimilaţie la *b* următor, iar *z* a devenit *j* supt influenţa lui *i* din terminaţia verbală. Căci *găbji* este anterior lui *gabjă*; altfel nu s'ar putea explica redarea prin *j* a lui *z* din etimon. Că *gabjă* este un postverbal, rezultă şi din faptul că apare numai în izolarea *a pune* (s. *a turna*) *gabja (pe cineva)* 'a pune mîna, laba pe cineva, a-l apuca, a-l prinde' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 203, col. 1), nu şi ca substantiv independent: după ce verbul avea deja existenţă în limba noastră, obiectului drept nepersonal din locuţiunea *a pune mîna* i s'a substituit cuvîntul mai expresiv *gabja*, [1]) care trebuia să apară şi el supt forma articulată, întocmai ca elementul sintactic înlocuit. Avem aici un procedeu lingvistic foarte curent în vorbirea populară şi în argot, aşa numita derivaţie sinonimică: un cuvînt sinonim (sau considerat ca atare) ia cu vremea locul altuia, care, din cauza prea desei întrebuinţări, şi-a pierdut caracterul de termin expresiv şi deaceea nu mai poate satisface nevoile individului vorbitor stăpînit cu putere de afect.

O formaţie perfect paralelă cu *găbji* < *qabz* este *zăpsi* 'ertappen, überraschen' < *zapt* 'Besitz' (< turc. *zabt*). T i k t i n, pag. 1794, col. 1 crede că *zăpsi* este onomatopeic, după ce spune că aminteşte de *găbji* (citează şi varianta acestuia *găpşi*, gîndindu-se, probabil, că asemănarea ei cu *zăpsi* este mai mare). Deşi o creaţie onomatopeică ar fi foarte naturală într'un asemenea caz (cf. cele spuse în nota de mai jos despre *hapcă*), nu cred că trebue să ne oprim la ea, odată ce limba noastră posedă subst. *zapt*, din care iese foarte bine *zăpsi* (< *zăpţi*, cu *ţ* prefăcut în *s* prin disimilaţie la *p* prece-

1) Expresivitatea lui se datoreşte, foarte probabil, asemănării fonetice cu *hapcă*, cuvînt onomatopeic sau cel puţin simţit astfel (cf. *hap!*) şi sinonim cu *gabjă*, mai ales că şi el se întrebuinţează tot numai izolat *(cu hapca)* şi deaceea tot numai articulat. Dealtfel cred că unii indivizi vorbitori văd în *gabjă*, tocmai din cauza aceasta, o creaţie onomatopeică. Dar ceeace i-a mărit expresivitatea a fost originea ...turcească a primitivului *găbji*, adică spaima Romînului în faţa funcţionarilor şi militarilor turci, care se foloseau de toate mijloacele pentru a pune mîna fie pe cei vinovaţi de nesupunere la măsurile, mai ales de ordin economic (sechestrarea produselor agricole, etc.), ale autorităţiior, fie pe animalele şi obiectele necesare Porţii (cu deosebire în timp de război)

dent; cf. *zgrepţăna-gripsăna, zgripţor-zgripsor*, etc. la Tiktin, pag. 1815, col. 1). Ceeace l-a făcut pe Tiktin să presupună o formaţie onomatopeică este înfăţişarea fonetică a lui *zăpsi:* cele spuse mai sus despre *găbji* se potrivesc de minune şi aici (mai ales din cauza lui *p*, care aduce aminte de *hap!)*. De-altmintrelea *zapt*, cuvînt oarecum literar la început (îl întîlnim numai la cronicari), a pătruns cu vremea şi în limba vorbită. Tiktin citează din graiul familiar actual izolarea *a face (ceva) zapt* 'etwas mit Beschlag belegen, als gute Prise nehmen, kapern, in die Tasche stecken'.

Din *găbji* au ieşit uşor variantele *găbşi* (de fapt *găpşi:* prin disimilaţie la *g* precedent, *b* şi-a pierdut fonicitatea, devenind *p*, iar apoi, supt influenţa acestuia, s'a petrecut acelaşi lucru cu *j*, care s'a transformat în *ş)* şi *găbăşi* (despre epenteza lui *ă* v. ceva mai încolo).

Cît despre *găbui*, este evident că a luat naştere prin contaminaţie din *găbji* + *dibui* 'etwas tastend suchen, danach tasten; tastend herausfinden, ausfindig machen, ausstöbern, -spüren' (Tiktin, pag. 543, col. 1-2). Din Andrieşeni-Iaşi mi se comunică încă o variantă a verbului nostru: *găbuji*, care a rezultat tot prin contaminaţie *(găbui* + *găbji)*. Incrucişările de cuvinte mi se par foarte naturale într'un caz ca cel discutat aici, din pricină că avem a face cu expresii la care, cum am mai spus deja, afectul joacă un rol important. Dealtfel *găbuji*, la fel cu *găbăşi*, s'a putut forma şi independent de influenţe exterioare: grupul fonetic *bj* este dificil pentru Romîni şi deaceea a fost evitat prin epenteza lui *u* (resp. *ă)*. In acelaşi chip au luat naştere alte două variante, deastădată compuse cu *în-: înghebeji* (Dict. Acad. II, 1, pag. 686, col. 1), dela care s'au format cîteva derivate, şi *înghebuji* (Paşca, *op. cit.*, pag. 228 [36], col. 2). [1])

Ar mai fi de adăugat ceva despre raportul dintre *dibui* (cu varianta *ghibui)* şi *găbji*, etc. Tiktin spune despre *dibui* „vielleicht verwandt mit *a găbji* und *a găbui*". Cu toată asemănarea, care şi ca sunete e destul de mare, nu sînt dispus

1) Va fi influenţat, prin etimologie populară, *gheb* (cînd prinzi pe unul care fuge, îl apuci de spate!) ori s'a prefăcut *ă* în *e* din cauza lui *e* următor, care, la rîndul lui, a putut ieşi din mai vechiul *ă* (un *găbăji* a putut uşor deveni *găbeji*, mai ales la formele cu *e* şi în terminaţie)?

să admit o origine comună pentru ambele verbe. Aceasta este şi părerea altor lingvişti, care au încercat să explice pe *dibui* separat de *găbji:* P. Skok (din rut. *dýbati* 'trottiner', v. *Dacoromania* III, pag. 835) şi I.-A. Candrea (din bulg. *debnja* 'lauern, aufpassen, Jmdn. belauern, beschleichen; heimlich, verstohlener Weise tun' sau bulg. *debja* 's'approcher furtivement, s'approcher à pas de loup', cu varianta *debnja* 'marcher à pas de loup; guetter, épier').

Inţesa.

Cu toatecă (ori, poate, tocmai pentrucă) încercările de a explica acest verb sînt foarte numeroase, se poate spune că originea lui a rămas tot obscură. Etimologia lui I. Ţicăloiu, *Zeitschrift für romanische Philologie* XLI (1921), pag. 589 (lat. **intensare* < *tēnsus)* o respinge, cu drept cuvînt, S. Puşcariu, *Dacoromania* IV, pag. 705 (şi, după el, W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, ed. III, nr. 4485), pentru motive fonetice (dintr'un latinesc *tē-* n'are cum ieşi rom. *ţe-),* contra lui Leo Spitzer, care, în *Dacoromania* IV, pag. 651-2 (nota) se sileşte s'o sprijine, invocînd, pentru partea semantică, pe v. frc. *tesé* 'gonflé, appesanti', *teser* 'avoir le ventre tendu et l'estomac rempli au point de respirer difficilement' şi presupunînd (cu îndoială), în ce priveşte sunetele, o confuzie a lat. pop. *tēsus* cu *tĕrsus* (>**tesus*, cu *ē* deschis, cum ar proba span. *tieso* 'steif'<*tĕrsus).*[1]) G. Giuglea, *Dacoromania* II, pag. 823 a propus un ** insitiare* (dela *insitare* > sard. campid. *insiðai* 'pfropfen', cf. M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 4467 şi M. L. Wagner, *Das ländliche Leben Sardiniens im Spiegel der Sprache*, Heidelberg 1921, pag. 114), pe care l-a acceptat, pentru moment, S. Puşcariu, *Dacoromania* II, pag. 886 şi III, pag. 380. Ca multe din etimologiile lui Giuglea, şi aceasta mi se pare artificială (etimon reconstruit, apoi o metateză, **inseţa* > *inţesa*, neobişnuită în limba noastră) şi deaceea neacceptabilă. Dealtfel a combătut-o, pentru motive similare, L. Spitzer, *Dacoromania* IV, pag. 651, nota, iar

1) Luat dela M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 8675. In ediţia III acest articol lipseşte complect, iar span. *tieso* figurează, împreună cu *teso*, din aceeaşi limbă, supt nr. 8691 (s. v. *tēnsus)*, cu menţiunea 'nelămurit'.

M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 4467 o califică de 'puțin probabilă'.

Ultima explicație etimologică este cea dată de S. Pușcariu, *Dacoromania* IV, pag. 705: **întĕxare*, «cu schimb de conjugare din *(in)tĕxere*», primită de Dicț. Acad. II, 1, pag. 801, col. 1 și de M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 8693. Dacă supt raportul formal această etimologie pare întemeiată, deși am impresia că Pușcariu exagerează cu reconstruirea de verbe factitive latinești populare, [1]) din punct de vedere semantic ea nu poate fi acceptată. Înțelesurile lat. *tĕxere* nu seamănă cu ale rom *înțesa*. [2]) Toată discuția, dealtfel nu prea lungă, pe care o face Pușcariu este cam forțată. Nu orice țesătură este numai decît îndesată. Atîrnă de felul ei, de atenția celui care o lucrează, etc. Deaceea nu mi se pare așa de naturală «comparația cu o țesătură deasă», mai exact spus, nu pricep cum s'a putut generaliza această comparație, care poate, în unele cazuri, să-și aibă rostul, la toate țesăturile (deci și la una rară), pentruca *înțesa (= *țese)* să ajungă = *îndesa*. Dealtmintrelea Tiktin, pag. 834, col. 1 nu cunoaște decît sensurile 'vollpfropfen, gespickt vollmachen, spicken', pe care Pușcariu însuși le redă foarte just prin 'a înghesui, a îmbulzi, a introduce ceva vîrînd, astfel ca rezultatul să fie ceva îndesat, foarte plin'. Unde se cuprinde în aceste acțiuni (sau în efectul lor) ideia de 'țese, țesut'? Pușcariu precizează că la Bran 'țesut' este sinonim uneori chiar cu 'des': «astfel despre o negură foarte deasă se zice curent că e țesută (ca o pînză prin care nu poți vedea)». Dovedește această comparație că *înțesa (= îndesa) = țese?* Cînd e vorba de o ceață groasă, imaginea pînzei se impune dela sine: negura care se interpune între noi și orizont este, în ce privește impresia asupra ochilor, ca o perdea, ca o țesătură (căci perdelele se confecționează, și nu numai la țară, din pînză). Dar o pînză nu trebue să fie numai decît deasă pentru a ne împiedeca vederea; cea mai rară și mai slabă țesătură încă du-

1) V. studiul mieu despre forme de conjugare mixtă în volumul de față.

2) Traducerea lat. *texitur nemus alno* și *intextum vitibus antrum* prin 'pădurea e înțesată de arini', resp. 'peștera e înțesată de viță' este posibilă numai dacă pornim, ca Pușcariu, dela ideia, care are însă tocmai nevoe să fie dovedită, că *înțesa* al nostru este urmașul lat. *texere*.

ce la acelaşi rezultat. Ceaţa pare ţesută nu din cauza desimii, ci fiindcă seamănă cu o pînză (care, teoretic, poate fi şi neţesută, dacă luăm în consideraţie numai împiedecarea vederii, singurul fapt, dealtfel, esenţial pentru discuţia noastră). Iar cine vrea să fie minuţios (ceeace la crearea şi, deci, la analiza unei metafore nu se cere, ba nici nu se recomandă), se poate gîndi la făşiile de ceaţă, atît de asemănătoare cu făşiile unei pînze, ale unei ştofe.

Am impresia că Puşcariu s'a lăsat influenţat de un fel de 'etimologie populară'. *Inţesa*, aşa cum se prezintă în limba actuală, are aparent acelaşi radical ca *ţese*, şi deaceea în mintea noastră se stabileşte, fără voe, o legătură etimologică între aceste două cuvinte, legătură care poate trezi apoi foarte uşor ideia că şi înţelesurile lor sînt asemănătoare sau chiar înrudite (o etimologie populară duce mai totdeauna la acest rezultat). Aşa se explică dece Puşcariu,—căci el trebue să fie redactorul ultim al articolului respectiv din Dicţ. Acad.—, introduce, după mine fără dreptate, nuanţa de 'ţese' în toate sensurile verbului *inţesa*, deşi citatele pe care le face nu conţin această nuanţă. Depildă *formăm din aceste două-trei un cerculeţ de grosimea mînii sau pumnului, în care înţesăm capetele a 30, 40, 50 răchiţi din cele mai lungi:* Dicţ. Acad. glosează pe *înţesa* din acest pasaj prin 'a (între)ţese, p. ext. a împleti împreună şi îndesat', cu alte cuvinte, elementul semantic esenţial ('a îndesa' = 'a vîrî bine, ca să intre, să se fixeze') devine secundar, iar cel accesoriu (eu îl socotesc chiar neexistent), adică 'a împleti', ajunge predominant. [1]) Şi mai forţată găsesc că este explicaţia 'p. anal. [= prin analogie] a (se) amesteca întreţesînd(u-se) s. intercalînd(u-se) unul într'altul ori intrînd în cantitate mare într'un loc, a (se) umplea grămădind(u-se) s. îndesînd(u-se)', pentru următoarele exemple: *Vara cînd cad şi să înţes razele drept în jos... cu cît va fi aerul mai curat...; razele luminii şi a căldurii soarelui ce*

1) Semnificativ, aş putea spune... trădător, mi se pare adaosul 'p. ext. [= prin extensiune], care însemnează că astăzi şi în citatul respectiv *înţesa* nu mai are sensul 'a întreţese' (eu susţin că nu l-a avut niciodată), ci pe acela de 'a împleti [apropiat de al lui *ţese*, dar nu identic] împreună şi îndesat' ('a împleti îndesat'? Ştiam că se spune 'a împleti strîns sau des').

curg şi să înţes în trup; oamenii altor naţii îşi înţesează pungoaiele cu bănet din negustorie şi noi strîngem într'ale noastre sărăcie lucie.

Pentru motivele arătate se cuvine să ne gîndim la altă etimologie. Eu propun pe * *înţesta* (sau * *înţestat ?)* [1]) < *în* + *ţeastă*. Un lat. pop. *intĕstare* trebue îndepărtat, nu numai pentrucă sînt principial contra reconstruirilor, ci şi din cauză că, foarte probabil, avem a face cu un cuvînt recent. [2]) Să vedem întîiu partea semantică, cea mai importantă (şi în general, dar şi, mai ales, în cazul de faţă, cum rezultă din discuţia de pînă aici). Dela *ţeastă* 'craniu', 'cap', adică 'punctul cel mai de sus al corpului omenesc', 'vîrf' (la copaci şi alte obiecte) s'a format **înţestat*, care a însemnat la început 'plin cu vîrf', iar **înţesta* 'a umplea cu vîrf' (cf. *a pune vîrf, a pune capac)*, 'a vîrfui'. [3]) Dealtfel în diverse limbi 'cap' este sinonim cu 'vîrf' (tocmai din cauza locului pe care-l ocupă în ansamblul corpului omenesc): span., portg. *cabo* 'Haupt' şi 'Spitze' (M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 1668), anglosax., engl. *cop* (= germ. *Kopf)* 'Gipfel, Spitze' (Fr. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, ed. IX, pag. 255, col. 1). Deaceea numeroase derivate dela terminii pentru 'cap', 'vîrf', etc. însemnează 'a pune vîrf, a umplea, a îndesa': rom. *vîrfui, covîrşi* (v. *Dacoromania* VI, pag. 313-4), ceh. *vršiti* 'accumuler, combler (la mesure)', n. slov. *vèršiti* 'entasser', lituan. *užwirszóti* 'accumuler, combler' (ap. Cihac II, pag. 449), v.

1) Trebue arătat aici că citatele Dicţ. Acad. pentru verbul propriu zis sînt puţine, în schimb cele pentru adjectiv (= participiul trecut ?) sînt foarte numeroase. Este evident că această situaţie corespunde realităţii : de fapt, se întrebuinţează mult mai des participiul trecut decît celelalte forme ale verbului nostru. Ar fi o dovadă, poate, că, din capul locului, s'a format adj. *înţesat*, care cu timpul a fost socotit drept participiul trecut al unui verb, creat după aceea pe cale analogică.

2) Citatele Dicţ. Acad. aparţin numai la scriitori moderni, originari toţi din Muntenia (poate şi Oltenia), lucru trecut cu vederea de autorul articolului respectiv, dar remarcat de Tiktin, care spune lămurit că-i vorba de un cuvînt din graiul muntenesc modern.

3) Să se compare şi *plin ochiu* (la început despre vasele umplute cu apă, vin, etc, : suprafaţa lichidului are forma unui menisc convex, asemănător cu ochiul). Deoarece ochiul este rotund ca şi capul (='ţeasta'), s'a putut amesteca şi izolarea aceasta la formarea cuvîntului nostru, cum ar proba, indirect, v. frc. *tester* şi derivatele citate în nota următoare.

frc. *tester* 'rund machen', [1]) catal. *encimbellar* 'bis zum Gipfel führen, bis zum Rand füllen' < *cima* 'Gipfel' (Leo Spitzer, *Lexikalisches aus dem Katalanischen...*, pag. 47, nr. 68) [2]) şi, în special, span. *atestar* 'anfüllen, vollstopfen, überladen' (M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 8682), care mi-a şi sugerat această etimologie.

Cît despre partea strict formală, cred că nici ea nu prezintă dificultăţi. Verbe compuse cu *în-*, la baza cărora se află cuvinte de felul lui *ţeastă, cap, vîrf*, etc., există destule în limba noastră. Depildă *îndopa* 'a pune dop' (şi apoi 'a îndesa, a îngrămădi' : *a îndopa păsările cu mîncare, a îndopa soba cu lemne* ş. a., Dicţ. Acad. II, 1, pag. 637, col. 1-2) şi, mai cu samă, *înfunda*, care-şi păstrează încă sensul etimologic 'a pune fund la un vas' (deunde 'a umplea, a îndesa' : *şi-a înfundat buzunarele cu nuci, înfundă codrii, înfundă temniţele, aşa-i cînd te înfundă* [= te covîrşeşte] [3]) *sărăcia*, Dicţ. Acad. II, 1, pag. 675, col. 1). Chiar *învîrfare* 'point culminant', creaţie individuală a lui Conachi (Dicţ. Acad. II, 1, pag. 851, col. 2) probează că Romînului (şi omului, în general) îi vine lesne în minte să formeze dela 'vîrf' (= partea superioară a unui obiect) un verb care să exprime noţiunea de 'îngrămădire, îndesare, înţesare'.

Imi mai rămîne, însfîrşit, să discut elementul fonetic al acestei etimologii. Dispariţia lui *t*, singurul fapt care are nevoe de explicaţie, se datoreşte unei disimilaţii : **întsesta* > *întsesa* (la adj. **întsestat* căderea celui de-al doilea *t* s'a putut produce şi mai uşor, fiindcă a fost ajutată şi de *t* final). Con-

1) Cf. şi span. *acoparse* 'sich zur Gestalt einer Kugel runden', sard. logud. *auppare* 'dicht werden' < lat. *cuppa* 'Becher', care în unele idiome romanice este sinonim cu rom. *ţeastă* (ital. nord. *coppa* 'Hinterhaupt', prov. *cop* 'Schädel').

2) Acest verb constitue o paralelă la rom. **înţesta* şi din punctul de vedere al formării cuvintelor *(en + cima)*, pentru care vezi ceva mai încolo.

3) Exemplul acesta arată admirabil cum 'fundul' şi 'vîrful', cele două extremităţi ale unui vas, etc., pot servi deopotrivă de bine amîndouă pentru a da naştere la verbe perfect sinonime (un butoiu se poate într'adevăr 'umplea' şi dela fund în sus şi dela vîrf în jos ; atîrnă de chipul cum îl aşezi). Dealtfel unui vas plin (cu vin, cu murături ş. a. pentru păstrare), căruia nu i se desface capacul mai multă vreme, i se zice *vas înfundat*, deşi fundul adevărat nu-i cel pus deasupra şi la urmă, după umplerea vasului. Ba se spune chiar *sticlă înfundată*, în loc de... *îndopată*, cum ar fi logic, unei sticle menite să conserve lichidul turnat în ea.

form principiului stabilit de M. Grammont, că disimilaţia (la fel cu asimilaţia) se bazează pe 'legea celui mai tare' (cf. acum *Traité de phonétique*, pag. 185-6), trebue să pornim dela pers. 1-3 şi 6 ale prezentului, unde *ts*, fonemul disimilator, se găseşte în silabă accentuată, iar *(s)t*, fonemul disimilat, în silabă neaccentuată. La pers. 1 şi 6 căderea lui *-t* a fost mult uşurată de poziţia lui finală (fără un sunet de sprijin după el, ca la pers. 2 şi 3). Să se compare, depildă, *negustor* < **negutstor* (din *negutsător)*, unde *ts* din silaba neaccentuată, a devenit *s* prin disimilaţie la *t* din silaba accentuată, şi, mai cu samă, *Musteşani* 'locuitori din Musteşti' < **Musteşt(i)ani.* [1]) Să nu uităm apoi că, din pricina asemănării fonetice sau semantice cu *ţese*, resp. *îndesa*, verbul nostru a ajuns să fie influenţat de acestea, în momentul cînd indivizii vorbitori au început, graţie etimologiei populare, să le simtă ca înrudite cu ele.

Iorgu Iordan.

Note de argot.

In vara anului 1933, aflîndu-mă la Constanţa, am cunoscut, prin intermediul unui domn Papaianopol, funcţionar în port, pe un oarecare Iorgu Cernat, ale cărui ocupaţii, după toate aparenţele, erau extrem de variate : hamal, hoţ de buzunare, autor de opere inedite, politician excepţional în timpul alegerilor şi neobosit vizitator al beciurilor poliţiei.

Elocvent şi plin de ambiţia de a părea distins, mi-a vorbit în prima zi a cunoştinţei noastre despre Maxim Gorki şi limba grecească, despre viaţa mizerabilă a hamalilor şi muzica turcească, despre o călătorie a sa pe Marea Mediterană şi viaţa din închisori.

Fiind convins că n'aş avea nimic de pierdut dacă aş prelungi această convorbire, l-am rugat pe Iorgu Cernat să-mi ofere posibilitatea de a-l mai întîlni.

Foarte amabil, mi-a propus chiar în după amiaza aceleiaşi zile o întîlnire la silozuri. Intr'un ritm agreabil şi cu al-

1) Am neglijat să notez izvorul acestor nume, pe care nu le găsesc nici în listele mele de patronimice, nici în *Marele Dicţionar Geografic*. Foarte probabil le-am întîlnit în vreo colecţie de documente.

ternanţe de gravitate şi familiaritate, Iorgu Cernat a continuat să-mi vorbească de toate, dar mai ales de viaţa hamalilor şi vagabonzilor din port. Pentruca să-i pot înţelege mai bine, mi-a arătat adăposturile lor din timpul iernii şi al verii, mi-a prezentat diverşi hamali şi vagabonzi, mi-a indicat locurile lor de consfătuire, etc.

Vreme de două săptămîni am avut regulat convorbiri cu el şi amicii lui din port. Graţie încrederii şi prieteniei pe care le-o inspiram, i-am putut vedea jucînd barbut şi bătîndu-se, i-am putut auzi certîndu-se şi povestindu-şi diferite aventuri.

Fructul acestei experienţe de două săptămîni în lumea vagabonzilor, pungaşilor şi hamalilor din portul Constanţa îl constitue lista de cuvinte care urmează.

bătrînă „o mie de lei" : *face vreo 50-60 de bătrîne.* Banconotele de 1000 lei reprezintă valoarea cea mai mare în sistemul monetar romînesc. Cum în lumea apaşilor cel mai mare este adesea cel mai bătrîn, se înţelege dece se aplică monetelor acelaşi criteriu de ierarhizare a valorilor ca şi oamenilor. Pentru 500 de lei se spune *ţărăncuţă,* pentru o sută de lei *centă,* iar pentru cinci lei *pisicuţă.* Pentru 'bani', în general, utilizează trei termini: *biştari, lovincă* şi *manghiri* (ultimul este turc. *mangher* „ancienne petite monnaie", v. R. Youssouf, *Dictionnaire turc-français,* Constantinople 1888, pag. 680).

blat „acel care pîndeşte să nu fie surprinşi pungaşii cînd săvîrşesc un furt" : *punem blatul să ginească şi-i dăm sperţ.* De obiceiu *blatul* e utilizat numai cînd e vorba de o afacere mare, o *cotoiasă,* cum se spune în argot.

bombă „cameră mizerabilă de han, în care pot dormi înghesuiţi, ca să se încălzească, 15-20 de oameni". Şt. Paşca, *Dacoromania* VII, pag. 166 îi dă înţelesul de „han complect înfundat în pămînt astfel că la suprafaţă nu se vede decît acoperişul". Acest sens îl are în portul Constanţa cuvîntul *hogeag.* Terminul *bombă* (cu înţelesul de 'han') Paşca îl pune în legătură cu ital. *bomba* „luogo dove uno dimora", pentru care compară *toccar bomba* „a sosi la un loc anumit şi a pleca îndată", *fare a toccar bomba* „a se opri puţin într'un loc", şi-l atribue vieţii maritime. In acest caz urmează că în argot-ul romînesc el va fi intrat prin intermediul marinarilor. Sensul pe

care îl are *bombă* în portul Constanţa ar fi atunci cel originar, pecînd celălalt s'a dezvoltat ulterior.

burchi „şmecher bătrîn", prietin cu *barosanul* (= şeful comisarilor), dar şi cu *bisericanul* (= hoţul de biserică), cu *brazilianul* (= negustorul de carne vie), cu *borfaşul* sau *şoarecele de hotel*. E *băşcălios* (= ia în băşcălie, în zeflemea) şi-i place să joace *barbut* (= joc cu zarurile foarte obişnuit în port).

cafti 1. sinonim cu *cardi* (v. mai jos): *i-am caftit una*; 2. „a bate pînăla sînge": *l-au turnat şi l-au caftit fraerii în grubă*.

caraiman „buzunar": *trînteşte laba în caraiman şi scoate cuţitul*. Şt. P a ş c a, *loc. cit.* îl dă cu înţelesul de 'pungă', înţeles pe care probabil îl avea cuvîntul în bucata din *Rev. Ilust. Romînă* II, nr. 11, pag. 7; în argot-ul portului Constanţa, după cît m'am interesat, însemnează peste tot 'buzunar'.

cardi „a lovi, a da o lovitură": *i-am cardit o palmă*. Probabil de origine ţigănească.

căpitan „capătul ţigării fumate": *lasă-mi căpitanul să trag cîteva fumuri*.

cot „an": *i-a tras cinci coţi la grubă pentru mortăciune*. Cotul a servit, iar în popor serveşte pînă astăzi, ca unitate de măsură pentru lungime. Cum durata în timp este identică cu durata în spaţiu (= lungimea), a fost uşor ca unitatea de măsură a timpului să fie înlocuită prin aceea a spaţiului, mai ales că aceasta din urmă este concretă, pecînd cealaltă abstractă.

Pentru pedeapsa grea, aspră, se întrebuinţează expresia *i-a tras capac* „l-a condamnat la muncă silnică pe viaţă".

crăşani „pantaloni": ar putea fi bulg. *kračulъ* 'la jambe d'un pantalon' sau *kračenъ* 'jambier' (v. N. M a r c o f f, *Dictionnaire bulgare-français*, 1898, pag. 337). Pentru 'haină' au terminul *clift*, pentru pălărie *ciupac* şi *găină*. Acesta din urmă este dat şi de Şt. P a ş c a, *loc. cit.*, cu acelaşi înţeles.

curcan „sergent de stradă". I se mai spune *greer*, *gaibăr (te gineşte gaibărul;* cf. mai jos subst. *gabor)* şi *trocar*.

dreptate „poliţie". Am auzit, cu aceeaşi însemnare, şi *bursă*, dar, după cît am înţeles, acest ultim termin e întrebuinţat rar şi numai în cazuri de primejdie, depildă *şase! bursa...* 'taci! poliţia....'

gabor „agent secret". Şt. P a ş c a, *loc. cit.*, pag. 165 îl dă

cu sensul de 'prost' şi admite etimologia propusă în D i c ţ. A c a d. (ung. *Gábor* 'Gavril'). In limba bulgară există subst. *gabъrъ* 'lemn prost din care nu se poate face mobilă'; (fig.) 'om în stare de prostraţie'. Se pare că este o legătură între terminul din argot-ul portului Constanţa şi cuvîntul bulgăresc, mai ales dacă ne gîndim la faptul că agenţii de poliţie sînt adesea înşelaţi de pungaşii din port şi în consecinţă socotiţi de aceştia drept proşti.

giorno „frumos, distins": *un fraer giorno.* Cred că terminul provine din expresia *luminat a giorno,* considerată sinonimă cu 'luminat frumos'.

grantaş: Şt. P a ş c a, *loc. cit.* îl pune în legătură cu expresia *hoţ prin grant* şi cu numele topice dela bariera Bucureştilor *Cimpul lui Grant, Podul lui Grant.* Din expresia *nu-i trăsnitor, ci grantaş,* pe care am auzit-o în timp ce se stabilea identitatea unui nou sosit în port, reiese că-i vorba de o specie de pungaşi, care *lucrează prin grant.* Procedeul este următorul: doi pungaşi, sfătuiţi de mai înainte, acostează în drum pe un călător şi, arătîndu-i un portmoneu, pe care acesta l-ar fi pierdut, insistă foarte mult să-l primească. Călătorul, ca să-i încredinţeze că n'a pierdut nimic, îşi scoate din buzunar propiul său portmoneu. Atunci unul din pungaşi îi dă peste mînă ca să-i cadă portmoneul, iar celălalt se repede, serviabil, să i-l ridice. Printr'o abilitate uimitoare înlocueşte portmoneul călătorului cu portmoneul său gol. I-l dă, îşi cere scuze şi pleacă. Pînă să observe păgubaşul că a fost înşelat, pungaşii au dispărut fără urmă.

labă „gheată": *unde-s labele şi găina* (= pălăria)*?*

maimuţă „prostituată": *mergem diseară la maimuţe?* Cu acelaşi înţeles *cotoarbă, mastroacă* şi *paraşutistă.*

mandiru, mandea „subsemnatul": *vino la mandiru!*

nene „întreţinutul unei prostituate, pe care o ajută să-şi practice meseria". Să se compare şi *nea Vasilache* „comisarul".

salon „închisoare".

salto, Nae!: formulă de salut între pungaşi.

scardi, împreună cu adj. *liber* „a pune în libertate": *îl scardeşte liber.*

soili „a dormi": *fraerul nu soileşte.*

spital „palton".

șan „tovarăș" : *merge șanul ?*

șchiava ! „pleacă, șterge-o !"

șest 1. „încet, pe tăcute" : *ia-o pe șest, dă-o pe șest,* etc. ; 2. „acel care stă la pîndă" : *șestul, cînd a genit fraerul că vine, a întins-o și s'a topit.* Probabil onomatopeic : cel ce stă la pîndă țîștuește tot timpul *(șșș..!)* pe cei care operează, ca să nu facă zgomot mare.

șindi „a tăia" : *era să-l șindească.*

șindrel „cuțit" (derivat dela verbul precedent).

șuhări (refl.) „a se boieri".

tampon „lovitură dată în burtă, depe urma căreia leșini foarte ușor" : cînd pungașii sînt surprinși asupra faptului, ca să nu fie denunțați, aplică celui care i-a descoperit lovitura aceasta și își caută liniștiți de treabă.

trăgaci „revolver".

trăsnitor „spărgător" : *trăsnitor de meserie* (cf. aici mai sus s. v. *grantaș).*

tufli „portofel".

ușchi 1. (refl.) „a pleca, a fugi" : *ne-am ușchit* „am șters-o, am plecat" ; 2. „a rupe" : *boarfă ușchită* „haină ruptă" ; 3. „a lovi" : *cînd ți-oi ușchi una între felinare* „cînd ți-oiu da una între ochi".

zuli „a fura" : *gagica zulește ?*

Expresii.

un vin puterea ursului „un vin foarte tare".

vede ceva „are ceva parale".

l-a turnat în ghips „l-a bătut rău".

m'a agățat cu țoc în poc „m'a prins asupra faptului".

vrei să mă duci cu iordanul ? „vrei să mă minți ? ; *mai lasă iordanele, sîntem noi mîncați de ele...* „mai lasă minciunile, sîntem noi sătui de ele".

a rămas pădurar „a murit în închisoare".

l-am lăsat mască „i-am tras chiulul".

cum îi : 310 sau 308 ? „cum îi (furtul) : mare sau mic ?"

gimbește marginea „e atent acolo..."

i-a făcut boiangerie la zîtcă „i-a dat o lovitură peste nas și-i curge sînge".

P. Ciureanu.

Complectări şi observaţii la articolul precedent.

bătrînă : lovincă 'ban' este acelaşi cu *lovele*, de origine ţigănească (A. Graur, *Bulletin linguistique* II [1934], pag. 165), căruia i s'a schimbat sufixul. Il are şi Şt. Paşca, *loc. cit.*, pag. 165. Pentru *bişţari* cf. A. Graur, *loc. cit.*, pag. 130. Cît despre *manghiri*, îl găsim deja în limba veche romînească, supt forma *mangîr*, plur. *-ri* (cf. L. Şăineanu, *Influenţa orientală* II, 1, pag. 246, Tiktin, pag. 948, col. 2 şi I.-A. Candrea, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*, pag. 743, col. 2).

blat: a intrat şi în literatură, prin pana lui I. Peltz, bun cunoscător al limbajului păturilor sociale inferioare dela oraşe. Apare de mai multe ori în romanul *«Actele vorbeşte» : că noi îl ştim cu fiecare partid în parte blatt* (pag. 252); *vrei sa fii blatt cu toată lumea* (pag. 292); *vă ştiu bine cu toţi mahării şi blatt cu toţii!* (pag. 313). Se vede clar că *blatt* (scris de Peltz totdeauna cu *tt)* are în pasajele acestea sensul de 'bine, pe picior de egalitate', foarte deosebit de cel pe care-l dă Ciureanu. Deasemenea diferă funcţiunea gramaticală : acolo substantiv, aici adverb. Nu ştiu cum s'ar explica această divergenţă esenţială, care îngreuiază şi mai mult găsirea etimologiei. Eu m'aş gîndi la germ. *Blatt* (venit, poate, indirect, prin intermediu evreesc) : Val. Chelaru, asistent universitar, a auzit în vorbirea ceferiştilor ieşeni (din cartierul Nicolina, unde se află marile ateliere ale C. F. R.) expresia *blat pe blat* 'tocmai pe tocmai, cum trebue', în care cuvîntul nostru se potriveşte bine cu germ. *Blatt* şi din punct de vedere semantic ; deasemenea mi se pare uşoară trecerea dela această întrebuinţare a lui *blat* la aceea din *a fi blat cu cineva.* In graiul meseriaşilor ceferişti ar putea avea origine direct germană : se ştie că terminologia în acest domeniu de activitate conţine numeroase cuvinte nemţeşti (prima cale ferată din Moldova,— linia Iaşi-Paşcani—, a fost lucrată şi, o bucată de vreme, exploatată de Nemţi). Să se compare sensul de 'placă, lamă', pe care-l are germ. *Blatt* tocmai în limbajul tehnic. Rom. *blat pe blat* va fi însemnat, la început, 'foaie pe foaie', 'placă pe placă', adică potrivire deplină, ca dimensiuni, formă, etc., a două sau mai multe lame de fier, care trebuesc lipite una de alta.

bombă: iată cum o defineşte ziaristul Alex. F. Mihail în *Dimineaţa* dela 20 Ianuarie 1933, pag. 3, col. 4: „denumirea pe care vagabonzii, hoţii şi cerşetorii [1]) o dau hotelurilor tăinuite". Există şi derivatul *bombagiu* 'cel care locueşte într'o bombă' (Idem, *ibidem).* [2]) La explicaţia justă dată de Paşca pot adăuga amănuntul că, după N. Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana,* Milano 1931-32, pag. 145, col. 2, *bomba* însemnează şi 'segno, luogo determinato (in un giuoco fanciullesco) dei birri e ladri'.

burchi: barbut, citat acolo, apare şi în opere literare (pus deobiceiu între ghilimete), depildă la T. Arghezi, *Poarta neagră,* pag. 37: *Primul ia dijmă din cei 20% asupra cîştigurilor realizate de hoţi la jocul de cărţi şi «barbut», procente încasate de gardienii respectivi.* Cei care practică în mod obişnuit acest joc, cu scopul evident de a înşela pe naivi, se numesc *barbutari:* [trăgeai] *La «Rogojina» sau la «Hanul-mare—laolaltă cu ţăranii şi cu «barbutarii» de bîlciu* (Peltz, *op. cit.,* pag. 183).

cardi: e de origine ţigănească (v. A. Graur, *loc. cit.,* pag. 133).

căpitan: joc de cuvinte, cu intenţii ironice, bazat pe asemănarea foarte mare dintre *capăt* (cf. mai ales plur. *capete)* şi primitivul subst. *căpitan,* pe care indivizii vorbitori l-au analizat în părţile lui componente, pornind dela ideia că tema este sinonimă cu derivatul.

curcan: cf. I. Peltz, *Calea Văcăreşti* II, pag. 146: *Gardistul, chemat de fete, scoase ţignalul.— Ş e e s t ! făcu un nene. C u r c a n u l.* [3]) Să fie =*curcan* 'dorobanţ' depe vremuri? Este foarte posibil, căci uniforma de altădată a infanteriştilor semăna bine cu a sergenţilor de stradă. Ne-am putea gîndi însă şi la pasărea *curcan,* mai ales că, tot în argot, gardiştilor li se spune şi *sticleţi* (cf. Peltz, *Foc în hanul cu tei,* pag. 165). In acest caz stăm la îndoială, dacă punctul de plecare îl constitue atitudinea (comic de ţanţoşă) a acestor agenţi, cînd se găsesc, cum spun ei înşişi, în exerciţiul funcţiunii, ori, mai

1) In text greşală de tipar *(cercetaşii* pentru *cerşetorii).*

2) La Bîrlad *bombagiu* însemnează 'beţiv' (comunicat de G. Ivaşcu, licenţiat în Litere).

3) V. şi Idem, *Foc în hanul cu tei,* pag. 165.

degrabă, aspectul lor total (cu deosebire culoarea roşie dela guler, etc.). Este clar că şi alte elemente comune 'gardistului' şi uneia din păsările aici în discuţie au putut contribui la întrebuinţarea metaforică a numelor acestora din urmă.

dreptate: şase din *şase! bursa* trebue să fie acelaşi cu *şeest!* (v. mai departe s. v. *şest).* Probabil că Ciureanu a auzit greşit acest cuvînt (sau avem a face cu o deformare, prin etimologie populară voită, a lui *şeest?).*

gabor: cred că-i de preferat etimologia propusă de Paşca (după D i c ţ. A c a d.), mai ales că unul din sinonimele pentru 'agent de poliţie', notate de Ciureanu însuşi (s. v. *curcan),* este *trocar,* deci tot un nume care indică originea locală (identică, în multe cazuri, cu cea etnică), reală ori presupusă, a indivizilor respectivi. Dupăcum *Uugurean* şi *Ungur* se confundă deseori, şi nu numai din cauza asemănării fonetice, tot aşa au putut fi considerate sinonime *gabor* (=Ungur !, fiindcă-i nume unguresc) şi *trocar* 'Ardelean' (de fapt 'Romîn din Şchei-Braşov'). La B î c o v Emilian, *Adevărul literar,* 13 Oct. 1935, pag. 6 acest cuvînt apare, de mai multe ori, cu acelaşi sens, dar supt forma *gabăr.*

grant: furt prin grant şi derivatul *grantaş* sînt destul de răspîndite (le cunosc şi din ziarele noastre locale).

mandea: după A. G r a u r, *loc. cit.,* pag. 166-7, de origine ţigănească. L-am întîlnit adesea în opere literare, depildă la I. P e l t z, *Calea Văcăreşti* I, pag. 94, *Foc în hanul cu tei,* pag. 176, *«Actele vorbeşte»,* pag. 264. G. A. L ă z u r i c ă, autor de schiţe din viaţa Ţiganilor, îl face să apară şi într'un cîntec pur ţigănesc (v. *Adevărul literar,* 14 Aprilie 1935, pag. 4, col. 2). *Mandiru* trebue să fie un derivat, cu un sufix curios, necunoscut altfel. Perfect sinonim cu *mandea* este *Pieptea* (cu pronunţarea populară *Cheptea),* format dela *piept* [1]) (cînd vrei să scoţi în evidenţă propria-ţi fiinţă, duci, cu emfază, arătătorul mînii drepte la piept) şi simţit ca nume propriu (şi *mandea* face deseori impresia unui astfel de nume ; cf. *Mandache,* răspîndit tocmai printre Ţigani şi care nu cred că are vreo legătură etimologică cu fem. *Măndiţa).*

1) Apare chiar şi supt acest aspect, o dovadă mai mult în sprijinul derivării propuse : *ba mai avea şi aşcheri... ţin-te chieptule să nu crăchi* (C a n d r e a-D e n s u s i a n u - S p e r a n t i a, *Graiul nostru* I, pag. 195).

nene: este 'pendant'-ul lui *ţaţă*, şi amîndouă însemnează, de fapt, 'proxenet, codoş, patron (şi protector) de prostituate'. Deoarece această meserie n'o practică nimeni decît în scop lucrativ, s'a ajuns uşor la sensul secundar (mai exact spus la nuanţa care însoţeşte totdeauna semnificaţia acestui cuvînt) de 'întreţinut' (şi, firește, numai la *nene*, fiindcă o femeie nu poate fi considerată ca 'întreţinuta' altei sau altor femei, oricît de crud le-ar exploata, tot aşa cum bărbatul trebue să trăiască depe urma unei femei, pentru a dobîndi acest... titlu infamant). *Nene* este, în bună parte, sinonim cu mai... nobilul (fiindcă-i recent şi decalcat după frc. *poisson) peşte*, cum rezultă, între altele, din următoarele pasaje: *Tîrziu au venit la masă şi «protectorii» fetelor—un monom de n e n i, toţi în cămaşă şi porniţi pe scandal* (I. P e l t z, *Calea Văcăreşti* II, pag. 145) şi *Unul din peşti* [e vorba de aceeaşi indivizi] *observă...* (I d e m, *ibidem*, pag. 146). Punctul de plecare pentru aceste numiri trebue căutat în obiceiul popular muntenesc [1]) de a spune fraţilor şi surorilor, apoi, prin extensiune, tuturor rudelor şi cunoscuţilor, mai în vrîstă, *nene*, resp. *ţaţă:* prostituatele se adresează exploatatorilor lor cu aceeaşi termini, nu numai pentrucă sînt, foarte probabil, totdeauna mai tinere decît ei (în cazul proxenetelor lucrul este sigur, întrucît acestea se recrutează din prostituate care nu-şi mai practică meseria, deci relativ bătrîne), ci şi din motive de... cuviinţă, cel puţin aparentă, menită să ascundă, în ochii naivilor, adevăratele raporturi dintre ele şi 'protectorii' lor. Cînd aceştia sînt bărbaţi, *nene* poate avea chiar valoarea afectivă pe care i-o cunoaştem din vorbirea familiară.—*Nea Vasilache*, citat tot acolo, n'are, din punct de vedere semantic, nicio legătură cu *nene* 'souteneur'. *Vasilache* trebue să fie o reminiscenţă (ironică, evident) despre personajul cu acelaşi nume atît de popular prin panoramele bîlciurilor.

salto: deformare voită a lui *salut*, poate supt influenţa unui model italienesc (depildă *saluto).* Am văzut deja că *bombă* are origine italienească, şi, foarte probabil, la fel se explică *centă* '100 lei' (< *cento),* notat de Ciureanu s. v. *bătrînă.*

1) Mă refer la Muntenia, şi pentrucă în Moldova se zice *bădie* (sau *bîdie)* în loc de *nene*, dar şi pentrucă sensul aici în discuţie nu s'a putut dezvolta decît la Bucureşti, patria argot-ului de toate speciile.

Vehiculul acestor termini este, evident, marinarul italian, venit cu vasele de comerţ în portul Constanţa, precum şi, în unele cazuri, marinarul romîn însuşi, care a cunoscut, în acelaşi chip, porturile din Italia. Deformarea aceasta a lui *salut* a fost uşurată de faptul că, în gura multor oameni şi în anumite situaţii psihologice (supunere şi umilinţă faţă de cel salutat), cuvîntul sună *sál't* (cu trecerea accentului pe prima silabă, ca la *párdon!*, [1]) provocată tocmai de atitudinea servilă a celui ce salută, grăbit oarecum să-şi exprime respectul şi devotamentul). Să se compare şi *sal'tare*, iarăşi foarte curent în vorbirea familiară (cu ritm repede şi întrucîtva neglijată).

soili: pare a fi ţigănesc (cf. A. Graur, *loc. cit.*, pag. 187).

şest: este, de fapt, interj. *şeest!*, de origine onomatopeică (aşa cum bănueşte şi Ciureanu), întrebuinţată ca nume pentru cel care atrage şîşîind atenţia 'operatorilor'. Cf. I. Peltz, *Foc în hanul cu tei*, pag. 438: *Ş e e s t! făcu un găligan, zărind-o pe Lenuş. Apoi dulce: Bonsoir, domnişoară, mînca-ţi-aş...— Geni*, citat tot acolo, este acelaşi cu *gini* 'regarder, remarquer, etc.', discutat de A. Graur, *loc. cit.*, pag. 155-6, care dă şi varianta cu *e*.

şindi: format, cum spune şi Ciureanu, dela *şindrel*. A. Graur, *loc. cit.*, pag. 186 înregistrează pe acesta din urmă supt forma *şindel* 'jeu d'enfants avec le couteau ou la fourchette', de origine ţigănească. Varianta lui Ciureanu trebue să fie o greşală (de audiţie sau de transcriere), ceeace rezultă şi din faptul că verbul format dela el suna *şindi*, nu *şindri*.

şuhări: la A. Graur, *loc. cit.*, pag. 188 *a se şucări*, cu diverse înţelesuri, dintre care 'se débrouiller' este apropiat de 'a se boieri', dat de Ciureanu.

tufli: Şt. Paşca, *loc. cit.*, pag. 167 are *tuflă* 'poşetă'.

uşchi: îl notează şi A. Graur, *loc. cit.*, pag. 194, cu varianta *uşchia* şi cu însemnarea 's'en aller, s'échapper, voler'.

Iorgu Iordan.

---

1) V. *Dacoromania* VII, pag. 147.

2) Subliniate de autor; aceeaşi observaţie pentru toate cuvintele care apar aici imprimate cursiv şi spaţiat.

Limba lui Creangă.

Răspuns D-lui Al. Graur.

In articolul *Limba lui Creangă*, apărut în nr. trecut al *Buletinului* de faţă, susţineam că, atît în manuscrisele, cîte ni s'au păstrat dela povestitorul moldovan, cît şi în textul publicat în *Convorbiri literare* şi în acel al ediţiei dela Iaşi, formele moldoveneşti alternează cu cele munteneşti, devenite literare. Această neconsecvenţă se datoreşte, ce-i drept, şi lui Creangă, ea este însă cu mult agravată de editorii de mai tîrziu, începînd cu acei care au îngrijit ed. dela Iaşi (vol. de *Poveşti*, apărut în 1890, şi cel al *Amintirilor*, apărut în 1892).

Pentru a înlătura această neconsecvenţă, care, după părerea noastră, dăunează valorii artistice a operei lui Creangă, propuneam o uniformizare a limbii, stabilind următorul criteriu: «... dacă alături de o formă aşa zisă muntenească, devenită literară, care este în majoritate, găsim una specifică graiului moldovenesc, trebue să adoptăm în chip consecvent pe cea din urmă, ea fiind şi proprie limbii lui Creangă, căci nu trebue să pierdem din vedere caracterul de povestire verbală care predomină în toată opera sa...» Acestui criteriu îi aduceam şi o restricţie: «...sînt forme moldoveneşti care apar în chip cu totul sporadic şi care pot fi înlocuite cu cele literare, fără a denatura prin aceasta limba caracteristică lui Creangă».

D-l Al. Graur, în articolul *Limba lui Creangă*, publicat în *Cuvîntul liber* din 16 Februarie 1935, găseşte că acestei păreri i se pot opune argumente puternice în stare să demonstreze falşitatea ei. Dela început însă, D-sa, printr'o subtilitate stilistică, încearcă să ducă la absurd cele susţinute de mine. Astfel afirmă că aş fi propus o unificare a textului în sensul acela că trebuesc generalizate «formele moldoveneşti pe care le cunoaştem din graiul poporului şi pe care însuşi Creangă le întrebuinţează uneori». In realitate eu am susţinut că numai acele forme pe care le întîlnim la Creangă trebuesc generalizate. Adică am condiţionat generalizarea formelor moldoveneşti de prezenţa lor în textul operei povestitorului moldovan.

Argumentele pe care le opune D-l Graur sînt de trei

feluri: istorice, filologice şi lingvistice. Le vom analiza pe fiecare în parte.

1. Bazat pe faptul că însuşi Creangă a supraveghiat tipărirea a zece coale din volumul de *Poveşti*, apărut la Iaşi în 1890, D-l Graur declară că «acestea ar trebui să fie socotite ca bune, dacă nu vrem să susţinem că tipograful moldovan a muntenizat textul, fără ca autorul să bage de samă. Dealtfel, spune mai departe D-l Graur, lucrul acesta pare exclus, căci, după anumite detalii, ca punctuaţia, se poate constata că Creangă a făcut o corectură foarte atentă şi foarte sistematică».

Păcat că D-l Graur, dela început, s'a decis să termine repede cu aceste argumente. Altminteri am fi aflat şi noi care sînt acele «anumite detalii», altele evident decît punctuaţia, care nu ni se pare deloc concludentă pentru a demonstra atenţia lui Creangă la corectura acestor zece coale.

Dacă D-l Graur ar fi dat mai multă importanţă primului argument, s'ar fi convins că, dimpotrivă, povestitorul moldovan nu poate fi răspunzător nici de punctuaţia, pe care, în cazul acesta, D-l Graur n'ar mai fi găsit-o atît de bună, şi nici de alte greşeli mult mai grave. Printre acestea din urmă vom cita două: una din primele zece coale şi alta din restul volumului, căruia D-l Graur îi acordă o egală încredere.

Intr'o scrisoare din 16 Decembrie 1881, adresată lui Maiorescu [1]), Creangă îşi manifestă dorinţa ca să i se facă unele îndreptări în textul *Poveştilor*, aşa cum apăruse în *Convorbiri literare*, în cazul cînd ele ar fi traduse în limba germană. Prima îndreptare intervine în versurile din povestea *Soacra cu trei nurori:* «Soacră, soacră, poamă acră». Anume, după versul al patrulea, Creangă introduce încă două: «De te-ai coace toată toamna, eşti mai acră decît coarna». A doua îndreptare o face în textul poveştii *Harap Alb*, în versurile: «Lumea asta e pe dos...». Anume, după versul a doilea: «Toate merg cu capu'n jos», trebue să urmeze: «Puţini sue, mulţi

1) Publicată de Nicolae Ţimiraş în *Ioan Creangă*, Bucureşti (f. a.), pag. 322-323 (reprodusă din *Convorbiri literare* XXV [1891-92], pag. 1117).

coboară, — Unul macină la moară», nu cum apăruse ele în *Conv. liter.* inversate (versul al patrulea în locul celui de al treilea). Dacă Creangă a făcut o atît de atentă corectură celor zece coale şi dacă cei însărcinaţi cu supravegherea mai departe a tipăririi volumelor au respectat în totul manuscrisul original, cum îşi explică D-l Graur că aceste versuri au apărut la 1890 fără îndreptările dorite de Creangă încă dela 1881 ? S'ar putea susţine că la cele două versuri intercalate de Creangă în *Soacra cu trei nurori* a renunţat el însuşi, poate după sfatul lui Maiorescu, care nu le-ar fi socotit că întrunesc suficiente calităţi artistice. Indreptarea însă din versurile din *Harap Alb* trebuia făcută, deoarece succesiunea acestor versuri, aşa cum apăruse în *Convorbiri literare,* altera însăşi logica textului.

Aceste două exemple sînt, credem, suficiente pentru a demonstra că încrederea D-lui Graur în atenta corectură a lui Creangă nu este cu nimic justificată.

Dealtminteri lucrul este pedeplin explicabil, cînd ne gîndim că, în ultimii ani ai vieţii sale, Creangă, din cauza bolii de care suferea, nu putea să se mai intereseze de operele sale.

Incă din 1885, într'o scrisoare adresată lui Iacob Negruzzi, Creangă, răspunzînd la o invitaţie a directorului revistei ieşene, se plînge că nu mai poate să se ocupe cu literatura din cauza bolii grave şi a îndatoririlor didactice (I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare,* vol. I, pag. 308-309).

Cele zece coale, supraveghiate aşa de atent de Creangă, după convingerea D-lui Graur, au fost tipărite, desigur în cele cîteva luni înainte de moartea lui.

Ar fi într'adevăr foarte curios ca un om chinuit de o boală care-l silea să trăiască mai mult din jumătate de timp în stare de inconştienţă, făcînd, mai apoi, îndelungate sforţări să-şi recapete limpezimea minţii printr'un penibil control, de fiecare clipă, al memoriei, să fi avut răgazul şi luciditatea continuă de a-şi concentra atenţia pentru o muncă atît de migăloasă şi obositoare, cum este acea a corecturilor tipografice (vezi şi mărturiile Elenuţei Creangă citate de N. Ţimiraş în *Ioan Creangă,* pag. 304-305).

Dacă, dupăcum am văzut, nu ne putem baza pe pri-

mele zece coale din volumul de poveşti, cu atît mai mult nu putem să ne încredem în felul cum au supraveghiat tiparul cei care au rămas să îngrijească de prima ediţie. D-l Graur susţine că «restul volumului [de Poveşti] nu detonează cîtuşi de puţin pelîngă primele coale, ceeace dovedeşte că Xenopol s'a ţinut strict de manuscris». D-l Graur uită însă că tot Xenopol a supraveghiat şi tipărirea celui de al doilea volum, al *Amintirilor*. In acesta găsim forme muntenești ca: mîinele, seamă, seară, care, în niciun caz, nu puteau figura în manuscrisul lui Creangă.

D-l Graur susţine că «Moldovenii» I. Negruzzi şi A. D. Xenopol nu au putut munteniza textul lui Creangă. Observăm că şi aici D-sa utilizează aceeaşi metodă de a duce, cu orice preţ, la absurd unele afirmaţii ale mele. Din vremea cînd Creangă şi-a tipărit scrierile sale în *Conv. liter.* şi pînăla 1890-1892, cînd apar cele două volume ale ediţiei dela Iaşi, limba literară primise unele forme caracteristice graiului muntenesc printr'un proces de infiltrare foarte uşor de explicat. In consecinţă, *Conv. liter.* puteau păstra mai uşor formele moldoveneşti, aşa cum se găseau ele în manuscrisul lui Creangă, nu pentrucă aceste forme erau moldoveneşti, ci pentrucă ele erau comune limbii scrise din Moldova. Tot aşa, dacă în textul ediţiei dela Iaşi întîlnim unele forme muntenești, care, nici într'un caz, n'ar fi putut figura în manuscrisul lui Creangă, aceasta nu se datoreşte unei tendinţe de muntenizare din partea Moldovanului Xenopol (lucru pe deaîntregul absurd), ci faptului că aceste forme încetase de a fi privite ca muntenești. Ele erau socotite ca făcînd parte integrantă din limba scrisă. Fiind deprins cu ele din lectura zilnică a publicaţiilor în limba cărora se întîlneau laolaltă, într'o lipsă de unitate caracteristică unei limbi literare la începutul formării ei, istoricul Xenopol nu putea să-şi dea samă de supărătoarele forme lingvistice importate de peste Milcov, cu care denatura limba povestitorului moldovan.

2. D-l Graur se decide să adopte în totul textul ediţiei dela Iaşi, bazîndu-se şi pe unele argumente filologice luate din ultimele metode de editare a textelor. Cînd avem mai multe variante ale unui text modern, nu este nevoe să

le colaţionăm, făcînd, după expresia D-lui Graur, un «cocktail» din toate variantele, ci trebue să ne mărginim pur şi simplu la reproducerea unuia din ele.

Intre cele două texte ale operei lui Creangă (*Conv. liter.* şi ediţia dela Iaşi), D-l Graur se decide pentru cel din urmă, pe care recomandă să-l reproducem cu cea mai mare conştiinciozitate. [1])

De fapt, valabilitatea acestui argument este în totul condiţionată de aceea a primului, de ordin istoric. Adică, dacă am reuşit să demonstrăm că textul ediţiei Iaşi este mai apropiat de textul manuscrisului decît acel al *Conv. liter.*, evident că trebue să-l adoptăm fără nicio rezervă. Deci argumentul istoric are întîetatea. Cum D-l Graur n'a reuşit să ne convingă că cel mai bun text este acel al ediţiei Iaşi, problema rămîne, în principiu, nerezolvată.

In realitate lucrurile nu sînt aşa de simple. Dintr'o superficială comparaţie între textul *Conv. liter.* şi acel al ediţiei Iaşi, constatăm că în primul formele moldoveneşti sînt şi mai numeroase şi mai consecvent întrebuinţate decît în cel de al doilea. Pentru a lămuri această deosebire putem face

---

1) Problema alegerii celui mai bun text pentru editarea lui Creangă l-a preocupat pe D-l Graur nu numai în chip teoretic, ci şi practic, pentrucă şi D-sa ne-a dat o ediţie «şcolară» a *Poveştilor*. Este interesant cum editorul a urmărit şi reprodus textul ediţiei dela Iaşi, despre care, în principiu, a hotărît că este cel mai bun şi, deci, trebue transcris cu cea mai mare atenţie. Cînd a fost însă să reproducă acest text, s'au ivit o mulţime de dificultăţi, pe care nu totdeauna a ştiut să le învingă în chip fericit. Astfel D-l Graur, de foarte multe ori, a respectat ortografia acestei ediţii, crezînd că respectă o particularitate lingvistică, şi a renunţat la transcrierea unei particularităţi lingvistice, crezînd că-i o simplă normă ortografică. D-l Graur transcrie regulat: *ie (e, este), iera (era), iel (el), iei (ei), ieu (eu)...*, etc., aşa cum se găsesc ortografiate aceste forme în ediţia dela Iaşi. Dar, ori că ai scrie *iera*, ori că ai scrie *era*, Romînul tot la fel le va pronunţa, adică cu un *i* consonant slab înainte de *e*. Pentru aceasta nu mai este nevoe să-l notăm în scris, şi deaceea s'a şi renunţat la asemenea subtile notări ortografice, care mai mult îngreuiază scrisul decît îl face mai clar. In schimb D-l Graur a crezut că este un balast ortografic acel *u* dela sfîrşitul unor cuvinte ca: feliu, cuptoriu, etc., care, în realitate, exprimă pronunţarea rotunzită a lui ĭ final! Decît ar fi păstrat pe *i* dela începutul cuvintelor citate mai sus, care, scrise în chipul acesta, dau un aspect barbar textului, mai bine ar fi păstrat D-sa pe acel *u* final, absolut necesar pentru înţelegerea unor forme dialectale.

două ipoteze. a) In textul *Conv. liter.* s'au păstrat mai bine formele moldovenești din manuscrisul lui Creangă, pentrucă ele erau comune limbii scrise din vremea aceea. b) Dacă textul ediției Iași reprezintă într'adevăr redacția cea mai apropiată de ultimul manuscris al lui Creangă, trebue să admitem implicit că în manuscrisul care a servit la tipărirea textului *Conv. liter.* Creangă a renunțat, mai apoi, la multe forme moldovenești, precum și la consecvența întrebuințării celor păstrate. Iar acest manuscris, astfel a m e l i o r a t, a servit ca bază tipăririi ediției dela Iași.

Cum vedem, ipoteza a doua este imposibilă. Ar fi într'adevăr surprinzător ca povestitorul moldovan să renunțe la unele forme proprii graiului său și să adopte altele străine și, în același timp, să-și împestrițeze limba cu o mulțime de alternanțe, care nu-și găsesc nicio justificare.

Sîntem, deci, forțați să acordăm deplină valabilitate primei ipoteze și, în ceeace privește l i m b a, să ne orientăm după textul *Conv. liter.*, iar, în ceeace privește c o n ț i n u t u l, să adoptăm textul ediției Iași, bineînțeles nu cu excluzivitatea propusă de D-l Graur, ci după ce vom fi cercetat toate izvoarele contemporane (v. mai sus scrisoarea lui Creangă, adresată lui Maiorescu). [1])

Spuneam în articolul pomenit că unele inconsecvențe lingvistice se datoresc lui Creangă însuși. D-l Graur caută să explica aceste inconsecvențe și, împotriva celor susținute de mine, încearcă să le găsească o justificare. Această formează categoria a treia a argumentelor.

3. D-l Graur începe prin a face teoria deosebirii dintre limba scrisă și cea vorbită. Polemizează apoi cu Gh. Panu, care, într'o vreme, susținuse că singurul merit al lui Creangă este acela de a fi redat poveștile populare exact în forma în care ele circulau în popor. Din toate argumentele l i n g v i s t i c e vom reține pe acele care privesc discuția de față.

a) D-l Graur crede că, în chip fatal, limba lui Creangă

1) Dacă D-l Graur n'ar fi avut atîta încredere în ediția dela Iași, n'ar fi reprodus, în ediția sa, și greșelile acestei ediții, cum este aceea din poezia citată din Harap Alb.

trebuia să fie influențată de limba literară, din cauza tendinței de înnobilare a stilului. Deci, fără voia lui, Creangă a pus din loc în loc muntenisme. Această explicație însă nu-i pare destul de convingătoare, ca să îndreptățească întrebuințarea atît de frecventă a alternanțelor de graiu. Dealtminteri ea aruncă și o umbră asupra conștiinței artistice a scriitorului Creangă.

b) D-l Graur crede că împestrițarea aceasta s'a făcut cu buna știință și intenție a Autorului. Creangă nu este un simplu folclorist. El este un creator artistic. «Dacă Creangă s'ar fi mulțumit să repete, în forma lor absolut moldovenească, poveștile pe care le auzise în copilărie, ele n'ar fi interesat pe nimeni: nici pe Moldoveni, care le-ar fi găsit banale, nici pe Munteni, care nu le-ar fi putut urmări și înțelege... Din elementul dialectal, Creangă a păstrat exact atît cît era necesar ca să nu se piardă culoarea locală și farmecul regional... Limba lui Creangă nu este adevăratul dialect moldovan, ci este un dialect artistic, ca să nu zic artificial. El întrebuințează dialectul în așa măsură, încît nici să nu uităm că ne găsim în Moldova, dar nici să nu întîmpinăm dificultăți serioase în înțelegere. Dacă într'o frază scrie *așă*, poate după aceasta să spună și *acesta*, căci culoarea locală e salvată. Dacă însă a început cu *aista*, nu-l mai împedică nimic să scrie pe urmă *așa*. Urmăriți o poveste, ținînd samă de acest criteriu, și veți vedea că este aplicat în mod consecvent».

Din nefericire, o analiză din acest punct de vedere a unei povești, așa cum e reprodusă ea în ediția Iași, nu oferă niciun fel de argument în sprijinul criteriului estetic, formulat de D-l Graur, pe care, crede D-sa, l-a avut și Creangă. Să analizăm, pentru aceasta, cîteva pasaje. Desigur că, mai ales, în dialog va căuta Creangă să redea «culoarea locală» prin întrebuințarea mai frecventă a formelor moldovenești. Procedeul este foarte cunoscut și întrebuințat de unanimitatea scriitorilor.

Pers. 3 sg. ind. prez. dela verbul *lua* sună în moldovenește *ie* (lit. *ia*). Forma mold. alternează cu cea literară. Cea dintîi este întrebuințată cu consecvență, atît în dialog cît și în părțile de narațiune proprin zisă, la începutul poveștii *Ha-*

rap Alb. Forma literară apare la pag. 204 într'un epizod de pură narațiune. După trei pagini revine forma mold. într'un pasaj similar. Dela pag. 213 pînăla sfîrșitul poveștii găsim numai forma literară, atît în dialog, cît și în narațiune.

Pers. 3 sg. conjunctiv prezent dela verbul *da* sună în mold. *dee* (lit. *dea).* Forma mold. o găsim întrebuințată, în aceeași poveste, la pag. 191 de două ori în dialog și la pag. 198 într'un pasaj descriptiv; la pag. 200 apare forma literară în dialog; la pag. 228 apare din nou de trei ori forma mold. într'un pasaj descriptiv și același lucru îl întîlnim și la pag. 231; forma literară reapare la pag. 234 într'un proverb, iar la pag. 270-271 întîlnim încă odată forma mold. într'un pasaj descriptiv.

Exemplele de asemenea natură se pot înmulți. Ne dispensăm însă de a mai face astfel de analize, întrucît ele nu demonstrează nimic altceva decît că povestitorul moldovan a fost complect străin de criteriul estetic formulat de D-l Graur.

Pentru a explica aceste alternanțe între forma moldovenească și cea literară a unui cuvînt, trebue să avem în vedere, în primul loc, procesul intim de creație artistică caracteristic lui Creangă.

Ceeace predomină în opera acestuia este, dupăcum am arătat și în articolul pomenit, elementul verbal. Înainte de a fi scriitor, Creangă este, mai ales, povestitor, și, desigur, un povestitor popular de mare talent. Aici trebue să facem o distincție într'o afirmație a D-lui Graur. D-sa, pentru a-l combate pe Gh. Panu, susține că Creangă nu a reprodus poveștile poporului așa cum circulau ele, căci, în cazul acesta, putem socoti ca mari povestitori pe Candrea, Densusianu și Speranța, culegători de povești populare, ba chiar pe D. Șandru, care «înarmat cu un gramofon, a reprodus în chip mecanic frazele povestitorilor». D-l Graur face o confuzie între acel care povestește și acel care transcrie povestirea. Filologii citați de D-sa au transcris și, din această cauză, ei nu pot fi socotiți ca mari povestitori. Dacă un folclorist ar fi întîlnit vreun povestitor cu talentul lui Creangă și ar fi transcris exact povestirea lui, desigur că nu folcloristul ar fi fost socotit ca mare artist. Dar D-l Graur alternează în frază cuvîntul scriitor cu cel de poves-

t i t o r, pentru a da naştere la o nouă confuzie. D-sa spune: «...dacă a reproduce fără nicio schimbare poveştile populare înseamnă a fi mare s c r i i t o r, atunci desigur cei mai mari p o v e s t i t o r i sînt Candrea, Densusianu...». Sîntem obligaţi să facem şi noi o nouă distincţie. Desigur acel povestitor popular, avînd un talent egal cu al lui Creangă şi ale cărui povestiri au fost transcrise de un conştiincios folclorist, va fi un mare p o v e s t i t o r, însă nu şi un mare s c r i i t o r. Creangă a fost, în acelaşi timp, şi un mare povestitor şi un mare scriitor. El a avut rara posibilitate să-şi transcrie singur poveştile sale. Povestitorul popular crează artistic, în măsura talentului său, în momentul în care povesteşte. Creangă a avut norocul să-şi controleze ca s c r i i t o r creaţia sa de p o v e s t i t o r. Cu alte cuvinte, opera sa a avut două stadii de creaţie. Această caracteristică explică deosebirea dintre Creangă şi ceilalţi prozatori romîni, care sînt numai scriitori.

Am făcut această distincţie, pentrucă ea ne explică şi alternanţele de care am pomenit mai sus. Ca povestitor, la Creangă domina elementul auditiv. Evident că, atunci cînd povestea, el vorbea cel mai curat dialect moldovenesc din munţii Neamţului. Cînd îşi scria însă poveştile, făcea o gradaţie involuntară între aceste elemente dialectale. Să nu uităm faptul că Creangă cunoştea limba literară, aşa cum era ea pe vremea lui. El ştia foarte bine că, în scris, nu se poate întrebuinţa pretutindenea graiul de acasă. Dacă însă el păstra în scris unele elemente dialectale, aceasta înseamnă că aceste elemente erau cele mai puternice forme care integrau în ele cel mai intim fond. Pe a c e s t e a le-a păstrat Creangă, şi e l e trebue să fie uniformizate (v. mai sus: *dee* şi *ie).* Alternanţele literare ale acestor forme se datoresc s c r i i t o r u l u i Creangă. Ele coincid cu momentul în care Creangă înceta pentru o clipă de a fi povestitor, cînd adică se umbrea cea mai caracteristică însuşire a sa. A literariza limba lui Creangă înseamnă a-i răpi cea mai esenţială calitate artistică. Emoţia estetică complectă pe care ne-ar procura-o Creangă ar fi aceea de a-l a u z i c e t i n d u-ş i singur poveştile sale. Lucrul este imposibil, şi nu ne rămîne altceva de făcut decît să tindem a păstra cît mai mult pe p o v e s t i t o r u l Creangă.

Gr. Scorpan.

Curiozităţi lingvistice.

In primul volum al acestui *Buletin* (pag. 177) făceam.... profeţia că materialul, cules de mine din scrisul romînesc actual şi botezat, în lipsa (voită !) a altui nume, 'curiozităţi lingvistice', va fi, de astădată, şi mai bogat decît în anul precedent. Aşteptările mi-au fost întrecute cu vîrf şi îndesat, nu atît din cauza lecturilor mai numeroase, ci fiindcă am acordat atenţie mai mare elementului strict formal din producţiile noastre literare de toate speciile, după mine cel puţin tot aşa de important ca şi conţinutul însuşi. Voiu prezenta şi acum numai o parte din recolta mea neobişnuit de îmbelşugată, pentru motivul arătat acolo, dar şi pentru altul mai serios. Simpla semnalare a abaterilor dela uzul consacrat al limbii romîneşti contemporane nu ajunge pentru un lingvist, a cărui datorie principală este interpretarea faptelor constatate la un moment dat. Deaceea m'am hotărît să încerc, atunci cînd împrejurările îmi vor îngădui şi dupăce voiu fi strîns un material suficient de bogat şi de felurit, o prelucrare ştiinţifică, adică o clasificare, descriere şi explicare a tuturor fenomenelor din limba noastră comună actuală, scrisă şi vorbită, asemănătoare cu cele înregistrate supt titlul de mai sus. Mă gîndesc, cu alte cuvinte, la o lucrare în felul aceleia, atît de nouă şi de interesantă, a lui Henri Frei, *La grammaire des fautes*, Paris-Genève-Leipzig 1929, privitoare la limba franceză.

Pentru moment trebue să ne mulţumim cu partea practică, i-am putea zice pedagogică, a problemei. Supt acest raport constat bucuros că ostenelile mele merg paralel cu ale excelentului critic şi istoric literar G. Călinescu, a cărui solidă pregătire filologică iese la iveală şi în acest chip. Cronicile pe care le publică săptămînal în *Adevărul literar şi artistic* vădesc o mare sensibilitate faţă de limba operelor discutate. Merită a fi relevate mai ales recensiile despre cîteva traduceri romîneşti recente şi despre volumele *Focurile primăverii şi flăcări de toamnă* al lui Adrian Maniu şi *Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila* de D-na General Perticari. In aceeaşi revistă şi cam în acelaşi timp (aproximativ August-Septembrie 1935) s'au discutat chestii de lim-

bă şi la rubrica 'Cronica mizantropului', al cărei redactor se ascunde supt pseudonimul Aristarc (după cît am putut afla, pare a fi tot G. Călinescu).

Ceeace impresionează plăcut în toate observaţiile acestea este bunul simţ şi bunul gust al autorilor, măsura şi cumpătarea, care-i împiedecă de a cădea în exagerări. Două mari defecte se observă în limba celor mai mulţi dintre scriitorii noştri contemporani: abuzul de neologisme şi abuzul de „neoşisme", care, deşi s'ar părea că se bat cap în cap, apar deseori la unul şi acelaşi individ, fiindcă au izvoare diferite. Neologismele, produs de cele mai multe ori al lenii şi al dorinţii de a 'epata', sînt, din cauza absolutei lor necesităţi, recomandabile în opere ştiinţifice, unde merg chiar şi creaţiile proprii mai îndrăzneţe, dacă exprimă o noţiune cu adevărat nouă şi se conformează spiritului limbii. Goana după cuvinte neaoşe, cu iz de băştinătate (ca să zic aşa!), este nu numai comică, ci şi... suspectă: am impresia că în mintea unor scriitori contemporani numărul mare de termini autohtoni reprezintă un fel de certificat de romînitate, întocmai ca şi numele atît de căutate ale multora din ei (Camil Baltazar, Ilariu Dobridor, Iulian Vesper, Ilarie Voronca, etc.). Şi totuşi rezultatul obţinut nu corespunde absolut deloc intenţiilor.

Şi un ziarist, T. Pisani, arată interes şi pasiune pentru discuţii de acest soiu. Nu-i cunosc articolele, dar, din cîteva mostre reproduse de A. Scriban şi D. I. Suchianu, am înţeles că ne găsim în faţa unui diletant şi, ceeace este într'adevăr grav, a unui purist foarte exagerat.

In ce priveşte ordinea de prezentare a materialului, voiu începe, de data aceasta, cu creaţiile verbale, ca o continuare oarecum directă a articolului din volumul precedent, unde tocmai sfîrşeam cu ele. Numărul lor este de vreo cinci ori mai mare acuma, şi, dacă unele ar fi putut, din pricina desei lor întrebuinţări, cu atît mai uşor lipsi, cu cît, fără să vreau, am lăsat la o parte formaţii desigur mai caracteristice, majoritatea lor prezintă totuşi un interes deosebit şi arată destul de lămurit pe ce drum merge limba noastră, în domeniul acesta.

Iată-le [1]) (în ordine alfabetică şi, din cînd în cînd, cu citate din autorii la care le-am întîlnit): *accidenta (îşi accidentează baza craniului), activiza* (numai infinitivul substantivat), *afecţiona, agoniza, agrariza, altruiza (opera literară altruizează propriile tendinţe,* Al. Car., *Adevărul literar* dela 9 Iunie 1935, pag. 9, col. 1), *ambiţiona, anarhiza, aneantiza, antipatiza, antropomorfiza, apologia (toţi apologeau* [sic!] *o literatură patriotardă,* C. Baltazar, *Cuvîntul liber* dela 22 Iunie 1935, pag. 2, col. 3), *apoteoza, atenţiona, atmosferiza, autarhiza* (infinitivul substantivat), *automatiza, axa (se axează pe trăire), baladiza, betona, cafeneliza (cafenelizînd limba lui Lawrence,* G. Călinescu, *Adev. liter.*, 29 Sept. 1935, pag. 9, col. 4), *calitativiza, capacita, cascada (cascadări scurte de rîs,* L. Aurel Areşan, *Cuv. lib.*, 22 Iunie 1935, pag. 6, col. 4; *rîs cascadat), centra, concerta* 'a da un concert', *confuza, confuziona, contemporaneiza, convulza (faţa convulzată,* H. Papadat-Bengescu, *Logodnicul,* pag. 154), *cooperatiza (a—pe ţărani* 'a-i organiza în cooperative'), *coresponda* 'a purta corespondenţă', *cosmetica, cronometra (fatalitate cronometrată,* D. Petraşincu, *Sîngele,* pag 26), *curenta, debanda (solidaritatea s'a debandat,* R. Pavel, *Cuv. lib.*, 22 Iunie 1935, pag. 3, col. 6), *deficita (balanţa economică deficitînd), descentra (oamenii trăiau descentraţi,* T. Arghezi, *Ochii Maicii Domnului,* pag. 108), *dezarticula, dezaxa, dinamita, dinamiza (a—progresul), efemeriza* (M. D. Ralea, *Valori,* pag. 66), *electrocuta, endemiza, enigmatiza (un ţîrîit... enigmatiza tăcerea,* I. Panţu, *Cuvîntul liber,* 29 Iunie 1935, pag. 4, col. 4), *extrapsihiza, extravaga (privilegiul de a extravaga şase luni pe an,* E. Riegler, *Cuv. lib.*, 1 Ian. 1935, pag. 4, col. 5), *falimenta (dictatura a falimentat,* Gh. Dinu, *ibid.*, 31 Aug. 1935, pag. 1, col. 1), *fasciza, fertiliza, fundamenta, gelozi (S. şi M., care se gelozeau de moarte,* Anonim, *Adev. liter.*, 21 Oct. 1934, pag. 10, col. 3), *hidrogena, ignorantiza, impulsa, independentiza, indoeuropeniza, inferioriza, inutiliza (un pumn inutilizează un program,* M. Taneş, *Cuv. lib.*, 20 Apr. 1935, pag. 9, col. 5), *iperboliza,*

1) Se găsesc, printre ele, şi unele cu care ne-am deprins, fie pentrucă sînt ceva mai vechi în limbă, fie pentrucă apar mai des decît celelalte. Deasemenea le-am înregistrat şi pe acelea care, în volumul precedent al *Buletinului*, n'au fost enumerate alături de celelalte, deşi figurau, supt o formă sau alta, în mostrele de limbă date acolo.

ipostazia (refl.) 'a se pune în ipostază', *încelula, încolona, knokouta* 'a face knokout (la box)', *literaturiza, mansarda (încăperi mansardate,* M. Sorbul, *Adev. liter.*, 28 Oct. 1934, pag. 7, col. 2), *maximaliza (a — prețurile* 'a le fixa un maximum'), *mediocriza, meschiniza, miza* 'a pune o miză (la jocul de cărți, etc.)', *monumentaliza* (T. Arghezi, *op. cit.*, pag. 242), *motoriza, nevroza (mediu nevrozat,* C. Baltazar, *Cuv. lib.*, 28 Sept. 1935, pag. 4, col. 7), *nimba, opaciza (oboseala opacizează sufletul,* L. Aurel Areșan, *Cuv. lib.*, 22 Iunie 1935, pag. 6, col. 3), *optimiza* (refl.), *ortografia, ospitaliza, parazita (pacea parazitează faima războiului,* M. Sipsom, *Cuv. lib.*, 15 Iunie 1935, pag. 3, col. 6), *parizianiza, particulariza, pasteliza, pogromiza, perfecta, permanentiza, planifica, plusa* 'a cere «plus» (la jocul de cărți)', *politica* 'a discuta politică', *portreta, potența* (și *-ția), precociza, previziona* (participiul trecut), *profesionaliza, programa (revoluția nu poate fi programată,* M. Grigorescu, *Cuv. lib.*, 14 Iulie 1934, pag. 9, col. 2), *psihiza, reagrariza, refrena (lacrimi refrenate de apa...,* Anișoara Odeanu, *Intr'un cămin de domnișoare,* pag. 28), *regenta (secretul care regentează fenomenul...,* T. Arghezi, *op. cit.*, pag. 86), *relativiza* (M. D. Ralea, *op. cit.*, pag. 139), *reminescenta (dela cine ai reminescentat,* T. Arghezi, *Adev. liter.*, 18 Nov. 1934, pag. 1, col. 7), *rougea* (refl.) 'a se da cu rouge' (A. Odeanu, *op. cit.*, pag. 208), *sateliza (căpătînd prin satelizare...,* T. Arghezi, *op. cit.*, pag. 227), *sciziona, sentimentaliza* (refl.), *seria, sexualiza, sifiliza, sovietiza, structura, superioriza, științifiza* (G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu* II, pag. 218), *tamburina, terținiza* 'a scrie terține' (G. Călinescu, *op. cit.* III, pag. 314), *torturiza, urgenta, vehicula (vehicularea și organizarea necesității,* T. Arghezi, *op. cit.*, pag. 84), *vehiculiza, victima (M. a fost un victimat al vieții,* M. Grindea, *Cuv. lib.*, 30 Martie 1935, pag. 6, col. 5), *violenta, vitaminiza, vitriola* 'a distruge (alimente) cu vitriol; a da cuiva cu vitriol în față', *viziona (a viziona un film* 'a asista la desfășurarea lui', *a viziona o stare de lucruri ideală* 'a avea viziunea ei'), *vizualiza, zigzaga* 'a merge în zig-zag', *zulufa (zbîrlită, zulufată și neastîmpărată,* T. Arghezi, *op. cit.*, pag. 152).

Toate aceste verbe sînt, cu o singură excepții *(zulufa)*, neologisme, fie împrumutate direct din limbi străine (adică

din franţuzeşte), fie formate pe teren romînesc dela cuvinte intrate de curînd în limba noastră. O bună parte din ele sînt termini tehnici,[1]) ceeace le explică suficient existenţa, mai întîiu în opere ştiinţifice, apoi, prin extensiune, şi în altfel de scrieri: exprimarea cîştigă în precizie şi, deci, în claritate, cînd se întrebuinţează un singur element lingvistic în locul unei perifraze. Din punct de vedere morfologic observăm că mai toate sînt verbe factitive ori cel puţin au o funcţiune foarte apropiată de a acestora. Dealtmintrelea sufixul *-iza*, pe care-l întîlnim la multe din ele, ne arată, dela prima vedere, despre ce fel de formaţii este vorba. Totodată se constată că aparţin, în întregime, la conjugarea I, întocmai ca verbele franţuzeşti care le stau la bază sau le-au servit ca model. Şi în latineşte factitivele aveau, la infinitiv, terminaţia *-are*.

Spuneam, în volumul precedent al *Buletinului*, că marea mulţime a creaţiilor de acest soiu pledează pentru existenţa unei tendinţe lingvistice, care merită epitetul de generală, deoarece se manifestă şi în alte limbi romanice, depildă în franţuzeşte.[2]) Pot invoca acum, în favoarea acestei păreri, cîteva verbe din vorbirea noastră populară şi familiară. Astfel, examinînd cu alte scopuri, o parte din textele publicate în *Graiul nostru* de către Candrea-Densusianu-Sperantia, am găsit ***sucita*** (refl.) 'a se asocia, a face o societate' *(să ne sucităm cu partidu ţărănesc*, vol. I, pag. 156, bucata IV), ***luxi*** (refl.) 'a face lux' *(acum s'a luxit lumea, ibid.*, pag. 204, buc. XVI), ***solzi*** 'a face solzi (= fluturi) la cămaşă, etc.' *(să-m solzăşt' o cămaşe cu galbiń*, vol. II, pag. 90), ***rămăşi*** 'a pune rămăşag' *(ibid.*, pag. 93; Tiktin, pag. 1295, col. 1 îl citează din A. Pann). La acestea pot adăuga pe ***modi*** (refl.) 'a se ţinea de modă' *(pela noi cucoanele se modesc al dracului*, auzit de mine la Fălticeni) şi ***îndelica*** (refl.) 'a se face delicat' (auzit de mai multe ori în gura ţărancelor din Moldova nordică). Numeroase formaţii similare găsim în descîn-

1) Astfel *antropomorfiza, contemporaneiza, extrapsihiza, precociza, psihiza, vehiculiza* le-am găsit la Dr. J. Neuman, *Studiu psihanalitic al romannlui Adela de G. Ibrăileanu.*

2) Cu privire la limba franceză, cîteva indicaţii ne dă A. Dauzat, *La langue française d'aujourd'hui*, ed. IV, Paris 1927, pag. 72-3 şi *Histoire de la langue française*, Paris 1930, pag. 228.

tece (cf. O. Densusianu, *Limba descîntecelor* în *Grai şi suflet* VI, pag. 88 urm.): deşi au un caracter special, ele prezintă interes tocmai prin faptul că ne arată posibilităţile limbii noastre în această direcţie.

Urmează acum materialul lingvistic propriu zis, grupat ca şi în vol. I, după izvoarele care mi l-au furnisat, şi adică: I. periodice, II. opere literare şi ştiinţifice.

I

figurile apar cu atît mai blafarde (I. Igiroşianu, *Adevărul literar*, 8 Iulie 1934, pag. 7. col. 7);

pe colibele sărace nu le înconjoară nimic strălucitor (P. P. Stănescu, *ibid.*, pag. 8, col. 1);

de a-i subvenţiona pe agricultori... este iarăşi o altă anomalie (anonim, *ibid.*, 15 Iulie 1934, pag. 9, col. 2);

M-me Danton era deabia trecută de 17 ani. Acum îi ieşise [Danton] *pe coridor. Acesta o îmbrăţişă cu pasiune* (Coriolan Bărbat, *ibid.*, 29 Iulie 1934, pag. 2, col. 3); *ce josnicie că ci-devanţii îşi menţin printre noi spioni* (idem, *ibid.*, pag. 2, col. 4);

Carola începu să facă trotuarul [= să se prostitueze!] (D. I. Suchianu, *ibid.*, 5 Aug. 1934, pag. 8, col. 3);

Franţa nu se va putea răcori, aclimata noilor cerinţe pretinzîndu-se dela naţiune (Ghiţă Ionescu, *ibid.*, 26 Aug. 1934, pag. 1, col. 6); *o trăeşte în spectator; ar fi cercetat problema socială a ţării sale... nu cea a Chinei* (idem, *ibid.*, pag. 2, col. 1);

ambele aspecte ale vieţii... ne este redată (I. D. Suchianu, *ibid.*, 9 Sept. 1934, pag. 8, col. 2); *se poate fi în acelaşi timp şi un mare scriitor, artist şi mare gospodar* (anonim, *ibid.*, pag. 10, col. 2);

asupra cărora s'au evertuat toţi cugetătorii (Ghiţă Ionescu, *ibid.*, 16 Sept. 1934, pag. 5, col. 3); *cele două noţiuni... coabită foarte bine* (idem, *ibid.*, pag. 5, col. 4);

ceva imperceptibil, asemănător a tot ce lăsase în urmă (I. Igiroşianu, *ibid.*, pag. 6, col. 6);

a fost o surprindere generală. Nu s'aştepta nimeni (D. Şt. Rădulescu, *ibid.*, pag. 6, col. 7);

toate aceste strigăte de hulă nu mai trebue luate în tragedie (A. B., *ibid.*, 23 Sept. 1934, pag. 4, col. 2);

amîndouă aceste curînde apariţii; o literatură adevărată cu aparenţa realităţii cît de mult; o concluzie pe care s'o emane însăşi acţiunea (Ghiţă Ionescu, *ibid.*, pag. 4, col. 6); *ar mai însemna, în subsidiar, şi interzicerea artistului de a mai purta* (idem, *ibid.*, pag. 4, col. 7);

au devastat din nou cîţiva trecători de caii lor (Elena Eftimiu, *ibid.*, 30 Sept. 1934, pag. 3, col. 2);

această părăsire pe care mulţi o tem (M. S., *ibid.*, pag. 3, col. 3); *se poate oare scăpa destinului...; că nu aţi asculta şi voi deasemenea acestei uri obscure* (idem, *ibid.*, pag. 3, col. 5);

exemple vii, pentrucă mai recente (Ghiţă Ionescu, *ibid.*, pag. 3, col. 6); *anumite pagini din cele mai izbutite ale 18 Brumar-ului lui Marx* (idem, *ibid.*, pag. 4, col. 1);

războiul pe care-l face slabul celui tare (A. G. Stino, *ibid.*, pag. 4, col. 1); *să fie iubite fără să se îndrăznească de a li se spune* (idem, *ibid.*, pag. 4, col. 2);

cînd un profesor e prea dificultos (Aristarc, *ibid.*, pag. 6, col. 6);

de a se fi scos dela naftalină pe d. J. G. (D. I. Suchianu, *ibid.*, pag. 8, col. 2);

o problemă care merită dezbătută (anonim, *ibid.*, pag. 8, col. 5);

o întreagă după-prînz (anonim, *ibid.*, pag. 10, col. 3);

însfîrşit terţii [= a III-a categorie] *şi-au îndreptat atenţia* (A. Boldur, *ibid.*, 7 Oct. 1934, pag. 6, col. 1);

abordarea lui Gide la Jurnal, la forma literară prin esenţă autentică (Ghiţă Ionescu, *ibid.*, pag. 6, col. 1); *turmentul de fiecare zi* (idem, *ibid.*, pag. 6, col. 3); *dispreţueşte sociologia şi obiectul său* (idem, *ibid.*, pag. 6, col. 5); *acestea îşi au o formidabilă importanţă* (idem, *ibid.*, pag. 6, col. 6); *pentru aceştia conversiunea lui Gide înseamnă formidabil* (idem, *ibid.*, pag. 6, col. 7);

domnul care-l sfătuia cu atîta foc să joace acest cal (Paul B. Marian, *ibid.*, pag. 8, col. 3);

dacă nu ar fi murit în curînd după epizodul povestit (Florea Florescu, *ibid.*, pag. 9, col. 4); *amintiri confesate de cel ce scrie* (idem, *ibid.*, pag. 9, col. 5);

un reprezentant dintre mulţii, ai dezagregării; în cele vor urma, ne vom ocupa şi generalizările noastre vor porni nu dela toa-

tă opera lui Faulkner, ci dela o carte dintre cele două pe care Europa le-a adus pe piața sa (Ghiță Ionescu, *ibid.*, 21 Oct. 1934, pag. 4, col. 2); *într'o formulă mai cunoscută, pentrucă reputată* (idem, *ibid.*, pag. 4, col. 3); *ușurează transferul cetitorului în aventura personajului* (idem, *ibid.*, pag. 4, col. 4);

puse de se execută pe M. fără judecată (anonim, *ibid.*, pag. 10, col. 3);

nu știa dacă va deveni un profesor, un naturalist ori un matematician (anonim, *ibid.*, pag. 10, col. 4);

m'am hotărît odată pentru totdeauna, și pînă acuma nu am transgresat; aș voi, bineînțeles, să pot să o reușesc; a scri un roman (T. Arghezi, *ibid.*, 28 Oct. 1934, pag. 1, col. 1);

mai multe doamne ce s'au grăbit să-l felicite; Stanislaski, ce scurt, ras și cu chelie explica doamnelor (M. Sorbul, *ibid.*, pag. 7, col. 2);

dar însuși gîndul acesta nu-i de acum emoționant? (Paul B. Marian, *ibid.*, pag. 8, col. 5);

știe să exprime într'un lirism impresionant cele mai delicate nuanțe ale sufletului omenesc; tablourile din natură (Elena Eftimiu, *ibid.*, 4 Nov. 1934, pag. 4, col. 1); *au ridicat limba populară bulgară la cea mai minunată apoteoză* (idem, *ibid.*, pag. 4, col. 2);

majoritatea studenților în limba romînă (Milcovici Zinca, *ibid.*, pag. 6, col. 1);

era nevoe de un reflect de moravuri (anonim, *ibid.*, pag. 10, col. 6);

literatura proletară astfel candidează... la rînd de literatura universală; spirite impuse de întrebările aceste esențiale (Ghiță Ionescu, *ibid.*, 11 Nov. 1934, pag. 8, col. 1); *una* [literatură] *nouă validă, potentă și totală; înseamnă a reieși înzăuat și proaspăt; a activa în domeniul tău propriu, deși în media res* (idem, *ibid.*, pag. 8, col. 2);

asta se va fi chiar întîmplat (Emil Coliu, *ibid.*, 18 Nov 1934, pag. 1, col. 3); *nu e nimeni ce ar putea să o audă* (idem, *ibid.*, pag. 1, col. 5);

cu toate că pentru acest scop ce-l intenționase mai de mult, formalitățile noastre complicate o înspăimîntară (Vl. Ghidionescu, *ibid.*, 2 Dec. 1934, pag. 3, col. 7);

cîte procente la sută (A. O., *ibid.*, 27 Ian. 1935, pag. 7, col. 1);

sala aclamă, bisează, trisează (Monica d'Aluta, *ibid.*, 10 Febr. 1935, pag. 4, col. 1);

întrebuinţarea... expresiei impecabil corectă şi adaptată (Izabela Sadoveanu, *ibid.*, 17 Febr. 1935, pag. 7, col. 7);

megafonul tapajos (C. Kiriţescu, *ibid.*, pag. 7, col. 7);

cap într'o parte şi într'alta [= surpriză !] (I. Igiroşianu, *ibid.*, 24 Febr. 1935, pag. 7, col. 2);

te copleşeşte atmosfera sa, îl simţi în tine, eşti mic supt puterea sa, supt groaza sa (Izabela Sadoveanu, *ibid.*, pag. 9, col. 3);

aceste cugete ale creerului (M. Sorbul, *ibid.*, 17 Martie 1935, pag. 1, col. 6);

se poate fi bucuros de unul singur; nu se poate fi vesel decît în mai mulţi (D. I. Suchianu, *ibid.*, 14 Apr. 1935, pag. 8, col. 3);

orice contact cu realitatea dezlănţuia tempesta rece (Izabela Sadoveanu, *ibid.*, pag. 9, col. 3); *întîmplările vieţii... boala mamei sale, centrează obsesia... în ideia fixă* (idem, pag. 9, col. 4);

devanseurul marxismului (I. Felea, *Cuvîntul liber* dela 14 Iulie 1934, pag. 8, col. 1);

i-a dat zidurilor abhoratei fortăreţe... (Radu Popescu, *ibid.*, pag. 9, col. 2);

se putea tînărul să aibă succes (Lucreţia Demetrius, *ibid.*, 18 Aug. 1934, pag. 1, col. 7);

îndărătul fitecei camere (F. Brunea-Fox, *ibid.*, pag. 5, col. 2);

profitariatul muniţionar (P. Pandrea, *ibid.*, 25 Aug. 1934, pag. 3, col. 5);

novarea fiecărei fiinţe aparte într'un număr dintr'o sumă (Ghiţă Ionescu, *ibid.*, 10 Nov. 1934, pag. 2, col. 2);

un drum nou, tăiat la răscrucea evoluţiunii, ca prodomo al rasei ce va veni (Claudia Milian, *ibid.*, 17 Nov. 1934, pag. 4, col. 4);

o constituţie [cea romînească] *împrumutată apusului* (M. Menicovici, *ibid.*, 19 Ian. 1935, pag. 3, col. 1);

partea noastră de contribuţie la a răbda de foame; o edi-

ție bibliofilă trasă la o sută de exemplare; în Spania din care s'a evadat (Clarnet, *ibid.*, 2 Febr. 1935, pag. 5, col. 1-4);

se dovedea total absentă preocupărilor cerebrale; tineret ce se cerea la o comandă socială, ce se refuza tutelei familiare ce-i sugruma elanul (Gh. Dinu, *ibid.*, 9 Febr. 1935, pag. 4, col. 3-5);

cine obstruiază peizajul (Șt. Roll, *ibid.*, 23 Febr. 1935, pag. 6, col. 3);

înfățișarea lor rudă (Șt. Tita, *ibid.*, pag. 8, col. 2);

știe că ambianța sa e perfectată; cînd ucidea ca să se răzbune, o făcea din aceste două primate: al mîncării, al iubirii (Gh. Dinu, *ibid.*, pag. 9, col. 4-5);

arată-ne calea, Doamne, și îndrumă-ne o cărărue (Ad. Byck *ibid.*, 23 Martie 1935, pag. 9, col. 2);

însuși opera lui Marx (C. Micu, *ibid.*, 30 Martie 1935, pag. 4, col. 4);

tot ce-a fost omenesc... în viața aceasta făurită din mizerii... el le-a adunat în sufletul lui (Clarnet, *ibid.*, 6 Aprilie 1935, pag. 2, col. 1);

deaceea acești fără niciun scrupul preconizează (Gh. Dinu, *ibid.*, pag. 6, col. 7);

bestie în care răcnește ancestrul (A. Schileru, *ibid.*, 20 Apr. 1935, pag. 9, col. 3);

datele din afară se refuză oricărei cercetări (Badea Marinescu, *ibid.*, 4 Maiu 1935, pag. 3, col. 5);

vom înfrunta recifurile și rafalele, durerile și exasperarea (Marc Sipsom, *ibid.*, pag. 5, col. 1);

a nu se face pe martirul (D. I. Suchianu, *ibid.*, 18 Maiu 1935, pag. 2, col. 1);

a realităților supt care Tolstoi a scris Invierea (Șt. Roll, *ibid.*, pag. 8, col. 7);

îl revoltă din totdeauna nedreptățile (M. Grindea, *ibid.*, pag. 10, col. 2);

un zîmbet—îl au—în afara noastră...—și cei care citesc (Gherasim Luca, *ibid.*, 1 Iunie 1935, pag. 8, col. 3);

Italia, Țările de jos... au ratificat și ei acordul (Gh. Dinu, *ibid.*, pag. 8, col. 7);

a exprimat de trei maniere (Perpessicius, *ibid.*, pag. 10, col. 2);

susceptibil mai multor întrebări (Miron Paraschivescu, *ibid.*, pag. 11, col. 1);

legile de represiune... nu fac decît să stagneze progresul (Gh. Dinu, *ibid.*, 8 Iunie 1935, pag. 2, col. 7);

situația, în forma aceasta, era intenabilă (Ilie Zaharia, *ibid.*, pag. 5, col. 3);

proletariatul agricol identic proletariatului industrial (I. Vintu, *ibid.*, pag. 5, col. 7);

R. Rolland este dintre singurele rare personalități mondiale; rescapatul R. Rolland narează tinerilor (anonim, *ibid.*, pag. 8, col. 1);

au sălvat în multe clipe eminența unui carnagiu (anonim, *ibid.*, 15 Iunie 1935, pag. 3, col. 1);

culoarea își pierde aprinsul (Dorina Rudich, *ibid.*, pag. 6, col. 5);

viața unui vagabond—unui lumpenproletar... și a unei florărese oarbe, tot o lumpen (Șt. Roll, *ibid.*, pag. 7, col. 6-7);

șase eseuri de mare respirație; frescă literară, în care e zugrăvită și închenăruită cu un tuș de apă tare (C. Baltazar, *ibid.*, 22 Iunie 1935, pag. 2, col. 3-4);

scriitorul atacant (R. Pavel, *ibid.*, pag. 3, col. 7);

aparențele sînt mai amuzante, mai inofensiv hilare (I. R. Șomuz, *ibid.*, pag. 5, col. 1);

că, la urma urmelor, deabia nu înseamnă decît un mizerabil expedient, asta n'ar fi... (Const. Coman, *ibid.*, pag. 7, col. 1);

multe tirajii; subiectul face concesiuni de public (Claudia Milian, *ibid.*, pag. 8, col. 6);

daruri ce se năzuesc împlinite (Șt. Tita, *ibid.*, 29 Iunie 1935, pag. 3, col. 6);

cele două gheene, al tîrfelor și al cerșetorilor (C. Baltazar, *ibid.*, pag. 6, col. 4);

întîlnim cizeluri de imagini (P. Ancu, *ibid.*, 6 Iulie 1935, pag. 5, col. 5);

specialiștii... s'au dat în petec (I. Felea, *ibid.*, pag. 9, col. 3);

flaneurii tachinează; trotuarista își sorbi în grabă cafeaua (Sarina Cassvan, *ibid.*, pag. 9, col. 6);

anii dinainte de războiu... Tardieu le-a folosit (M. Menicovici, *ibid.*, 13 Iulie 1935, pag. 3, col. 1);

cu cît creşte anul şi'n aură vechea noastră dragoste'nroură; adaug în fiecare zi o smaragdă (C. Baltazar, *ibid.*, pag. 5, col. 2-3);

cu excepţia catedralei..., erijată în sec. XIV (I. Ludo, *ibid.*, pag. 7, col. 1);

dacă S. S. R. îmi poate ajuta pe loc cu o sumă; e... în aceeaşi primejdie de a trebui să-şi împrumute cîteva mii de lei (C. Baltazar, *ibid.*, 20 Iulie 1935, pag. 2, col. 2);

eh, unde-i vremea de odinioară (Şt. Tita, *ibid.*, pag. 2, col. 7);

să-l numească ca măturător; tu şi cei de-o samă cu tine aţi trebui ucişi (Stoian Tudor, *ibid.*, pag. 4, col. 1-3);

vreo zece inşi... se împărţeau... dintr'o halcă de pîne (Melnic Gheorghe, *ibid.*, pag. 4, col. 2);

ţîncul de nici trei ani; fie că e în umbra palatelor... sau în păinjenişul... (O. Ghibu-Silviu, *ibid.*, pag. 4, col. 4-5);

viaţa, pămînteană şopîrlă (C. Baltazar, *ibid.*, pag. 4, col. 6-7);

[oameni] *emanaţi din mijlocul ei* [al burgheziei] (Gh. Dinu, *ibid.*, pag. 7, col. 1);

nu se distruge o carieră pentru un nimica toată (C. Ardeleanu, *ibid.*, 27 Iulie 1935, pag. 4, col. 4);

la fel oricărui călător străin (N. Davidescu, *ibid.*, 3 Aug. 1935, pag. 4, col. 6); *în altfel se izolează de mediu* (idem, *ibid.*, pag. 5, col. 2);

conflictul care opune cele două ţări (M. Menicovici, *ibid.*, 10 Aug. 1935, pag. 1, col. 1);

să-şi afirme ideile pînăla absurdum; exemple eclatante; stratagemă paradoxică; o perfect naturală măsură; personal am luat parte la conferinţele (T. Cristureanu, *Viaţa romînească*, 15 Apr. 1934, pag. 61); *o formidabilă putere coercitivă şi omnivalentă* (idem, *ibid.*, pag. 62); *o politică de adhoc* (idem, *ibid.*, pag. 63);

asta pentrucă „In jurul..." face eminamente literar (D. I. Suchianu, *ibid.*, pag. 66);

care în vară treceau pela mînăstire; pe D-zeu a învăţat să-l cunoască şi să-l teamă (T. Şoimaru, *ibid.*, 30 Apr. 1934, pag. 10); *ziua toată tolănea* (idem, *ibid.*, pag. 11); *el nu ar fi putut odihni în ruptul capului; se întreţinea cu ei în prietin* (idem, *ibid.*, pag. 12); *în pîrjoala insomniei* (idem, *ibid.*, pag. 13);

cu fața către sud, spre acolo unde o aureolă... (E. Coliu, *ibid.*, pag. 22); *ea o frecventează și o cunoaște bine* (idem, *ibid.*, pag. 25); *nu e dînsa numai o iluzie ?* (idem, *ibid.*, pag. 31); *studiu sistematic și chintezențial* (N. Tatu, *ibid.*, pag. 59); *orînduirea lor întîe; ce face să se întîmple așa și nu în altfel* (Ilariu Dobridor, *ibid.*, pag. 62); *se înseriază în marele avînt; o tinerețe izbucnindă* (idem, *ibid.*, pag. 64); *roboritatea reală a poporului; pînăla curonamentul existenței* (idem, *ibid.*, pag. 65); *amestec bizar de străfunduri infernale; tinde la mîntuire tocmai prin aureolizarea acestora* (idem, *ibid.*, pag. 67); *oamenii după stradă* (V. V. Stanciu, *ibid.*, pag. 75); *problemă a crimei matată de o violentă poftă* (D. I. Suchianu, *ibid.*, pag. 80); *decît, pentru odată, făcîndu-se așa, dreptatea era de partea acuzaților* (idem, *ibid.*, pag. 81); *din care va puiza disprețul pentru autentic* (idem, *ibid.*, pag. 82); *să se refuze dela un efort național* (V. Madgearu, *ibid.*, 15 Maiu 1934, pag. 6); *guvernul nostru, formal sau informal...* (idem, *ibid.*, pag. 7); *mobilizarea generală a întregii industrii* (idem, *ibid.*, pag. 9-10);

vor conveni, dacă nu tuturor studenților, majorității dintre ei (Izabela Sadoveanu, *ibid.*, pag. 39);

ceeace i-a succes D-lui Benador (Liviu Teodoru, *ibid.*, pag. 64); *cu etalonu! interesului cu care se devorează paginile acestea de înaltă frecvență* (idem, *ibid.*, pag. 65);

cinema și viața agricolă, cinema și tineretul, etc. (C. Kiriței escu, *ibid.*, Iunie 1934, pag. 31); *materialul necesar discuțiunilor și a sistematizării lui* (idem, *ibid.*, pag. 31-32); *rapoarte... colecționate în două volume; s'au ținut conferințe de personalități; vizite făcute la instituțiuni, sau în localități, care aveau de scop; aprobîndu-le rezoluțiile încheiate în ședințele comisiunilor* (idem, *ibid.*, pag. 32); *din cauza a însuși caracterului* (idem, *ibid.*, pag. 33); *cinema rural trebue să dea lucrătorului agricol* (idem, *ibid.*, pag. 35); *reclamă ca să se vegheze ca filmele...* (idem, *ibid.*, pag. 39);

nimeni nu condescindea să considere...; a vorbi, timp de o întreagă cronică (D. I. Suchianu, *ibid.*, pag. 94);

vor fi poate că inferioare (T. Cristureanu, *ibid.*, Iulie 1934, pag. 41); *de a reconstrui... și de a găsi... este într'adevăr...*

(idem, *ibid.*, pag. 43); *şi-a mărit exportul de următoarele produse* (idem, *ibid.*, pag. 44);

raţionamente... puse în triunghiulaţiile logicii absurde (Ilariu Dobridor, *ibid.*, pag. 59); *epos, din latenţele căruia ţişneşte* (idem, *ibid.*, pag. 61); *constitue langajul cotidian* (idem, *ibid.*, pag. 63);

cartea abundă cu material (T. Tudor, *ibid.*, pag. 94); *merită de relevat Neumark* (idem, *ibid.*, pag. 95);

menirea lui în literatură se reclamă mai de sus şi mai de departe (V. V. Georgescu, *ibid.*, August 1934, pag. 6); *acestea ţin... de o viziune romanescă* (idem, *ibid.*, pag. 9); *al D-rei de Scudery, care împrumută lui Xenophon cadrul* (idem, *ibid.*, pag. 10); *în mersul către eliberarea de contingent* (idem, *ibid.*, pag. 12);

tragicul omului de azi nu are mîntuirea din pricina (Gh. Corneanu, *ibid.*, pag. 69);

nu sînt lipsite de interes... studiul lui I. Halippa (Alex. Kidel, *ibid.*, pag. 76); *e negociant din Paris, unde, dupăce a dat faliment, a fugit la Constantinopol* (idem, *ibid.*, pag. 84);

acest războiu... a secerat pe cîmpul de luptă 10 mil. de vieţi, 20 mil. de răniţi (T. Cristureanu, *ibid.*, Septembrie 1934, pag. 3); *tronuri... au cedat de a mai exista* (idem, *ibid.*, pag. 4); *în spre schiţarea planului ...nu trebue însă să ne lăsăm* (idem, *ibid.*, pag. 8);

nimeni nu le-a putut ajuta [copiilor] (U. Benador, *ibid.*, pag. 12); *îmbăierea în apă lunară* (idem, *ibid.*, pag. 13); *altfel dece e aşa o linişte* (idem, *ibid.*, pag. 23);

dacă şi la noi această cale va fi apucată şi vom ajunge.... (M. Chiriţescu-Arva, *ibid.*, pag. 28);

în momentul în care îşi face apariţia candidatul la victimă; pentru o lovitură frumoasă şi reuşită de către celălalt (Dem. Botez, *ibid.*, pag. 39); *ea atinge însăşi codul manierelor vînătoreşti* (idem, *ibid.*, pag. 40); *pentru mine, dacă totul era aranjat..., nu mai simţeam niciun farmec* (idem, *ibid.*, pag. 42);

această coardă a lirei franceze, atît de multicordă..., s'o numim cu un termin anticipativ (Al. Ciorănescu, *ibid.*, pag. 57); *o mlaştină a cărei fadoare; conştiinţa lui sucomba celor mai atroce dureri* (idem, *ibid.*, pag. 58); *celei mai lancinante mizerii* (idem, *ibid.*, pag. 59); *puţinul înţeles pe care pot să-l încapă*

dimensiunile; Rollinat l-a afecţionat [rondelul] *în mod deosebit* (idem, *ibid.*, pag. 68); *Literatorul, această tenuă foaie* (idem, *ibid.*, pag. 71);

este antrenat de vagul revoluţionar (Nicanor & Co., *ibid.*, pag. 75);

la urma urmii este foarte la dreptul său (i. d., *ibid.*, pag. 78); *toată cartea e o lănţălărie de nume* (idem, *ibid.*, pag. 79); *deprinderea... criticii noastre, zornică a registra* (idem, *ibid.*, pag. 81); *astfel la Sibiu: Provincia literară, căreia adăugîndu-i-se gruparea „Thesis", a izbutit să înmănuncheze* (idem, *ibid.*, pag. 84);

structurează într'un fel viaţa insului; cari sunt ceva cu totul altceva; într'o sinteză armonioasă, aureolată de o schimbare a sentimentului timpului (E. Cervenca, *ibid.*, pag. 89); *înţelegerea ei este dealtfel îngreunată* (idem, *ibid.*, pag. 90); *o imediateţe a relaţiei om-lume* (idem, *ibid.*, pag. 91);

pentru-acest lianic lac (E. Jebeleanu, *ibid.*, Octombrie 1934, pag. 5);

neavînd nici în clin nici în mînică—legătură cu răsăritul sau apusul (C. Gr. Grigorescu, *ibid.*, pag. 20).

II.

D. D. Roşca, *Existenţa tragică: pentrucă, spuse cele de mai sus, e evident...* (pag. 9); *„seninătatea" elină şi cea goetheană... au fost creaturile unor mari tensiuni* (pag. 11); *adevărul celei, după noi, mai preţioase idei* (pag. 16); *încercare de sinteză filozofică fiind, cartea noastră...* (pag. 17); *chiar dacă ea ar vrea ca să fie* (pag. 20); *ştiinţa este ...direct necesară, căci utilă* (pag. 22; cf. şi pag. 36, 102, 140); *pînăcînd nevoia... nu e de ordin biologic* (pag. 22; cf. şi pag. 100, 198); *înrudite în străfundul lor* (pag. 26); *pînă bine de curînd* (pag. 30, 46); *platoul arătat cu nepătită îndrăzneală* (pag. 32); *ideia—utopică după toate probabilităţile—unei legi unice* (pag. 45); *dacă dealtfel inteligenţa de care e vorba* (pag. 48); *sînt aievea înseşi lucrurilor* (pag. 59); *aceasta vrea să spună că...* (pag. 88); *acţionează prin intermediarea elementului individual* (pag. 106); *s'a dovedit a fi sisifescă şi donchişotească* (pag. 111); *aspecte unde extinsă, această formă...* (pag. 116); *de ordin secund* (pag. 126, 143); *dat însă punctul de vedere empiric; punctul de vedere depe care am dus discuţia* (pag. 131); *otrăvuri dizolvante... ale insului* (pag. 149); *a-*

rată cu, după a noastră părere, elocventă putere (pag. 152); *recăzînd în pură şi alergătoare'n nemărginit devenire* (pag. 165); *dînd prin aceasta ansă la păgubitoare confuzii* (pag. 183); *în sens rar, dar foarte tare şi înalt al cuvîntului* (pag. 186); *pe care nu le proclamă de eliminat nici în principiu* (pag. 191); *principiar cel puţin; nici măcar principiar* (pag. 198); *însuţi n'o crezi* (pag. 205); *cel puţin egali celor ce...* (pag. 208); *adecă în însaşi substanţa primă existenţei* (pag. 219); *care e această valoare? Păi, ideia de dreptate* (pag. 223); *exemplele amintite şi altele pe care i le iertăm cititorului* (pag. 228); *cu rol decizător de soartă* (pag. 232); *să spunem, în trecere, că...* (pag. 236); *clubul suicidului* (pag. 239); *în zona... contemplaţiei curate* [= pure!] (pag. 246).

L. Rebreanu, *Iţic Ştrul dezertor: mi-ai zdrobit viaţa cu pe-a Ilenii* (pag. 177); Idem, *Jar: dezbrăcîndu-se nonşalant* (pag. 31); *pauză sacadată de paşii lui Mircea* (pag. 33); *nu-i rău să ni-l apropiem* (pag. 34; cf. şi pag. 36); *carcasa abajurului* (pag. 35); *melodie de alt* (pag. 46); *străfunduri ferecate* (pag. 79); *se apropia obsechios* (pag. 82); *ajunse curînd să nici nu se mai gîndească* (pag. 147); *cu o patimă de torţionar* (pag. 189); *sfărîmîndu-şi mereu capul cu proiecte de răzbunare* (pag. 275); *i-au clacat nervii* (pag. 317).

I. Peltz, *Calea Văcăreşti: imună frigului* (I, pag. 112); *indiferent vieţii lor chinuite* (II, pag. 49); *lua parte în apărător* (pag. 85); *care se lupta cu gîndurile precum cu oamenii* (pag. 117); *cu ochiul lui egal din totdeauna* (pag. 184); Idem, *«Actele vorbeşte»: face foame la Craiova* (pag. 1); *se voia darnic* (pag. 26); *dacă ar izbuti fuga definitivă din tîrg* (pag. 39); *şade ruşine* (pag. 41); *ai să trebue să te culci şi cu el* (pag. 72); *materiile care se cer cunoscute* (pag. 91); *la noapte am ajuns în oraşul lui Scoarţă* (pag. 153); *rosteşte... cu dicţiune* (pag. 323).

H. Papadat-Bengescu, *Logodnicul: era greu ca pe un acelaşi coridor cu unchiu* (pag. 22); *nici nu puteai închipui glume mai nesăbuite* (pag. 23; cf. şi pag. 106); *unchiului i-a abătut asupra vizitelor lui* (pag. 26); *el nu era închipuit* (pag. 33); *ar putea să nici nu mai dea pe acolo* (pag. 44); *auzi! să traverseze! să-l planteze!* (pag. 54); *un bariton prea făimat* (pag. 55); *mînile răciră în buzunar* (pag. 57); *ceruse, în secret de Nina* (pag. 61); *se examinase... de faţă, de profil, de trei sferturi* (pag. 69-70); *nu-i primise, n'avea atunci hal* (pag. 75); *nu mai*

o dureau nici şalele (pag. 79); *se rămîne aşa la prietene, cînd te aşteaptă lumea acasă?* (pag. 89); *observă... ca pe un semn de perdiţie* (pag. 103); *se întreba ce-i căpiase să se întoarcă aşa de vreme* (pag. 132); *n'oi fi vrînd* [tu] *s'o păzesc eu* (pag. 152); *întorsese acum capul de trei sferturi* (pag. 156); *sînt atîtea alte mai importante* (pag. 157); *ras fresc* (pag. 168); *îţi dă abia măsura pestilenţei* (pag. 177); *alergase prăvăliile după tîrgueli* (pag. 183); *nu-l putea încontra* (pag. 186); *boala a dizgraţiat-o* (pag. 189); *care se cerea îndulcită; cu atît mai de haz, cu cît mai pipărate* (pag. 199); *mai mult ca pe oricine alt* (pag. 213); *se temea oarecît de Costel* (pag. 227; cf. şi pag. 231); *nişte cópii după el* (pag. 248); *cea mai mare dintre copíi era ea* (pag. 260); *starea lui sufletească ar fi fost perceptibilă mamă-si* (pag. 272); *decînd rărise cu întîlnirile* (pag. 291): *pînă să nu se urce în taxi, încă o cafeluţă* (pag. 301); *îi vede, dar nu-i deosebeşte* (pag. 302); [jerbă] *din frunze şi imortale* (pag. 304-5); *un drum fără de finit* (pag. 306); *dascălul care la Bucureşti aşa şi aşa nu se simte la locul lui; Costel se consolează din aceea că* (pag. 312); *a plecat şi luat cîmpii; în societatea persoanelor cele mai de samă* (pag. 322); *imagină nestabilă însă, căreia i se amesteca clişeul mai proaspăt al cuconiţei* (pag. 325-6).

Anişoara Odeanu, *Intr'un cămin de domnişoare: unei prietene ale mele* (pag. 11); *îmi rata... orice altă activitate* (pag. 12); *cea mai mare parte a geamurilor era acoperită* (pag. 13); *am închipuit-o; nu pot s'o închipui pe Marta* (pag. 17); *să fac mai verosimilă vrerea mea* (pag. 24); *îl imaginam... cu chipul lui frumos* (pag. 36); *le dezocupă* [scaunele ocupate] (pag. 37); *eram pe sală în faţa cazei cu cărţi* (pag. 40); *depe uşa dinspre sufragerie intră Rose-Marie* (pag. 58); *se face să merg aşa* (pag. 62); *a hlizit dinţii* (pag. 76); *mi-am propus că deacum am să fiu liniştită* (pag. 99); *foarte plictisită de a trebui să îndeplinească* (pag. 116); *cu ochii rimelaţi vampic* (pag. 128); *mi-am dat din nou sama de fără de rostul mieu* (pag. 164); *faţa îi iradia* (pag. 187); *e mult neclar în toate* (pag. 207); *împotriva bietei Anişoara* (pag. 221); *mă miră că nu l-ai întîlnit pe stradă* (pag. 232).

T. Arghezi, *Ochii Maicii Domnului: această întîia lui înălţare la cer* (pag. 82); *nicio îngerie* (pag. 103; subliniat de autor); *tablouri oblungi* (pag. 139); *întoarce-te niţel de profil* (pag. 185); *după-prînza întinsă ca o pustietate* (pag. 189); *părea*

să aparție obiectelor (pag. 197; cf. și pag. 294); *cantitățile ăsudate ale dascălului fură circulate de un cutremur* (pag. 224); *brunele blonde și ruchine* (pag. 244); *marginile unui precipiu de ghiață* (pag. 263); *nu mai mă cheamă* (pag. 264); *unde somnolau* (pag. 289).

O. Goga, *Tragedia omului*, trad. după Emeric Madách: *ajută-mi, Doamne* (pag. 41); *un lucru e de care-l tem* (pag. 56; cf. și pag. 64); *te răstignește dînsul* (pag. 84); *văd, cetățene, că nu-mi crezi* (pag. 138); *cîțiva sans-culoți tirăsc* (pag. 139); *în trei luni să-mi urmezi* (pag. 149); *cașul e pe gata* (pag. 209); *trăesc... o simt... o simt* (pag. 228).

Dan Petrașincu, *Singele: maladia lui V. Stroici* (pag. 8); *sensația unei sfîrșiri, al unui drum spre neant* (pag. 20); *sincopată, bătrîna îl blestema* (pag. 30); *imposibilitatea asta de-a nu putea ieși* (pag. 43); *o realitate streină aceleia delicate* (pag. 51); *clipind semn tainic* (pag. 63); *mă resemnez în a crede* (pag. 69); *Sorina i se apropiase totdeauna cu un fel de sfială* (pag. 76); *cînd eram tinere, nu ne ardea atîta după plecat* (pag. 94); *prin tocmat complecta ei nemișcare* (pag. 99); *ei, drăcia-a-dracului!* (pag. 101, 170); *îi plăcea purul nopții de vară* (pag. 101); *reînviau obsesiv în fața ochilor* (pag. 115); *neîndrăznind nici de a-și retrage* (pag. 118); *sobrietatea lui semăna uneia de bolnav* (pag. 119-120); *ca într'o telepatie fraternă* (pag. 122); *Emilia i se va refuza pentru totdeauna* (pag. 124); *ideia se reînstăpînise în el, obsesiv: biruința aceasta i se părea una de natură străină eului său* (pag. 125); *o ciudată tremolare gravă din fundul vocii* (pag. 130); *iar... deacapo... același joc* (pag. 147); *cred că nu-mi poți răspunde ca unui oarecare străin* (pag. 148); *remarcase... onomatopeicul numelui său* (pag. 154); *Sorina se alătură ei încet* (pag. 155); *da'indeminatic mai te-a făcut; cafeaua aburindă* (pag. 161); *mai o fi cineva în chilie?* (pag. 171); [țăcănitul] *scobora pînăla neauz* (pag. 176); *își împiedecă piciorul sting de prag; trebuia să aștepte tîrziul, să se culce...* (pag. 187); *totul e inert, insignifiant* (pag. 188); *ochii ei de pisică dibuiau experte draperiile negre depela porți* (pag. 199); *ridurile încremenite... pe obraz* (pag. 203); *se voia mai respectată* (pag. 204); *cînd ei i se refuzau* [ochii]; *dacă i se refuza, dece n'o lăsa* (pag. 205); *o ceată de țigănuși... deliberînd porcării sexuale* (pag. 206); *tresărirea ei... ține de lanțul purtărilor ciudate din ultimele zile* (pag.

208); *un grup... de femei se opri... şi lui i se păru că vorbesc de ei* (pag. 211); *avea un fel prea naiv... în a i se impune ca prietin; voise să i se apropie* (pag. 224); *te-ai comportat cu aceleaşi vulgarităţi, cu aceleaşi preţiozităţi* (pag. 229); *acest individ inferior care furnica la picioarele lui; îi trecu prin minte un cuvînt cît mai jicnitor, cu care să-l poată răni cît mai adînc* (pag. 230; cf. şi pag. 232); *ideia avea un mers orb, precum al însăşi acestei fatalităţi; pînă sînt conştient şi-mi voiu putea explica faptele, judeca, nu sînt nebun* (pag. 235); *sentiment de instabilitate, de hău supt picioarele lui* (pag. 246); *să spere cu naivitate şi fervoare* (pag. 247); *cu insinuanţa obişnuită...* (pag. 249); *vîrtejul planurilor de plecare îl ameţi; la urma urmei cedase prin a-l primi de confident* (pag. 259); *dacă aş atinge pe cineva, s'ar topi desprăfuit pînă în oase* (pag. 264); *ar fi vrut să şi-l contopească spiritului* (pag. 279); *faptul că vorbise i se părea a fi unul de curaj* (pag. 280); *dezvlăguit de sforţările...* (pag. 286); *era de-o blajinătate atît de fără limite* (pag. 291).

Iorgu Iordan.

RECENSII.

Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch,* 3. vollständig neubearbeitete Auflage, Heidelberg 1930-35. XXXIII + 1204 pag. in 8°.

Spre deosebire de *Grammatik der romanischen Sprachen,* care, deşi apărută între 1890 şi 1902, a rămas la prima ediţie, *Dicţionarul* lui Meyer-Lübke, publicat întîiu deabia la 1911-20, a trebuit să se tipărească acum pentru a treia oară. Este foarte probabil că şi *Gramatica* s'a epuizat de mult, şi, dacă autorul n'a întreprins totuşi o nouă ediţie (fragmente complect transformate din *Lauflehre* a scos însă mereu la iveală în anii de după războiu), aceasta se datoreşte, între altele, împrejurării că cercetările romaniştilor asupra sunetelor (mai puţin asupra faptelor strict gramaticale) romanice s'au înmulţit enorm dela 1890 încoace, aşa că o refacere a *Foneticii,* care să ia în consideraţie tot ce s'a publicat, este o sarcină copleşitoare pentru puterile unui singur om. Cine a cercetat, fie numai şi din fugă, sunetele unei limbi în realitatea ei vie ştie că nu există domeniu mai complicat, mai nesigur şi, deci, mai greu de fixat într'un manual. Dar cred că nevoia unei ediţii noui a *Gramaticii* nu se simte cu aceeaşi tărie ca pentru *Dicţionar,* pedeoparte fiindcă gramatica diferitelor limbi romanice a fost studiată, după Meyer-Lübke, în opere speciale, din care ne putem documenta mai amănunţit şi mai precis decît dintr'o gramatică comparată a idiomelor neolatine, pecînd dicţionare etimologice bune lipsesc pentru cele mai multe (printre ele, spaniola şi italiana, atît de importante), pedealtăparte preocupările lexicologice ale romaniştilor contemporani sînt mai răspîndite decît cele pur gramaticale.

Această ediţie nouă a *Dicţionarului* este, de fapt, a doua, căci cea imediat anterioară (din 1924) reproducea fără nicio modificare pe prima. Planul lucrării a rămas acelaşi. Astfel, depildă, articolele sînt aşezate tot în ordine alfabetică, după iniţiala etimonului, [1]) ba încă

1) Aranjamentul acesta este singurul recomandabil într'un dicţionar etimologic, fiindcă, oricît de avansată ar fi ştiinţa etimologică, nu sîntem încă în

poartă acelaşi număr de ordine ca în ed. I. Articolele nouă sînt numerotate ca şi cum ar fi anexe ale celor imediat precedente, cu adaosul literelor a, b, etc. la numărul de ordine al acestora (dealtfel şi în ed. I găsim, de ex., nr. 5770a, 7569a ş. a.). Procedeul prezintă avantaje practice, întrucît uşurează controlul şi consultarea ambelor variante ale operei. Aşa se face că numărul total al articolelor a rămas, aparent, neschimbat (9636, resp. 9635a). In realitate, ediţia actuală este mult mai bogată, cum dovedeşte numărul paginilor (803 faţă de 734). Trebuesc adăugate însă alte 10 pagini, de „Nachträge", cu articole numerotate dela 9637 la 9721.

Cifrele acestea arată că Meyer-Lübke a ţinut samă, într'o măsură destul de însemnată, de cercetările etimologice ale celor zece ani scurşi între I-a şi II-a ediţie. Că nu le-a luat în consideraţie pe toate, ba nici măcar majoritatea lor, se vede lesne şi ne spune autorul însuşi. Tot felul de motive l-au silit să neglijeze numeroase studii, depildă *Les sources indigènes de l'étymologie française* de L. Sainéan, *Recherches étymologiques romanes* de G.-G. Nicholson, din cauza neîncrederii pe care i-o inspiră ; altele, nemenţionate, pentru motive în legătură cu economia operei (să nu-i crească din cale afară de tare volumul), etc. Evident că, oricît de bogat ar fi, un dicţionar etimologic al unei familii de limbi nu poate cuprinde tot materialul lexical, chiar dupăce ai hotărît din capul locului să elimini numeroase categorii de cuvinte, precum elementele nelatineşti din romîneşte, cele germane recente din idiomele învecinate cu teritoriile lingvistice respective, cele slave din veneţiană şi friulană, etc. (cf. „Prefaţa", pag. VIII). Este în firea lucrurilor ca o asemenea întreprindere să aibă lacune, mai ales cînd o ia asupra-şi un singur om. Dar nu ştiu dacă lipsa de spaţiu şi faptul că *Dicţionarul* se adresează şi altcuiva decît bibliotecilor universitare, seminariilor ş. a. sînt argumente suficiente pentru reducerea volumului, adică pentru lăsarea la o parte a unui material important din punct de vedere cantitativ ca şi al valorii lui intrinsece. In orice caz, criticile pentru această lacună trebuesc aduse editorului, nu autorului, care avea obligaţia să respecte anumite norme, impuse de natura colecţiei „Sammlung romanischer Elementar- und Handbücher" a lui C. Winter din Heidelberg.

M'aş fi aşteptat ca Meyer-Lübke, maestrul necontestat al lingvisticii romanice actuale, mai ales dacă avem în vedere şcoala istori-

---

situaţia de a cunoaşte absolut sigur originea tuturor cuvintelor, aşadar nu putem şti, cu privire la elementele obscure, dacă etimonul lor este latinesc, germanic, etc., pentru a-l pune în grupa respectivă. Deaceea autorii de dicţionare etimologice moderne, ca W. v. Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, E. Gamillscheg, *Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache* ş. a., aplică sistemul întrebuinţat de Meyer-Lübke.

că tradiţională (şi în domeniul lexicografiei altă metodă este principial exclusă), să discute problemele etimologice pe care le pun limbile romanice, într'o introducere ceva mai dezvoltată. Orice autor al unui dicţionar etimologic are această îndatorire, cu atît mai mult Meyer-Lübke, care este fruntaş între fruntaşii disciplinei noastre. Afară de asta, în ultimul timp s'au frămîntat necontenit astfel de chestii, s'au emis tot felul de păreri, concepţii dintre cele mai deosebite s'au ciocnit şi continuă să se ciocnească, etc. Ar fi fost, deci, foarte utilă şi potrivită o dezbatere asupra principiilor etimologiei romanice în fruntea unei opere ca aceasta. Ştiu că autorul ei are groază de discuţii „academice", cum le spune el, evident din cauza spiritului său pozitiv (pot adăuga şi pozitivist). Dar aceasta constitue cu atît mai puţin o scuză, cu cît cele şapte pagini ale „Prefeţei" reproduc, fără schimbări esenţiale, adesea cu păstrarea strictă a textului, „Introducerea" dela ediţia anterioară, conţin, adică, lucruri în legătură mai degrabă cu partea tehnică decît cu cea doctrinară a operei. Dealtmintrelea această lacună vorbeşte aparent mai mult decît s'ar cuveni împotriva lui Meyer-Lübke, căci poate da impresia că a ignorat pur şi simplu cercetările bazate pe o concepţie deosebită de a sa, ceeace nu corespunde adevărului. Astfel, ca să citez un singur fapt, numărul etimonurilor (mai ales latineşti) reconstruite s'a redus simţitor faţă de prima ediţie, ceeace se datoreşte nu numai progresului pe care l-au făcut specialiştii în ce priveşte cunoaşterea latinei populare, ci, cu siguranţă, şi unei renunţări voite a lui Meyer-Lübke la asemenea etimologii artificiale.

Un defect mai grav, fiindcă încurcă pe cetitorul mai puţin informat, îl constitue pedeoparte greşelile de tipar, prea numeroase chiar pentru o operă greu de imprimat, cum este aceasta, pedealta erorile produse în aranjarea multor articole. Şi unele şi celelalte probează că tiparul n'a fost supraveghiat cu toată grija. Asupra acestor lipsuri au insistat recenzenţii primelor fascicule, iar unii din ei, precum E. Gamillscheg, *Deutsche Literaturzeitung* LI (1930), col. 1894 urm. şi G. Rohlfs, *Zeitschrift für romanische Philologie* LIV (1934), pag. 741 urm. le-au criticat cu asprime.

Ar fi nedrept însă dacă din obiecţii de felul celor de mai sus, oricît de întemeiate şi de numeroase, ar trage cineva concluzii defavorabile. *Dicţionarul etimologic* al lui Meyer-Lübke este o operă excepţional de importantă, prin imensul material prelucrat, ca şi prin mulţimea mare a problemelor puse şi, de cele mai multe ori, soluţionate. In starea actuală a lingvisticii romanice, tot învăţatul dela Bonn, urmaş, în toate privinţile, al lui Diez, era cel mai indicat s'o alcătuiască. Cît despre utilitatea ei, nu-i nevoe de stăruit. Chiar numai din cele spuse la începutul acestei recensii se vede că pentru multe

limbi romanice lucrarea lui Meyer-Lübke serveşte drept dicţionar etimologic. Şi nouă Romînilor ne va fi de mare folos, pentrucă poate fi considerată ca ultimul cuvînt în ce priveşte elementele latineşti ale limbii noastre. Dela *Dicţionarul* lui S. Puşcariu şi al lui I.-A. Candrea—O. Densusianu (ultimul necomplect), acest domeniu lexical n'a mai fost studiat în ansamblul lui. Desigur că acestei părţi din opera lui Meyer-Lübke lingviştii romîni sînt îndreptăţiţi şi totodată datori să-i aducă complectările şi corectările necesare. S'ar cuveni, deci, să fac şi eu acest lucru aici. Dar ar trebui să lungesc peste măsură recensia. Deaceea renunţ pentru moment, în speranţa că voiu putea relua discuţia cu altă ocazie.

Iorgu Iordan.

Eugen Lerch, *Historische französische Syntax*. III. Band, Leipzig 1934. XVI + 504 pag. in 8°.

Cu toate împrejurările grele în care lucrează autorul acestei cărţi, fost profesor la Universitatea din Münster i. W. pînă astăvară, cînd a fost pus „în retragere" (la vrîsta de 47 ani !), pasiunea, priceperea şi puterea lui de muncă i-au îngăduit (să sperăm că-i vor îngădui şi de acum înainte) să desfăşoare o activitate ştiinţifică uimitoare. In ultimii ani a publicat *Hauptprobleme der französischen Sprache*, 2 volume, Braunschweig 1930-31, conţinînd, ce-i dreptul, studii apărute deja, în mare parte, prin diverse periodice, *Französische Sprache und Wesensart*, Frankfurt a. M. 1933, un volum de peste 300 pagini, unde analizează, potrivit doctrinei 'idealiste' a lui Vossler, limba franceză paralel cu caracterul etnic al Francejilor, şi vol. III din opera, cu adevărat monumentală, *Historische französische Syntax*. Primele două volume ale acesteia s'au tipărit în 1925, resp. 1929, [1]) şi cuprind, I-ul definiţia şi metodele sintaxei, generalităţi despre frază şi conjuncţii, apoi studiul propoziţiilor coordonate şi al celor introduse prin *que, si, quand, comme*, iar al II-lea, cercetarea propoziţiilor subordonate şi a conjuncţiilor subordinătoare.

Volumul de faţă are de obiect 'modalitatea', adică, după definiţia însăşi a autorului, «raportul dintre realitatea obiectivă şi simţirea subiectivă a individului vorbitor». Mijloacele de exprimare a acestei 'modalităţi' sînt 1. modurile verbului, 2. tonalitatea (sau melodia frazei) şi 3. accentul (propriu zis sau de intensitate). Aproape tot volumul se ocupă numai de tonalitate şi accent, fiindcă împrejurările în care apar modurile verbului, precum şi înţelesul lor au fost stu-

1) Vol. II a fost anunţat, tot de mine, în *Arhiva* XXXVII [1930], pag. 306 urm.

diate în volumele anterioare, cu prilejul discuției asupra diverselor categorii de propoziții. Ca să se vadă ce înțelege Lerch prin fiecare din aceste două subdiviziuni ale cărții sale, citez titlurile capitolelor. La 'tonalitate' se cercetează melodia frazei (cum exprimă variația melodiei nuanțe semantice deosebite, chiar cînd fraza conține exact aceleași cuvinte dela un caz la altul), interjecțiile (proprii și improprii: aceste elemente lingvistice se pronunță totdeauna cu o intonație specială) și frazele nominale (care constau, adică, numai din nume, deoarece nevoile afective ale individului vorbitor cer suprimarea verbului), iar la 'accent' se analizează contribuția accentului de intensitate la nuanțarea sensurilor, construcțiile perifrastice cu *c'est qui...*, *c'est que...* și topica sau ordinea cuvintelor în frază.

Este totuși greu ca din această înșirare sumară a chestiilor pe care le tratează Lerch să-și dea cineva samă de calitățile lucrării sale. Ceeace impresionează în primul rînd este bogăția neobișnuit de mare a materialului, cules din toate secolele, dela primele monumente de limbă franceză pînă în zilele noastre, și, se poate spune, din toți scriitorii mai importanți ai literaturii franceze. Trebue precizat că acest material Lerch știe să-l utilizeze cu cel mai mare profit, nu numai pentru explicarea și înțelegerea fenomenelor lingvistice, dar și pentru altceva: anumite construcții, predominarea unora sau a altora, etc. îl ajută să caracterizeze o epocă, o școală literară sau un autor și totodată să stabilească un raport de cauzalitate între sintaxa particulară a acestora și atmosfera timpului, doctrina școlii respective sau psihologia personală a scriitorului. Dar și limba vorbită este foarte des luată în considerație, mai ales spre a fi pusă în opoziție cu cea scrisă, de care se deosebește, ca pretutindeni dealtmintrelea, printr'o mai mare libertate în folosirea mijloacelor de exprimare a 'modalității'. La fel de bogată este informația strict bibliografică: pentru fiecare problemă sînt analizate părerile predecesorilor și, după împrejurări, admise ori respinse, așa că cetitorul poate urmări evoluția și starea actuală a fiecării probleme în parte. Cunoscut fiind spiritul critic al lui Lerch, este de prisos să arăt că contribuția lui personală la rezolvirea chestiilor în discuție nu rămîne mai prejos de a altora.

Studiind fapte sintactice franțuzești, autorul nu neglijează să le compare cu cele latinești corespunzătoare, iar adesea invoacă și alte limbi romanice (cu deosebire italiana și spaniola). Putem vedea astfel asemănările și deosebirile dintre ele, prinurmare ne dăm sama și mai bine de particularitățile specific franțuzești. Pentru unele chestii, în special la topică, procedeul acesta este aplicat așa de sistematic și merge așa de departe, încît avem impresia că cetim o lucrare de sintaxă comparată latino-romanică. Din cauza avantajelor pe care

le prezintă, cred că o asemenea metodă trebue urmată la studiul sintaxei oricării limbi romanice, deci şi la a noastră. Fiindcă veni vorba de asta, se cuvine să scot în evidenţă şi altă calitate a operei lui Lerch: discuţiile teoretice (în primul rînd definiţiile şi precizarea noţiunilor curente) ocupă un loc însemnat, ceeace iarăşi poate fi de folos pentru sintaxa altor limbi, care, cum este cazul celei romîneşti, se găseşte încă la începuturile ei. Dealtfel sînt de părere că şi planul, în întregime, ar merita să fie utilizat într'o viitoare cercetare a fenomenelor sintactice din limba noastră.

Se ştie că Lerch este adeptul 'idealismului' vosslerian şi, în această calitate, a dus polemici cu numeroşi adversari, care, trebue, tot spre lauda lui, să recunoaştem, au dat dat dovadă de o înverşunare cu atît mai reprobabilă, cu cît cel atacat s'a menţinut, deobiceiu, în limitele unei perfecte obiectivităţi. Aceeaşi atitudine constatăm, negreşit, şi acum, ba chiar într'o măsură şi mai mare. Se poate spune că un cetitor neprevenit nu simte că autorul este reprezentantul unei anumite şcoli lingvistice, ba încă a uneia revoluţionare. Pe Vossler îl citează de multe ori (dar nu mai des decît pe alţii, dimpotrivă), pentru chestii de ordin general şi fără a-şi trăda, în niciun chip, admiraţia pe care ştim altfel că o are pentru maestrul său. Insist asupra acestui amănunt, fiindcă, din nefericire, nu totdeauna întîlnim o asemenea atitudine la lingviştii contemporani. Dealtmintrelea şi metoda aplicată de Lerch este cea strict istorică. Lipsesc încercările, obişnuite la Vossler şi la el însuşi, de a explica faptele lingvistice prin 'spiritul limbii', adică prin psihologia etnică specific franţuzească. Se vede bine că, deastădată, autorul şi-a ales ca model pe fostul său profesor dela Berlin, A. T o b l e r, invocat la tot pasul, şi cu drept cuvînt, fiindcă studiile acestuia, strînse în *Vermischte Beiträge zur französischen Grammatik* (5 volume), sînt, în multe privinţi, fundamentale pentru sintaxa şi stilistica franceză. Dar Lerch îl întrece pe Tobler, cum este şi natural, faţă de progresul, din ultimele decenii, al disciplinei noastre, prin bogăţia şi felurimea punctelor de vedere din care discută problemele. Toate momentele care pot contribui la înţelegerea fenomenelor lingvistice sînt luate în consideraţie: cel social (limbă scrisă şi limbă vorbită, după categorii sociale), psihologic (afect, obiectivitate, etc.), literar (şcoală şi epocă literară, proză, versuri), geografic (limbă comună şi dialecte), cronologic (franceză veche, medie şi modernă) şi pur lingvistic (ritmul limbii franceze, în cuvînt şi în frază, paralelism între amîndouă).

O constatare foarte interesantă, care ne arată în ce grad franceza literară poate fi socotită drept produs al reglementării gramaticilor, este următoarea. Sintaxa veche franceză se bucură, în gene-

ral, de mare libertate, aşa că ordinea cuvintelor este, de preferinţă, cea impulsivă (cum o numeşte Lerch): individul vorbitor are în vedere numai starea sa sufletească (afectul), neglijînd complect pe ascultător, şi deaceea pune la începutul frazei cuvîntul cel mai important din punctul său de vedere. In epoca nouă, cam din sec. XVI (şi, mai ales, al XVII-lea) încoace, predomină ordinea logică, obiectivă sau raţională, care ţine sama, în primul rînd, de ascultător, aşa că elementul sintactic cel mai important pentru acesta se aşează la sfîrşit, sau, cu alte vorbe, fraza începe cu lucruri deja cunoscute ascultătorului şi termină cu cele necunoscute lui. Deosebirea dintre franceza medievală şi cea modernă se datoreşte, în bună parte, gramaticilor, care au fost foarte numeroşi şi influenţi tocmai în sec. XVI şi, cu deosebire, al XVII-lea, adică atunci cînd locul libertăţii chibzuite din epoca veche îl luase o anarhie care trebuia numai decît înlăturată. Că gramaticii au mers prea departe, iar Francejii s'au arătat, între 1550 şi 1800, aproximativ, prea docili faţă de canoanele gramaticale, dovedeşte faptul că în cursul sec. XIX (mai ales în a doua lui jumătate, începînd cu naturaliştii şi impresioniştii) şi, în special, după 1900 se observă o tendinţă foarte accentuată de a reveni, evident că numai în parte, dar în bună parte, la stările de lucruri vechi franceze.

Am stăruit asupra cîtorva din chestiile de ordin principial şi metodologic pe care le pune opera lui Lerch, renunţînd la orice discuţie de amănunt, pentru a respecta spiritul publicaţiei noastre.

Iorgu Iordan.

Paul Scheuermeier, *Wasser- und Weingefässe im heutigen Italien*, Bern, A. Francke AG. 1934. 61 pag. in 8⁰ + 3 hărţi şi 37 fotografii. Preţul 6.80 franci elveţieni.

Autorul acestui studiu este unul din anchetatorii *Atlasului lingvistic şi etnografic al Italiei şi Elveţiei meridionale*, şi anume cel mai important, nu numai fiindcă, la început şi pentru o bună bucată de timp, a fost singurul, ci şi din pricină că a contribuit mai mult decît ceilalţi la realizarea acestei opere: aproximativ două treimi din întreg teritoriul lingvistic respectiv, şi adică Elveţia meridională, apoi nordul şi centrul Italiei, au fost explorate de dînsul. Precum se ştie, *Atlasul* lui Jaberg şi Jud prezintă, printre alte inovaţii, şi pe aceea că, alături de cuvinte, a luat în consideraţie şi 'lucrurile'. Astfel s'a adunat, supt formă de schiţe şi fotografii, un imens material etnografic, care va fi publicat în întregime, dupăce va fi apărut complect *Atlasul* propriu zis (din acesta au ieşit 5 volume, iar al VI-lea trebue să fie gata, aşa că mai rămîn 2). Pînă atunci, îl poate utiliza, cu per-

misiunea conducătorilor întreprinderii, oricine se interesează de existența și extensiunea pe teren a diverselor obiecte de întrebuințare zilnică.

Dacă unii învățați ar fi mai avut dreptul să se îndoiască de posibilitatea aplicării metodei geografice în studiile etnografice, cîtă vreme chestia se punea numai teoretic, lucrarea lui Scheuermeier este menită să reducă la tăcere și pe cei mai sceptici dintre adversari. Alegîndu-și drept obiect al cercetării sale un aspect foarte caracteristic din viața Italiei celei așa de sărace în apă potabilă și urmărind răspîndirea numeroaselor și feluritelor vase întrebuințate pentru transportul, păstrarea, etc. a apei și a vinului, autorul a izbutit să alcătuiască o monografie care poate servi ca model pentru viitoarele studii de geografie etnografică. Rezultatul cel mai remarcabil din punctul de vedere al principiilor acestei discipline nouă, care, găsindu-se la începuturile ei, are nevoe, în primul rînd, de o bază teoretică, mi se pare următorul : între geografia lingvistică și geografia etnografică sînt legături atît de strînse, încît metodele uneia se pot aplica și celeilalte, fără nicio modificare esențială. Constatăm, depildă, că există regiuni înapoiate și regiuni avansate supt raportul civilizației materiale, așa cum ne-o arată răspîndirea obiectelor aici în discuție. Sudul Italiei aparține totdeauna la prima categorie, și ca formă a vaselor (unele sînt continuatoarele celor grecești și romane de odinioară) și ca material de fabricație (predomină lemnul și lutul) și ca mijloc de transport (pe cap, iar Albanejii din satele unde locuesc, în spinare). Dimpotrivă, nordul peninsulei, cel bogat în industrii de tot felul, se dovedește un adevărat focar de inovații. Intre ele se află Italia centrală, care ocupă o poziție mijlocie în această privință, deși o tendință conservatoare, destul de accentuată, se observă și acolo. Italia nordică servește însă ca centru de iradiare a civilizației numai decînd industria modernă a luat un avînt mai mare. Inainte vreme, adică în epoca Renașterii și după aceea, inovațiile porneau din Toscana, pentrucă această provincie dădea atunci tonul în toate domeniile de activitate.

Bartoli și elevii lui vorbesc, între altele, de arii lingvistice periferice, deobiceiu conservatoare, tocmai din cauza așezării lor geografice. Scheuermeier constată existența unor arii etnografice periferice, care nu numai seamănă foarte bine, prin caracterul lor tradiționalist, cu cele lingvistice, dar se și suprapun acestora din punct de vedere teritorial. Așa stau lucrurile cu insulele (Sicilia și Sardinia), cu Italia meridională și cu unele ținuturi nordice, situate, în general, la graniță (mai ales Istria). Cu ajutorul hărților vedem, dintr'o singură aruncătură de ochi, răspîndirea în spațiu a obiectelor studi-

ate, adică, altfel spus, constituirea ariilor. Toate acestea însemnează o confirmare, evident indirectă, a teoriilor lui Bartoli, care, dealtmintrelea, a insistat el însuşi asupra paralelismului dintre cercetările lingvistice şi cele etnografice, în sensul larg al cuvîntului (cf. *Analogia di metodo fra la storia dei linguaggi e quella delle tradizioni popolari* în *Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano* I [1934], nr. 2), şi o ilustrare a 'valurilor de civilizaţie', pe care le-a imaginat Meringer, creatorul metodei 'cuvinte şi lucruri'.

Partea pur lingvistică este redusă la minimum, fiindcă intenţia autorului a fost să facă, în primul loc, etnografie. Totuşi găsim informaţii suficiente relativ la originea terminilor respectivi, şi aceasta nu numai în 'suplementul' dela pag. 56 urm., ci şi în cuprinsul propriu zis al lucrării, unde discuţiile etimologice intră uneori în cele mai mici detalii. Merită o menţiune specială explicaţia pe care o dă Scheuermeier lui *brocca*, şi pentrucă etimologia propusă (< *brocc-*, temă răspîndită în diverse limbi romanice, cu însemnarea 'cep, canea, ciuciur') mi se pare foarte justă, dar şi pentru importanţa ei principială, căci ne arată că, mai cu samă în asemenea cazuri, trebue să plecăm dela cunoaşterea precisă a 'lucrului' (ceeace n'a făcut, depildă, Vendryes, cînd s'a gîndit la grec. *βροχίς* > lat. *broccis*). Interesant este că înfăţişarea şi funcţiunea ciuciurului au deşteptat, în mintea oamenilor, reprezentări falice, cum probează nu numai sensurile cuvîntului, ci şi sinonimele lui, apoi forma tubului la unele vase de lut vechi romane.

Caracterul tradiţionalist al Italiei meridionale se manifestă şi în ce priveşte terminologia : se păstrează acolo, de multe ori, cuvinte greceşti, lucru foarte firesc, dealtfel, în urma cercetărilor lui G. Rohlfs, *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität* şi *Scavi linguistici nella Magna Grecia* (ediţia italiană, refăcută, a cărţii *Griechen und Romanen in Unteritalien*, de acelaşi autor). Deasemenea apar termini de origine arabă, necunoscuţi aiurea. In legătură cu asta, trebue relevat faptul, iarăşi interesant pentru lingvistica generală, că limba se arată, deobiceiu, mai conservateare decît civilizaţia : un obiect oarecare îşi poate schimba, dealungul veacurilor, fie forma, fie materialul din care se confecţionează, şi totuşi vechiul nume rămîne. Aceasta dovedeşte că nu totdeauna 'lucrurile' circulă împreună cu 'cuvintele'. Astfel *bottiglia* însemna, la început (în Elveţia retoromană însemnează şi astăzi) 'vas mic (de lemn)', căci provine din lat. *butticula* (atestat deabia în perioada carolingiană), diminutivul lui *buttis* (> rom. *bute*), iar astăzi are înţelesul de 'sticlă' (adică vas de sticlă, cu o anumită formă), dupăce l-a avut (în Spania îl are şi acum) pe acela de 'vas de lut'. S'a menţinut, deci, numele vechiu, deşi materialul de fabricaţie, eventual chiar forma vasului, s'a mo-

dificat simţitor, fiindcă ceeace interesează la un astfel de obiect este utilizarea lui în viaţa zilnică : indiferent de orice alte consideraţii, vasul respectiv a servit şi serveşte încă la conservarea apei şi vinului.

Cînd împrejurările cer, Scheuermeier depăşeşte graniţele Italiei, luînd în consideraţie fapte etnografice şi lingvistice, asemănătoare, din Elveţia şi Franţa. Ar fi trebuit, poate, să-şi arunce privirile şi asupra Peninsulei Iberice. Cine a călătorit prin Spania ştie bine că şi pentru peizajul acestei ţări este cel puţin tot atît de caracteristică lipsa de apă şi, prinurmare, strădania locuitorilor de a-şi procura şi a conserva cu mare grijă acest element indispensabil vieţii.

Dintre faptele care ne interesează în special pe noi voiu relева existenţa cobiliţei şi a vaselor făcute din tidve, amîndouă foarte cunoscute şi în Romînia. Ultimele au, cîteodată, o formă identică cu a ploştelor noastre şi, iarăşi întocmai ca acestea, sînt legate în curele (eventual cu şfoară), pentru a fi mai rezistente şi a putea fi purtate pe după gît. Din punct de vedere strict lingvistic, remarcăm cîteva coincidenţe excluziv (sau aproape excluziv)-italo-romîneşti: *ciófola—ciúfură, galetta—găleată, orciolo (şi urciola)—ulcior.*[1])

Iorgu Iordan.

Émile Petrovici, *De la nasalité en roumain. Recherches expérimentales.* (Avec 9 planches hors texte), Cluj 1930 (=No. 6 din „Lucrări de fonetică. Publicaţiunile laboratorului de fonetică experimentală al Universităţii din Cluj"). 139 pag. in 8°.

Luîndu-se, desigur, după P a n c o n c e l l i - C a l z i a, care în 1914 a publicat un studiu întitulat *De la nasalité en italien,* autorul şi-a propus să studieze consonantele nazale din limba romînă şi nazalitatea pe care o comportă vocalele în aceeaşi limbă. Pentru aceasta a înregistrat, cu ajutorul aparatelor de care dispune fonetica experimentală, pronunţia mai multor cuvinte (sau grupuri de cuvinte) romîneşti, care cuprind nazalitate, iar adesea a înregistrat de mai multe ori chiar pronunţia aceluiaşi cuvînt. Deasemenea înregistrează, în diverse rînduri, acelaşi cuvînt pronunţat de mai mulţi indivizi (indivizii a căror pronunţie a înregistrat-o sînt în număr de cinci). Liniile astfel obţinute au fost examinate minuţios, iar constatările, expuse în cartea pe care o discutăm, alcătuesc o serioasă contribuţie la studiul nazalităţii din limba romînă şi la studiul nazalităţii în general, căci, deobiceiu, lucrurile observate pentru limba noastră sînt valabile şi pentru alte limbi, ba, în anumite cazuri, pentru toate limbile.

1) Cuvintele italieneşti, fie că există şi în limba comună, fie că aparţin numai vorbirii populare, sînt redate aici (întocmai la fel procedează şi Scheuermeier) cu ortografia curentă a limbii literare.

Mai întîiu, în „Première partie" (pag. 14-67), autorul studiază consonantele nazale, ceeace, după părerea sa, înseamnă a studia schimbările pe care le sufăr aceste consonante în înlănţuirea cu celelalte sunete, iar apoi, în „Deuxième partie" (pag. 68-86), vocalele nazale ale limbii romîne, ceeace înseamnă a studia modificările pe care le sufăr vocalele supt influenţa consonantelor nazale înconjurătoare. De influenţa pe care consonantele nazale ar exercita-o asupra consonantelor vecine autorul vorbeşte tot în prima parte a lucrării sale, căci adesea problema acestei influenţe este inseparabilă de aceea a influenţei consonantelor vecine asupra nazalelor. Mai departe se ocupă, într'un „Apendice" (pag. 86-101), de valoarea fonetică a semnului chirilic ѧ din scrierea romînească veche şi de motivele pentru care a fost întrebuinţat, apoi de problema existenţei vocalelor nazale în timpurile mai vechi ale limbii noastre, cu care ocazie discută şi rotacismul romînesc, propunînd o nouă explicaţie fiziologică pentru această schimbare. Urmează „Concluziile" (pag. 102-105) şi „Explicaţia figurilor" (pag. 107-117) din planşele aşezate la urma cărţii (pag. 118-126).

Vom lua mai întîiu în discuţie o problemă care n'a fost bine rezolvată de autor.

Cercetînd (pag. 35-66) schimbările pe care le sufăr consonantele nazale, cînd se combină cu fricative afone şi fonice sau cu *l*, *r* şi *h*, Petrovici îşi închipue că a constatat existenţa în limba romînă a unei constrictive nazale, deci a unei spirante (sau fricative) nazale, care s'ar găsi întotdeauna, sau aproape întotdeauna, acolo unde noi credem că avem o ocluzivă nazală urmată de o spirantă ori de *l*, *r* şi *h*. Mai amănunţit despre aceste constrictive nazale vorbeşte el la pag. 37-50. Este sigur că aici autorul s'a înşelat, şi înşelarea provine din aceea că a luat în consideraţie numai faptele constatate cu ajutorul instrumentelor. Liniile care înregistrează pronunţia trebuesc interpretate, şi adesea această interpretare este destul de delicată. Desigur, în cazul nostru a fost greşită interpretarea. Constructivele nazale, adică spirantele nazale, nu se prea întîlnesc în limbile pămîntului. In romîneşte este sigur că nu se găsesc. O spirantă nazală nu poate fi decît un *ṽ*, *w̃* (*ṽ* bilabial), *z̃*, *ð̃*, *ž̃*, *ğ̃* (înţeleg prin *ğ̃* nu africata care se înseamnă de mulţi prin acest semn, ci spiranta dela sfîrşitul acestei africate), *ɣ̃* sau *γ̃*, la care vălul palatului este lăsat în jos şi care prezintă, prinurmare, şi vibraţii ale aerului din camerele nazale. Din cauză că aerul iese şi pe nas, zgomotul care se produce în gură este mai slab decît la spirantele nenazale, dar el totuşi există şi este destul de perceptibil. Se pot articula apoi şi *l*, *r* şi *h* nazali. Dar asemenea consonante, care numai ele au dreptul să fie numite spirante ori lichide nazale, nu există în limba romînă. Ele

sînt şi greu de articulat pentru noi. A. Meillet, *A propos du groupe =ns=* în *Indogermanische Forschungen* X, pag. 65-67 (citat de Petrovici) are dreptate să spună că ele sînt foarte rare. Greşala lui este însă, probabil, aceea că socoteşte că atunci cînd grupul *=ns=* din diferitele limbi se schimbă în *s*, prin pierderea lui *n* în vocala nazală precedentă sau prin dispariţia lui *n* ca nazală, lăsînd vocala, de dinaintea lui, orală (numai că aceasta se lungeşte prin compensaţie) sau prin schimbarea lui *n* în *i* consonant, *n* de dinaintea lui *s* a trebuit să devină mai întîiu o spirantă nazală (vezi, pentru aceste afirmaţii ale lui Meillet, la Petrovici, pag. 38). Nu. In multe limbi, poate în cele mai multe, *n* de dinaintea lui *s* nu este nici o ocluzivă, cum se pare că ar crede Meillet, şi nici o spirantă nazală (sau, cu alt nume, *n* nazală neocluzivă), cum crede Petrovici, ci altceva. Spirantele nazale, despre care Petrovici spune că există în limba romînă, sînt nişte vocale nazale cu funcţie consonantică, mai precis, sînt o singură vocală nazală cu funcţie consonantică, şi anume vocala *î* nazală. Trebue totuşi să adaug că mai este o deosebire între acest *î* nazal, de care este vorba aici, şi *î* nazal cel adevărat (şi asta, bine-înţeles, lăsînd la o parte deosebirea că unul este consonant, iar celălalt nu, că, adică, primul este mai scurt şi mai puţin intens decît cel de-al doilea). Primul mai comportă şi o mişcare a limbii anterioare spre alveolele dinţilor superiori, în cazul cînd urmează o spirantă antero-linguală ori o lichidă antero-linguală, sau comportă o mişcare de apropiere a buzelor, dacă urmează o spirantă labială. (Se înţelege că, dacă urmează o spirantă postero-linguală, se va produce o apropiere a limbii posterioare de palatul tare sau moale.) Nervul motor are, probabil, tendinţa de a mişca limba anterioară exact ca şi la *n* ocluziv (sau buzele exact ca şi la *m* ocluziv), dar această mişcare nu este realizată pe deplin din cauza acomodării ei la aceea a spirantei sau lichidei următoare. Deschiderea care rămîne între limbă şi alveole în urma acestei apropieri (sau deschiderea dintre buze) nu este atît de mică şi de aşa natură, încît să se nască o spirantă, dar este totuşi destul de mică. Apropierea limbii anterioare de alveolele dinţilor superiori, sau a buzelor una de alta, este destul de accentuată, ca să poată fi percepută cu simţul nostru intern (prin care ne dăm sama de mişcările organelor noastre) şi observată chiar cu ochiul liber. Aşa se şi explică o frază ca aceea a lui Tiktin, *Rumänisches Elementarbuch*, pag. 13 (citat de Petrovici, pag. 47-48): „Vor nicht explosiven Konsonanten werden *n*, *ñ* in der Weise reduziert, dass der Verschluss an den Alveolen bezw. am Gaumensegel nicht wirklich ausgeführt, sondern nur durch eine entsprechende Enge markiert wird". Greşeşte însă cînd crede că „so entstehen Laute, die an die

französischen Nasalvokale erinnern: *en* in *pensulă* Pinsel hat so ziemlich den Klang des *in* in französisch *pinceau*". Vom vedea mai jos unele din motivele care ne fac să afirmăm aceasta. Aici pomenesc numai de faptul că, probabil, vocalele nazale franceze nu comportă şi o apropiere a limbii anterioare de alveolele dinţilor superiori. Apoi într'un grup ca =*ens*= avem un *e* mai mult sau mai puţin nazal, urmat de *î* consonant nazal articulat cu limba anterioară spre alveolele dinţilor superiori, deci nu o singură vocală nazală, ci două. Tiktin vorbeşte apoi numai de o apropiere a limbii, nu şi de una a buzelor, căci el nu ia în consideraţie şi exemple cu o spirantă labială.

Că *î* consonant nazal, pe care-l socotesc existent în limba romînă înainte de spirante şi de lichide, este într'adevăr un *î* şi nu partea finală a vocalei de dinaintea lui, cum au crezut, pînăla Petrovici, toţi cei care au admis vocale nazale în limba noastră (de ex. chiar Tiktin, cf. mai sus), se poate constata şi cu ochiul liber. Pronunţînd *ensa, ansa* cu *n* ocluziv, se observă că, în timp ce pronunţăm această consonantă nazală de dinaintea spirantei, maxilarul inferior se apropie de celălalt. O apropiere se produce chiar dacă pronunţăm *însa*, ceeace dovedeşte că *î* nazal consonant se mai deosebeşte de *î* nazal adevărat, sau de *î* simplu, şi printr'o închidere ceva mai mare a canalului bucal (o aducere mai aproape a maxilarelor unul de altul), care însă tot nu produce o spirantă. Că această nazală de dinaintea spirantelor şi a lichidelor este un *î* nazal, se înţelege foarte bine, dacă ştim că sunetul care se pronunţă cînd organele tind spre starea de repaos este în limba romînă *î* (sunetul i m p l i c i t, cum îl numeşte Philippide, vocala n e u t r ă sau i n d i s t i n c t ă, cum îi spun alţii). Timbrul acestei vocale îl are, în mod implicit, orice consonantă din limba romînă care nu este muiată sau palatală, şi aceasta, din cauză că partea limbii care nu participă la articularea sunetului se găseşte în poziţia stării de repaos sau în una foarte apropiată de această stare. [1]) Un *n* în grupul *nf, nd,* sau un *m* în grupurile *mp, mb,* are acest timbru de *î,* şi acest timbru de *î* există şi atunci cînd Romînul pronunţă *n* sau *m* urmat de spirantă. Numai că în acest caz ocluziunea (lingualo-alveolară sau bilabială) nu se mai face, şi din mişcările necesare ocluziunii rămîne numai o mişcare redusă, de apropiere a organelor unul de altul. Putem socoti astfel de sunete drept spirante nazale ? Nu, pentrucă ele n'au nimic din zgomotul caracteristic al spi-

1) El apare şi după consonante, atunci cînd sînt pronunţate izolat, fără intenţia de a mai articula altceva după dînsele. Şi în acest caz el apare, pentrucă cea mai scurtă vorbire omenească nu poate fi mai scurtă decît o silabă, iar pentru existenţa unei silabe este nevoe de o vocală. După o consonantă pronunţată izolat organele se îndreaptă către starea lor de repaos, şi, deci, vocala care apare nu poate fi alta decît sunetul implicit.

BIBLIOTECA CENTRALĂ

rantelor. Că aceste sunete, pe care Petrovici le numeşte constrictive nazale, sînt lipsite de un asemanea zgomot, recunoaşte el însuşi, la pag. 47, unde spune că „le tymbre d'une constrictive nasale rappelle aussi celui d'une voyelle nasale". Afirmase mai înainte că acest timbru seamănă foarte bine şi cu al lui *n* ocluziv, din *cîntă*, de exemplu, lucru adevărat, căci nu e mare deosebire între un *î* nazal şi un *n* pronunţat lung şi fără metastază,— fără metastază este şi *n* din *cîntă*, numai că e scurt—, mai ales dacă la articularea lui *î* nazal apropiem şi limba anterioară de alveolele dinţilor superiori. Tot aşa timbrul lui *î* nazal seamănă foarte bine cu al lui *m* pronunţat lung, deci fără metastază, mai ales dacă apropiem şi buzele una de alta. Sunetul *î* nazal capătă un timbru de *n* sau de *m*, dupăcum apropiem organele necesare ocluziunii lui *n* sau celeia a lui *m*. Deaceea cred că cele mai bune semne fonetice pentru această vocală nazală,—căci este vocală nazală, din moment ce are timbru de vocală—, este un *î* cu tilda nazalităţii deasupra şi cu un *n* sau *m* mic dedesupt, dupăcum vocala are timbru de *n* sau de *m*. Transcrierile lui Petrovici, şi adică o spirantă fonică sau o lichidă cu semnul nazalităţii deasupra, sînt echivoce, pentrucă pot fi cetite şi altfel,— anume aşa cum am arătat mai sus că se pronunţă spirantele şi lichidele nazale—, ba, la dreptul vorbind, chiar greşite. Transcrierile cu m şi n sînt însă bune.

Apropierea limbii anterioare de alveole, la vocalele nazale de care vorbim, explică foarte bine dece ridicătura, formată de linia care înregistrează apăsarea exercitată de limbă asupra ampulei (vezi Petrovici, pag. 39), nu atinge, la o asemenea nazală, acelaşi nivel ca la nazalele ocluzive. Dacă Petrovici ar fi avut în vedere acest lucru, n'ar mai fi ajuns la concluzia că există o nouă categorie de spirante.

Acum să ne întoarcem la Meillet. Acesta n'a observat că grupul =*ns*=, cu *n* ocluziv, nu se găseşte, de fapt, în diferitele limbi, decît numai pronunţat cu voinţă. In realitate, acest grup, pe care noi numai îl scriem astfel, consistă din sunetul implicit al limbii respective, în funcţie consonantică, articulat nazal şi cu o mişcare lingual sau labială, care se deosebeşte de aceea a lui *n* sau *m* prin faptul că avortează la un moment dat. Spirantă nazală nu poate exista aici, căci sunetul pe care noi îl însemnăm prin *n* înainte de *s* este mai deschis decît o spirantă. Sunetul acesta nazal, care nu este nici ocluzivă, nici spirantă, poate dispărea cîteodată, fără a mai lăsa nazalitate vocalei anterioare (cazul limbii italiene), sau a dispărut, lăsînd vocala de dinaintea lui nazală (cazul limbii franceze). (Şi să se noteze că avem în vedere vocale nazale ca cele franceze, nu vocale nazale ca cele din limba noastră, unde nazalitatea provine dela nazala posterioară vocalei şi anterioară spirantei şi este, prinurmare, numai

o nazalitate pe care vocala o suportă din cauza înlănţuirii ei cu nazala. Vezi mai jos.) Ceeace dispare în amîndouă aceste cazuri este nu ocluziva *n*, ci vocala nazală de care ne ocupăm, n. Meillet vorbeşte de dispariţie numai cînd vocala rămîne orală. In celălalt caz, el admite o pierdere a constrictivei nazale în vocala precedentă. Este greşala care se face în mod obişnuit, cînd se discută despre nazalizarea unei vocale. Cf., depildă, G. Weigand, *Der Schwund von n durch Nasalisierung* în *XI. Jahresbericht*, pag. 188-192, căruia Petrovici îi obiectează pe drept (pag. 47, nota 1): „M. Weigand attribue la prétendue disparition de la nasale à la nasalisation de la voyelle précédente et non pas à l'accomodation (assimilation) de la nasale à la consonne qui suit." Deosebirea între Weigand şi Meillet este că Weigand vorbeşte de pierderea lui *n* ocluziv în vocala precedentă, neluînd sama că, de fapt, nu avem o înlocuire a lui *n* prin nazalitatea vocalei, ci înlocuirea lui cu vocala consonantică n, căci vocala precedentă acesteia nu-i nazală prin ea însăşi, şi nici n nu poate fi socotit ca nazalitate a vocalei precedente, pecînd Meillet vorbeşte de înlocuirea nazalei, cînd ea era supt forma de spirantă,— deci tocmai de forma pe care Weigand ar fi considerat-o ca vocală nazală—, prin nazalitatea vocalei precedente, aceasta o adevărată nazalitate, căci se gîndeşte, desigur, la vocalele nazale franceze şi la provenienţa lor din voc + *n* + spirantă sau explozivă. De fapt, în cazul fenomenului francez nu s'a produs o înlocuire a lui *n*, *m* sau a vocalei n, m prin nazalitatea vocalei precedente, ci pierderea articulaţiei orale a lui *n*, *m*, n, m şi păstrarea numai a nazalităţii care a rămas asupra vocalei şi care s'a extins asupra întregii vocale precedente. La Weigand nu avem a face nici cu o pierdere a lui *n* dela sfîrşitul silabei, şi nici cu o nazalizare adevărată a vocalei precedente. Deci în amîndouă cazurile de care vorbeşte Meillet au avut loc dispariţii şi nu înlocuiri. Dispariţia consonantei nazale se întîlneşte şi în italiană şi în franceză, numai că în prima au dispărut toate articulaţiile nazale, pecînd în cea de a doua a dispărut numai articulaţia lingvală sau labială, nu şi cea uvulară. Naşterea vocalelor nazale, indiferent de limba în care se produce, este urmarea unuia şi aceluiaşi fenomen primordial, anume distrugerea nazalelor dela sfîrşitul silabei. (Se ştie că, la sfîrşitul silabei, orice sunet este mai puţin rezistent.) Unele limbi însă rămîn, în urma acestei distrugeri, cu vocala precedentă nazală, altele cu vocala orală, potrivit aptitudinilor de pronunţare ale fiecăreia.

Voiu expune acum, pe scurt, constatările cele mai de samă ale autorului cu privire la nazalitatea din limba romînă şi care cred că vor fi admise de toţi. Ele se referă la nazalitatea vocalelor.

In limba noastră vocalele din vecinătatea consonantelor nazale prezintă nazalitate parţială sau totală, după împrejurări. Cîteodată ele nu prezintă nicio urmă de vibraţii nazale. In celelalte cazuri, nazalitatea vocalelor nu este observată, din cauza scurtimii vocalei faţă de consonanta nazală şi din cauza timbrului nazal prea puternic al consonantei. (Înţeleg prin consonantă aici nu numai pe *n* şi *m* ocluzive, dar şi pe *n* şi *m* cu deschidere, de dinaintea spirantelor şi lichidelor. Iar nazalitatea despre care spun că nu este percepută, nu este aceea a unei asemenea nazale cu deschidere, ci este însăşi nazalitatea vocalei de dinaintea nazalei cu deschidere n şi m.)

\+ +

In romîneşte nu există vocale nazalizate perceptibile şi nu există vocale nazale prin ele înseşi, care să fie, adică, nazalizate şi atunci cînd le pronunţăm izolat. Dacă urmează o consonantă nazală după o vocală, aceasta se nazalizează numai în partea ei finală. Nu tot aşa stă lucrul cu vocalele nazale franceze, care sînt nazale dela început şi pînăla sfîrşit. (Mai sînt şi alte deosebiri între vocalele nazale franţuzeşti şi cele romîneşti, dar pentru ele trimet la P e t r o v i c i, pag. 86-89 şi 104-105.) Nazalitatea pe care vocalele romîneşti o pot comporta (căci, pronunţate izolat, ele n'o au deloc) este împrumutată de la nazalele vecine, şi nu-i, prinurmare, decît o modificare pe care o sufăr vocalele din partea consonantelor nazale vecine. La pag. 104 cetim: „...la nasalité des voyelles, telle qu'elle existe en roumain, doit se retrouver dans la prononciation courante de toutes les langues du globe. Cette nasalité peut être appelée normale".

Autorul nu exprimă însă totdeauna aceste păreri cu claritatea necesară. Astfel, la pag. 104 (în capit. „Conclusions"), el spune: „...devant les nasales non occlusives (nasales + fricatives, *l, r,* semi-voyelles, *h),* les voyelles peuvent être senties comme nasales; les consonnes nasales non occlusives ont une résonance nasale plus faible que celle des consonnes nasales occlusives, ce qui fait que la nasalité des voyelles est plus perceptible avec les premières. C'est ce phénomène qui a été pris pour la marque d'une nasalité spéciale en roumain, plus forte que dans les autres langues non nasalisantes". Petrovici face aici o greşală. Nazalitatea vocalei de dinaintea nazalei neocluzive (de ex. aceea a lui *î* din *dînsa),* nu este percepută, întocmai cum nici aceea a vocalei *î* din *cînfă* nu este percepută. Dacă se vorbeşte totuşi de o nazalitate a lui *î* din *dînsa,* aceasta pentrucă se confundă grupul *î* + *n* neocluziv + *s* cu grupul vocală nazală (ca cele din franceză) + *s.* Acest lucru îl afirmase, dealtfel, Petrovici, la pag. 47, dar, la „Concluzii", el îşi modifică puţin spusele. Iar cînd afirmă că nazalitatea vocalelor, aşa cum există în romînă, se găseşte în toate limbile depe pămînt şi că, prinurmare. poate fi numită normală, autorul, de fapt, nu se gîn-

deşte numai la nazalitatea imperceptibilă, singura existentă în romîneşte, la vocale, ci are în vedere nazalitatea perceptibilă, care apare supt forma de constrictivă nazală (după terminologia sa), adică de *n* şi *m* cu deschidere orală ca la vocale. Pentru a fi consecvent, trebuia să spună că nazalitate normală este şi aceasta din urmă, căci se găseşte şi ea în toate celelalte limbi care nu au o nazalitate a vocalelor ca cea din limba franceză. Dar aici Petrovici s'a lăsat şi el înşelat, că toţi acei care susţin că n şi m consonanţi dela sfîrşitul silabei, cînd urmează o spirantă sau o lichidă, reprezintă nazalitatea vocalei imediat precedente.

Autorul are desigur dreptate şi în ce priveşte valoarea fonetică a semnului chirilic ѧ din scrierea veche romînească. (Această discuţie se impunea, căci ѧ a fost socotit de unii ca redînd nazalitatea pe care o comportau vocalele romîneşti în sec. XVI, şi, prinurmare, ca o dovadă că limba romînă a avut cîndva vocale nazale). Socotesc juste toate celelalte afirmaţii din această parte a lucrării sale (de exemplu aceea despre felul cum s'a născut o grafie ca *lucă* pentru *luncă*).

Restul observaţiilor sper să le fac cu alt prilej.

G. Ivănescu.

Alf Lombard, *La prononciation du roumain,* Uppsala 1935. 73 pag. in 8°.

Pentru a aprecia la justa ei valoare această lucrare, trebue să ţinem samă că sînt puţine studii asupra pronunţării limbii romîne care să se bazeze pe o procedare strict ştiinţifică şi pe ultimele cercetări în acest domeniu. Şi Alf Lombard, profesorul dela Universitatea din Uppsala, dovedeşte că este la curent cu majoritatea cercetărilor despre fonetica limbii noastre, ceeace-l ajută să discute şi lucruri care s'au dovedit uneori dificile chiar pentru lingviştii romîni. Căci e surprinzător cum, numai după o şedere de o lună de zile în Bucureşti, un străin poate să prezinte un studiu atît de valoros asupra pronunţării limbii romîne într'o formă concisă şi într'un număr de pagini relativ restrîns. Desigur că numai un bun cunoscător al foneticii, în special al fiziologiei sunetelor, la care se adaugă numeroase cunoştinţe asupra limbilor înrudite sau cu care a venit în contact limba noastră, poate explica orientarea atît de precisă şi observaţiile atît de juste pe care acest lingvist suedez le face în studiul său. Şi meritul e cu atît mai mare, cu cît condiţiile în care a lucrat n'au fost din cele mai fericite. Anume, Lombard a utilizat pentru cercetările sale materialul adunat dela „un «sujet à enquête» dont la langue pût être considérée comme un représentant réellement caractéristique du bucarestois parlé aujourd'hui par la classe cultivée, notamment par la jeune gé-

nération, sans aucune teinte régionale, vulgaire ou archaïque". Precizînd, autorul continuă: „Nous n'avons tenu compte ici que du langage normal, tel qu'il apparaît lorsqu'on parle avec une rapidité moyenne, soigneusement, sans agitation ni contrainte, mais non pas des différentes formes du langage affectif, emphatique, précipité, négligé, etc." (Pag. 3-4.)

Fără a fi un «manual practic», studiul acesta de fonetică descriptivă este o înfăţişare sistematică a sunetelor limbii romîneşti, procedeul amintind metoda Gaspey-Otto-Sauer.

Studiul lui Lombard se ocupă succesiv de: consoane, semi-vocale, vocale, diftongi, nazalizare, devocalizare, durată, accent, sandhi, ortografie şi pronunţare.

După locul de articulaţie, autorul clasează consoanele romîneşti în: labiale, labiodentale, postdentale, prepalatale, palatale şi postpalatale sau velare; după felul de articulaţie în: explozive, nazale, laterale, vibrante, fricative şi semi-vocale.

Printre numeroasele observaţii în legătură cu consoanele, este şi aceea privitoare la *s* dinaintea africatei č, din cuvinte ca *scenă, Muscel, Rusciuc, exces* pe care autorul le-a auzit şi le-a notat numai supt forma *ščenă, Mušču̯el, Ruščuk, ekščes.*

Vorbind despre africata dentală surdă *ţ* (notată *ts*), autorul afirmă că africata sonoră corespunzătoare *dz* lipseşte la Bucureşti, dar «există în unele dialecte», fără a preciza anume unde.

Un capitol important îl formează semi-vocalele (*i̯*, palatală surdă, *ĭ*, palatală sonoră, şi *u̯*, velară sonoră rotunzită). Aceste trei sunete sînt studiate în diferitele lor poziţii şi, mai ales, în diftongi, autorul deosebind tot felul de nuanţe şi dînd numeroase exemple. Probabil, însă, că din cauza materialului insuficient, Lombard notează, printre cazurile cu *ĭ* constituind elementul slab din unii diftongi, şi cuvinte ca *văile, fior* (transcrise *văĭle, fĭor!*), ceeace nu poate fi exact, cel puţin din punctul de vedere al limbii comune.

Tot în acest capitol întîlnim observaţia justă că există un *ĭ* foarte redus, pe care ortografia nu-l notează, şi că acest fonem se prezintă, în general, imediat după sau înaintea unui *i* silabic: *vie (vĭe), scrie (scrĭe)*... Autorul greşeşte însă cînd pune în această categorie şi exemple ca: *fiul* (notat: *fĭul*),[1] *léilor (leĭlor), cailor, puilor, boilor, fiilor, copiilor.*

Aceeaşi situaţie crede autorul că ar exista şi înaintea unui *i* i-

1) Se aude, într'adevăr, această pronunţare în limba bisericească, din cauza caracterului ei arhaic, dar numai acolo.

nițial tonic la cuvintele în care *i* < lat. *lĭ-*: *in* (notat *ʒin*), *ife* (*ʒife*), *iie* (*ʒiie*).[1])

Tot aici Lombard afirmă că după *ș*, *j*, mai puțin după *f*, *ʒ* este slab și că consoana finală suferă, în general, o foarte ușoară înmuiere. Constatarea este interesantă, căci confirmă părerea altora, anume că, cel puțin în anumite condiții, șuerătoarele se pronunță muiat de către Munteni. Moldovenii, dimpotrivă, pierd complect pe *ʒ* după aceste sunete, așa că ei nu fac deosebire, depildă, între *înghef* și *înghefʒ*.

La capitolul V o c a l e autorul descrie toate vocalele romînești, insistînd, în special, asupra lui *ă* și *î*. Cunoscute fiind numeroasele discuții privitoare la aceste două sunete, socotim că părerile lui Lombard prezintă și ele destul interes. Relativ la *î*, autorul se întreabă dece această vocală seamănă atît de bine cu *i*, deși punctul de articulație al ei este foarte depărtat de al acesteia, și răspunde: „Nous pensons—mais ce n'est qu'une hypothèse, que nous n'avons pu soumettre à aucun examen expérimental—que c'est parceque la pointe et la racine de la langue ont pour *î* une position analogue a celle qu'elles ont pour *i* (ou *e*). En ce qui concerne la pointe, on s'en rend compte aisément: elle s'appuie contre le côté intérieur des incisives inférieures pour *î* aussi bien que pour *i*, tandis que pour *u* elle s'en éloigne. Pour la racine de la langue il est plus difficile de préciser; mais j'ai l'impression que cette partie de l'organe reste à peu près stationnaire lorsqu'on passe de *î* à *i* ou vice versa, mais qu'elle se déplace quand on passe de *î* à *u*. Si notre idée est juste, la position de la langue pour *î* se laisserait donc décrire ainsi: la partie centrale de la langue, c'est-à-dire la partie qu'on a en vue lorsqu'on parle du point d'articulation d'une voyelle, est retirée vers la région vélaire, non loin de *u*, tandis que la pointe et la racine se comportent à peu près comme pour *i*. Cette position mixte expliquerait aussi cette tension spéciale des muscles, que certains ont cru observer en articulant *î*." (Pag. 23-4.)

Comparînd cele de mai sus cu cele susținute de A. P h i l i p p i d e în *Curs de fiziologia sunetelor*, vedem că explicațiile lui Lombard se deosebesc mult de ale lingvistului romîn. Philippide explică vocala *î* astfel: „Limba ridicată spre palatul moale anterior, exact în poziția lui *u*, fără rotunzirea buzelor." Lombard nu cunoaște părerea lui Philippide (la bibliografie acesta nu e trecut), pe care o putea găsi în *Originea Romînilor II*, pag. 3, dar citează pe R. I. S b i e r a [2])

1) Această părere, care, în unele cazuri, poate corespunde realității, a emis-o deja T i k t i n, acum aproape 50 ani (v. A. P h i l i p p i d e, *Originea Romînilor* II, pag. 72, nr. 56).

2) *Die Physiologie der romänischen Vokale ă und î* în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVIII (1904), pag. 326-342.

printre acei care au afirmat că *ă* și *î* romînești nu sunt decît *u*, resp. *o* nerotunziți, obiectînd că, prin această explicație, se... simplifică prea mult lucrurile. Ca și cum numai o explicație complicată ar putea descoperi adevărul!

Lombard înclină, deci, să creadă [1]) că *î* și *ă* sînt mai degrabă apropiați de *i, e,* decît de *u, o.* In același timp, respinge (și el!) afirmațiile lui Weigand [2]) că *ă* și *î* sînt articulate printr'o mișcare a laringelui. Deasemenea aduce obiecții părerii emise de Pușcariu-Herzog în *Lehrbuch der rumänischen Sprache I,* că s'ar exercita o presiune musculară asupra căii respiratoare deasupra laringelui.

Argumentele lui Philippide sînt însă mai convingătoare. Se știe că, pronunțînd succesiv pe *u-î, î-u* și *ă-o, o-ă,* se observă o schimbare numai în articularea buzelor, pecînd poziția limbii rămîne aceeași (sau aproape aceeași); iar că laringele n'are niciun rol, se poate dovedi, cu ușurință, punînd degetul pe cartilajul tiroid, în timp ce se pronunță, unul după altul, *ă-o, î-u.*

Cît despre diftongi, Lombard îi împarte în două mari categorii: a) aceia al căror element consonantic este un *i* sau un *u* precedat ori urmat de un element vocalic *(mai, iar, iute, au),* b) aceia la care cele două elemente sînt „mai mult sau mai puțin deschise" *(seară, oară...).* Din această împărțire se vede că autorul nu distinge, și bine face, între diftongi «adevărați» (descendenți) și diftongi «falși» (ascendenți), ci consideră ca diftong orice «legătură între două sunete, cu deschideri diferite, pronunțate în aceeași silabă, cu o singură tensiune musculară». [3])

Și în acest capitol, ca și în celelalte, se pot găsi exemple care nu corespund adevăratei pronunțări și sînt datorite, probabil, și «subiectului» însuși, care, vorbind o «limbă ocazională», se forța să pronunțe «corect». Aceasta se vede mai ales la neologisme, unele notate de autor astfel: *foaletă, trofoar* (în loc de *fualetă, trofuar,* cum se pronunță obișnuit).

In capitolul despre nazalizare, Lombard se conduce după concluziile lui E. Petrovici. [4]) Se dau detalii interesante, toate expuse sistematic, insistîndu-se asupra nazalizării lui *î,* sunetul cel mai expus nazalizării, fiindcă vine cel mai des în contact cu *n* sau *m.*

---

1) După Iosif Popovici, *La Parole* V (1903), pag, 277 și *Fiziologia vocalelor romînești ă și î,* Cluj 1921, pag. 27.

2) *III. Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache,* Leipzig 1896, pag. 207.

3) Cf. definiția lui A. Rosetti, *Remarques sur les diphtongues* în *Bulletin linguistique* II (1934), pag. 26-27.

4) *De la nasalité en roumain* (v. recensia imediat precedentă din acest *Buletin).*

Devocalizarea este explicată, din punct de vedere fiziologic, foarte precis, şi autorul susţine, cu drept cuvînt, că printre factorii care provoacă devocalizarea nu trebue să socotim natura însăşi (adică articulaţia bucală) a fonemului final. Aceşti factori sînt: natura fonemului care precedează fonemul final, locul accentului tonic, energia expresiei şi caracterul pauzei dintre cuvinte. Exemple bine alese şi sugestive dovedesc aceasta.

Dupăce se ocupă de durată şi de accent, Lombard trece la capitolul Sandhi, unde discută apocopa, eliziunea, afereza şi „fuziunea în diftong". Printre exemplele de apocopă şi eliziune autorul notează (pentru căderea unei finale înaintea unei iniţiale identice sau asemănătoare): *în văgăun(a) asta, poman(a) aia,* [1]) *culcuş(ul) unui balaur,* cazuri de care ne îndoim că le-ar fi auzit exact în această formă şi care nu pot fi puse alături de *văgăun(ă) atît de micuţă.*

In ultimul capitol, Ortografie şi pronunţare, Lombard observă şi relevează unele greşeli, ezitări sau inconsecvenţe din ortografia noastră actuală.

Studiul se termină cu un text transcris din P. Ispirescu, «le célèbre écrivain du siècle passé». Desigur că, dacă autorul ar fi cunoscut adevărata valoare a acestui povestitor muntean, ar fi ales, poate, pe altul pentru exemplificarea discuţiilor atît de judicioase pe care le face. Numai aşa se pot explica, deci, unele lipsuri şi unele interpretări greşite ale fenomenelor lingvistice romîneşti.

Lucrarea lui Alf Lombard rămîne însă printre cele mai valoroase din cîte s'au scris pînă acum asupra pronunţării romîneşti, şi aceasta cu atît mai mult, cu cît provine dela un străin, şi se ştie că străinii care s'au ocupat de limba noastră n'au excelat totdeauna printr'o înţelegere justă a foneticii acesteia.

G. Ivaşcu.

Alexi Procopovici, *Pronumele personal în funcţiune morfologică verbală,* Cluj 1933. 16 pag. in 8°.

Dr. Radu I. Paul, *Un capitol de stilistică romînească: Subiectul de voinţă,* Cluj 1934. 20 pag. in 8°.

Deşi poartă titluri atît de diferite, aceste două studii tratează aceeaşi problemă. Aşa se explică dece le recensez împreună. Deosebirea titulaturii ascunde o deosebire fundamentală de concepţie. (De altmintrelea cred că numai dupăce s'au oprit la interpretarea pe care o dau fenomenului lingvistic în discuţie autorii şi-au ales numele lucrărilor, ca un fel de rezumat al cercetărilor întreprinse.) Procopo-

1) Mai potrivite ar fi exemple de felul lui *clasa (a) doua, clasa (a) treia,* care au inceput să intre în limba scrisă.

vici se pune din punctul de vedere al doctrinei neogramatice, sau 'pozitiviste', cum i-ar spune un vosslerian, şi, în consecinţă, aplică metoda istorică-comparativă: caută, pentru construcţia românească, fapte corespunzătoare în alte limbi romanice şi, după ce i se pare că le-a găsit, se arată dispus să le ducă înapoi, în ce priveşte originea, pînăla o epocă foarte veche (preromanică). Paul, dimpotrivă, se ţine strict de limba actuală, discută, prinurmare, fenomenul aşa cum se prezintă el astăzi, analizîndu-l din punctul de vedere al sistemului lingvistic românesc şi dîndu-i o explicaţie 'stilistică'. Trebue să recunosc, din capul locului, că dreptatea este de partea tînărului lingvist clujan, lucru care, mărturisesc iarăşi fără înconjur, nu mă surprinde absolut deloc: răspunderea pentru interpretarea greşită a lui Procopovici cade asupra metodei însăşi, care se dovedeşte odată mai mult că nu poate fi aplicată la orice fapt lingvistic. Ba eu aş merge chiar mai departe şi aş pretinde s'o eliminăm principial din preocupările noastre, rămînînd să recurgem la ea numai cînd ne vom fi convins, în fiecare caz aparte, de zădărnicia celeilalte.

Dar, mai întîiu, despre ce-i vorba? Limba populară dacoromînească întrebuinţează curent fraze ca acestea: *s'a'nfoarce el fafa...*, *a veni el mama...*, *mi-a furaf el hoful foafe lucrurile din casă...*, etc. Trebue precizat că astfel de construcţii apar şi în limba scrisă, dar numai la autori popularizanţi, în primul rînd la Creangă, sau la scriitori care, cunoscîndu-le din vorbirea păturilor sociale inferioare, cred potrivit să le utilizeze în vederea unor anumite efecte stilistice (o bogată listă de exemple dă Procopovici, pag. 3-4). Că aceştia nu izbutesc totdeauna, este firesc, şi o dovadă avem în exemplul următor: *A mai venif el fimpul să-fi dai seamă în faţa Celui-de-sus* (la Procopovici, pag. 4), unde nu merge perfectul, foarte probabil din cauza lui *a veni*, care cere numai decît o acţiune de împlinit, nu una deja împlinită. [1])

1) Timpul la care stă verbul pare a fi în funcţie nu numai de acţiunea exprimată, ci şi de intenţia individului vorbitor, iar între amîndouă trebue să fie concordanţă. Astfel, cînd ameninţăm ori ne arătăm speranţa în legătură cu un eveniment care urmează să se producă, viitorul, eventual prezentul (dar tot cu sens de viitor), se impune oarecum dela sine. Oridecîteori un copil este nemulţumit contra fraţilor mai mari, care, în lipsa părinţilor, îl bat sau fac obrăznicii, se foloseşte de construcţii ca aceasta: *s'a'nfoarce el fafa, aveţi să vedeţi voi!* Cînd e vorba de lucruri întîmplate, se potriveşte, evident, foarte bine perfectul (şi anume cel compus, sau prezentul, ca echivalent al lui, fiindcă amintirea faptelor petrecute este foarte proaspătă, indiferent de momentul real în care ele au avut loc): atitudinea vorbitorului este, într'un asemenea caz, aceea a omului resemnat, satisfăcut, plictisit, etc., după împrejurări. Să se compare exemplul din Creangă: *Mi-a luat el Dumnezeu furbinca* şi cel dat de mine *mi-a furaf el hoful...* (sau *m'a sărăcit el boierul...*), *dar are să-şi ia pedeapsa...* (se poate adăuga *fe-a bătut el faţă-fu, nu te-a bătut, dar ce-am să fe baf eu!*). Perfectul pare, în general, mai puţin

Procopovici crede că această construcţie are o vechime mare Nu=i exclus, deşi orice precizare cronologică pare imposibilă. Oricum ar fi, exemplele vechi romîneşti, pe care le enumeră, din bielşug, la pag. 4=5, sînt departe de a dovedi vrîsta acestui fenomen sintactic, ba, ceeace=i mai grav, nici nu pot fi asimilate lui. Chiar înainte de a ceti broşura lui Paul eram sigur că o frază ca *Deaca muri Elia, elŭ stătu domnŭ fiiu=său Ascanie* (pag. 4) n'are legătură cu construcţia noastră, mai mult încă, se trădează ca străină de spiritul limbii romîneşti. Paul arată (pag. 15) că o astfel de frază (şi alături de ea trebuesc puse toate cele citate de Procopovici din Moxa) este decalcată după textul slavonesc care a servit acestuia la traducerea Hronografului (de fapt, cel dintîiu a atras atenţia asupra acestui lucru N. D r ă g a= n u, bazat pe spusele lui Al. R o s e t t i, *Limba romînă în secolul XVI*, pag. 129). Una singură : *Darurile tale iale ne răcorescŭ sudorile noastre* (pag. 5) corespunde sistemului gramatical romînesc şi există, cu siguranţă, în limba actuală, dar nu la oamenii din popor, ci la scriitori şi oratori (cred că mai ales la ultimii, căci are aspect vădit retoric), care o vor fi imitat după vreun model franţuzesc. Ea trebue analizată astfel : *Darurile tale? Ele ne răcoresc...* Aceeaşi observaţie cu privire la celelalte exemple din limba veche. [1])

Luînd drept bune romîneşti asemenea fraze, Procopovici trebuia să ajungă la părerea, într'adevăr curioasă, că în *s'a'nfoarce el fata* pronumele este n e a c c e n t u a t, pecînd, din contra, *el* poartă un accent tot atît de puternic ca şi al verbului. Acest lucru îl putem constata, cu cea mai mare uşurinţă, pronunţînd cu glas tare noi înşine ori punînd pe alţii să pronunţe o propoziţie de felul acesteia. Şi nici nu=i posibil altfel, din moment ce *el* este s u b i e c t u l verbului precedent, iar nu obiectul, cum susţine Procopovici. [2]) Tot de=

potrivit şi din altă cauză : deoarece arată o acţiune deja săvîrşită, un timp trecut presupune, cel puţin teoretic, că nu=i complect străin de ea nici ascultătorul, care cunoaşte, poate, şi pe cel ce=a făptuit=o. Şi atunci repetarea subiectului supt forma unui substantiv, dupăce l=ai exprimat odată printr'un pronume, nu=i necesară. In construcţia noastră tocmai subiectul constitue o enigmă pentru ascultător. Afară de asta, perfectul apare curent în povestire, unde, dupăce am anunţat, la începutul unei serii de fapte, subiectul, continuăm să=i înşirăm isprăvile, fără ca, o bucată de vreme, să mai simţim nevoia de a reveni asupra lui. Formula aici în discuţie se întrebuinţează, dimpotrivă, mai ales (sau numai?) în dialog (în dialog efectiv, cînd ascultătorul spune şi el ceva, sau în dialog fictiv, cînd vorbitorul ori n'are partener ori nu aşteaptă o replică a acestuia).

1) Cu excepţia lui *Şi daca auzi Cleofila aşa, ia=l închise pre Alixandru în casă*, care se deosebeşte de celelalte, fără să semene totuşi cu formula noastră. La Moxa apare pretutindeni perfectul, şi anume ca timp al povestirii, încît şi din această cauză nu poate fi vorba de construcţii identiec (v. aici mai sus nota dela pag. 262).

2) Se pare că s'a lăsat influenţat de S. P u ş c a r i u, *Dacoromania* IV, pag. 1393, deşi acesta revine imediat asupra primei sale impresii, iar

aceea în construcţia găsită la Alecsandri, *Te=a mînca el doru' de Florinaş...*, avem, e adevărat, o pauză înainte de *doru'*, dar nu pentru motivele invocate de Procopovici, ci fiindcă *el* poartă accentul (un accent şi expirator şi muzical), care tocmai aici atinge maximum de intensitate, ceeace rezultă şi din împrejurarea că după el urmează o slăbire foarte sensibilă a accentului: cuvintele *doru' de Florinaş* sînt spuse cu indiferenţă, ca fiind aproape de prisos. Nu încape îndoială că ele pot lipsi pentru vorbitor, care ştie cine=i *el* şi la cine se referă; în ce priveşte pe ascultător, ele sînt, firește, necesare, dar numai întrucît au menirea de a înlătura o eventuală confuzie din partea acestuia. Aşa se explică pronunţarea lor mai slabă şi cu tonul scoborît, fără nicio modulaţie a vocii: ce=a fost important, repet, din punctul de vedere al vorbitorului, şi deocamdată singur acesta interesează, pentrucă el... vorbeşte, s'a spus în prima parte a construcţiei, care alcătueşte o propoziţie complectă.

Odată apucat pe drumul arătat pînă aici, că anume, *el* n'are accent şi este, deci, o anexă morfologică a verbului, Procopovici trebuia iarăşi să ajungă la concluzia greşită că pronumele romînesc joacă rolul celui franţuzesc, care într'adevăr n u poartă accent şi serveşte numai spre a indica persoana (ţine locul dezinenţelor personale din latineşte şi din limbile romanice, care, ca a noastră, depidă, disting, deobiceiu, foarte lămurit, formele verbale cu ajutorul finalei). Iar mai

---

Hedvig O l s e n, *Etude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain*, pag. 62 afirmă, cu toată dreptatea, că „e cu totul imposibil ca *el* din *are să=l certe el preoteasa pe popa* să fie, sau să fi fost cîndva, complement direct" (Procopovici, pag. 2). Explicaţia pe care o dă Procopovici, referindu=se la vremea cînd acuzativul numelor de persoane nu primea încă prepoziţia *pre*, etc. (cf. pag. 2=3), este şi neconvingătoare şi prea puţin clară. Nu înţeleg dece crede că trebuesc separate, atît de strict, din punctul de vedere al posibilităţii de a se exprima de două ori, subiectul şi obiectul: repetarea, supt formă de substantiv, a obiectului enunţat deja printr'un pronume este foarte obişnuită în romîneşte şi are aceeaşi origine ca şi repetarea subiectului. Cînd spui *l=am văzut...*, ştii pe cine şi crezi, pentru moment, că ştie şi ascultătorul, dar imediat ai îndoială, te răzgîndeşti şi adaugi *...pe X.* Că construcţia nu=i perfect indentică (aici pronumele are totdeauna forma enclitică, adică forma scurtă), aceasta se datoreşte funcţiunii deosebite a celor două elemente sintactice, care, la rîndul ei, este determinată de faptul că, în mod normal, subiectul prezintă o importanţă mai mare decît obiectul. Şi atunci, dacă vrei să apeşi asupra lui, apeşi cu mai multă tărie. Dealtmintrelea, şi din aceeaşi cauză, nu există în romîneşte pronume subiect cu formă conjunctă. Deaceea discuţia pe care o face Procopovici cu privire la acest amănunt, anume că *el* a putut fi, la început, obiect, constitue, mai degrabă, un argument contra explicaţiei sale. Afară de asta, construcţiei noastre îi lipseşte, deobiceiu, complementul (fiindcă se întrebuinţează mai des cu verbe intransitive?), iar cînd acesta există, importanţa lui e redusă, dovadă faptul că se aşează după subiect (după cel substantival) şi se pronunţă cu accent slab: nici pe ascultător şi nici, mai cu samă, pe vorbitor nu=l interesează, în chip deosebit, asupra cui se îndreaptă acţiunea, ci acţiunea însăşi (pe vorbitor), apoi cel care o săvîrşeşte (pe ascultător)

departe trebuia deasemenea să caute începuturile acestei construcţii în epoca preromanică („avem de a face în cazul acesta cu o evoluţie romînească independentă de cea franceză, amîndouă provenind însă din posibilităţi date în graiul preromanic") şi să vadă în actualul *el*, dacă nu un neutru propriu zis (ca P u ş c a r i u, *Dacoromania* IV, pag. 1393), cel puţin un «neutralizat», cum îi spune el însuşi (la pag. 14). [1])

Am afirmat încă dela început că P a u l înţelege şi interpretează just fenomenul în discuţie. Iată lucrurile care mi se par că contribue efectiv la rezolvirea problemei. In primul loc explică bine naşterea unor astfel de construcţii, dînd exemple nu numai existente în limba vie, ci şi combinate de el însuşi, potrivit cu spiritul limbii, pentru a vedea în ce chip s'a putut ajunge la formula actuală. Să se compare, în special, pag. 4, unde fraza *se cam codesc ele fetele...* este trecută prin toate persoanele verbului din singular şi plural. Rezultatul acestui exerciţiu este instructiv, căci ne arată că toate construcţiile sînt posibile supt raportul strict gramatical. După *tu* merge bine subst. *fată*, adăugat de Paul, iar după *eu* ar putea sta un nume personal (numele vorbitorului, care s'ar adresa sie însuşi). [2]) Pers. 1 şi 2 plurale sînt deasemenea foarte potrivite, între altele, fiindcă *noi* şi *voi* nu însemnează numai cei prezenţi : poţi să adresezi vorba unui singur om şi să întrebuinţezi totuşi pers. 2 plur., întrucît ai în vedere pe toţi acei care ţi se par la fel cu dînsul *(aşa sînteţi voi băieţii...*, *voi tinerii*, etc.), iar în ce priveşte pers. 1 plur., lucrul este şi mai evident (am spus chiar acum, în nota precedentă, că omul din popor vorbeşte adesea cu *noi* în loc de *eu)*. Dacă ele nu există însă în limba reală, aceasta din cauză că nu li se simte nevoia : *eu* şi *tu* (*noi* şi *voi)* sînt suficiente nu numai pentru cel ce vorbeşte (pentru acesta pronumele singur ajunge la toate persoanele), ci şi pentru ascultător, fiindcă pers. 1 şi 2 sînt de faţă, şi astfel o confuzie, din partea acestuia, fie că-i simplu ascultător, fie că participă la conversaţie, devine imposibilă.

Deasemenea are dreptate Paul cînd vede în construcţia noastră

---

1) Contra acestei idei se poate invoca faptul că în romîneşte pronumele neutru (din punctul de vedere al sensului) are formă de feminin : *a s t a nu se poate, ba u n a, ba a l t a, t o a t e c e l e, nici de u n e l e*, etc.

2) Pers. 1 se pretează mai puţin decît pers. 2 la o asemenea construcţie, fiindcă în limba populară individul vorbitor, cînd se referă la sine, întrebuinţează des pers. 2, din politeţă sau modestie (tot deaceea recurge şi la pers. 1 plur.), dar, poate, şi cu intenţii stilistice. Cf.. depildă, *(tu) nu-ţi vezi capul de treabă şi el te sîcîe cu fleacuri* sau, mai ales, formula devenită fixă (întocmai ca aceea de care ne ocupăm aici) *nici tu casă, nici tu masă*, unde se observă mai bine decît în cea dintîiu că *tu* îndeplineşte şi funcţiunea de persoană generală (ca frc. *on*, germ. *man)*.

un fenomen stilistic, provocat de afect: se așează verbul la începutul propoziției (și deaceea poartă accentul), fiindcă-i elementul cel mai important al ei. Trebuia să adauge „pentru individul vorbitor", care, ținînd samă numai de propriile sale impresii, începe propoziția cu ceeace-i stă l u i pe suflet, se folosește, adică, de topica subiectivă sau, cum îi spune mai bine Lerch (cf. aici mai sus, pag. 251), impulsivă. Intr'adevăr, pe vorbitor îl interesează ce f a c e, nu cine-i N., din cauză că f a p t e l e acestuia îl revoltă, îl bucură, etc. Altfel, dacă ne aflăm într'o stare sufletească indiferentă, recurgem la topica obiectivă sau gramaticală, care are în vedere pe ascultător, și punem elementul cel mai important (adică necunoscut) pentru acesta la sfîrșitul frazei. Greșește însă Paul, cînd, susținînd (pag. 17) că verbul este accentuat, se exprimă așa fel, încît ar putea crede cineva că pronumele n'are accent (cum am văzut că face Procopovici). Unitatea sintactică pe care o constitue verbul + pronumele și asupra căreia stărue Paul este o observație foarte dreaptă, mai ales dacă o punem în opoziție ca unitatea morfologică a lui Procopovici, numai că trebuia să fie consecvent pînăla capăt și să constate, lucru ușor, dealtmintrelea, că și pronumele este accentuat (pronumele parcă ar fi, din punctul de vedere al accentului, expirator ș i muzical; continuatorul verbului dinaintea lui: această prelungire a accentului dela verb la pronume dă impresia unității sintactice, căci altfel, gramatical vorbind, verbul e predicat, iar pronumele subiect).

Insfîrșit trebue arătat, ceeace am spus deja, că Paul scoate din discuție exemplele vechi romînești, care, în loc să ajute la lămurirea problemei, o complică și o întunecă inutil. Dar aceste exemple trebuesc înlăturate mai ales pentrucă, dupăcum afirmă și Paul, ele nu sînt fapte lingvistice romînești, ci străine. Dovadă avem pedeoparte împrejurarea că nu s'au continuat în limba de mai tîrziu (sînt convins că nici Procovici nu crede serios în identitatea lor cu construcția populară actuală), pedealta inexistența lor la scriitorii autentici ai sec. XVII, depildă la cronicari, care nu s'au folosit, ca traducătorii, de modele slavonești și deaceea reprezintă, în general, limba romînească reală din vremea lor.

Discuția de pînă acum ne arată clar că fenomenul nostru își are izvorul în afect. Așa se explică ordinea cuvintelor, deosebită de cea obișnuită, care ține samă de ascultător, nu de vorbitor. Tot așa se explică dece apare numai în vorbirea p o p u l a r ă (autentică sau imitată de autori culți, cunoscători ai limbii populare). Acestui amănunt nu i-a acordat atenția cuvenită nici Procopovici, nici Paul. Primul citează pe Tiktin, care insistă asupra caracterului ei familiar și popular, dar, în loc să tragă singura concluzie justă, anume că această formulă

are origine afectivă şi aparţine, prinurmare, domeniului stilistic, nu celui pur sintactic (sau gramatical), vorbeşte de „timbrul ei arhaic", ceeace nu corespunde realităţii (cf. şi P a u l, pag. 20). Trebue adăugat însă că construcţia noastră s'a gramaticalizat, în sensul că a căpătat forma fixă pe care i-o cunoaştem şi i-o respectăm cu cea mai mare stricteţă. Cît de tare s'au sudat verbul şi pronumele (am putea spune ce bine s'au izolat, faţă de regulele sintactice ale limbii noastre), probează faptul că se spune *a veni el mama, a veni el vremea aceea,* ba şi *stai că vine el Junii* (e vorba de celebrii «Juni» dela Braşov).[1]) Cu toate acestea, valoarea stilistică şi-o conservă intactă, în orice moment, din pricină că, după o observaţie foarte nimerită a lui E. G a m i l l s c h e g (din articolul apărut în *Neuphilologische Monatsschrift* I [1930], pag. 14 urm.), tot ce se abate dela normele curente ale limbii (în oricare ramură de activitate a ei: fonetică, lexic, gramatică) şi nu constitue, firesţe, o eroare propriu zisă, are valoare stilistică, adică afectivă.[2])

Incă un amănunt, neglijat de Paul. Este evident că afectul a determinat aşezarea verbului la începutul propoziţiei. Dar pentruce a simţit individul vorbitor nevoia să repete subiectul (mai întîiu, probabil, numai supt forma unui substantiv, apoi şi supt forma unui pronume nehotărît sau demonstrativ, depildă: *s'a găsi el cineva, or strînge-o ei alţii,* etc.)? Explicaţia pe care am dat-o mai sus am propus-o încă de acum 12 ani, în *Arhiva* XXX (1923), pag. 408, recensînd cartea lui Leo S p i t z e r, *Italienische Umgangssprache* şi supt sugestia ei. Imi iau permisiunea să reproduc pasajul respectiv, mai cu samă că n'am nimic de schimbat în el: «Cîteodată vorbitorul, temîndu-se că spusele sale nu sînt destul de clare, pune şi substantivul înlocuit de pronume; astfel se naşte risipa de vorbe, pe care o întîlnim des în cazul lui *ne.* Aşa cred că trebue explicat rom. *a veni el Drăguş la căuş,* unde *el* înlocuia la început pe *Drăguş* (ar trebui, deci, scris

1) Citat de Procopovici, după Puşcariu, şi explicat tot gramatical, deci greşit, anume că prin sudestul Transilvaniei se întrebuinţează curent predicatul la singular şi subiectul la plural. Se pare că-i vorba, într'adevăr, de o construcţie specific braşovenească, dar nu pentru motivul invocat de Procopovici—, căci, din moment ce se zice... *el mama,* pentruce nu s'ar zice şi... *el Junii:* deosebirea de gen ar trebui să... emoţioneze mai tare decît cea de număr—, ci fiindcă n'o întîlnim aiurea.

2) Lucrul acesta i-a scăpat din vedere lui Paul, care spune, la pag. 20, următoarele: „Construcţia de care ne-am ocupat în acest studiu este un caz foarte caracteristic de gramaticalizare a unui fenomen stilistic". Afirmaţie justă, dar necomplectă, care poate fi interpretată greşit, mai ales că autorul continuă: „Fiind o gramaticalizare, nu mai e vorba numai de un fenomen stilistic, ci de un fenomen sintactic: pronumele în funcţie de s u b i e c t d e v o i n ţ ă". Nici cu terminul 'subiect de voinţă' nu mă împac, din motive pe care nu le mai arăt aici.

....el, Drăguş, la căuş), a veni el fata, etc., dela care *el* gramaticalizat a trecut şi în exemple ca *a veni el mama, a veni el vremea aceea* ş. a., deşi aici *el* se referă la substantive feminine.»

Fenomenul există şi aiurea, lucru firesc, dealtfel, căci momentul psihologic care i-a dat naştere e general omenesc, nu specific romînesc. Apare des în franţuzeşte, cu deosebiri, în fond, neînsemnate, impuse de spiritul limbii franceze, care, nepermiţînd aşezarea predicatului în locul întîiu, cere ca fraza să înceapă cu pronumele. In *Historische französische Syntax* III, E. L e r c h consacră cîteva pagini (192 urm.) construcţiilor de tipul *elle ne coupe plus, ma scie!* Printre exemplele citate acolo mi se pare că, din punct de vedere strict sintactic, seamănă cu rom. *a veni el fata* mai ales aceasta: *S'il me voyait, ce soir..., serait-il épaté, le vieux!* (pag. 193), în care pronumele este accentuat, întocmai ca la noi. Un studiu special asupra acestei particularităţi stilistice franţuzeşti a publicat acum de curînd L. Spitzer, supt titlul *Une habitude de style (le rappel) chez M. Céline*, în *Le français moderne* III (1935), pag. 193 urm. Iată, între altele, două observaţii care mi se par că ajută la înţelegerea fenomenului romînesc: «Le pronom personnel est la partie du discours „familière" par excellence—puisqu'il s'applique particulièrement—et probablement—d'abord au sein de la famille à l'intérieur de laquelle tout „il" et „elle" sont bien connus.» (Pag. 196, n. 4.) [1] „On peut voir combien le tour binaire est conditionné par des raisons de «familiarité», par le fait que le pronom, le signe de la familiarité, du connu, du donné, est mis immédiatement avant la mot qu'il représente.» (Pag. 203.) Foarte interesant este amănuntul că, în vorbirea populară franceză, *il* stă în locul unui substantiv feminin (ca în rom. *a veni el vremea...*): *il s'est enfui, ma vache* (*Romania* LIX [1933], pag. 130). Aceasta dovedeşte că şi pentru Francejii din popor *il est venu* a ajuns o simplă formulă sintactică.

Ca să termin, voiu cita cîteva exemple romîneşti găsite la scriitori actuali: *A văzut-o el şi ucenicul cismarului din colţ* (I. P e l t z, «Actele vorbeşte», pag. 7); *Cine-mi face el mie toate plăcerile şi toate gusturile?* (M. C e l a r i a n u, *Polca pe furate*, pag. 93); [2] *Era, el, o-*

1) Inainte de a ceti aceste rînduri, m'am gîndit şi eu la obiceiul femeilor din popor de a spune (la noi!) *el* pentru *bărbatu-mieu (nu-i el acasă, să văd ce-a zice el*, etc.), obiceiu care a putut servi ca punct de plecare pentru construcţia noastră (cf. *s'a'ntoarce el (...bărbatu-mieu=fată-tău), ai să vezi ce-ai să păţeşti)*. Deasemenea mi-a venit în minte întrebuinţarea aceluiaşi *el*, tot în limba populară, cu sensul de 'Dumnezeu' (cf. *are El grijă... Dumnezeu, are să-l pedepsească El... Cel-de-sus)*. Şi acest fapt va fi contribuit la naşterea formulei aici în discuţie.

2) Din scrisoarea unei femei cătră bătrînelul care o întreţine: *el* se referă tocmai la acesta şi are de scop (împreună cu toată construcţia) să-l

chiul lui Manlache, deprins cu întunericul ocnei, dar... (Victor Ion Popa, *Velerim şi Veler Doamne*, pag. 113); *Dacă s'o îndurat El, Cel-de-Sus, să scoată copţură... (ibid.*, pag. 179). [1])

Iorgu Iordan.

Nicolae Drăganu : *Numele proprii cu sufixul -şa, Cluj 1933.* 38 pag. in 8°.

Cel dintîiu învăţat care s'a ocupat de derivatele slave în *-iša* a fost Fr. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Orts-namen.* El le consideră ca variante în *-a* ale derivatelor cu sufixul *-ši*, care se poate prezenta supt diferite forme (*-oša, -aša, -iša, -uša, -juša, -ša* sau *-ša*). In ce priveşte limba bulgară, aceste derivate au fost studiate de G. Weigand, care susţine, nu fără dreptate, că forma *-ša* a trebuit să se nască (din *-uš, -iš*) deja în vechea slavă şi că serveşte la derivări mai ales în sîrbă şi rusă, mai puţin în bulgară.

Dar nu numai limbile slave au derivate cu *-ša*. Intr'un articol publicat la 1907, I. Melich constată că în ungureşte ele erau foarte numeroase, mai cu samă în sec. XI-XIII, timp după care încep să se împuţineze. „La origine ele sînt nume de botez şi nu sînt creaţiuni ale limbii ungureşti". In alt articol, publicat la 1914, în aceeaşî revistă (*Magyar Nyelv*), Melich e de altă părere, căutînd să explice aceste derivate cu ajutorul limbii ungureşti. Deunde, la 1907, un cuvînt ca *Fehérsa* (< *Fehér*) era explicat din temă ungureassă + slav. *-ša*, la 1914 acelaşi învăţat crede că *-ša* din cuvintele *Fehérsa, Kéksa* şi *Torsa* „este original unguresc şi numai din întîmplare sună la fel cu slaul *-iša*".

Primele derivate ungureşti în *-ša* au, desigur, la bază un sufix de origine slavă. Mai tîrziu, prin analogia acestora, s'au dezvoltat în sînul limbii ungureşti forme nouă în *-csa, -cse*, lucru care s'a petrecut şi în limba romînă, cîtă vreme influenţa slavă se simţea încă.

De către învăţaţii romîni, această chestie a fost tratată mai mult din fugă. Vorbind în *Etymologicum Magnum Romaniae* despre numele de familie *Balş (Balşe, Balşa)*, Hasdeu îl explică dintr'un mai vechiu *Bală* sau *Bale* + *-ša*, ca şi în numele proprii *Lupşa* (< *Lupu* + *-ša*), *Popşa* (< *Popa* + *-ša*), etc. Originea sufixului nu încearcă s'o stabilească. A. Philippide, *Prejudicii* (extras din *Viaţa romînească*, 1916) îl pune în legătură cu sîrb. *Drakša, Jakša, Nikša*, etc., iar G. Pascu,

---

flateze, spre satisfacerea unor... plăceri si gusturi nouă. Tonul familiar, asupra căruia insistă mult Spitzez în articolul citat mai sus, este foarte vizibil în pasajul acesta.

1) Am respectat punctuaţia cărţii. Dacă provine, într'adevăr, dela autor, ar urma că în primul exemplu subiectul principal este *ochiul lui Manlache*, pecînd în al doilea pronumele, ceeace nu pare probabil, cu toată deosebirea de subiect real dela unul la altul.

Sufixele romînești, pag. 278 îl derivă, ca și Drăganu, din slav =*ša*. Existența unui sufix asemănător (=*ši*, =*še*) în albaneză îl face pe S. Pușcariu să se gîndească la o origine albaneză, pelîngă cea slavă.

Drăganu discută în această broșură numai numele proprii în =*șa* din dacoromînă. Pe cele din alte dialecte romînești le invoacă numai cînd are „nevoe de ele la explicarea celor dacoromînești". Aproape toate formațiile acestea au un caracter arhaic. Unele sînt înrudite cu cele ungurești, care, la fel, au fost împrumutate din limbile slave, unde s'au derivat, de multe ori, dela formele scurtate brusc ale numelor de familie și de botez sau ale poreclelor, forme care continuă să trăiască, o bună bucată de vreme, alături de derivatele lor. Cînd același radical poate rezulta din scurtarea bruscă a mai multor nume, nu este tocmai ușor să-l alegi pe cel adevărat.

Uneori fonetismul acestor nume îți arată clar că sînt luate din ungurește, dupăcum alteori, cînd formele romînești prezintă un fonetism mai vechiu decît cele ungurești, este evident că le avem fie din vechea bulgară, fie din altă limbă slavă.

Un cuvînt ca *Apșa* a fost derivat de S. Pușcariu dintr'un neatestat **apșa* 'apă mică', 'apșoară'. Drăganu îl pune în legătură cu *Absolon (Absalom)*. La prima vedere, această apropiere s'ar părea destul de curioasă. Dar cum prin sec. XIV apar *Apsolon* în loc de *Absolon*, lucrurile se lămuresc dela sine, mai ales că întîlnim și o localitate *Apșa* (= *Absa*).

Despre numele de familie *Balșa, Balșe, Balș*, autorul vorbește ceva mai mult, combătînd, pe cît se pare, cu succes, unele teorii care circulau pînă acum. Discuțiile se referă nu atît la sufix, asupra căruia toți cei ce l-au studiat sînt de acord, ci la radical, cumanic, după Hasdeu (*bala* 'puiu' < *balamak* 'a avea pui'), latinesc, după P. Papahagi (*bava*, termin injurios), iliric după Philippide (care-l pune în legătură cu alb. *bal, bala* 'frunte'). Drăganu își însușește părerea lui Miklosich, care îl derivă dintr'un slav. *ba-*, **bal-* (*balovati*), părere pe care o întărește cu numeroase exemple (v. pag. 14).

In ce privește numele de familie *Cipșa*, pe care autorul l-a luat din *Monografia comunei Rodna nouă*, nu știu dacă el există în adevăr sau se datorește unei informații greșite. Cunosc în această comună un nume asemănător, pe care Drăganu îl discută din fugă și îndoindu-se dacă e nume propriu sau nu (pag. 31): *Cicșa*, pronunțat *Ţîcșa* (cf. *Ciplea* = *Ţiplea, Cipariu* = *Ţipariu*). Fără a admite explicația dată de Hasdeu, Pascu, Pușcariu cuvîntului *Capșa* (< *cap*), cum n'a admis nici pe aceea a lui *Lupșa* (= *lupșor*), *Focșa* (= *focșor*), pe care el însuși le derivă, just, din *Lupu*, resp. *Foca*, Drăganu nu se oprește asupra alteia, din cauză că radicale slave începînd cu *kap-* sînt mai multe și nu-i tocmai ușor să-l alegi pe cel bun.

La sfîrşit discută numele oraşului *Braşov*, care e şi el tot slavonesc, nu unguresc, cum susţin Gombocz şi Melich. Există, ce-i drept, şi o formă ungurească *Braşeu* (< *Brassó*), dar e mai recentă decît *Braşov*, care apare în documentele slavo-romîne dela începutul sec. XV, şi decît *Braşev*, care-i atestat încă din 1282.

In majoritatea cazurilor, -*şa* serveşte la derivarea numelor proprii (familie, botez, porecle), mai rar arată o calitate, o colectivitate de animale, de plante, etc.

Deşi nu-i lămurită definitiv situaţia tuturor derivatelor în -*şa* din limba romînă, lucrarea lui Drăganu aduce multă lumină într'o chestie mai puţin cunoscută pînă acum, punînd la dispoziţia cercetătorului un material bogat, care era pînă acum răzleţit prin diferite publicaţii.

G. Istrate.

A. Graur, *Les mots tsiganes en roumain* (în *Bulletin linguistique* publié par A. Rosetti, vol. II [1934], pag. 108—200).

Cu toate că problema elementelor ţigăneşti din limba noastră reprezintă un domeniu aproape complect neexplorat, A. Graur a avut curajul s'o abordeze. Numai pentru atîta şi ar merita aprobarea entuziastă a specialiştilor. Studiul său prezintă însă numeroase calităţi, care trebuesc relevate şi recunoscute după cuviinţă. Ceeace impresionează dela prima vedere este informaţia extrem de bogată : alături de bibliografia propriu zisă, surprinde plăcut marea mulţime a cuvintelor ţigăneşti, adunate din tot felul de publicaţii (ziare, reviste, opere literare, colecţii de folclor, lucrări ştiinţifice de specialitate, etc., etc.). Autorul nu distinge împrumuturile ţigăneşti mai mult sau mai puţin curente în limba unor anumite categorii sociale de acelea care apar numai sporadic şi întîmplător. Deasemenea înşiră la „lexic" destule cuvinte asupra originii ţigăneşti a cărora se îndoieşte el însuşi. [1]) Procedeul se impunea, cred, pentru motivul, amintit deja, că ne găsim la începutul cercetărilor de acest soiu: o bază cît mai largă pentru studiile viitoare este nu numai utilă, ci chiar necesară.

Dar Graur se dovedeşte a fi şi un lingvist autentic. Pelîngă pregătirea ştiinţifică fără cusur, pe care şi-a făcut-o, ani de zile, la Paris, supt conducerea lui A. Meillet, şeful şcolii lingvistice franceze şi, pot adăuga, reprezentantul cel mai autorizat al lingvisticii generale, autorul nostru posedă un lucru şi mai de preţ, fiindcă, dacă nu-l ai

1) Unele sînt creaţii individuale voite, totuşi prezintă şi ele un interes teoretic necontestat; cf. informaţiile date de Ion Pribeagu asupra modului cum a făurit numeroase expresii ţigăneşti, fără să cunoască limba Ţiganilor (tot aşa, spune Graur, făcea Aristofan, cînd avea nevoe, în comediile sale, de cuvinte persane).

dela natură, nu ţi-l poate dărui nimeni: este simţul fin şi dezvoltat pentru limbă. Aşa-mi explic faptul că, deşi specializat în filologia clasică, a cărei literatură a îmbogăţit-o cu lucrări favorabil apreciate de critică, face dese şi reuşite incursii în disciplina noastră. Limbile vii oferă unui om înzestrat cu simţ lingvistic un cîmp de activitate mai atrăgător decît cele moarte.

Studiul elementelor ţigăneşti din limba romînească prezintă un mare interes pentru lingvistica generală, căci ilustrează minunat de bine concepţia sociologică a limbajului. Fiind vorba de o categorie etnică pe care lumea înconjurătoare o ţine la distanţă, se poate urmări, cu destulă uşurinţă şi precizie, în ce chip are loc contactul lingvistic (drept urmare a celui social) între Romîni şi Ţigani. [1]) Este evident că relaţii directe cu aceştia au mai ales păturile inferioare ale societăţii şi categoriile rău famate (cerşetori, hoţi ş. a.). Prinurmare, numai în limba acestora pot intra cuvinte ţigăneşti, care apoi, ca orice element argotic, se răspîndesc şi aiurea, fără a ajunge totuşi vreodată în vorbirea burghezimii, din cauza dispreţului ei pentru Ţigani. [2]) După constatările lui Graur, dintre categoriile suprapuse, numai elevii de liceu (s'ar putea, cred, adăuga şi studenţii) întrebuinţează, în argot-ul lor, termini de origine ţigănească. Şi se înţelege pentruce: aceste două grupuri sociale trăesc şi ele oarecum în marginea 'societăţii', deaceea au limbajul lor special şi sînt gata să accepte orice expresie menită să le îmbogăţească vocabularul.

Consideraţiile de ordin general pe care le face autorul, în partea introductivă, asupra vieţii Ţiganilor şi, prinurmare, indirect, asupra posibilităţilor acestora de a influenţa lingvistic pe Romîni sînt acceptabile, deşi cam sumare. Justă ohservaţia că mai toate oraşele noastre au cîte un cartier ţigănesc (la Tecuciu, depildă, acesta poartă numele de *Ţigănie* şi-i locuit de fierari, lăutari, etc.). Ar trebui avute în vedere şi satele. Este drept că ţăranii sînt mai refractari cînd e vorba de adoptat cuvinte ţigăneşti, nu atît din pricina tradiţionalismului, cît mai cu seamă din cauza pudoarei lor exagerate: numeroase expresii ţigăneşti din limba romînească se referă la domeniul sexual, în sens larg, ceeace nu surprinde, dacă nu uităm temperamentul aprins al Ţiganilor şi vulgaritatea mahalagiilor noştri. [3]) Sînt sigur însă că o

1) In liniii mari, constatări asemănătoare au făcut şi cercetătorii împrumuturilor ţigăneşti din alte limbi. Cf., depildă, Max Léopold Wagner, *Notes linguistiques sur l'argot barcelonais*, Barcelona 1924, pag. 9 urm.

2) Se deosebesc, aşadar, de argot-ul propriu zis (de origine numai populară), care pătrunde mai uşor. Să se compare nenumăratele satire, anecdote, etc. cu subiect din viaţa Ţiganilor: dispreţul manifestat pentru aceştia ca grup etnic se întinde şi asupra limbii lor.

3) Interesantă constatarea că în descîntece nu există aproape nicio urmă de influenţă ţigănească. Graur se gîndeşte la caracterul oarecum sfînt

cercetare atentă a vorbirii populare din regiunile în care există sate de Ţigani, înfiinţate după dezrobire, ar mări sensibil numărul elementelor lingvistice în discuţie. Căci, dupăcum mai fiecare oraş are 'ţigănia' lui, tot aşa sînt ţinuturi unde s'au aşezat Ţigani în mase compacte. Intîmplător ştiu că satele Moţca din jud. Fălticeni (pe drumul Paşcani-Tg. Neamţu) şi Toflea din jud. Tecuciu (la vreo 25 km. spre nord de capitala judeţului) sînt locuite de Ţigani (deaceea, pentru oamenii din partea locului, aceste sate au devenit obiect de rîs; despre un om brunet şi cu apucături nu tocmai recomandabile se spune, în glumă, că trebue să fie din Moţca, resp. Toflea).

După discuţia de ordin sociologic, menită să arate cetitorului condiţiile în care limba noastră poate suferi influenţa celei ţigăneşti, autorul trece la caracterizarea lingvistică a împrumuturilor. Deşi sumară, această descriere este suficientă, căci scoate în evidenţă toate particularităţile mai importante ale cuvintelor respective. Printre cele fonetice, proteza aspiratei *h* la cuvintele care încep cu vocală prezintă un interes deosebit pentru limba noastră. Sînt dispus să admit, cel puţin în anumite cazuri, o influenţă ţigănească acolo unde graiurile romîneşti manifestă o tendinţă vizibilă de a pronunţa *haripă, hăla,* etc. La pag. 117 ar fi fost nimerit ca, alături de palatalizarea labialelor, să se amintească şi de fenomenul opus, care se observă des în limba romînească vorbită de Ţigani. Din cauza alternanţei: labiale (în limba comună)—palatale (în dialect), Ţiganii, a căror osteneală, foarte explicabilă din punct de vedere psihologic, de a impresiona favorabil pe ceilalţi oameni este bine cunoscută, introduc labiale şi în locul palatalelor primitive, depildă *libian, rapiu,* etc. Acest hiperurbanism îl observă chiar lumea obişnuită, iar autorii de snoave cu subiecte din viaţa ţigănească îl utilizează pentru efecte comice. Păstrarea lui *a* neaccentuat în cuvintele ţigăneşti din limba noastră, atunci cînd o întîlnim (căci foarte des [1]) apare şi *ă,* cum dovedesc exemplele date de Graur însuşi la pag. 115), se datoreşte, cred, unui act de voinţă din partea Romînilor: deoarece Ţiganii pronunţă cuvintele romîneşti deobiceiu cu *a* în loc de *ă,* acest fapt este socotit ca o trăsătură caracteristică a limbii lor, şi, drept urmare, elementele ţigăneşti intrate în romîneşte rămîn cu *a* al lor originar, netransformat în *ă.* [2])

(pentru indivizii care le întrebuinţează) a acestor producţii populare. S'a amestecat însă, cu siguranţă, şi ceeace am spus chiar acum despre atitudinea ţăranilor faţă de limba Ţiganilor, precum şi faptul că descîntecele au o vechime relativ mare, în orice caz majoritatea lor au căpătat forma pe care le-o cunoaştem azi într'o vreme cînd Ţiganii nu puteau influenţa pe Romîni, între altele fiindcă erau încă robi, deci consideraţi complect în afară de societate.

1) Aproape toate au variante cu *a* şi *ă*!

2) Nu înţeleg pe ce se bazează Graur cînd afirmă că *a* neaccentuat > *ă* „a încetat, nu de mult, a se mai produce". Dimpotrivă, se constată că

Partea cea mai importantă şi mai întinsă din studiul de faţă o constitue „lexicul". Deaceea îi acord şi eu o atenţie mai mare, făcînd observaţii, îndreptări şi complectări la spusele lui Graur.

bădăran : cred că trebue să rămînem la etimologia propusă în Dicţionarul Academiei (ung. *badaró)*, mai ales că *bedoro* din Dicţionarul lui Vaillant este suspect, după explicaţiile lui Graur însuşi.

baftă: în *a avea baftă pelîngă N.*, acest cuvînt însemnează tot 'consideraţie, trecere', ca şi în citatul din Vlahuţă *fi-fi-ar în baftă* (foarte răspîndit în Moldova şi sinonim cu *fi-fi-ar în obraz, fi-fi-ar în nas* ş. a.) ; cf. şi următoarele fraze găsite de mine în literatura actuală : *la mine baftă n'au* (Al. O. Teodoreanu, *Adevărul literar*, 14 Oct. 1934, pag. 9, col. 4) şi *Imi pare rău!... nici nu-ţi închipui cît de rău îmi pare! Pe bafta mea!* (I. Peltz, *Foc în hanul cu tei*, pag. 85). Am impresia că sensul acesta, singurul cunoscut în Moldova, se bucură de aceeaşi extindere ca şi cel de 'noroc, soartă', existent în vorbirea muntenească, şi deaceea nu trebue subordonat acestuia, cu atît mai puţin suspectat, cum face Graur. Un derivat pe care l-am auzit pe stradă, în gura unui tînăr (probabil student şi, judecînd după limbă, originar din Muntenia), este *baftangiu* 'norocos' : *mare baftangiu mai eşti!* 'mare noroc mai ai!' (cred că venea dela examen, în tovărăşia unui prietin).

baro, baroi, baros şi *barosan* puteau fi puse într'un singur articol, fiindcă au o origine comună.—Derivarea lui *barosan* din *baros* + *-an* mi se pare preferabilă celei propuse de Graur (< ţig. *baro san* 'eşti mare'), întrucît corespunde normelor de formare a cuvintelor romînești. Iată un exemplu din I. Peltz, *op. cit.*, pag. 55: *Veneau barosani la Nafa, nu pierde-vară.*

başardină : o variantă, neînregistrată de Graur, dar curentă la Tecuciu, este *başoaldă*. Deasemenea trebue adăugat *beşondrină*, găsit de mine la N. D. Cocea, *Fecior de slugă*, pag. 383:—*Ascultă, beşondrino..., mie să nu-mi umbli cu şoalda* (cf. şi pag. 408, unde apar *beşoandră* şi *başoldină)*. In sprijinul etimologiei *beşi*, pe care, fără dreptate, încearcă s'o respingă Graur, se pot aduce numeroase sinonime, romînești şi străine, depildă *başaidie* (şi *başaididie), caraflióştină, pafachină, pîrfotină, băşotă, căcăcioasă* (toate la G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte din judeţul Vîlcea*, Memoriile Academiei Romîne, Secţiunea

---

acest fenomen are loc şi astăzi cu aceeaşi forţă ca mai înainte (şi ca totdeauna) : în principiu, orice *a* neaccentuat, din cuvinte împrumutate sau formate pe teren romînesc, devine *ă*, s'ar putea spune automat, chiar în momentul cînd se împrumută ori se formează cuvîntul cel nou. Mă gîndesc, evident, la vorbirea populară, singura de care trebue să ţinem samă în discuţii de felul acesta, şi la cazurile în care această modificare nu-i împiedecată de diverse obstacole.

Literară, tom. V, Bucureşti 1931, pag. 156, col. 2, 163, col. 1, 198, col. 2 şi 207, col. 1 [ultimele două s. v. *ruptură]*), span. mejic. *pluma* 'ventosidad; meretrix', span. murc. *zurrupio* 'ramera de las más despreciables' (< *zurrarse* 'irse de vientre involuntariamente'), catal. *llufa* 'ventosidad, foltón; ramera', germ. *alte Stinkhure* (citate de M. L. Wagner, *Revista de filología española* XXI [1934], pag. 230). Toate (sau aproape toate) aceste cuvinte provin dela teme cu însemnarea generică 'a puţi', la fel cu *puţoare* 'termin de dispreţ pentru o femeie nesimţită şi destrăbălată' (cf. şi *béşniţă* idem). Mai greu este de stabilit modul de formare a multora din ele, dar aceasta n'are, deocamdată, importanţă. Observăm că apare des suf. *-ină* (accentuat sau nu), ca în *tolină*, alt sinonim (despre care v. acest *Buletin*, pag. 169). Cît despre partea finală a lui *başoaldă* şi *başoldină*, este evident că avem a face cu *şold* (şi derivatul *şoaldă)*, introdus prin etimologie populară şi cu anumite intenţii stilistice, cum probează citatul din Cocea.

băşcălie: ar putea fi format dela *başcá* (şi *báşcă)* 'séparément, à part; séparé, différent', cum dovedeşte *a lua în deşert* 'a lua în rîs, a batjocuri' (pentru derivare cf. *băşcălui* 'séparer').

bişfari: l-am găsit la I. Peltz, *Calea Văcăreşti* I, pag. 209: *Aş mai bea un sfert, fraţilor, dar nu mai am bişfari* şi Idem, «*Actele vorbeşte*», pag. 304: *Ai să primeşti la labă ceva bişfari.* Dacă tema *bişf-* se explică suficient în limba ţigănească, partea finală nu prezintă dificultate, căci seamănă cu suf. *-ár* (cf. şi *dinar*, existent, după Tiktin, *Rum.-deutsches Wörterbuch*, pag. 520, col. 1, deja în limba veche romînească). A. Scriban, *Arhiva* XXX (1923), pag. 33 se gîndeşte la alb. *pišfar* 'sfeşnic, policandru', dar fără... convingere.

bul: la Tecuciu *Bulichi* este un personaj imaginar, invocat oridecîteori cineva n'a reuşit într'o întreprindere *(o făcuţ ce-o făcuţ Bulichi supţ pod).*

buleandră: cred că l-am explicat satisfăcător în acest *Buletin*, pag. 185. Ţig. *buiengere* nu merge, din cauza lui *i*, care nu poate da în romîneşte un *l*. Mai probabil este că Ţiganii l-au împrumutat dela noi.

candriu: apare, împreună cu derivatul *candreală*, foarte des în operele lui I. Peltz, depildă *vestiţ pentru „candreala" lui fără leac (Calea Văcăreşti* I, pag. 33); *Dar nu m'a înţeles oamenii! Ei zice că-s candriu! Nu sînţ candriu («Actele vorbeşte»*, pag. 85); *El nu era sigur de «candreala» feţei, deşi aflase multe prin vecini (Foc în hanul cu ţei,* pag. 225). [1])

cari: *haşcará* a rezultat prin contaminaţie cu *mascará* (cf. pop. *măscări* 'obscenităţi').

cheres: Ţiganii sînt întrebaţi adesea, de către Romîni, în ironie

1) Sublinierile şi ghilimetele provin dela autor.

so mai cheres?, la care tot cel ce pune întrebarea răspunde *ia mai beşao* (acest din urmă cuvînt, tot ţigănesc, v. Graur, pag. 129 s. v. *beş*, este simţit, cu siguranţă, ca sinonim al lui *beşi*, deunde elementul comic).

cioflingar: este sigur că trebue să rămînem la germ. *Schuhflicker*, pe care l-am susţinut şi eu în *Revista filologică* II, pag. 272-5. Dealtfel Graur însuşi sprijină această etimologie, cînd citează pe *papugiu* 'propre à rien, chenapan' < turc. *papuš*ğ*i* 'fabricant de babouches' şi pe *şuşter* 'Tsigane, escroc?' < germ. *Schuster* 'cordonnier'.

ciordi: tema *cor-* este răspîndită în diverse argot-uri străine (v. *Archivio glottologico italiano* XXII-XXIII [1929], pag. 568, s. v. *ladro*, şi M. L. Wagner, *Notes linguistiques sur l'argot barcelonais*, pag. 105).

ciricliu: sinonimul pur romînesc, *pasăre*, se întrebuinţează deasemenea, (eufemistic, dar ironic pentru *cioară*) ca poreclă la adresa Ţiganilor.

cofleşi: l-am explicat în acest *Buletin*, pag. 173.

dabule: o variantă răspîndită în sudul Moldovei este *dabulică*.

dic 'regarde, voici': ar putea fi la baza lui *dică* din expresia populară moldovenească *la dică* 'la momentul potrivit'.

difai: varianta *difamai* apare la Gib. I. Mihăescu, *Zilele şi noptile unui student înfrigurat*, pag. 213 *(băieţaşul ăsta timid i-a scos difamai cocoană din minţi)* şi 298 *(erau nişte difamai escroci)*.

gagiu: G. A. Lăzurică, autor de schiţe din viaţa Ţiganilor, întrebuinţează acest cuvînt cu sensul special de 'Romîn', depildă *Ce? numai gagiii să facă şezători? (Adev. liter.*, 12 Maiu 1935, pag. 3, col. 6). Iată şi cîteva citate din opere literare (pentru fem. *gagică*): — *Aşa măăă!... Ura!... Să trăiască Ilie măcelarul şi gagica lui!* (I. C. Vissarion, *Adev. liter.*, 5 Ian. 1930, pag. 7, col. 2); ...*poţi să dormi azi la mine! Numai azi, cînd nu păstrez nicio g a g i c ă*[1]*, pricepi?* (I. Peltz, *Foc în hanul cu fei*, pag. 176). Să se compare şi bănăţ. *gădică* 'mîndră, leliţă, nevastă tînără şi frumoasă' (L. Costin, *Graiul bănăţean* II, pag. 96).[2]

giucăl, giucăloro şi *giuglău*, trebuiau puse la un loc, într'un singur articol. Aceeaşi observaţie pentru *grasnet, grasni* şi *grasno*.

hali: cf. argot barcel. *jalar* 'manger', caló span. (= argot) *jalar* 'comer con gran apetito', ţig. span. *ja(le)lar* 'comer, absorber, disipar', etc. (Wagner, *op. cit.*, pag. 66).

mandea: l-am găsit la I. Peltz, *Calea Văcăreşti* I, pag. 94: *Păi*

---

1) Subliniat de autor.

2) In paranteză Costin citează „masc. *gode, găde*", pe care nu-l explică mai deaproape. Cred că bănăţ. *gădică* este acelaşi cu *gagică*; *d* pentru *ğ* ar fi un fenomen de hiperurbanism (cf. *găgi* < *gîngi* pentru *gîndi*, la Costin, *op. cit.* I, pag. 109).

aşa ştie şi m a n d e a !; I d e m, *Foc în hanul cu tei*, pag. 176: *Tot ce=au consumat dumnealor se trece la mine. Aici, m a n d e a plăteşte !*; I d e m, «*Actele vorbeşte*», pag. 264: *Da, da' rămîne m a n d e a !* [1]) (pretutindeni vorbitorul se gîndeşte la sine, deşi întrebuinţează persoana III, exact ca în mai puţin vulgarul *ştăteşte subsemnatul ! = plătesc eu*).

mierli: este destul de răspîndit în limba literară actuală, cum dovedesc următoarele citate: *Mai era şi o tîmplărie unde se lucrau şi cosciuge pentru hoţii care m i e r l e a u* [1]) (Ioachim B o t e z, *Însemnările unui belfer*, pag. 166); *Afurisită viaţă ! gîndi Alfred. Acu' trăeşti, acu' m i e r l e ş t i !* (I. P e l t z, *Calea Văcăreşti* I, pag. 97); *....nici nu mai ştiu unde.... cred c'au m i e r l i t !* (I d e m, *Foc în hanul cu tei*, pag. 50; cf. şi pag. 98); *Mi=am ales dinadins vorbele—să nu=l insult ! Dacă=i spuneam tot—m i e r l e a pe loc !* (I d e m, *Cuvîntul liber*, 23 Martie 1935, pag. 7, col. 1). [1])

mingiac: cf. *minğa* 'vulva' în argot=ul constantinopolitan (M. L. W a g n e r, *Volkstum und Kultur der Romanen* VI [1933], pag. 274).

mişfó: *Casă... mişfó ! cu fetişcane şi dame... pă cinste* (I. P e l t z, *Adev. liter.*, 25 Nov. 1934, pag. 3, col. 6);—*Ce zici, mă fopete, care e mai m i ş f o* [1]): *domnişoara Florentina sau domnişoara Lenuţa?* (I d e m, «*Actele vorbeşte*», pag. 217). Cf. şi span *(de) misfó* 'excelente' (în vorbirea familiară, spune M. de T o r o y G i s b e r t, *Pequeño Larousse ilustrado* s. v. *misfó*).

modoran: să se compare (coincidenţa este pur întîmplătoare) span. *modorro* 'imbécile, lourd' şi catal. *modorre* 'lourdaud', pe care G. R o h l f s, *Revue de linguistique romane* VII (1931), pag. 158 le scoate din lat. *mutilus* (trecut prin limba bască, unde avem *modortu* 'mutiler, tronquer des arbres').

mol şi *molete* trebuiau puse la un loc. Tot aşa *mucles* şi *mucli*, *nasol* şi *nasul*.—Pentru *mucles* cf. argot barc. *muf(is)* 'chut!', *mufxelar*, *muxelar*, *muixelar* 'se taire, ne souffler mot' (W a g n e r, *op. cit.*, pag. 73). — Derivatul (dela *nasol*, *nasul*) *nasulie* l=am întîlnit la Horia O p r e s c u, *Adevărul literar*, 10 Iulie 1932, pagina 6, col. 1: *...mă duc la Conu Lake, patronu, îi fac gest, îl iau d'o parte şi=i denunţ cazul. Altfel e nasulie ! intră în bocluc la o adică: gazde de spioni ! Nu?...*, iar supt forma *năsulie* şi cu sensul de 'nas' (din cauza etimologiei populare), la I. P e l t z, *Calea Văcăreşti* II, pag. 147: *Fănel, te=am a t i n s la n ă s u l i e* (cel care spune aceste vorbe a dat celuilalt o lovitură în nas). [2])

ocinaş: în ciuda afirmaţiei lui Graur (bazat pe informaţiile date

1) Subliniat pretutindeni de autori.
2) Sublinierile sînt ale autorului.

de Tiktin, *op. cit.*), se pare că acest cuvînt continuă a fi întrebuinţat prin Ardeal (cel puţin ca termin bisericesc), cum dovedeşte pasajul următor: *să nu se mai gîndească la necazul lui niciodată şi să-şi zică în toată seara ocinaşele* (I. Agîrbiceanu, *Viaţa romînească*, Ian.-Febr. 1932, pag. 8).

palaurdi şi *pale* trebuiau discutate împreună; la fel *paradă* şi *paradi*.

parno (carno): la Tecuciu era un Ţigan cu numele *Parniu*.

pili: varianta *chili* s'a născut, cred, printr'o falşă regresiune, provocată de faptul, amintit deja mai sus, pag. 273, că Ţiganii au obiceiul să înlocuiască prin *p(i)* chiar un *k(i)* originar din limba noastră. Cf. argot barcel. *pillar* 'boire', span. pop. *pillar* 'coger, tomar' (*tomar* înseamnează, mai ales în America, 'boire') (Wagner, *op. cit.*, pag. 84).

rade-o: cf. lămuririle mele din vol. I al acestui *Buletin* (pag. 114), pe care le menţin.

rom şi *romanes* trebuiau să formeze un singur articol.

şe: cf. *şeest!*, notat şi discutat mai sus, pag. 207 şi 212. Adaug acum că *şeest* a rezultat, foarte probabil, prin contaminaţia lui *şe* cu *sst!*

şoşoi: la Tecuciu acest cuvînt înseamnează 'copil mic (de ţiţă)' şi se întrebuinţează curent, [1]) nu numai la adresa Ţiganilor, chiar dacă sensul lui are o nuanţă afectivă (ironică!) destul de pronunţată. Este foarte posibil să avem a face cu unul şi acelaşi termin, de origine ţigănească, deşi tot aşa de uşor s'a putut forma tec. *şoşoiu* pe cale onomatopeică, [2]) din *şşş!*, interjecţie cu care mamele încearcă a linişti copiii mici cînd plîng (legănîndu-i în braţe şi spunîndu-le de mai multe ori în şir *şşş!*). L. Costin, *op. cit.* II, pag. 190 notează un *şuşuiu* 'iepure'.

ticăci, ticăire, ticală şi *ticălos* trebuiau puse la un loc.

tîrşală: ar fi fost necesare un citat, două, fiindcă s'ar putea ca sensul de 'frică', pe care-l dă Graur pentru acest cuvînt, să nu fie tocmai exact. Eu cunosc, din graiul tecucean, verbul *a se tîrşi* 'a se strîmba, a face graţii, fasoane' (cu nuanţă peiorativă foarte accentuată şi mai ales despre femei).

zbanghiu: apare, depildă, într'o epigramă de Const. Rîuleţ: *Mărginif! Dă'n gropi! Zbanghiu!* (A. C. Calotescu-Neicu şi N. Crevedia, *Antologia epigramei romîneşti*, pag. 138), unde rimează cu *ştiu*, ceeace confirmă spusele lui Graur, că accentul stă pe silaba finală, şi la I. Peltz, «*Acfele vorbeşte*», pag. 162: *Şi tu ăla micu şi zbanghiu?* Am întîlnit şi forma feminină, la I. Peltz, *Ca-*

1) Cu deosebire în fraze ca acestea: *toată ziua cu şoşoiu 'n braţe!, da mai lasă-l încolo, şoşoiul dracului!*

2) Cf. *şuşui* 'a fîşîi': *şiragurile sumbre de chiparoşi şuşuiau un cîntec* (M. Sadoveanu, *Creanga de aur*, pag. 196).

ea Văcăreşti II, pag. 8-9: *Mama pădurii! Zbanghia zbanghiilor! Cînd te uiţi la ea, fugi repede şi înghiţe o lămîe!* (şi acest citat ne arată că accentul se află pe *i*). Cît despre varianta *spanchiu*, nu încape îndoială că, cel puţin în unele regiuni (la Tecuciu, de exemplu), este accentuată pe *a* (şi are numai o silabă; femininu-i bisilabic, căci sună *spanche*). Ar trebui lămurit raportul dintre ele, căci prezintă dificultăţi fonetice nu tocmai uşor de înlăturat.

Iorgu Iordan.

Ştefan Paşca, *Glosar dialectal.* Memoriile Academiei Romîne, Secţiunea Literară, ser. III, tom. IV, mem. 3. Bucureşti 1928. 62 pagini 8°.

La baza acestui glosar se găseşte material lingvistic strîns fie direct de autor, fie, mai des, de anumiţi corespondenţi, care, ascultînd de îndemnul „Muzeului Limbii Romîne" din Cluj, au trimes lui S. Puşcariu liste de cuvinte, mai mult sau mai puţin interesante, din diferite regiuni ale ţării. Majoritatea corespondenţilor sînt Ardeleni (în sensul larg al cuvîntului); puţini aparţin Vechiului Regat (judeţe oltenesti şi muntenesti), iar unu, Bucovinei (Cernăuţi). Merită să fie relevat amănuntul că printre persoanele care au adunat materialul lexical prelucrat în acest glosar se află, pelîngă autorul însuşi, încă trei lingvişti: N. Drăganu, C. Lacea şi Sever Pop. Astfel valoarea colecţiei, supt raportul siguranţei şi încrederii pe care trebue să ne-o inspire, creşte enorm. Interes deosebit prezintă terminologia minieră din Munţii Apuseni, care-i aproape toată de origine străină, în special nemţească, deşi exploatarea minelor se găseşte numai de cîteva zeci de ani în mînile Nemţilor. Această impunere rapidă a expresiilor tehnice aduse de conducătorii întreprinderilor mi se pare mai mult decît firească: avem a face cu biruinţa unui limbaj care şi din punct de vedere pur tehnic se bucură de prestigiu în ochii lucrătorilor.

Sînt cu totul de părerea autorului că trebuesc culese şi apoi publicate în lucrări de felul acesteia cuvinte din graiul popular al tuturor provinciilor romîneşti. Şi asta nu numai pentrucă lexicul clasei ţărăneşti suferă în clipa de faţă modificări profunde, care fac să dispară, adesea pentru totdeauna, numeroşi termini, altădată curenţi în ţinutul respectiv, ci şi din altă pricină. Cine are prilejul să trăiască o bucată de vreme printre locuitorii regiunilor mai izolate şi, deci, mai conservatoare, rămîne surprins de varietatea şi noutatea vocabularului obişnuit al ţăranilor: numeroase cuvinte de acestea n'au fost înregistrate nici chiar de Dicţionarul Academiei, care, în general, oferă o mare bogăţie de material strîns direct din limba vie populară. Este drept acum că în *Şezătoarea*, *Ion Creangă*, *Tudor*

Pamfile şi alte reviste asemănătoare se găsesc adevărate depozite lingvistice, pe care specialiştii le pot utiliza cu folos. Dar aceste publicaţii nu-s totdeauna accesibile, — mai ales primii ani din colecţia *Şezătorii*—, iar consultarea lor prezintă multe dificultăţi, din cauză că între altele, le lipseşte un indice alfabetic al cuvintelor discutate. Glosarele în schimb sînt foarte comode şi, afară de asta, au marele avantaj că pot fi alcătuite de oameni cu pregătire ştiinţifică. Dacă exemplul lui Paşca ar găsi imitatori, am dispune în curînd de numeroase lucrări similare, [1]) care ar constitui un fel de suplemente la Dicţionarul Academiei. O complectare a operei acesteia pare cu atît mai necesară, cu cît elaborarea şi publicarea ei merg extrem de încet.

In cursul lecturii prezentului glosar am făcut numeroase însemnări şi observaţii, pe care cred nimerit să le aduc la cunoştinţa specialiştilor, în nădejdea că ar putea fi folositoare. Nu ştiu dacă autorul a avut intenţia să dea şi etimologia cuvintelor pe care le explică. Se pare că da, altfel nu se înţelege dece pedeoparte înregistrează explicaţiile etimologice sugerate de Puşcariu, iar pedealta indică originea unor cuvinte clare şi lasă nelămurite atîtea altele mai mult ori mai puţin obscure.

Abricfălui este, cum a recunoscut C. T a g l i a v i n i, *Omagiu lui Ramiro Ortiz*, Bucureşti 1929, pag. 176, mai degrabă ung. *abrikfol* decît germ. *abrichfen*. Forma verbului romînesc, apoi împrejurări de ordin social şi cultural, vorbesc în sprijinul explicaţiei filologului italian. Observaţia aceasta o cred valabilă, în principiu, pentru toate cuvintele romîneşti din Ardeal, care se regăsesc şi în nemţeşte şi în ungureşte.—Etimologia *acina* (refl.) 'a se speria peste măsură' < lat. *accinare* 'a răsuna' are nevoe de documentare, căci nu se impune dela prima vedere.—Tot aşa nu mi se pare evidentă identitatea dintre *alina* 'a şchiopăta uşurel' şi *anina*.—*Bălăcători* 'a spune porcării, vorbe triviale' este onomatopeic şi foarte apropiat de *bleotocări*. — *Băscăcăra* (Gorj) mi-i cunoscut şi din Moldova (la Tecuciu îl auzeam des în copilărie, numai cu sensul propriu de 'a-şi desface larg picioarele', deci sinonim cu *a se crăcana*, dar mai tare şi mai trivial decît acesta).—*Bĕşniţă* 'femeie bătrînă, dosnică' [?]n'are nimic a face cu *beznă*, ci-i derivat dela *beşi*, cum spune D i c ţ. A c a d. I, 1, pag. 547, col. 2 despre *bĕşniţă* 'femme grasse et paresseuse' : ceiace au comun am-

1) In 1931 Academia a tipărit în aceleaşi Memorii (tom. V, pag. 151-223) un *Glosar de cuvinte din judeţul Vîlcea* de G. F. C i a u ş a n u, mai bogat şi adesea chiar mai interesant ca material propriu zis, dar foarte defectuos supt raportul tehnic (aranjarea şi explicarea cuvintelor), ceeace îi îngreuiază mult consultarea. Merită a fi citat tot aici I. N. P o p e s c u, *Cuvinte dialectale* în *Arhivele Olteniei* IX (1930), pag. 55 urm. şi 242 urm. (liste alfabetice destul de mari, conţinînd termini din Glosarul lui Pasca pe care auforul îi cunoaşte din Ştefăneşti-Vîlcea, dar cu înţeles diferit).

bele noţiuni este că şi femeia bătrînă şi femeia leneşă, deşi din motive diferite, stau toată vremea degeaba, clocesc sau... împuţesc locul, cum spune dispreţuitor poporul.—*Beufor domnesc* 'invitatul care bea gratis la un chef (adesea în sens batjocoritor)' : şi în Moldova se zice *băufor domnesc* celui care bea mult ; deosebirea e numai aparentă, căci, de fapt, înţelesul este identic : cine bea fără parale este mai puţin cumpătat şi bea, deci, mai mult decît acela care trebue să plătească. Adj. *domnesc* cred că reprezintă aici pe slav. *gospod*, întrebuinţat des în vechia limbă romînească, unde însemnează 'princiar, domnesc' şi, din chipul cum se întrebuinţează, aminteşte, cel puţin cîteodată, formula actuală *furnisor al Curţii Regale*, adică 'lucru, marfă, etc. de prima calitate, neîntrecută' : firmele prevăzute cu acest atribut se bucură de încredere oarbă şi de admiraţie nelimitată (ceva analog cu patenta sau brevetul de... invenţiune).—*Boboranţă* a rezultat, prin metateză şi dezrotunjirea lui *oa*, din sinonimul *boroboanţă*. — *Bocna*, în *a vorbi de=a bocna* 'a spune ceva cu răutate la adresa altuia', este, cred, acelaşi cu *bocnă*, în *a îngheţa, a fi, a se face bocnă*, şi însemnează, aşadar, 'tare' : *a vorbi de=a bocna* are sensul 'a întrebuinţa cuvinte tari la adresa cuiva' sau, cum se zice în Moldova, *a vorbi răzghios* ori, şi mai apropiat de izolarea în discuţie, *a vorbi de=a băţul* (= răstit, parcă ai vrea să loveşti pe cineva cu băţul). — *Buduroaie* (Gorj) şi *bufuroiu* (Frata=jud. Cojocna) sînt unul şi acelaşi cuvînt, după cum probează atît forma, cît şi înţelesul lor, şi se înrudesc cu *budaiu*. Profit de ocazie pentru a nota varianta *budoiu*, plur. *budoaie*, a acestuia din urmă, care lipseşte în D i c ţ. A c a d. şi însemnează la Nicoreşti=Tecuciu 'fîntînă foarte puţin adîncă [se poate scoate apa deadreptul cu cofa], ale cărei ghizduri sînt făcute dintr'un trunchiu de copac scobit'.—*Calcavură* : D i c ţ. A c a d., la care trimete autorul pentru etimologie, nu=i dă originea. Înţelesul de 'palmă' al acestui cuvînt mi se pare greşit perceput din fraza *îţi dau o calcavură de auzi cîinii în Giurgiu*, măcar că=l înregistrează, după Ispirescu, şi D i c ţ. A c a d. In privinţa etimologiei, cred că trebue să plecăm dela însemnarea 'capcană' şi dela izolări ca *a scoate calcavura din supaţ, unde=i calcavura?* ş. a., foarte obişnuite la Tecuciu : se întrebuinţează (mai ales în glumă, dar şi serios) atunci cînd cineva ameninţă cu bătaia pe un altul (bineînţeles numai dacă discuţia are loc în casă). Curios şi interesant este faptul că prima din aceste locuţiuni se adresează totdeauna celui care trebueşte bătut : a c e s t a=i invitat să scoată calcavura.—*Ceslă* 'unealtă cu care se scobeşte covata' este acelaşi cu *feslă* : *fe=* a devenit *ce=* prin faza *f'e=* (localitatea Crişcior se află în jud. Hunedoara, unde *feiu*, depildă, sună, între altele, şi cu *fś* ; să se compare G. W e i g a n d, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprach=*

gebietes, harta 12, I. Popovici, *Dialekte der Munteni und Pădureni*, pag. 123 şi O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, pag. 32).— *Chilipi:* lipseşte accentul, probabil pentrucă n'a fost indicat de corespondent. Dicţ. Acad. II, 1, pag. 123, col. 2 s. v. *filipi* îl accentuează pe prima silabă; la Tecuciu însă, unde există deasemenea acest cuvînt, l-am auzit totdeauna supt forma *hilipi*.—*Chişcău* 'băşică pentru păstrat tutunul' provine, evident, dela *chişcă:* se ştie că la ţară beşica porcului, după ce se usucă, ori se dă copiilor să se joace,—aceştia pun grăunţe de păpuşoiu în ea şi o fac astfel să sune—, ori, dacă se găsesc fumători în casă, serveşte la păstrarea tutunului. Din cauza asemănării cu stomacul porcului, s'a produs o confuzie între chişcă şi beşică. Dicţ. Acad. II, 1, pag. 328, col. 1 notează, pentru *chişcă*, sensul de 'un fel de caltaboş, maţele porcilor curăţite şi umplute cu carne măcuită şi cu păsat'. La Tecuciu se chiamă aşa numai stomacul porcului, umplut cu carne şi cu orez; este mîncarea tradiţională a zilei Sf. Vasile. Această însemnare explică mai bine izolarea *cu buzunarul, punga*, etc. *chişcă (de bani)*, precum şi înţelesul figurat 'parte a jugului' (după cît ştiu, se numeşte astfel o parte a hamului de cal, şi anume perniţa de supt gît, deasupra picioarelor, menită să împiedice producerea rănilor, cînd animalul transportă poveri mari).— Despre *cică! cică!* (cf. şi variantele *cioacă!, cioacăle!*), cuvinte cu care se strigă porcii, v. acest *Buletin*, vol. I, pag. 124 urm.—*Cihăi* (refl.) 'a se trudi să aprindă cineva foc cu material ud' (satul Bonţ) nu poate fi un derivat dela *cihăit* 'certat', care se vede uşor că-i participiul trecut al verbului în discuţie, cu o modificare semantică explicabilă. Aceste cuvinte sînt identice cu mold. *a se ţicăi* 'a face încet şi greu o treabă oarecare' şi *ţicăit* 'încet la treabă', cu fonetismul *ţi-* > *ci-*, care pare a exista şi pe valea Someşului, unde se află situată localitatea Bonţ. Elementul semantic comun tuturor expresiilor citate aici este liniştea, reală sau aparentă, cu care se săvîrşeşte o acţiune (omul certat, adică supărat,—cf. *cihăit* de mai sus—, face şi el impresia că-i liniştit, căci nu vorbeşte cu cel împotriva căruia are motive de nemulţumire). Deaceea cred că originea lor este slav. (v. bulg., bulg., etc.) *tihъ* 'lenis, mitis, tranquillus; doux, paisible, tranquille', care ne explică şi alternanţa lui *h* cu *c*, ca în *tihnă-ticnă* ş. a. (v. acest *Buletin* I, pag. 124). Tiktin, *Rum.-deutsches Wb.*, pag. 1584, col. 1-2 citează pe *ţicăit* din texte vechi, cu înţelesul de 'elend; erbärmlich, nichtswürdig'; pentru schimbarea de sens să se compare *nevoiaş* 'sărac, nenorocit, mizer', care în Muntenia însemnează 'incapabil a face ceva bun, om care se trudeşte mult să facă un lucru, dar nu izbuteşte'.—*Ciocăni* 'a vorbi în contra cuiva': cf. *a bate la cap pe cineva*, deunde uşor s'a putut ajunge la *a bate cu ciocanul...*, adică mai tare decît deobiceiu, şi apoi la *ciocăni*.—

Ciorsoiu 'om slab din cale afară' n'a rezultat, «prin schimb de terminaţie», din *ciorsoală* 'ţesală, unealtă cu dinţi, cu care se perie vitele', ci=i format dela *cioarsă* 'obiect tăios (cuţit, topor, coasă) v e c h i u, care n u mai t a i e bine' (D i c ţ. A c a d. I, 1, pag. 434, col. 2): omul slab nu=i bun de nimic, întocmai ca un cuţit tocit. *Ciorsoală* trebue să fie o contaminaţie a lui *ţesală* (se zice, dealtmintrelea, şi *cesală* prin unele locuri) cu *cioarsă* ori, mai degrabă, cu derivatul acestuia *ciorsăi*, care înseamnează, între altele, 'a curăţi; (refl.) a se scărpina' şi are o variantă *ciorsoi*. Afară de aceasta, verbul însuşi înseamnează, la forma reflexivă, 'a se înjosi, a decădea: propriu a se face o cioarsă bătrînă, a nu mai fi bun de nimic ' (cf. D i c ţ. A c a d. *loc. cit.)*[1]— *Ciri,... ciri...* 'ori, ori' : *Ciri tu, ciri eu, unu pleacă:* ar putea fi o formă pietrificată (poate condiţionalul existent în limba veche) a verbului *a fi*, judecînd atît după înţeles (cf. *fie..., fie...)*, cît şi după formă (cu fonetismul *fi* > *hi* > *ci*, care sporadic apare şi în judeţul Hunedoara, deunde a cules autorul acest cuvînt; cf. O. D e n s u s i a n u, *op. cit.*, pag. 29).—*Ciucă* 'slăbiciune, plăcere, patimă' : cf. izolarea *ciuca b ă t ă i l o r* 'gazda bătăilor', explicată de mine în *Arhiva* XXXIII (1926), pag. 256 urm.—*Ciúdăş=mare* 'baremi, înc'ai', ex. *de mi=ar ajunge grîul, ciudăş=mare, pînă la Rusalii;* cred că=i un derivat dela v. rom. *ciudă* 'minune'. Să se compare o frază ca aceasta: *mare minune* (sau *mare lucru) să=mi ajungă grîul pînăla Rusalii*, aproape identică, din punctul de vedere al sensului, cu cea citată de Paşca.—*Ciumpag* 'cusătură pe pieptul cămăşii la femei' este acelaş cu *ciupag* idem (influenţat, probabil, prin etimologie populară, de *ciump, ciumpav* ş. a.).—*Clefuşfeţe* 'mărunţişuri în dezordine, inutile' trebue să fi rezultat printr'o metateză voită (glumeaţă!) din *flecuşfeţe.*— *Coade* 'rămăşiţele de grăunţe rămase la maşina de treierat, care se dau galiţelor' : cf. *códină* idem (înregistrat de T i k t i n, *op. cit.*, pag. 386, col. 1 pentru Moldova şi Banat).—*Codalba* 'nume de vacă': înainte de a se trimete la n. pers. *Cudalbu*, trebuia citat adj. *cudalb* (şi *co=)*, masculinul lui *codalbă.*— *Comenţie* (şi *cominţău)* 'plată de viticule [?] dată servitorilor' : nu înţeleg cum poate veni acest cuvînt din v.bulg. *komonitsa* 'iapă'.—*Corcie:* cf. Iorgu I o r d a n în *Omagiu Profesorului Ilie Bărbulescu*, Iaşi 1931, pag. 40.—*Corconi* (refl.) 'a umbla fără rost, a=şi pierde vremea cu lucruri de nimic, în timpul pregătirii pentru plecare' este acelaşi cu *a se corcoli* (var. munt. *=ni)* 'a se îmbrăca cu haine multe şi groase, pentru a se apăra contra frigului'. (Se spune, mai ales ironic, oamenilor care exagerează cu luarea precauţiilor de acest fel; foarte des verbul se întrebuinţează activ,

1) Dădusem explicaţia de mai sus, cu privire la omul slab, cînd am cetit articolul respectiv din D i c ţ. A c a d., probă că legătura semantică discutată aici se impune imediat.

despre mamele care-şi înfofolesc copiii cu toate ţoalele, apoi, prin extensiune, despre părinţii care-şi menajează copiii mai mult decît se cuvine). Curios este că acest verb, pe care-l cunosc foarte bine şi din graiul mieu de-acasă (varianta *-li*) şi din vorbirea familiară dela Buzău (varianta *-ni*), lipseşte la Tiktin, *op. cit.* Exemplul notat de Paşca (aşa cum i l-a comunicat corespondentul N. Nicolaescu din Gorj): *nu te mai corconi atîta şi hai la drum* mi se pare că se potriveşte mai bine cu sensurile date de mine; în orice caz, am impresia că corespondentul ori nu cunoaşte expresia din proprie experienţă ori a înţeles-o greşit sau numai aproximativ.—*Corlă* 'femeie hoinară, vagabondă' trebue să fie identic cu subst. *corlă* 'un fel de pasăre' (Tiktin, *op. cit.*, pag. 416 col. 1).[1]) Pentru modificarea semantică să se compare *gaiţă* (despre femei în general), înregistrat de Dicţ. Acad. II, 1, pag. 208, col. 1, şi *cofofană* (despre Ţigance), notat de Tiktin, *op. cit.*, pag. 426, col. 2).—*Coforoabă* 'mîţă, pisică': legătura acestui cuvînt cu rut. *koforubati* 'a învrăjbi' nu-i deloc evidentă, ca să nu mai aibă nevoe de justificare. Cred mai degrabă că în prima parte a lui *coforoabă* trebue să vedem aceeaşi temă ca în *cofoiu* şi *cofoc* idem.—*Crîmpoiu* 'bucată mare de pîne' = *crîmpeiu* (cu substituţie de sufix) —*Crăsfoală* 'oală lungăreaţă, în care se ţine laptele şi smîntîna' = *casfron*, cu metateza lui *r* (prin Moldova se zice des *crasfon* pentru *casfron*; cf. şi *crasfavete* alături de *casfr-*) şi modificarea părţii finale: cum etimologia acestui cuvînt este, indirect, frc. *casserole*, urmează că varianta notată de Paşca a păstrat terminaţia originară (cf. Dicţ. Acad. I, 2, pag. 187, col. 1, unde se citează numeroase forme unele aproape identice cu *crăsfoală*).—*Curaf* 'sărac, scăpătat': dece să-l derivăm dela verbul *cura* 'a tăia o pădure'? E adj. *curaf*, întrebuinţat figurat (din cauza afectului): cf. *sărac şi curaf* (= *curaf de daforii, angajamente*, etc.), apoi *a curăţi pe cineva (la un joc pe bani)* 'a-l lăsa fără parale, a-i cîştiga toţi banii'; mai des se aude cu acest înţeles forma reflexivă, depildă *m'am curăţit la ruletă* 'am pierdut tot ce aveam la mine'. *Curaf* 'sărac' s'a născut prin elipsă: pentru scurtarea expresiei, cerută de o anumită stare sufletească, s'a spus numai *curaf*, în loc de *curaf de parale* (ca şi cum ai zice *curaf de.... păcate*).— *Cufupeni* (refl.) 'a se opinti, a se forţa': l-am întîlnit, supt forma *a se cofopeni*, şi prin Moldova, unde mi se pare că-i utilizat mai mult în glumă sau, cel puţin, în anumite condiţii, deoarece are încă o valoare afectivă evidentă. S. Puşcariu, în nota la articolul acesta din glosar, îl compară cu *a cofofeni*, fără să motiveze apropierea semantică. Cred că mai probabil verbul în discuţie este o variantă a lui *înfepeni* (cf.

1) Cf. Iorgu Iordan, *Omagiu Bărbulescu*, pag. 41.

a se înfepeni [despre oameni] 'a se propti cu picioarele, pentru a se urca pe o casă, etc., sau pentru a împiedeca o acţiune străină)', a cărui parte iniţială a fost modificată prin contaminaţie cu alt cuvînt. —*Dălbină* (şi *dulbină)* 'bulboacă, volbură, apă adîncă': dela bulg. *dлlbiná* 'Tiefe', sîrb. *dubìna* idem (E. Berneker, *Slav. Etym. Wb.* I, pag. 251). —*Dărăpuri* 'bucăţi': nu-i nevoe de (?) după „s. plur.", fiindcă aşa sună şi pluralul variantei mai răspîndite *dărab*, iar pentru a explica pe *-p* n'are ce căuta influenţa lui *darăpăna* şi *dărap* (?), ci este de-ajuns să ne gîndim că explozivele finale fonice devin foarte uşor afone (cf. *şurup* alături de *şurub*, *harac* al. de *harag*, *pruní* al. de *prund* ş. a.).—*Dîrjeà* 'bota, băţul de care se ţine hădăraga îmblăciilor': acelaş cu *dîrjală* 'perche', notat de G. Pascu, *Sufixele romîneşti*, pag. 290.—*Dăuli* (refl.) 'a se jelui': există în Dicţ. Acad. I, 1, pag. 182, col. 2, s. v. *aolì*, unde-i explicat just din *aoli, auli* + *d* dela *d'aoleò* 'auleu'.—*Desfrăbălaf* nu poate să însemneze 'descheiat' nici chiar în fraza *nu umbla cu cămaşa desfrăbălafă la gît*, ci-şi păstrează înţelesul lui obişnuit, care aici a căpătat o nuanţă nouă numai din cauză că-i întrebuinţat despre lucruri.— *Dorovăi:* în exemplul citat stă *dorovit;* care-i forma exactă ?—*Drîmboaie* 'armonică în care se cîntă cu gura': înainte de a se trimete la cuvinte străine, se putea invoca rom. *drîmbă* (Tiktin, *op. cit.*, pag. 576, col. 1, s. v. înregistrează varianta *drîmboaie*, alături de masc. *drîmboiu).—Driúci* (o silabă sau două?) [1]) 'lemne lungi şi rotunde în care se fixează fuşteii la scară': ar putea fi acelaşi cu *drug*, plur. *drugi.*— *Dubală* 'femeie leneşă': există la Tiktin, *op. cit.*, pag. 578, col. 2, cu sensul general de 'Faulpelz'. In Moldova se aude foarte des, dar cu o însemnare schimbată: cînd ţăranul e furios pe boul care nu trage, n'ascultă ş. a., îl mustră spunîndu-i *dubală! (nea* s. *hai dubală!, dubala draculuí!*, etc.). Şi acest înţeles îl găsim, deastădată la Pascu, *op. cit.*, pag. 212: *dubală* 'vită, animal'. Insfîrşit Tiktin, *loc. cit.* traduce pe *dub(e)ală* şi prin 'Beize der Gerber, Lohe'. Aceasta-i sensul primitiv al cuvîntului nostru, căci la baza lui se află *dubi* 'mit Lohe gerben': stăpînit de năcaz, ţăranul îşi blastămă vita, dorindu-i să ajungă la... tăbăcar, să moară, adică, şi să i se prefacă pielea în... talpă sau ciobote. Aşa se explică *dubală !*, vorba de ocară la adresa boilor, şi apoi însemnarea 'vită, animal', dacă într'adevăr se zice undeva aşa. [2]) Pe urmă i s'a extins

1) Nu-i acesta singurul cuvînt asupra căruia poate exista îndoială dacă are una sau două, două sau trei, etc. silabe. Nu înţeleg dece Academia Romînă nu vrea să renunţe la ortografia tradiţională măcar atunci cînd e vorba să se reproducă cuvinte puţin ori deloc cunoscute: deunde să ştim noi cetitorii cum se pronunţă un termin de care auzim întîia oară ?

2) Sînt dispus să admit mai degrabă o înţelegere greşită, din partea culegătorului consultat de Pascu, aşa cum pare a fi cazul cu *corconi* şi *desfrăbălaf* de mai sus: cînd cineva aude pe ţăran îndemnîndu-şi vita cu termi-

întrebuințarea și s'a spus și oamenilor leneși *dubală*, mai ales că obișnuit omul dela țară se înfurie pe boii... leneși, care nu trag, pentru că sînt ori prost hrăniți ori prea încărcați cu povară. Să se compare, din punctul de vedere al elipsei cu care avem a face în *dubală!*, blăstămul perfect identic (ca înțeles) *ciorilor!* (= *da-v'aș ciorilor!* sau *duceți-vă ciorilor* ș. a., adică *vedea-v'aș moarte, ca să vă mănînce ciorile!*). Deasemenea merită să fie amintit tot aici *lupchifule!* sau *lupchifo!*, cu care se ocărăsc, la Nicorești-Tecuciu, vitele recalcitrante: e un derivat dela *lup* și însemnează, de fapt, *mînca-te-ar lupul!*— *Dughie* 'fînaț artificial dobîndit prin cultura meiului păsăresc' (Rudari-Dolj): la Buzău *dughie* 'păring'. Cf. și T. Pamfile, *Agricultura la Romîni*, pag. 150.— *Feștelău* 'un smoc de cîlți de cînepă sau de in': deși *feștilă* are același sens, cred că *feștelău* a rezultat din *feleștеu* = *feleștioc*, prin metateză (provocată, probabil, și de influența verbului *feșteli*, cu care prezintă o înrudire semantică: ungerea osiilor cu feleștiocul muiat în păcură este o operație murdară, și pentru cel care o săvîrșește și pentru... osiile înseși).—*Firfizon* 'om neghiob': este acelaș cu *filfison* 'om neserios, fleac, secătură'; asupra etimologiei v. acest *Buletin* I, pag. 150 urm. Varianta cu *r* și *z* (în loc de *l* și *s*) se aude și prin Moldova, dar tot cu însemnarea de 'om neserios'.—*Flencăni*: „o curea dela ham neîncheiată, care atîrnă, în fuga calului flencăne"; acest verb confirmă explicația pe care o dau mai sus pag. 167 urm. subst. *fleancă* ș. a.— *Gălan* 'galant' este germ. *Galan* idem.— *Găoză* 'o fată sau băiat care stă cu gura căscată și ascultă poveștile celor mai mari': este același cu *găoază* 'gaură, bortă; anus' (Dicț. Acad. II, 1, pag. 225, col. 1 înregistrează și o variantă *găoz*, așa de apropiată de *găoză*). Am auzit acest cuvînt, *găoază*, ca termin de baiocură la adresa oamenilor proști (se zice adesea *amicul mieu Găoază*, poate am și cetit undeva în vreo anecdotă sau poezie umoristică). Pentru sensul din urmă, care, în fond, se deosebește prea puțin de cel notat în glosarul de față, să se compare *prost ca curul*[1]) (cîteodată se întrebuințează numai substantivul din această comparație, cu sensul de 'prost').—*Grămadă* 'mult de tot': îl înregistrează și Dicț. Acad. II, 1, pag. 295, col. 2.—*Gugiu* 'gropiță mică în pămînt care servește la jocul cu mingea al copiilor': trebue să fie identic cu *gugiu* 'un fel de glugă; un fel de scufie sau căiță pentru copiii mici (Dicț. Acad. II, 1, pag. 324, col. 1, s. v. *gugiuman*).—*Gujbit* 'strîmb, cocoșat':

---

nul *dubală* și nu-și poate da samă de valoarea cuvîntului, ușor își închipue că *dubală* este sinonim cu 'bou, vită' (un fel de nume propriu ca *Joian*, *Duman* ș. a.). Cf. *hoală*, *dalac*, *talan* ș. a., notate de Sever Pop, *Cîteva capitole din terminologia calului* în *Dacoromania* V, pag. 51 urm. (passim).

1) Ca termin de comparație apare și numele organului genital femeesc sau bărbătesc.

derivat dela *gujbă*, nu invers, cum presupune Pașca. Greșala se explică prin faptul că autorul n'a văzut că *gujbă* 'om cocoșat, ghebos' este același cu subst. *cujbă* 'Kesselhalter' (= un lemn îndoit, de care se atîrnă ceaunul deasupra focului). La Iași era pe vremuri un profesor care se numea *Cujbă* (la origine poreclă de felul lui *gujbă*). Poate că și *Cojbuc* are aceiași origine. Varianta cu *g-* confirmă etimologia propusă de Tiktin, *op. cit.*, pag. 451, col. 1.—*Gură:* explicația 'început' nu-i tocmai proprie, fiindcă acest sens există numai în locuțiuni ca aceea citată de Pașca *(e greu pînă prinzi gură la pînză:* e vorba de *gura pînzei*, adică de începutul pînzei puse pe războiu pentru a fi țesută, nu de începutul oricărui alt lucru). In Dicț. Acad. II, 1, pag. 328, col. 2 și 329, col. 1 se poate vedea lămurit cum s'a născut această expresie. Trebue să adaug că la Tecuciu se spune cu același înțeles *a pune gură pînzei* (lipsește în Dicț. Acad.).—*Hălăi*, cu varianta *holăi* 'a vorbi multe; a vorbi de rău' nu poate proveni dela *hulă*, cu care numai întîmplător seamănă, ci este un cuvînt onomatopeic, ca și *a hălălăi* idem. Deasemenea greșește autorul cînd crede că acest verb este totdeauna transitiv (afirmația sa este contrazisă de primul exemplu citat acolo, precum și de Dicț. Acad. II, 1, pag. 347, col. 1): în realitate există ambele funcțiuni, dintre care originară este cea intransitivă, întocmai ca la celelalte verbe înrudite cu acesta din punct de vedere semantic, precum *a chiui, a sfriga* ș. a.—*Hărmălioaică* 'necaz, neplăcere': pare a fi o variantă (cu schimbare de sufix) a lui *hărmălaie;* cît despre partea semantică, nu văd nicio dificultate.—*Hlioapă*[1]) 'gură mare': cum s'a putut deriva acest cuvînt dela *hlipi* 'a suspina, a se văita'? Avem aici subst. *leoapă* (cu variantamai răspîndită *leoarbă*), idem, pe care-l înregistrează și-l explică just (onomatopee!) Tiktin, *op. cit.*, pag. 903, col. 2. Prezența lui *h-* în *hleoapă* se datorește afectului, ceeace este în natura lucrurilor la un termin de dispreț, ca acesta. Să se compare și *Buletinul* de față, pag. 188.—*Holumb* 'semnul care indică granița țării' și *holun* 'grămadă de lemne încîlcite care închid o trecătoare' sînt unul și același cuvînt: o a treia variantă, *holum* 'ridicătură de pămînt de vreo ½ m. între două holde' (Dicț. Acad. II, 1, pag. 402, col. 2), ne explică și modificările fonetice și, mai cu samă, înțelesul celorlalte două. Punctul comun al tuturora este ideia de 'grămadă' (de pămînt, de lemne, etc., pentru a arăta hotarul sau a împiedeca trecerea: acestea sînt amănunte, mai mult ori mai puțin secundare, și deaceea pot fi trecute cu vederea); astfel etimologia dată de Dicț. Acad.: ung. *halom* 'dîlm, grămadă', capătă o confirmare în plus.—*Horhoni* 'a rîde pe înfundate, a chico-

1) Două sau trei silabe? Probabil două, și atunci ar trebui scris *hleoapă* (cu *e*, nu cu *i*).

ti' : onomatopeic.— *Hreàbîn :* tradus, nu știu dece, în nemțește, dar din cauza greșelilor de tipar e greu de înțeles ce vrea să spue autorul ; se pare că-i vorba de un instrument pentru scărmănatul lînii. In acest caz avem același cuvînt ca cel notat în Dicț. Acad. II, 1, pag. 414, col. 1 : *hrebăn* 'carde, peigne de cardeur'. Identic cu ele trebue să fie și *hreabă* 'coastă de munte' : Dicț. Acad. II, 1, pag. 302, col. 2 dă pentru *greabăn* (dubletul lui *hrebăn)* numai sensul propriu 'partea ridicată din șira spinării, la împreunarea spetelor din dreptul picioarelor de dinainte' (la animale), dar în toponimie găsim încă o însemnare a acestui cuvînt, care, judecînd după faptul că multe din locurile numite astfel sînt dealuri și munți, trebue să fie identică sau foarte înrudită cu a lui *hreabă ;* cf. sîrb. *grebên* 'der hervorragende Teil eines Felsens, promontorium' (Karadžić, *Lexicon serb.-germ.-lat.*, ediția III, pag. 104, col. 1). Și în toponimia slavă de pretutindeni este răspîndit acest termin (v. F. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, Heidelberg 1927, pag. 248, s. v. *grebenь*).— *Imbonțat* 'supărat, toropit' [sic!] : n'are cum ieși din *bont.*— *Incrăciunà* (refl.) 'a se înfricoșa peste măsură, a se înfiora' este același cu *încrîncionà* (refl.) 'a se îngrozi', și amîndouă identice cu *a se încrîncena* idem ; cf. varianta *încrînciunà* (Dicț. Acad. II, 1, pag. 603, col. 1), care ne explică foarte bine pe *încrăciuna: ă* și *î* alternează adesea în românește, iar lipsa lui *n* însemnează, de fapt, pierderea nazalizării vocalei precedente. Probabil că a influențat și subst. *crăciun,* cu care a fost pus alături, prin etimologie populară, verbul *a încrînciuna.*— *Inghebujì* 'a strîmtora, a incomoda' : Dicț. Acad. II, 1, pag. 686, col. 1 notează, ca principală, și variantă *înghebejì* (trans. și refl.), dar nu dă etimologia. Identice, evident, cu *găbji,* care însemnează exact același lucru și prezintă forme secundare ca *găbăși* (cf. Dicț. Acad. II, 1, pag. 203, col. 1-2, s. v. *găbui)* și *găbuji* (comunicată mie din Andrieșeni-Iași). Pentru *în-* și *-buji* să se compare sinonimele *înghemui* și *înghesui.* Etimologia propusă de Dicț. Acad. este și nesatisfăcătoare și greșită, cum am arătat la pag. 195 urm.—*Ingujbat* 'strîmb' : e format dela *gujbă,* cu sensul propriu, neatestat în glosar, și confirmă astfel explicațiile date de mine aici mai sus.—*Jiliște* 'loc deschis neted' : există în toponimia Vechiului Regat (v. Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik,* pag. 90, 125, 166, 273) și provine din v. bulg. *žilište* 'domicilium, domus, mansio'.—*Lăturean* 'locuitor dela periferia satului ; țăran, om dela sat' : amintește, ca formație și înțeles, pe *mărginean* din vechia romînă, păstrat pînă astăzi în dialectele ardelenești (cf. depildă *Lucrările Inst. de Geografie,* Cluj, vol. II, pag. 49: „*mărginenì* = locuitori dela periferie, se ocupă cu creșterea vitelor").—*Lăufor* 'cumpărător de vite' : trebuia arătat cum a rezultat din vb. *lua.*—

Leapşă 'palmă (lovitură)': este evident onomatopeic; Tiktin, *op. cit.*, pag. 94, col. 1 notează interj. *leop!* (Mold.) 'plumps!, pardauz!', cu varianta *leap!*, iar eu cunosc un *leapa! leapa!*, prin care se imită zgomotul făcut de piciorul gol pe pămîntul moale. V. aici mai sus, pag. 188.—*Lege: fata la 14-15 ani se bagă cu curu'n lege* trebue să fi însemnînd că la această vrîstă fetele încep să aibă menstruaţie; cf. terminul *regulă* 'period, soroc, menstruaţie', care în limbajul obişnuit este sinonim cu 'lege, normă'.—*Legiu:* cum se pronunţă? Căci are accent şi pe *e* şi pe *i;* tot aşa e greu de ghicit pronunţarea lui *láiznă, liép, lióp,* ca să pomenesc numai cîteva cuvinte de supt *l.*—*Lígav* 'care mînîncă puţin...': este o monimul lui *mîncăcios?*—*Lingăi* 'a linguşi' a putut rezulta din *lingău,* fără niciun fel de amestec din partea lui *linguşi.*—*Linzi* 'a brihăi, a rîde fără rost': pare a fi acelaşi cu mold. *a se hlizi* idem. Căutînd în Dicţ. Acad. II, 1, pag. 394, col. 2, găsesc varianta *hlinzi,* pe care autorii o explică prin contaminaţie din *hlizi* + *rînji.*—*Liúrcă* 'zeamă proastă, apă călduţă': trebue să fie identic cu *leoarcă,* variantă a lui *(ud) leoarcă.* [1]) Funcţiunea originară a acestui cuvînt, dacă ipoteza mea se adevereşte, a fost aceea de substantiv, cum se vede la atîtea alte adverbe asemănătoare, ca *(săraí) slatină, (gol) puşcă,* etc.—*Măclăi* 'a murdări': nu poate avea nimic comun cu ung. *makkolni* 'mit Eicheln füttern', ci-i *năclăi* idem, cu *n-* devenit *m-* supt influenţa unor cuvinte înrudite din punct de vedere semantic, precum *murdări, mîzgăli* ş. a.—*Mînjoală* 'aluat de tărîţe, mestecat cu untură cu care se unge urzeala la ţesut': există şi la Tiktin, *op. cit.*, pag. 988, col. 1 cu exact acelaşi înţeles şi cu sufixul *-ală,* care-i anterior lui *-oală.* O variantă a acestui cuvînt, absentă la Tiktin, sună *mînzală* şi însemnează în sudul Moldovei, [2]) unde am auzit-o de nenumărate ori, 'foarte moale, moale ca terciul': despre mămăliga prea moale se zice că-i mînzală; în alte împrejurări acest cuvînt nu se întrebuinţează. — *Meleandră* 'haină rea, zdreanţă': pare a fi o variantă a lui *buleandră* idem (cf. mai sus, pag. 187).—*Meſă* 'semnul care indică locul unde se desparte o bucată de loc de alta': cf. ital. *méta* 'Ziel, Zweck, Grenze, Grenzstein'.—*Moşicăi* 'a lucra încet şi neîngrijit': trebue să fie înrudit cu *moşi,* care, la Tecuciu, depildă, are şi sensul de 'a face încet un lucru, a se trudi mult (de obiceiu fără rezultat satisfăcător), a nu mai isprăvi o treabă începută'; totdeauna intransitiv *(ce ţoí moşeşti acolo, de nu mai sfîrşeşti odată?),* pecînd cu înţelesul propriu este transitiv *(a moşi o femeie).*—*Năpruiu* 'idiot, prost': l-am auzit adesea şi la Buzău, de preferinţă în com-

1) In acest caz *liurcă* are două silabe şi se pronunţă, deci, *líúrcă.* Pentru alternarea lui *u* cu *oa* (< *o*) cf. *leurdă* alături de *leoardă* (varianta cu *o*, *Leorda*, există în toponimie).

1) Cf. şi n. top. *Mînzăleşti* (în jud. Buzău).

paraţii *(ca un năpruiu, parcă=i un năpruiu)* şi cu aceeaşi însemnare.— *Năsăilă* 'om care se mestecă în toate': derivat glumeţ ('nas mare, lung'!) dela *nas* (cf. *a=şi vîrî nasul în toate).*—*Năfănfol* 'fiinţă cu mişcări urîte, stîngace': a rezultat, probabil, prin contaminaţie (provocată de afect) din *năfîng* + *mofofol* (acesta din urmă se aude des cu înţelesul de 'om greoiu în mişcări şi la minte, bleg, prost'). — *Obdelos* 'vagabond': derivat dela *obială*, cu sensul primitiv de 'cîrpă, petică, zdreanţă'; să se compare pasajul din Creangă, notat de T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1069, col. 1: *Se tîrîiau aţele şi curgeau oghelele după dînşii.* Aşadar *obdelos* însemnează, la origine, 'zdrenţăros, rufos, om cu hainele rupte', deunde apoi înţelesul de 'vagabond'; cf. germ. *Lumpen* 'zdreanţă' alături de *Lump* 'cerşetor, golan, vagabond'. Nici partea fonetică nu prezintă dificultăţi. Acest cuvînt i=a fost comunicat autorului din localitatea Bonţ, nu departe de Gherla, dintr'o regiune, deci, unde, după spusele lui G. W e i g a n d, *VI. Jahresbericht*, pag. 13, un cuvînt ca *vrabie* sună *vrabd'ă* şi *vrabd'ie.*—*Ojoc* 'coada cociorvei': trebue să fi existînd şi prin Moldova, cum probează n. pers. *Ojog* (Dorohoiu).—*Olfonif* 'bătut, znopit': part. trecut al unui verb *olfoni*, identic cu *ulfui* 'a altoi' (cf. *ulfoană* 'altoiu'), care se întrebuinţează figurat cu sensul de 'a bate', depildă, *faci din gură, că acuş te ulfuesc* sau *am să=ţi ulfuesc o palmă, s'o ţii minte.* Punctul de plecare este *ulfui* 'a vaccina': vaccinarea provoacă o uşoară scurgere de sînge, face rană (pînă cînd se vindecă). Cf. D i c ţ. A c a d. I, 1, pag. 126=7 s. v. *altoi* şi înrudite, unde însă nu găsim întrebuinţarea figurată pe care am discutat=o aici; dealtmintrelea şi un pasaj din Alecsandri *(am s'o hulfuesc* [dihania] *cu ploaie)* este greşit interpretat, tocmai pentrucă accepţia metaforică le=a rămas necunoscută autorilor. [1]) — *Opór* din *a pune opor* 'a opri' (n u a se opri!) este sîrb. *opor* 'Hindernis', invocat de T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1090, col. 2, pentru etimologia munt. *opor* 'Teil des Bauernwagens'. După D a m é, *Terminologie*, pag. 8 oporul este umărul osiei, adică partea cea mai dinafară a osiei, acolo unde se află un cerculeţ menit să î m p i e d i c e „frecarea căpăţînii cu umărul podului".—*Orceag* 'arbagic, răsad de ceapă': acelaşi cu mold. *horcegi* 'un fel de ceapă mică' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 405, col. 2).—*Orinji* 'toriu, rămăşiţele de fîn şi paie care rămîn în iesle': n'are nicio legătură, fonetică sau de altă natură, cu *orîndă*, ci=i o variantă a lui *ogrinji* idem (v. T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1084, col. 2). Cît despre lipsa lui *g* din forma dată de Paşca, ne=am putea gîndi la un fonetism rute=

1) O modificare semantică paralelă a avut loc, cred, la verbul *oropsi* 'a chinui, a persecuta' (acesta=i sensul curent prin sudul Moldovei; lipseşte la T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1094, col. 2), după mine identic cu *hărăpsi* 'a lua sînge' (D i c ţ. A c a d. II, 1, pag. 359, col. 2, s. v. *harac).*

nesc: *g* s'a pronunţat *h*, apoi a dispărut (Tiktin a găsit în diferite limbi slave, printre acestea şi ruteana, cuvinte corespunzătoare, care seamănă foarte bine cu rom. *ogrinji*). Dar *orinji* se spune în judeţul Sibiu, unde influenţa ruteană nu prea are ce căuta.—*Pîrlă* 'fată isteaţă, vioaie': cf. *pîrlaciu* 'hîtru, bun de glume, care ştie să pîcîlească' (lipseşte la Tiktin, *op. cit.*), dela sensul 'a înşela, a trage pe şfoară' a verbului *a pîrli*. V. mai sus, pag. 193.—*Pîrlog* 'ţelină rămasă nearată numai un an': există şi la Tiktin, *op. cit.*, pag. 1170, col. 2, care, este drept, îl explică prin 'ogor rămas nelucrat mai mulţi ani'. Nu pretutindeni însă cuvîntul în discuţie are acest înţeles restrîns; la Tecuciu, de exemplu, se numeşte *pîrloagă* (= *pîrlog*) orice pămînt arabil, care rămîne necultivat unu sau mai mulţi ani.—*Pîrpor* 'tăciune potolit cu apă, călduţ...': poate avea vreun raport cu *pérper* 'monedă de aur bizantină'? Este varianta masculină a lui *pîrpură* 'căldură, fierbinţeală', din izolarea *a trece prin pîrpură*, care apare mai ales supt forma exclamativă, depildă *am trecut printr'o pîrpură!* sau *prin ce pîrpură am (mai) trecut!* 'am fost în mare primejdie, am trecut prin împrejurări grele' (să se compare *a-l trece căldurile* despre cineva care se află în situaţie dificilă). Iar *pîrpură* este un postverbal dela *a (se) pîrpoli* 'a (se) încălzi, a se pîrli' (în sensul unei călduri puternice, dar trecătoare: un păpuşoiu, de exemplu, care, în loc să se coacă pe jăratic, mai mult se pîrleşte la flacără, se zice că-i pîrpolit), cu *-l* > *-r* prin asimilaţie. Aceeaşi origine o are *pîrperi* 'a coace pripit', notat de Paşca. Tiktin, *op. cit.*, pag. 1171, col. 2 înregistrează şi verbul şi substantivul, cu foarte mici deosebiri fonetice şi semantice faţă de spusele mele, care se bazează pe cunoştinţi personale asupra graiului moldovenesc.—*Pîşán* 'fudul, grav': este *pîşen* 'hochmütig, hoffärtig' din limba veche romînească (cf. Tiktin, *op. cit.*, pag. 1174, col. 1), cu modificarea finalei prin analogia cuvintelor în *-án*.—*Pimpilic* 'copil frumos': trebue să fie în realitate un termin de dezmierdare în gura mamelor; cf. *bibilică* 'pichere', dar şi cuvînt uzual de alintare la adresa copiilor, cu varianta *pipilică* (Dict. Acad, I, 1, pag. 554, col. 1), apoi *bimbiric(ă)*, auzit de mine cu aceeaşi valoare şi întrebuinţare (*bimbiricul* sau *-ca mamei* 'dragul, scumpul mamei'). Formaţie onomatopeică după modelul atîtor cuvinte din limbajul copiilor. [1])—*Ploştif* 'cu cearcăn la ochi (?)': variantă a lui *pleoştif* (Tiktin, *op. cit.*, pag. 1187, col. 1 citează din Delavrancea verbul *ploşti=pleoşti*), cu un înţeles special (omul cu cearcăne la ochi are o înfăţişare obosită, faţa îi e zbîrcită, întocmai ca o pălărie

1) Starea afectivă este minunat exprimată în acest cuvînt prin repetarea în fiecare silabă a vocalei *i*, simbolul acustic al micimii şi drăgălăşeniei. Cf. şi *Pimperlic*, numele familar al lui Vania Răutu, eroul principal din romanul lui C. Stere, *In preajma revoluţiei* (v. acest *Buletin* I, pag. 222-3).

pleoştită, boţită). Cf. aici mai sus, pag. 186.—*Polojenie* 'drăcie, glumă, nebunie': există şi la T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1206, col. 2 cu exact aceeaşi însemnare.—*Poſromoci* 'a acoperi afaceri scandaloase, a muşamaliza' şi *poſromogi* 'a îngrămădi, a aduna o hîrtie' sînt unul şi acelaşi cuvînt; pentru deosebirea, aparentă, de sens să se compare *cocoloşi* 'a mototoli' şi 'a muşamaliza' (T i k t i n, *op. cit.*, pag. 382, col. 1). Punctul de plecare a fost, probabil, cocoloşirea, adică mototolirea hîrtiilor (pentru a fi, astfel, distruse) din dosare, mototolirea unei scrisori importante ş. a.—*Prifi*: în exemplul citat stă *prisf-*. Care-i forma exactă?—*Prodoc* 'ochiul tăiat în ghiaţă, deunde beau vitele apă, iarna': este acelaşi cu *produh* idem (în Banat *produc)*; pentru modificarea fonetică (sau morfologică, întrucît e vorba de sufix?) cf. rom. *cojoc* alături de etimonul v. bulg. *kožuhъ*.—*Propozi* 'a se certa [sic!], a dojeni': variantă a mold. *probozi* idem (v. T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1265, col. 2).—*Rapăn* 'încărcat': *am un păr rapăn de pere;* pentru înţelegerea acestei izolări să se compare reciproca ei dintr'o frază ca *rîia sfătea ciucure pe trupul lor.* T i k t i n, *op. cit.*, pag. 365, col. 1 citează locuţiile *a fi (plin) ciucure de rîie, de păduchi*, etc.—*Scalfoafă* (cu variantele *scîrfoafă* şi *cîrfoafă)* 'lovitură cu dosul mîinii': cf. *scafoalcă* 'lovitură cu palma', absent la T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1379, col. 1, care notează numai pe *scafolcă* 'Menagekasten', dar cunoscut mie din graiul popular dela Tecuciu. Probabil că toate aceste cuvinte au aceeaşi origine; modificările fonetice nu sînt prea curioase, mai ales dacă nu uităm că-i vorba de o expresie afectivă, e greu însă de explicat partea semantică.—*Scodorî* (refl.) 'a se isca, a se ivi': *ce frig s'o scodorît iară;* ar putea fi o contaminaţie din *scofoci* şi *scociorî*. — *Şeştină* (acc. ?) 'loc neted': apare în toponimia Moldovei *(Marele Dicţionar Geografic* nu-l înregistrează, dar îl cunosc din descrierile lui Calistrat H o g a ş). —*Şodîlcăi* 'a umbla şchiopătînd': trebue să fie onomatopeic, cum dovedeşte *şovîlcăi* idem < *şovîlc!* (T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1463, col. 1), apoi *şontîc!* = *şovîlc!* (amîndouă imită zgomotul produs de mersul omului şchiop). Cf. şi *sovîrca* 'a umbla dincoace [sic!] încolo, a se mişca fără rost' din glosarul lui Paşca însuşi. — *Şomiiag* 'o cantitate mai mică de fîn', *şomîldoc* 'mănunchiu de paie sau de cîrpe cu care se spală vasele' şi *şomoştoc* 'şomoiag, vlomoştoc' sînt toate strîns înrudite: au aceeaşi însemnare şi aceeaşi temă, numai partea finală variază din cauza influenţei pe care au suferit-o dela alte cuvinte, mai mult ori mai puţin asemănătoare, ca *feleştioc, sfeştoc, tăbîlfoc*, etc.—*Şferi* 'a drege glasul înainte de începerea unui cîntec': cf. *a se şfiri* '(vom Halse, von der Kehle) rauh werden (vom Schreien etc.)' (T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1500, col. 2).—*Şfiulean* 'cocean de porumb, depe care s'au sfărîmat boabele': din *şfiulefe* 'Maiskolben' + *cocean* sau *ciocan* (la

Tecuciu se zice *ciocan* şi hlujanului şi ştiuletelui curăţit de grăunţe). —*Tîrşif* 'turtit': part. trecut dela *tîrşi*. Profit de prilej pentru a semnala lipsa la T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1609, col. 1 s. v. a înţelesului 'a se strîmba (rîzînd cu un zgomot asemănător clefăitului)', pe care-l are forma reflexivă a lui *tîrşi* la Tecuciu. Cf. aici mai sus, pg. 278.—*Tîrfău* 'copil diform, prea gras şi bleg': trebue să fie un derivat dela *tîrfă*; cf. *beşinos* 'fricos; neputincios, nevoiaş'. — *Tăuni* 'a vagabonda, a hoinări': dela *făun* = *streche* '(Rinds-)Bremse (Tabanus bovinus)'. —*Ţenchiu* 'dîlmă, ridicătură de pămînt, în drum': T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1556, col. 2 notează, din vechia romînă (Moldova), varianta *fenchiu* a subst. *fanc* 'Mass, Ziel, Grenze; steiler Felsen, Zacke, Grat'. Este evident că avem a face cu acelaşi cuvînt: dela sensul de 'ridicătură de pămînt care serveşte ca semn de hotar' s'a trecut la acela de 'ridicătură de pămînt (în general)'. Pentru modificarea fonetică *fanc: fenchiu* să se compare *fencuşă* 'keilförmig herausgeschnittenes Stück', care la Tecuciu are înţelesul de 'semnul triunghiular făcut în pepenele verde pentru a vedea dacă-i copt' (aşadar tot s e m n, ca şi ţancul, de-aceea cred că *fencuşă* e format dela *fanc)*, apoi *benchiu* 'semnul făcut de mame în fruntea copiilor spre a-i feri de deochiu'.—*Teneneu* 'fără căpătîiu': acelaş cu *feleleu (Tănase)* idem.—*Terazie* 'un soiu de struguri cu boabe mici şi negre care se coc de timpuriu': în Moldova, aceleiaşi specii i se zice popular *fireză*. Forma cultă este *ferasă*. Se cunoaşte decînd cu introducerea la noi a viţei americane şi se cultivă mult de către oamenii săraci, fiind producător direct.—*Tigorală* 'trudă, osteneală' şi *tihorî* 'a îngriji' aparţin, mi se pare, la aceeaşi familie. Pentru alternarea lui *-g-* cu *-h-* să se compare *tignă* alături de *tihnă*, cu care, dealtfel, cred că se înrudesc *tigorală* şi *tihorî*, precum şi *tigoare* 'leneş, puturos', pe care în *Diftongarea lui e şi o accentuaţi*, pag. 270 l-am derivat din slav. *tihъ* 'liniştit'.—*Ucide* 'a bate pe cineva, a snopi': şi în Moldova se spune foarte des aşa, dar după verb se adaugă totdeauna *în bătăi* (sau *bătaie)* (căci *ucide* singur îşi păstrează sensul propriu).—*Urzi* 'a umbla dincoaci [sic!] încolo': cuvînt împrumutat din terminologia ţesutului. Se ştie că urzeala pînzei care se ţese, prin apăsarea cu picioarele pe iepele sau tălpigile războiului, îşi mişcă necontenit cele două rînduri de fire aşa fel încît unele se ridică deasupra celorlalte şi invers. Mişcarea aceasta seamănă cu mersul repede al unui om. Cf. locuţiunea perfect identică *a ţese din picioare* (despre cineva care umblă iute).—*Vîntu:* „In anume întrebuinţări are înţeles de întîmplare rea, dambla". Apoi autorul adaugă: „E cunoscută teama pe care o au ţăranii de vînt, mai ales toamna". Nu ştiu dacă oamenii dela ţară văd în vînt un fel de duh rău; mai degrabă sînt dispus să nu admit o asemenea credinţă.

In orice caz sensul subst. *vînt*, aşa cum îl defineşte Paşca şi cum ar fi rezultat mai clar din cîteva fraze populare, se poate explica mai uşor şi mai natural altmintrelea. Cînd se produce un fenomen fără cauză aparentă, ţăranul recurge adesea la vînt, fiindcă vîntul provoacă într'adevăr numeroase prefaceri în atmosferă şi pe pămînt. E destul să ne gîndim la seminţele pe care le poartă din loc în loc, făcînd astfel să rasară plante acolo unde n'a semănat nimeni. De aici vorba *din vînt* sau *adus de vînt* despre un lucru care nu se ştie cum a luat naştere. Un exemplu curios şi comic este acela privitor la blenoragie, despre care mulţi ţărani cred ori credeau mai de mult că se capătă cînd cineva urinează... împotriva vîntului!—*Vărzui* 'a osteni oile prin fugă', *vărzăli* 'idem; a alerga, a lucra mult şi obositor': nu-i nevoe să recurgem la un etimon unguresc sau din altă limbă, cîtă vreme le putem explica foarte bine prin rom. *varză*. *A face varză pe cineva* însemnează tocmai 'a-l obosi peste măsură, a-l bate (la propriu şi la figurat), a-l distruge'. Punctul de plecare a fost faptul că varza e moale ori, poate, imaginea verzei tocate spre a fi gătită. — *Veşcălui* 'a împreuna, a aranja prin căsătorie': cf. *veşcă* 'organul genital al femeii' (acest înţeles figurat lipseşte la T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1732, col. 1, dar e curent în vorbirea populară din Moldova).—*Zănoagă* 'afundătură într'un rîu, vîltoare, băltoacă': îl are şi T i k t i n, *op. cit.*, pag. 1792, col. 2, cu o însemnare înrudită; deasemenea întîlnim acest cuvînt în toponimia Vechiului Regat.—*Zvorî* 'a se împrăştia, a se risipi': pare a fi identic cu *izvorî*. Pentru căderea lui *i*, care a putut fi uşor provocată de fonetica sintactică, cf. n. top. *Zvorîştea* şi *Zvorsca* (jud. Dorohoiu).

Iorgu Iordan.

CRONICĂ.

Elogiul lui Alexandru Philippide. Deşi, prin ocupaţiile şi preocupările sale, străin de filologie, D-l Ioan P e t r o v i c i a izbutit, în discursu-i de recepţie, să prezinte just personalitatea predecesorului său la Academie, căutînd, mai cu samă, să fixeze locul cuvenit lui Philippide în istoria culturii romîneşti. Acest lucru era de aşteptat din partea unui filozof şi s'a putut uşor realiza graţie faptului că în activitatea fostului profesor de Filologie Romînă punctul de vedere strict cultural a jucat multă vreme un rol aproape covîrşitor. Avem totuşi impresia că D-l Petrovici exagerează influenţa „Junimii" asupra formaţiei intelectuale a lui Philippide. Dacă acesta a fost „junimist," şi nu numai cu numele, trebue să ne gîndim, în primul rînd, la o 'afinitate electivă' cu creatorii curentului dela „Convorbiri lite-

rare" : spirit critic excesiv şi aprig temperament de polemist. Dealtfel, pela 1880, cînd Philippide îşi urma studiile universitare la Iaşi, „Junimea" începuse a pierde din prestigiul ei de odinioară.

Este regretabil că D-l C. Rădulescu-Motru, însărcinat de Academie să răspundă D-lui Petrovici, a găsit necesar să facă.... aprecieri asupra *Originii Romînilor,* deşi pare că nici titlul nu i-l cunoaşte bine. Iată ce spune, [1]) între altele: „Scrierea sa din urmă, tipărită între 1923 şi 1928 în două volume, *Origina Romînilor, ce spun izvoarele istorice?* [sic!] stă şi astăzi ca un mare semn de întrebare, înaintea noastră. Nu ştim dacă avem de a face cu lucrarea unui geniu, necunoscut de către aceia în mijlocul cărora a trăit, sau cu lucrarea unui original care n'a ştiut să utilizeze metodic materialul ştiinţific ce a adunat." Aşadar, pentru profesorul de Filozofie dela Universitatea din Bucureşti, o operă ştiinţifică nu poate fi decît ori.... genială ori.... complect lipsită de metodă! Şi mai uimiţi rămînem în faţa afirmaţiei următoare (dela aceeaşi pagină), pe care n'o putem deloc înţelege: „Philippide a fost un bărbat de ştiinţă de o probitate excepţională. Din nefericire, la el metoda de lucru, prin exces de rigorism, ajunsese neumană. Era un ascet al adevărului". [2])

Dela Administraţia „Buletinului." Imprimarea prezentului volum a fost posibilă numai datorită ajutoarelor acordate de a) Rectoratul Universităţii din Iaşi, care a cumpărat 50 exemplare din vol. I pentru Biblioteca Universităţii în vederea schimbului cu publicaţii străine, b) Banca Naţională din Bucureşti şi c) Primăria Municipiului Iaşi, care au binevoit să ne dăruiască, prima 5000, iar a doua 2000 lei. Cu aceste sume am putut acoperi deabia jumătate din cheltuielile totale. Pentru rest, urmează să apelăm, ca şi în trecut, la acel restrîns număr de directori şi profesori secundari care înţeleg să sprijine, după puteri, ostenelile noastre. Tuturor instituţiilor şi persoanelor acestora le exprimăm mulţumirile cele mai călduroase.

---

1) La pag. 21 din *Alexandru Philippide în evoluţia culturii romîneşti,* discurs rostit la 28 Mai 1935 în şedinţă solemnă de Ioan Petrovici cu răspunsul D-lui C. Rădulescu-Motru (Academia Romînă: Discursuri de recepţie LXVI), Bucureşti 1935.

2) Subliniat de noi.

INDICE. [1])

a) MATERII.

accent: cauză de schimbare a conjugării 103 urm.; terminaţie accentuată 108, 261

afect 266, 267

analogie: modificări analogice în latina populară 15; ~ în flexiunea verbului romînesc 48, 85, 103, 115

anterolingual 157-8

argot 203 urm., 272, 276, 277, 278

arii etnografice şi arii lingvistice 248

articulaţie: bază de ~ 129; locul de ~ 258; felul de ~ 258

comoditate 145

compunere: prepoz. adv. în latina populară 16

concepţia sociologică a limbajului 272

conjugare: amestecul congug. I şi IV 50 urm.; 73 urm., 111, 112, 117 urm.; ~ II şi III 99 urm., 125 urm.; ~ III şi IV 90 urm., 109 urm., 124-5; ~ IV, I şi III 88 urm.; I şi III 93 urm.; 123-4; ~ în *-ri* şi *-rî* 74 urm., 122; conjugare mixtă în aromînă 107 urm., în meglenită 112 urm., în istroromînă 114 urm.

consonantism: sunete constrictive nazale 251; spirante 251; nazale 251 urm.

Creangă: limba lui ~ 213 urm.; împestriţarea limbii lui ~ 219; ~ povestitor şi scriitor 220-1

creaţii verbale 224 urm.

cuvinte expresive 179

derivaţie sinonimică 196.

devocalizare 261

diferenţiere fonetică 156

diftongi: v. rom. *ea—e* 26 urm.; lat. *au* în romîneşte 128 urm.; alţi diftongi romîneşti 258, 260

disimilaţia *r—r* > *l—r* în latina populară 21

fonetică: cauzele fonetice ale amestecului conjugărilor 49, 64 urm., 77 urm., 85, 91, 100, 103, 115; legi fonetice 142; legi (fonetice) statice 129; schimbări fonetice 141 urm.; cauzele schimbărilor fonetice 137-8; stadii fonetice 30, 31; interpretarea formulelor fonetice 146, 147

1) Lucrat de studenţii B. Handjief, G. Istrate şi G. Milica.

geografie etnografică şi geografie lingvistică 248
hiperurbanism 273
'idealism' 246
influenţe străine în conjugarea românească 71 urm.
latina populară 13 urm.
limbă: ~ scrisă 29; ~ literară 43; ~ vorbită de Moldovenii culţi 82; ~ populară 266; limba Românilor vestici în sec. XVI 8-9
moda şi limba 166
modalitate 244
natura fonetică a lui *ă*, *î* 259, 260
nazalitate 250 urm., 260
neologisme: abuzul de ~ 223
'neoşisme' 223
ón > *ún*: vechimea fenomenului 2
onomatopei româneşti: *f* + *l* 170 urm., *b* + *l* 181 urm., *p* + *l* 185 urm., *v* + *l* 187, *m* + *l* 187, *l* 187-8, labială + *r* 189 urm.
ortografie: ~ tradiţională 37; ~ nouă 37; tradiţie ortografică 40; tradiţie grafică 33, 37, 39, 40
palatalizarea labialelor 273
posterolingual 157-8
pronunţare 85, 261; ~ iotacizată la şuerătoare 66 urm.
ritmul limbii româneşti 103 urm., 116
spiritul limbii 246
stilistică 262, 266 urm.
'subiect de voinţă' 267
substrat 139, 140
sufixele verbale *-esc*, *-ez* 65 urm., 120 urm.
şuerătoare: influenţa lor asupra vocalelor următoare 66 urm.
tendinţe lingvistice: în morfologie 116; în fonetică 156
terminologie minieră 279
topica franţuzească 247
torna, torna, fratre 2 urm.
tradiţie literară 36
Ţigani: raporturile lor lingvistice cu Românii 271 urm.
valoarea fonetică a lui *ă* 257
verbe: neologisme 72, 97; onomatopeice 71
vocalism: temă vocalică 73; vocală neutră sau indistinctă 253; vocalizarea ocluzivei în grupurile fonetice româneşti *br*, *bl*, *mn* 142 urm.; semivocale 258

b) NUME.

A

Aderca 125
Agavriloaei 106, 126
Agîrbiceanu 56, 173, 182, 184, 278
Alecsandri 62, 290
Alexics 45
Aluta, Monica d' 230
Ancu, P. 232
Anthimus 14
Ardeleanu 233
Argeşanu 176
Arghezi 89, 96, 118, 120, 121, 209, 224, 225, 229, 238
Aristarc 223, 228
Aristofan 271
Auracher 17, 18
Aurel Areşan 224, 225

B

Baehrens 14, 16, 25
Baltazar, C. 223, 224, 225, 232, 233
Barbier 192, 194
Bartoli 248, 249
Bărbat, C. 227
Bărbulescu 30
Beldiman 58

Benador 235
Bentley 14
Berneker 195, 285
Birt 13, 14
Bîcov 210
Bogrea 172, 184, 190
Boldur 228
Botez, Demostene 235
Botez, Ioachim 59, 184, 277
Bourciez 153, 154
Brambură, I. (= C. Argeşanu) 176
Brunea-Fox 230
Bucur, Doina 125
Bunescu 121
Bücheler 14
Byck, A. 231

C

Calotescu-Neicu 278
Candrea 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 53, 55, 61, 68, 75, 77, 89, 94, 95, 105, 118, 120, 121, 124, 131, 198, 208, 210, 220, 221, 226
Cantemir, D. 27, 93
Capidan 49, 108, 110, 111, 112, 127, 132
Car., Al. 224
Caragiale 96
Cassvan 232
Cazimir, Otilia 58
Călinescu, G. 119, 120, 123, 126 222, 224, 225
Celarianu 188, 189, 268
Cernat 203, 204
Cervenca 236
Chelaru 177, 184, 208
Chiappini 175
Chiriţescu-Arva 235
Ciauşanu 167, 172, 175, 177, 184, 185, 188, 190, 274, 280
Cihac 201
Cioflec, R. 122
Ciorănescu 235
Ciureanu 210, 211, 212
Clarnet 231
Cocea, N. D. 274, 275
Cola 187
Coliu 229, 234
Coman 232
Conachi 202
Coresi 36, 57, 58, 95
Corneanu 235
Costin, L. 169, 174, 175, 176, 178, 181, 182, 186, 187, 188, 190, 191, 193, 194, 276, 278
Costin, M. 45
Costinescu, I. 90, 98, 165, 166
Coşbuc 162, 287
Creangă 55, 178, 183, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 262
Crevedia 278
Cristea 123
Cristureanu 101, 233, 234, 235

D

Damé 290
Dauzat 226
Davidescu 233
De Boor 4
Delavrancea 186
Demetrius, L. 230
Densusianu, O. 11, 12, 31, 32, 33, 49, 53, 59, 61, 67, 68, 69, 70, 75, 76, 77, 84, 88, 89, 94, 95, 105, 118, 119, 121, 127, 184, 210, 220, 221, 226, 227, 244, 282, 283
Diez 242
Dinu, Gh. 224, 231, 232, 233
Dioscoride 13, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25
Dobridor 223, 234, 235
Dosofteiu 27, 81, 91, 93
Dragomir, S. 188
Drăganu 11, 171, 172, 263, 269, 270, 271, 279

E

Eftimiu, Elena 228, 229
Eminescu 123, 126
Esnault 168

F

Faca 165
Felea 230, 232
Florescu, Fl. 228
Frei 222
Frunză 184

G

Gamillscheg 241, 242, 267
Georgescu, V. V. 235
Gherasim, V. 86, 118, 126
Ghibu-Silviu, Otilia 126, 233
Ghidionescu 229
Ginneken, J. van 138
Giuglea 75, 173, 198
Goar 6
Goga, Oct. 118, 119, 120, 121, 125, 229
Gombocz 271
Gorki 203
Grammont 143, 147, 155, 156, 160, 161, 180, 203
Grandgent 25

Graur, Al. 53, 173, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 278
Griera 170
Grigorescu, C. Gr. 236
Grigorescu, M. 225
Grindea 225, 231
Gröber 15

H

Hasdeu 8, 40, 88, 269, 270
Heinsius 14
Herzog 86, 118, 126, 260
Hofmann 17, 18
Hogaş 292
Hoppe 20

I

Igiroşanu 227, 230
Ionescu, Gh. 227, 228, 229, 230
Iordan, I. 26, 29, 45, 53, 119, 127, 136, 164, 283, 284, 288
Iorga 5
Iosif, Şt. O. 70, 90
Ispirescu 261, 281
Istrate 170, 173, 176, 183
Ivaşcu 209

J

Jebeleanu 236
Jipescu 63
Jireček 1, 2, 4, 5, 6, 9, 10

K

Karaǧić 288
Kedrenus 5
Kidel 235
Kiriţescu, C. 230, 234
Kluge 201
Kogălniceanu, E. 88
Kroesch 175

L

Lacea 169, 279
Laurianu 165
Lăudat 176, 181, 185, 194
Lăzurică 210, 276
Lesnea 58, 189
Lerch 244, 245, 246, 247, 266, 268
Liechtenhan 14, 15, 16
Litzica 12
Lombard 257, 258, 259, 260, 261
Löfstedt 14, 16, 24
Luca, Gherasim 231
Ludo 233

M

Madgearu 234
Maior, Petru 162
Maiorescu, T. 56, 214, 215, 218
Mancaş 121
Maniu, A. 222
Marcoff 205
Marcu, N. 126
Marian, P. B. 228
Marian, S. Fl. 92, 124
Marinescu, B. 231
Massimu 165
Meillet 116, 141, 143, 252, 254, 255, 271
Melich 269, 271
Melnic 233
Menandros 1
Menicovici 230, 232, 233
Meyer-Lübke 23, 43, 132, 135, 163, 185, 198, 199, 201, 202, 241, 242, 243, 244
Micu, C. 231
Migliorini 175
Mihaïl 209
Mihăescu, Gib. 67, 186, 191, 276
Mihăileanu, P. 15, 16, 17
Miklosich 269, 270, 288
Milcovici 229
Milian 230, 232
Millardet 155, 156, 159, 160, 161
Morariu, L. 49, 89, 90
Morărescu 162
Mörland 16, 21, 24

N

Naum, T. A. 84, 119
Neculce 164
Negruzzi, C. 56, 81, 82
Negruzzi, I. 216
Neue, Fr. 15, 19
Neuman, J. 226
Nicholson 241
Nicanor & Co. 236
Nicolaescu, N. 284
Niederman 14, 15, 16, 21

O

Odeanu 118, 121, 123, 225, 238
Odobescu 56, 57, 85
Olsen 264
Oprescu, H. 277
Ortiz 280
Otto 258

P

Pamfile 63, 82, 166, 188, 286
Panconcelli-Calzia 250
Pandrea 230
Pann 59, 60, 126

Panţu, I. 224
Panu 218, 220
Papadat-Bengescu, H. 119, 125, 186, 224, 237
Papahagi, Per. 12, 49, 107, 109, 112, 270
Papahagi, Tache 60, 119, 121, 122
Papaianopol 203
Paraschivescu, M. 232
Pascu 8, 44, 61, 62, 167, 169, 170, 173, 193, 195, 269, 285
Paşca 173, 174, 175, 176, 177, 179, 183, 184, 185, 186, 187, 193, 194, 197, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 212, 279, 280, 283, 284, 287, 290, 291, 292, 294
Paul, R. I. 261, 262, 263, 265, 266, 267
Pavel 224, 232
Păun 126
Pelmuş 169
Peltz 63, 85, 120, 121, 123, 124, 125, 208, 209, 210, 211, 212, 237, 274, 275, 276, 277, 278
Perpessicius 231
Perticari, D-na General 222
Petraşincu 118, 123, 125, 224, 239
Petrescu, Camil 188
Petrescu, Cezar 55, 64, 175, 178, 188
Petrescu, Eugenia 124
Petrovici, E. 177, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 260
Petrovici, I. 123, 294, 295
Philippide, A. 2, 11, 12, 29, 35, 71, 72, 73. 75, 101, 125, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 140, 142, 144, 153, 157, 163, 164, 165, 253, 259, 260, 269, 270, 294, 295
Pisani, T. 223
Polizu 88, 89
Pop, S. 187, 279, 286
Popa, V. I. 54, 187, 269
Popescu, I. N. 280
Popescu, R. 230
Popescu, Sp. 194
Popovici, Iosif 133, 260, 282
Pribeagu 271
Procopius 1, 11, 12
Procopovici 39, 182, 261, 262, 263, 264, 266, 267
Puschmann 15, 17
Puşcariu 42, 43, 44, 49, 51, 52, 55, 71, 84, 94, 95, 114, 115, 119, 133, 136, 162, 169, 170, 171, 198, 199, 200, 244, 260, 263, 265, 267, 279, 280, 284

R

Radeş, A, 221
Radloff 195
Ralea 118, 126, 224, 225
Rădulescu, D. Şt. 227
Rădulescu, I. H. 97
Rădulescu-Codin 92
Rădulescu-Motru 295
Rebreanu 187, 237
Richter, El. 165
Riegler 170, 224
Rîuleţ 278
Robot, Al. 122, 123
Rohlfs 242, 249, 277
Roll 231, 232
Rose 14, 16
Rosetti, Al. 30, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 260, 263, 271
Roşca, D. D. 67, 236
Roşculeţ 11
Rönsch 18, 19, 20, 21
Rudich 232
Rufus 15, 16, 23
Russo, D. 5

S

Sacerdoţeanu 12
Sadoveanu, Iz. 230, 234
Sadoveanu, M. 118, 120, 121, 122, 278
Sanius 16
Sărmanul Klopştok 186
Sbiera, R, I. 259
Schafařik 6
Scheuermeier 247, 248, 249, 250
Schileru 231
Schuchardt 192
Scriban, A. 170, 223, 275
Seneca 24
Sereanu 125
Sevastos, E. 92
Simionescu, Flor. 194
Sipsom 225, 231
Skok 177, 198
Sorbul, M. 225, 229, 230
Sperantia 105, 210, 220, 226
Spiridonică 122
Spitzer 164, 165, 174, 185, 191, 192, 198, 202, 267, 268, 269
Stadtler 17, 22, 23, 24, 25

Stanciu 234
Stănescu 227
Stănoiu 63
Stefanopol 122
Steiger 171
Stere 118, 123, 171, 291
Stino, A. G. 228
Stoian, T. 118, 233
Stritter 6
Strungariu 187, 190
Suchianu, D. I. 121, 223, 227, 228, 230, 231, 233, 234
Sztripszky 45

Ş

Şandru 220
Şăineanu, L. 188, 208, 241
Şiadbei 11
Şincai 4, 58
Şireagu 103
Şoimaru 223
Şomuz 232

T

Tagliavini 165, 280
Taneş 224
Tatu 234
Teodoreanu, Al. O. 274
Teodoru 234
Theophanes 3, 4, 5
Theophylaktos 1, 2, 4
Tiktin 26, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 42, 45, 49, 51, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 88, 89, 92, 94, 96, 98, 101, 102, 120, 123, 162, 163, 169, 170, 179, 184, 186, 187, 188, 189, 193, 194, 196, 197, 199, 201, 208, 226, 252, 253, 259, 266, 278, 282, 283, 284, 285, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294
Thunmann 4
Tita 231, 232, 233
Tobler 246
Tomaschek 2, 3, 4, 5, 6
Tordas 45, 46
Toro y Gisbert 277
Torouţiu 215
Tudor, T. 235
Trost 163

Ţ

Ţicăloiu 198
Ţimiraş 214, 215

V

Vaillant 274
Varlaam 59, 92
Venantius, Fort. 24
Ventura, M. 125
Vesper 223
Vintu, I. 232
Vissarion 63, 186, 194, 276
Vîrcol 61, 165
Voronca 223
Vossler 246

W

Wagner, M. L. 170, 171, 190, 272, 275, 276, 277, 278
Wartburg, W. von 241
Weber 16
Weigand 43, 104, 105, 106, 112, 120, 126, 175, 191, 255, 260, 269, 281, 290

X

Xenopol 6, 216
Xylander 6

Y

Ygrec, Dr. 123
Yousouf 204

Z

Zaharia, Ilie 232
Zauner 23
Zingarelli 209

c) CUVINTE.
ROMÎNEŞTI.

abatém 127
abrictălui 280
absolvi 50, 53, 56
abţinea 102
aburi 50
accidenta 224
ačale 30, 34, 42
ackste 28, 30, 42
acina 280
aciua 50, 65, 117, 118
(a)coperi 80, 81, 83, 86
activiza 224
adăposti 50
adăvdzeare 111
adăugi 88, 89, 135, 136
ademeni 50
adeveri 50
adia 50, 65
adînci 50
aduce 107, 127
aduţire 110
afecţiona 224
agiundzire 110
agoniza 224
agrariza 224
agudire 109
aiura 73

aiuri 50, 53, 73
ajutora 50, 53
alăcire 109
aleadzire 110
alege 106, 127
alimăni 50
alina 50, 280
alindzire 110
altoi 290
altruiza 224
alunec 161
alunga 50, 54
amar 163
amărî 75
ambiţiona 224
amiedzi 34
ampl'ari 113, 127
amuţa 50
amuză 121
anarhiza 224
ancînire 109
andrupare 111
anduchilire 109
aneantiza 224
anina 280
ansărire 109
antipatiza 224
antreaţire 110
antrisărire 109
antropomorfiza 224
anvălire 109
anvărtire 109
andzîrire 109
aňurzire 109
aoli 285
apărea 102, 103
apitrusire 109
apîrňire 109
apologia 224
apoteoza 224
aprindém 127
aprindire 110
apropia 65, 74, 86, 94
Apşa 270
apuc 132
arăchire 109
arăţire 109
arina 50
aripa 50, 54
aripi 54
arîdire 110
arîňire 109
aromi 50, 54
aruire 109
arunca 125
arupire 109
aruşuţîre 109
arvuni 50, 54
asămălui 54
ascult 132
ascundire 110
ascuţi 88, 89, 90, 125
aseară 41
asedia 50, 65
asemăna 50, 54
asmuţa 89
aspardzire 110
aspunire 110
astingu 110
astrag 110
aşchia 50, 65
aşteardzire 110
aşterném 127
aştirneare 111
atenţiona 224
atmosferiza 224
atocma 54
atocmi 50
aţinea 102
aţinti 50, 55, 84
aud 129, 135
augment 129, 130
augmentativ 129
August 129
aulă 130
auli 285
aundzire 110
aur 129, 134, 135
Aurel 130
Aurelia 130
auri 50
aurit 119
aurňire 109
aurură 130
auşire 109
autarhiza 224
automatiza 224
auzi 64, 70, 73, 89, 90, 91, 125, 135, 136
avea 101
axa 224
azvîrli 84, 87
azvîrnuire 109
baftă 274
baftangiu 274
baladiza 224
Balan 7
Bală 269
balmeş 184
balmoş 184
barbut 205, 209
barbutar 209
baros(an) 205, 275
başai(di)die 274
başardină 274
başca 275
başoaldă 274, 275
başoldină 274, 275
bate 107, 112, 113, 127
batire 110
batjocuri 50
bădăran 274
bădie 211
bălăbăni 184
bălăbăţat 184
bălăcători 280
bălăc(ăr)i 184
bălălăi 184
bălăncăni 184

băldăbi 184
bălmăji 184
bălsăma 50
bărăta 50, 55, 71
bărătăi 71
băscăcăra 280
băşcălie 205, 275
băşcălui 275
bătrână 204, 208, 211
bea 101
beleajă 185
beleujet 185
beşi 80, 81, 82, 85, 274, 276, 280
beşniţă 275, 280
beşoandră 274
beşondrină 274
betona 224
beutor 281
beznă 280
bibilică 291
biciuli 50
bimbiric(ă) 291
birou 131
biserican 205
biştari 204, 208, 275
bîjbîi 73, 74
bîrfi 192
bîrliga 192
bîrtă 192
bîrzoia 50, 65
bîţîitoare 191
bîzdăra 77
bîzdări 50
blat 204, 208
bleandă 181
bleaşcă 181
bleau 181, 182
Blebea 181
bleg 182
blehăi 182
bleoarce 187, 188
bleojdi 186
bleoncăni 182
bleot 182, 183
bleotocări 183, 280
blesti 183
blïocot'i 183
bloacă 183
blodogori 183
bloj(or)i 183
bloji 183
blosticăi 183
blotor 183
boală 286
boborangă 281
bocna 281
Bogdul 7
boilor 258
boroboaţă 281
boroni 50
bo(a)rfe 192
bobleţ 183
bombă 204, 205, 209, 211
bombagiu 209
borfaş 205
borhan 193
borhăe 193
borhot 192
Bradel 7
Brambura 192, 194
Braşov 271
brazilian 205
brăzda 50
broboni 50, 55
bruftui 192
bruma 50, 55
bubui 50, 65
buchisi 50, 55
Bucur 7, 9
budoiu 281
buduroaie 281
buiestri 50
bulă 185
bulbuca 50
bulbuci 118
buleandră 185, 187, 275 289
Bulichi 175
Bunilă 7
Bunişa 7
Bunoie 7
burfăi 193
burduf 193
burduhan 193
burtă 193
bursă 205, 210
Buşat 7
buturoiu 281
cafeneliza 224
cafti 205
cailor 258
calcavură 281
calitativiza 224
candreală 275
candriu 275
canoni 50, 55
canonisi 50, 55, 72
canoniza 55, 72
capacita 224
capt 133
carafliostină 172, 274
caraiman 205
cardi 205, 209
cascada 234
castravete 284
castron 284
Caştevara 7
caut 133, 134
căcăcioasă 274
căciula 50, 118
cădea 101, 125
cădeare 111
căina 50
cămaşe 68
căpitan 205, 209
căruţi 50
cătrăni 50
centă 204, 211

centra 224
cenuşă 22
cenuşetură 69
cere 116
cerere 107, 116
cerne 97, 99
Cernul 9
cenuşe 68
cesală 283
cesălui 63
ceslă 281
cîre 28, 29, 30
chema 27
Cheptea 210
cheptoare 133
cherdu 110
cheutoare 133
chiardire 110
chifligi 172
chiflosi 172
chilfosi 172, 179
chioti 50, 70
chirdeare 110
chirfosi 172
chirire 109
chişcă 282
chişcău 282
chişoarcă 193
chiui 287
cică! cică! 282
Cicşa 270
cihăi 282
cina 50
cioacă 282
cioară 276
cioarsă 280
ciocăni 282
cioflîc 173
cioflingar 276
cioflînc 172
ciordi 276
ciorilor! 286
ciorsăi 283
Cipariu 270
Ciplea 270
Cipşa 270
cireadă 142
ciri...ciri 283
ciricliu 276
cisnovi 50, 55
ciucă 283
Ciucă 7, 9
ciudăş 283
ciufleca 172
ciufuli 50
ciuli 50
ciumăra 50, 78
ciumpag 283
ciunti 70
ciur(u) 152
Ciurilă 7, 9
ciutură 250
cînta 79, 254, 256
cîrcoti 50
cîrtire 109
clătina 50, 64
cleapşă 188
clefăi 188
clefuşteţe 283
clevete 31, 33
clift 205
cloporniţă 193
coadă 132, 283
coase 78, 79, 110
coaţire 110
coborî 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 122
cocîrja 50
cocoloşi 292
cocoşetură 69
cocoţa 50
Codalba 283
codină 283
codobatură 191
cofleşi 172, 173, 179, 187, 276
coflişti 178
Coia 7, 8
coincida 96, 97, 98, 99
coji 118
cojoc 290
Coman 7, 9
comanda 50, 55, 72, 73
comenţie 283
cominţău 283
compare 104
complace 102, 104
concede 96, 97, 98
concedia 98
concerta 224
confuza 224
confuziona 224
contemporaneiza 224
conteni 50, 55
conţinea 102
convulza 224
cooperatiza 224
copil 7, 258
copleşi 187
corcie 283
corcoli 283
corconi 283, 284, 285
coresponda 224
corija 96, 98
corlă 284
cosmetica 224
cot 131, 134, 205
cotoarbă 206
cotoc 284
cotoiu 284
cotoroabă 284
Cotrul 10
coţopeni 284
coviţa 50, 55, 71
covîrşi 201
covrigi 50, 55
crastavete 284
crăciun 9, 288
Crăciunişta 7

crăcăna 280
crăstoală 284
crăşani 205
crea 65
creaştire 110
crede 106
crepå 115
creşte 92
creştina 50
crezare 96
crîmpeiu 284
crîmpoţi 50, 55
crîşca 61
cronometra 224
cuceri 50
cucurigi 50, 55
cudalb(u) 283
cujbă 287
culeg 135
Cuman 7
cumpăra 114
cumpli 80, 84, 87
cunoaştire 110
curat 284
cură 94
curătoriu 94
curăţi 50, 56
curcan 205, 209, 210
curenta 224
curmezişa 50, 56
cutcuriga 55
cuţupeni 284
dabule 276
dabulică 276
Daiul 7
dalac 286
dansa 118
datora 50
datori 56, 57, 58
dau 129
daună 154
dălbină 285
dănţui 118
dărab 285
dărap 285
dărăpăna 285
dărîm 136
dărui 122
dăuli 285
debanda 224
decă 41
decădea 101
dede 42
dee (dea) 220, 221
deferi 60, 80, 83, 84
deficita 224
delunga 61
deranjem 67
derege 123
descentra 224
deschide 98
descoja 118
descoperi 80, 123
descrie 89
despărţi 91, 124, 124
destrăbălat 285
deţinea 102, 104
dezarticula 224
dezaxa 224
dezvoalbe 89
dibui 197, 198
diferi 80, 83, 84
dinamita 224
dinamiza 224
dinar 275
directore 123
direge 123, 127
dirige 123
dirigent 123
dirigui 123
dirija 123
discerna 96, 98
discerne 97, 99
discos 110
disfac 110
disfăşém 127
disolva 56
disolvi 50
dispărea 102, 103
displăcea 101, 102
disţindzire 110
dişel'idire 127
dita(ma)i 276
divide 97, 98, 99
diviza 96, 98
dînsa 256
dîrjală 285
dîrjea 285
doamnă 160, 161
Doiul 7
domn 160
domnesc 281
dorovăi 285
dorovit 285
Dracul 7, 9
Dragul 7
drege 123
dreptate 205, 210
driuci 285
drîmbă 285
drîmboaie 285
drîmboiu 285
drug 285
dubală 285, 286
dubi 285
duce 105, 106, 127
duchire 109
dughie 286
dulbină 285
dulčaţă 29, 41
Duman 286
dumnedzeeştele 31, 33
Dumnezeu 160
durea 101
durńire 109
Duşman 7
duţire 110
dzîcem 106, 127
dzîţire 110

forfologi 190
forfoti 191
gabăr 210
gabjă 195, 196
gabor 205, 210
gagică 276
gagiu 276
gaiță 284
gardina 50
gargarisi 50, 56, 72
gargariza 56, 72
găbăji 197
găbăși 195, 197, 288
găbeji 197
găbji 195, 196, 197, 198, 288
găbși 195, 197
găbui 195, 197, 288
găbuji 197
găde 276
gădică 276
găgi 276
găităna 50
gălan 286
găleată 250
găoază 286
găpși 196
găti 50
găucă 130
găunoși 50
găvăni 50
gelozi 224
gheb 197
ghibui 197
giorno 206
giucăl 276
giucăloro 276
giuglău 276
gîdila 50, 56
gîdili 85
gîngi 276
gînguri 50
glăsi 50
gode 276
gomoni 50
Gradul 7
grant 210
grantaș 206, 207, 210
grasnet 276
grasni 276
grasno 276
grămadă 286
grămujda 50
greabăn 288
greablă 121
greer 205
grije 68
gripsăna 197
grire 109
gudura 50
gugiu 286
gugiuman 286
guița 50
gujbă 287, 288
gujbit 286
gunoi 50, 65
gură 287
hali 276
hap! 196, 197
hapca 196
harac 285
harag 285
haripă 273
hascará 275
hăla 273
hălăhăi 287
hălăi 287
hărăpsi 290
hărisire 109
hărmălaie 287
hărmălioaică 287
hidrogena 224
hilipi 282
Hinat 7
hivrire 109
hîlțîna 50
hîrîi 73
Hîrs 7, 9
hîțîna 71
hleoapă 287
hlioapă 287
hlinzi 289
hlipi 287
hogeag 204
holăi 287
holum(b) 287
holun 287
horhoni 287
hotar(r)ă 75, 76
hotărî 76
Hraiul 7
Hranul 7
hreabă 288
hreabîn 288
hrebăn 288
h'arbire 111
iar 260
iau 129
Idagul 7
iel 217
ieși 80, 81, 82, 84, 85, 86, 123
ieu 217
ignorantiza 224
ïïe 259
ïïn 259
ïïțe 259
impesta 50, 72, 82
impulsa 224
independentiza 224
indoeuropeniza 224
inferioriza 224
insinua 50, 52, 56
institui 50, 52, 72
instrui 50
interesa 50, 52, 72
inutiliza 224
iperboliza 224

ipostazia 225
iscodi 50
ișire 109
iute 260
izvoară 75, 76
izvorî 76
îmbăia 50, 65
îmbăitură 69
îmbălța 50
îmbărbăta 50, 69
îmbezna 50
îmbogăți 50
îmboldori 50
îmbonțat 288
îmborboi 50, 57, 65
îmboura 50
îmbrățișe 69
îmbrînca 118
îmbrînci 50, 57
îmbroboda 118
îmbujora 50
îmbumbi 50
îmbumbica 50, 57
îmbuna 50, 118
îmbutuși 50
împarțăre 92
împăduri 60
împăienjeni 50
împăivăni 50
împăna 50, 57
împărtășanie 69
împărtăși 50, 57
împărți 91, 125
împătri 50, 57
împătura 118
împături 50
împăuna 50
împestrița 50
împicioroga 50
împiciorogi 118
împietri 50
împietroșa 50
împietroșeat 68
împila 50
împintena 50
împirona 60
împizma 50
împlătoșa 50
împodobi 50
împonceșitură 69
împoncișa 50
împresura 50
împrietenoși 50
împrohita 50
împroșca 193
împuteri 50
înainta 50, 57
înapoia 50, 57, 65
înaripa 50
înauri 50
încatifela 50
încăpea 101
încăpușa 50
încărdăși 50
încărunți 50
încătușa 50
(în)cățela 50
încelula 225
încenușa 50, 118
începe 107, 127
înceti 50
încetini 50
închide 97, 98
închinga 50
închiondora 50, 78
înciuda 50
încîni 50
încîrci 50
încîrlionța 50
încleia 50, 65
încleioșa 50
încolona 225
încolți 50, 57
înconjor 136
încornora 50
încota 50, 57
încovriga 55
încrăciuna 288
încredința 50
încrîncena 50
încrînciona 288
încrînciuna 288
încrosna 50
încruci 50
încuia 50, 65
încuiba 50
încujba 50
încumeta 89
încura 94, 95
îndatori 50, 57
îndeletnici 50
îndelica 226
îndelunga 50
îndesa 50, 57, 119, 200, 203
îndestula 50
îndestuli 118
îndoi 50, 57, 65, 122
îndoia 69
îndoială 69
îndoldora 50
îndopa 202
înduioșa 50
îndulcăște 30
înfășur 136
înfia 50, 65
înfierbînta 50
înfiora 50
înflora 50, 61
înflori 57
înfofola 178
înfofoli 50, 178
înfoia 50, 65
înfricoșat 58
înfrigări 50
înfrumușa 50
înfrumuseța 50
înfrunți 50
înfrupta 50

înfunda 202
înfurca 50
îngăuri 50, 70
înghebeji 197, 288
înghebuji 197, 288
înghemui 288
înghesui 288
înghеț 259
înghiți 50
îngloti 50
îngrășe 69
îngriji 50, 57, 58
îngrijora 57
îngroșa 50, 68
îngroșeală 69
îngroșetură 69
îngrozi 58
îngujbat 288
îngurlui 50, 65
înhobota 50
înholba 50
înierba 50
înjitnița 50
înjosi 50
înjosori 50, 70, 78
înjumătăți 50
înk'idém 127
înkrïedém 127
înmii 50, 65
înmugura 50
înnăbuși 82
înnăduși 80, 82, 85
înneguri 118
înnisipi 50
înnoroi 50, 65
însănătoși 50, 58
înseta 198
însfora 50, 78
înstatornici 50
înstrăina 50, 118
însufleți 50
înșira 119
înșirui 119
întemeia 50, 58, 65
înteți 50
întineri 50
întitula 50, 58
întomna 50, 68
întrebuința 50, 58
întregi 50
întreținea 102
întrevedea 101, 102, 103
întroloca 50
întruni 50, 58
întrupa 50, 58
întuneca 50
întunereca 50
întuneric 143, 152
înțelege 127, 135
înțepeni 284, 285
înțesa 50, 198, 199, 200
înțigla 50
înțoli 50
învălmășeală 69
învălmăși 50
învălură 50
învăpăia 50, 65
învecina 50, 59
învermănoșe 69
învești 92
învia 94, 95, 96
învinge 92
înviora 50
înviașa 50, 69
învîrfare 202
învîrteji 50
învîrtoașe 69
învîrtoșa 50
învoalbe 89
învrăjbi 50, 59
învrătoașe 68
înzestra 50, 59
Jaucă 129
jeandar 67
jiliște 288
Joian 286
jumule 121
knokouta 225
kośïém 127
krïedém 127
krïeștém 127
kuleżém 127
kunoștém 127
labă 206
laf 189
lau 129
laude 135
láwtă 133
lăbărța 184
lămuri 50, 50, 70
lăturean 288
lături 120
lăuda 77, 129, 136
lăutor 289
leap(a)! 289
leapșă 188, 289
lefăi 188, 189
lege 31, 32, 33, 36, 38, 289
lehămeta 50
lehămeti(si) 59, 72
leoapă 188, 287
leoarbă 188, 287
leoarcă 188
leoarfă 188
leop! 188, 289
leorbăi 188
leo(r)păi 188
lepși 188
Leu 7
leucă 130
lu[illegible] 27, 28, 38
libian 273
limbidzîre 109
lingăi 289
linzi 289
linżém 127
literaturiza 225
liurcă 289
Liutovoe 7

lîndzidzire 109
lovele 208
lovincă 204, 208
lucră 121
lumea 38
lu(n)că 257
lunec 143
lungi 61
lupchit 286
Lupşa 269, 270
Mačcat 7
mai 260
maimuţă 206
Mandache 210
mandea 206, 210, 276, 277
mandiru 206, 210
mangher 204, 208
mansarda 225
Martin 7
masă 27, 29, 32
mascará 275
mastroacă 206
maţirđ 114
maximaliza 225
măclăi 289
Mândiţa 210
Mărăcină 7, 8, 9
mărginean 288
măscări 275
măsor 136
meaştire 111
mediocriza 225
mediu 131
meleajă 187
meleandră 187, 289
melegar 187
menţinea 102
merge 91, 105, 106, 127
meschiniza 225
meşter 31, 33
metă 289
Micul 7
mierea 34
mierli 277
mieuna 71
milioară 8
Milişoara 7, 8, 9
mingiac 277
mintire 109
Minuta 7, 9
miorlăi 71
mira 115
Mire 7
mirosi 80, 82, 83, 123
mişeli 50, 59
mişto 277
miza 225
mîncău 130
mînea 101, 102
mînjoală 289
mîntui 73, 122
mîrîi 73
mîrşevenie 67
mleoarcă 187, 188
modoran 277
mol(ete) 277
molfăi 188, 194
monumentaliza 225
morceală 194
morceli 194
morfoli 188, 194
morhăi 194
mormoloc 194
morofleacă 178
morofleţuri 178
moşi(căi) 289
motoflete 178
motoriza 225
mototol 178
mplătire 109
mtrire 109
mucles 277
mucli 277
muji 115
muldzire 111
Mure 7
Muscel 258
nasol 277
nasul(ie) 277
năduşi 82
năpruiu 289, 290
născare 96
nătăfleţ 178, 179
nătăntol 290
nătîng 179
ncăldzîre 109
nchisire 109
ncl'idire 111
ndisire 109
ndrăştare 111
ndreadzire 111
Ne(a)gul 7, 9
neatocmire 54
Necata 7
neglijeabilă 67
negustor 203
negru 33
nene 206, 211
nevală 27
nevoiaş 282
nevroza 225
ngrăpsire 109
nidurńire 109
nimba 225
nimeri 51
nour 131
Novavaca 7, 8
nunti 51, 59
nveaştire 110
ńardzire 111
ńiluire 109
oară 260
obdelos 290
obeda 59
obezi 51
obidi 51, 59
oborî 74, 75
ochia 119

ocinaş 277, 278
oferi 60, 80, 83, 84, 123
oftica 51, 59, 60
oglindi 51
ogoi 51, 65
ojoc 290
oltonit 290
omorî 74, 75, 77, 86, 122
opaciza 225
Oparitul 7, 9
opor 290
Oprişa 7, 9
optimiza 225
orbăcăi 51, 65
orbecăi 119
orceag 290
orinji 290, 291
oropsi 290
ortografia 225
ospitaliza 225
ostoi 51, 60, 65
otreapă 168
pacea(v)ură 169
Paia 7
palaurdi 278
pală 185
pale 278
papugiu 276
paradă 278
paradi 278
paraşutistă 206
parazita 225
pardon 212
parizianiza 225
particulariza 225
pasăre 276
pasteliza 225
paşnic 142
paţachină 274
Paţurea 7
Paunii 7
paupertate 130
pădurit 51, 60
pălăi 185
pălălae 186
pălălăi 185
pălălău 186
păpsire 109
părea 101
părintesc 69
păsa 96
păstra 112
pătimi 51, 60
păţire 109
Pechea 9
Pechiani 7
pelea 34
Pelegrin 7, 8
peletic 186
pepehlui 186
perfecta 225
pericliseză 119
pericliseşte 119
permanentiza 225
peşte 44, 211
peticat 60
petici 51
peţi 61
picoti 51
Pieptea 210
pierde 34
piere 28, 34
pili 278
pimpilic 291
pindzire 111
pipăi 73, 119
pironi 51, 60
pisicuţă 204
pitreaţire 111
pitreceţi 106
pitula 51
piţigăia 51, 65
pizmes 112
pîlpîi 73, 186
pîrlaciu 193, 291
pîrlă 193, 194, 291
pîrli 193
pîrlo(a)g(ă) 291
pîrperi 291
pîrpor(ă) 291
pîrţotină 274
pîşan 291
planifica 225
plăcea 101, 102, 103, 125
pleancă 186
pleasc 186
pl(e)aşcă 181, 186
pleosc 186
pleoscăi 186
pleojdi 186
pleoşti 186
pleşcăi 186
plici 186
pliscă 191
plist 186
pliurd 186
pliuri 131
plîndzire 111
plîngea 106
ploscoteală 186
ploşti 186, 291
ploua 115
plusa 225
pluşti 187
pl'af 193
pogorî 74, 76, 77
pogromiza 225
politica 225
polojenie 292
ponorî 78
Popşa 269
porlog 193
portreta 225
poseda 96, 98, 99
pospăi 65
potenţa 225
potloagă 169
potlog 169, 193
potoli 60

potromoci 292
potromogi 292
praftoriță 193
praftură 193
prăşcar 193
prăşcău 193
prăvăli 123
preceda 96, 98, 99
precede 97, 99
precociza 225
prefera 51, 52, 60, 61
preferi 80, 83
preimească 41
prelunga 61
prelungi 51, 61
prevedea 101, 102, 103, 125
previziona 225
prezide 121
prifaţire 111
prinde 127, 195
prindire 111
prîndzîre 109
proaşcă 193
proceda 96, 98
procede 97, 99
profesionaliza 225
programa 225
propozi 292
prosti 119
prostitua 119
protegui 119, 124
proteja 119, 124
Prună 7
prunt 285
Prvula 10
psihiza 225
publica 51, 61
publicarisi 61, 72
publici 61
puilor 258
punea 106
purcede 97
pustii 119
putea 95, 101, 125, 126
putoare 275
puţi 125
rade 278
Radeş 7
Radul 7, 9
rage 92
Raiul 7, 8, 9
ramarę 114, 115
rapăn 292
rapiu 273
Rasul 8
răgi 51, 93
răguşi 61
rămînea 101, 102, 112, 113
răpăd 135
răsări 125
răule 130
răzbat 112, 113
reagrariza 225
refera 51, 52, 60, 119
referi 80, 83, 119
refrena 225
regenta 225
relativiza 225
reminiscenta 225
repeta 51, 61
reţinea 102
rezolva 51
rezolvi 56
rîura 51, 61
roboti 71
rom(anes) 278
rotat 61, 62
roti 51, 61
rotili 51, 61
rougea 225
rugini 51, 61
ruptură 275
Rusciuc 258
salon 206
sal'tare 212
salto 206, 211
salut 211, 212
sateliza 225
săğate 30
sălăgire 109
sărac 284
scaltoafă 292
scardi 206
scaun 154, 155
scădea 101
scădeare 111
scenă 258
scheardire 110, 111
schelălăi 71
scheuna 71
sciziona 225
scîrmona 61
scîrţîi 73
scoatire 111
scoborî 74, 75
scormoni 51, 61
scodorî 292
scot 113
scuipa 51, 62, 113
scup 113
scrie 89, 90, 95, 124, 258
scrijela 119
scrijeli 119
scrîşca 61, 71
scrîşni 51, 61, 71
seară 260
Selceani 7
sentimentaliza 225
seria 225
sexualiza 225
sfărîm 136
sfeştoc 178
sfîrîi 73
sifiliza 225
singe 67
singurit 51, 62
sint 67

sîială 27
sîmbătă 67
slobod 121, 135
slujescă 41
smîrc 194
smorcăi 194
soili 206, 212
solzi 226
somn 160
sovietiza 225
sovîrca 292
spar 113, 114
sparå 115
spăimînta 115
speriu 112
spital 206
spor 113
spoveda 120
spovedi 120
sprijini 80, 83, 87, 88
spune 91
Staiul 8
Stanul 8
stare 111
staul 143, 154
sticli 120
străbatire 111
străjue 122
străvedea 102, 103
streinari 119
streiniri 119
striga 287
strimb 67
strindzire 111
strîmba 122
strîmtora 51, 62
structura 225
struni 51
stuchiu 121
Stupar 8
succeda 96, 98
succede 97, 99
sucita 226
sudui 73
sudzire 111
suferi 60, 80, 83, 86, 87, 123
sughiţa 51, 62
sui 64, 73, 113
sulă 143, 154, 161
sumete 125
superioriza 225
surgire 111
susţinea 102
Şarban 7, 8, 9
şchiopa 51, 62
şe 278
şedea 101
şedzindu 67
şeest 278
şenţuleţ 65
şeştină 292
şetrar 67
Şişca 7, 9
şoaldă 275
şodîlcăi 292
şold 274
şomiiag 292
şomîldoc 292
şomoştoc 292
şoşoi(u) 278
şpanche 279
şpanchiu 279
şteri 292
şti 86, 87, 89, 90, 91, 92, 124, 125
ştiulean 292
şuşter 276
şuşui 278
şuţare 111
şuţîre 111
talan 286
talmeş 189
tamburina 225
tampon 207
tăcea 101, 102, 103
tăcînire 109
tăia 64, 90, 94
t(ă)răgăna 51, 62, 120
tărîţa 120
tăţå 114
tăţeare 111
tăuni 293
tăxire 109
Teahoie 7, 9
teamă 38
tearfă 169
temå 115
terfelog 169
terţiniza 225
ticală 278
ticăci 278
ticăi 278, 282
ticălos 278
ticnă 282
tindire 111
tîrfă 169
Tîrnauca 129
tîrşi(t) 278, 293
tîrtău 293
toamnă 132, 160, 161
toarţire 111
tomna 58
toca 62
tocăna 51, 62
torturiza 225
tragere 110, 111, 126
traversa 51, 62
trăgaci 207
trăsnitor 207
treaţire 111
trebui 73
trece 91
tresar 136
trocar 205, 210
tropoteală 69
tropoti 51, 70, 120
trotuar 260
tualetă 260

tuchire 109
tuci 115
tuflă 212
tufli 207, 212
tulnica 62, 63
tundire 111
tușare 111
țanc 293
țață 211
țăsa 97
țeastă 201, 202
țenchiu 293
țencușă 293
țer 113
țesală 283
țesăla 51, 63
țese 80, 84, 85, 86, 96, 123, 199, 200, 203, 293
țindzire 111
ținea 73, 101, 102, 111
țir 143, 152
țiur 152
țîneare 111
țîrîi 73
țîțîi 51, 63, 65
țîu 131
țîuie 131
țoandră 170
țolină 169
țoloabă 169
țon 113
țundră 170
ucide 97, 293
ulcior 250
ultoană 290
ultui 290
umblu 142
umfla 87
umplea 80, 84, 86, 87, 101, 102, 111
undoi 51, 63, 65
Ungur 210
Ungurean 210
upărire 109
urdzîre 109
ureche 132
urechia 51, 63, 65
urgenta 225
urgire 111
urixire 109
ursi 51, 63
Ursul 7, 8
urzi 293
uşchi 207, 208
uşe 68
Uşi 7
Vasilache 211
vădzindu 67
văicăra 51, 63, 69, 120
văile 258
Vălčale 30
văpăi 64
văpsire 109
vărpălit 194
vărzăli 294
vărzui 294
veacu 41, 45
veade 26
vedea 38, 101, 102, 103
vehicula 225
vehiculiza 225
veşcă 294
veşcălui 294
via 95
victima 225
videare 111
viduire 109
vie 94
viermănoşa 51, 63
vierme 34
viforî 51
viie 115, 258
vindire 106, 111
vinire 109
Vinişor 7
violenta 225
vitaminiza 225
vitriola 225
viziona 225
vizualiza 225
vîjîi 78
vîltoare 185, 187
vîlvă 187
vîlvătae 185, 187
vîntu 293, 294
vîrf 201, 202
vîrî 74
vîsli 51, 63, 64
Vladul 8, 9
vlej 187
voamire 111
vrabd'(i)ă 290
vraişte 194
vrăhăluit 194
vrîsta 51
vruţă 194
yilcire 109
zapt 196, 197
zăcea 101, 102, 103, 125
zăhărî 120
zăpsi 196, 197
zăţea 114
zbanghiu 278
zbîrli 193
zbîrnîi 73
zbor 122
zburda 193
zgărlire 109
zgheḫuna 64
zghihui 51, 64, 65, 71
zgî(l)ţîi 51, 64. 65, 71
zgîndări 51, 70, 78
zgîţîna 71. 64
zgrepţăna 197
zgripţor 197
zgudui 73
zgurűire 109
ziestre 67
zigzaga 225

zîlipsire 109
zîmbi 51, 64, 72
zmuldzire 111
zuli 207
zulufa 225
zvăpăia 51, 64, 65
zvîrcoli 123
zvîrli 80, 84, 85, 86, 122
zvoamire 111
zvorî 294
Zvorîştea 294
Zvorsca 294

LATINEŞTI.

abintus 16
acrus 15
adaugeo 135
* adjutulare 53
a(d)luminare 20
aforis 16
(am)mixtura 18
ammixtus 18
analardu 17
ante 15
aramen 14
aurum 135
aut 19, 129
* balatrare 55
bava 270
bunos 2
cinicinus 22
cinus 21
colare 94
coliandrum 15
committere 89
condilomatas 23
criblare 19, 20
cum 24
cuppa 202
currĕre 94
deforis 16, 17
deintus 16
deiusu 17
delmaticus 14
delonge 17
desusu 17
euphtharta 15
exinde 17
fetu(s) 23
foris 17
fossa 19
*incurrare 95
incurrere 94
indignatio 20
integro 22
investire 92
*invivare 95
legem 31
malauma 19
mensa 102
muntes 2
mutilus 277
nimi(a)e 21
ortopnicus 24
pampinare 20
pampinus 20
per-longare 61
plurigo 21
pulvis 21
pulvus 21
quis, quid 24
quisque 25
salmoria 15
salvaticus 14, 15
scit 92
*scribĕre 90, 95
site(m) 15
strychni 15
subrubeo 18
subruteo 18
tersus 198
tesus 198
texere 199
triblare 19, 20
tusse(m) 15
umbilicus 23, 24
utlitum 19
vas 25
versa 18
vivere 94, 95
vivus 95
vulseo 18

CATALANE.

encimbellar 202
farandoler 192
jalar 276
llufa 275
modorre 277
muixelar 277
mut(is) 277
mu(t)xelar 277
pillar 278

FRANŢUZEŞTI.

ahurir 53, 73
allongé 54
assimiler 54
avancer 57
bélandre 185
commander 73
casserole 284
déférer 60
déferlampé 192
déferloquer 192
empester 72
farfouiller 192
ferlamper 192
ferniller 192
fersiller 192
firloque 192
forge 153
fourlore 192
frefel 192
freluche 192
freluquet 192
frétiller 192
fretouiller 192
furlucqué 192

furlufer 192
gargariser 72
instituer 72
intéresser 72
offrir 60
ondoyer 63
parole 153
péricliter 119
pillou 168
préférer 60
teser 198
verluter 194
vermiller 194
vernauler 194
vreliard 194
vrombir 192

ITALIENEȘTI.

ciotola 250
fiaba 153
fiandra 175
filza 190
galetta 250
ladro 276
méta 289
orciolo 250
pelanda 185
urciola 250

PORTUGHEZE.

cabo 201

PROVENSALE.

balandra 185
farandèu 192
farandou(lo) 191

RETOROMANE.

brumblar 192

SARDE.

auppare 202

SPANIOLE.

acoparse 202
cabo 201
farándula 192
modorro 277
pillar 278
pluma 275
tieso 198
tomar 278
zurrupio 275

GRECEȘTI.

λαοῦτα 133

ALBANEZE.

bal(a) 270
brumbulinë 192
pištar 275

SLAVE.

balovati 270
cundra 170
črkda 142
deb(n)ja 198
Drakša 269
dybati 198
gabać 195
gabxrx 206
gospod 281
grebenk 288
habati 195
Jakša 269
komenderować 73
komonitsa 283
kotorobati 284
kožuhx 292
kračenx 205
kračulx 205
Laloe 7, 8, 9
Liutovoe 7
nagabati 105
Nikša 269
opor 260
tihx 282, 293
veršiti 201
vršiti 201
zăbja se 72
zubiti se 72
žilište 288

TURCEȘTI.

mingha 277
papušghi 276
qabz(a) 195, 196
zabt 196

CUMANE.

balamak 270

ȚIGĂNEȘT

baro(s) 274
beșao 276
buiengere 275
bu 285
cari 275
carno 278
covlo 173
čor 276
giucăl 276
giucăloro 276
giugláu 276
grasnet 276
grasni 276
grasno 276
parno 278

UNGUREȘTI.

abriktol 280
Absa(lom) 270
Apsa 270
badaró 274
condra 170
Fehérsa 269
férez 190
fricska 191
Gábor 206
halom 287
Kéksa 269
makkolni 289
Torsa 269

GERMANICE.

abrichten 280
Blatt 208
blöd 182
bylander 185
cop 201
flattern 171
Flärre 171
Fleck 174
Flitter 171
flutter 171
Lump(en) 290
Schivlänk 172
Schuhfleck 173
Schuhflicker 276
Schuster 276

LITUANE.

užwirszóti 201

BASCE.

modortu 277